

Redaktor gəşəsi

MÜCRÜ - yeni ədəbi dərgi

*Yeni ədəbi dərgi, ədəbi-bədii jurnal gəlir...
Ədəbi gündəmi zəbt edən, bir gündə bütün saytlarda yayımlanan bu xəbər heç də Dağlıq Qarabağ cəbhəsində Ermənistan - Azərbaycan qarşısından az diqqəti cəlb etmədi. Hətta döyüş əməliyyatlarının qızışlığı, şanlı Azərbaycan ordusunun uğurlu əməliyyatları necə tərajlanırsa, yeni dərginin yaradılması da o səviyyədə təbliğ edilirdi. Əslində, elə belə də olmalıdır. Həmimətə yenilənən dünyada hərbçilər müharibə aparır, ədəbiyyatçılar da meydanda söz güləşdirirlər.*

Jurnal yaratmaq yeni bir şəhər salmaq qədər əhəmiyyətli iş olduğundan bir kəndin coğrafi ərazisinin işğaldan azad edilməsi kimi səciyyələndirilə bilər.

Yeni ədəbi dərgi çox güman ki, "Mücrü" adlandırılacaq. Nəşriyyatın sahibi Müşfiq Xanın ideyası əsasında ortaya çıxarılaçaq jurnalın baş redaktoru vəzifəsinə ədəbi mühitdə kifayət qədər məhsuldar çalışan yazıçı Kənan Hacı təyin edilib.

Ədəbi mühitin yenilənməsində və ədəbi proseslərin inkişafına təkan vermekdə ədəbi dərgilərin - ədəbi-bədii jurnalların rolu böyükdür. Azərbaycan reallığında dövlət himayəsində olmayan davamlı nəşr edilən ədəbi dərgilərin sayı olduqca azdır, bir əlin barmaqları saymağa yetərlidir. Hər birinin ətrafinda müəyyən dairə kontingenti toplanıb. Onlardan heç biri hələ də dövlət himayəsində olan jurnallarla rəqabət aparacaq gücdə deyil.

Azərbaycan ədəbi mühitində hələlik müstəqil fəaliyyət göstərən sonuncu ədəbi dərgi "Xəzan"dır. 2016-ci ilin yanvarında təsis edilib və davamlı olaraq fəaliyyətə başlayıb.

Müstəqil ədəbi mühitdə yaranan boşluğu "Xəzan" jurnalı tam əhatə etmədiyindən yaranmış zərurətdən ortaya çıxarılan "Mücrü" yə ümidiłr çoxdur. Həm nəşriyyatın himayəsində olmasından, həm də baş redaktor Kənan Hacının işgüzərləq baxımından yeni dərgi qısa müddət ərzində ədəbi dərgilər arasında öz yerini tutaraq uğurlar qazana bilər.

Qədəmləri mübarək olsun!

*Əli bəy Azəri,
baş redaktor*

XƏZAN

Ədəbi-bədii jurnal

C5, N5, 2020

Sentyabr - oktyabr, 2020

Baş REDAKTOR:

Əli BƏY AZƏRİ

Redaksiya heyəti:

Şahməmməd Dağlaroğlu, Xalıq Azadi, Məhəmməd Əli, Rəşid Bərgüşadlı, Camal Zeynaloğlu, Həsən Bayramov, Damət Salmanoğlu, Budaq Təhməz, Hafiz Əlimərdanlı, Ələsgər Talıboğlu, Vaqif Osmanov, Şiringül Musayeva, Məlahət Yusifqızı, Aynur Yasəmən Qarabağlı (Azərbaycan), Fəxrəddin Oruc Qəribəs (Rusiya, Dərbənd)

Baş redaktorun MÜAVİNİ:

Ramiz İSMAYIL

Dizayn: **Dönməz ABBASOV**

Redaksiyanın ünvani:

Bakı şəhəri, Mətbuat prospekti, 529-cu məhəllə, "Azərbaycan" nəşriyyatı

Əlaqə telefonları: (070) 575 03 99

Email ünvani: xezan23@mail.ru,
5750399a@mail.ru

Çapa imzalanıb: 10 oktyabr 2020-cu il

Ədliyyə Nazirliyində 15 yanvar 2016-ci ildə qeydə alınmışdır: 5331

Jurnal aylıqdır, Azərbaycan dilində, iki aydan bir çıxır.

Materiallar elektron variantında, yaxud diskdə və on dörd şriftlə printerdən çıxmış çap variantında (bir nömrə üçün) poeziya və publisistika beş, nəşr on səhifədən çox olmamaq şərtilə qəbul olunur.

Jurnalda dərc olunmuş yazılar tam olaraq bədii təxəyyülün məhsuludur və müəlliflər məsuldur.

JURNALI Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin "Bayatı" və KİTABEVİM.AZ kitab mağazalarından əldə edə bilərsiniz.

SON QOR, SON QIĞILCIM QALANA QƏDƏR...

Azərbaycan odlar yurdudur, od, alov ölkəsidir. Son qoru, qiğlcımı qalana qədər oda, alova yalnız əllə yaxın durmağa cürət etməzlər. Bu təbiətin qanunudur. Sərr deyil ki, çox zaman oda olan sevgi nifrətin kölgəsində qalır. Ətrafi yandırıb-yaxmasın deyə həmişə alovu söndürməyə çalışırlar, necə ki, min illərdir odlar yurdu Azərbaycanın qəsdi-nə durublar, alovunu söndürmək uğrunda böyük bir mübarizəyə qoşulublar. Dərk etmək istəmirlər ki, Azərbaycan dün-yanın böyük bir enerji mərkəzidir, dünyaya yol göstərən işıqdır, mayaqdır. Ulu təbiətin yaranışı belədir. Dünyanın dörd bir yanına səpələnmiş, bəzilərinin özünə dövlət qurdüğü ulu millətin yaranışı bu torpaqla bağlıdır. Bu torpaq ata ocağıdır, ana yurddur, nəsillərdən nəsillərə ötürürlən müqəddəs məmləkədir. Parçalana-parçalana, pay olaraq bölünə-bölünə indiki Azərbaycan Respublikası şəklində mövcuddur. Daha bundan o tərəfə parçalanmağa, bölünməyə yeri yoxdur.

Cox gənc yaşlarından təsibkeşlik xalatını geyinib, müdriklik tacını başına qoymuş pəhləvan bileyki Şah İsmayıll Xətai dövründə böyüklüyünü, qüdrətini görən dünya elə həmin vaxtdan Azərbaycanı ən çirkin yollarla parçalamağı, tikələməyi, xincim-xincim əzməyi daha da sürətləndirib. Bu gün İraqın, Suriyanın, İranın, Türkiyənin, Əfqanistanın, Özbəkistanın, Hindistanın, Gür-cüstanın və Rusyanın ərazilərinə qatılan məmləkətlər bir vaxtlar Azərbaycanın əraziləri olub, Azərbaycan olub. Zaman-zaman qonşu dövlətlərin gücü ilə paralanın Azərbaycan ərazisində son olaraq XX əsrin əvvəllərində Ermənistan dövləti yaradılıb. Elə həmin vaxtdan da dünyanın əlində dəyənəyə çevrilmiş Ermənis-tan vasitəsilə Azərbaycanı döyəcəyir, əzir, əzisdirirlər.

13 fevral 1988-ci ildən start götürən Dağlıq Qarabağ üzərində qurulmuş Ermənistan - Azərbaycan qarşısundurması SSRİ dağılan, müttəfiq respublikalar müstəqillik qazanan kimi mühəharibəyə çevrildi. Azərbaycanın bitib-tükənməz yerüstü və yeraltı sərvətlərini daha yaxşı mənimsəsinlər deyə hər tərəfdən ermənilərə dayaq olub nəinki sonuncu azərbaycanlı kimi Ermənistan adlanan Qəribi Azərbaycan torpaqlarından qovub-çıxartdilar, hətta Dağlıq Qarabağın azərbaycanlılar yaşayan bütün şəhər, qəsəbə və kəndlərini yerlə-yeşsan elədilər və statusunu itirmiş Muxtar Vilayətin ətrafında yerləşən yeddi rayonu işğala moruz qoydu-lar. Bu proses başa çatan kimi hərbi əməliyyatları dayandırıb "Atəşkəs" imzalatıldırlar.

12 may 1994-cü ildən üzübəri hökm sürən "Atəşkəs" nağılı ötən müddət ərzində xalqı zinhara götirmiş, heç şübhəsiz ki, ha-kimiyətde təmsil olunanlar da xalqın bir zümrəsi kimi mühari-bənin bu mənasız və lüzumsuz rejimində xoşhal deyillər.

Ermənistanda baş verən sonuncu idarəciliq dəyişikliyindən və Paşinyanın baş nazir qismində sükanı ələ keçirdiyindən sonra özünü doğrultmayan rejim və fayda verməyən sülh danışıqlar prosesi tamamilə ifləsa uğradı. Təkcə Azərbaycan tərəfdən 500-dən çox şəhid verildiyi "Atəşkəs" ermənilərin daha tez-tez tək-rarlanan təxribatları neticəsində 12-14 iyul 2020-ci il tarixdə To-vuz döyüşləri ilə sona yetmiş oldu. Baxmayaq ki, buna qədər 2-5 aprel 2016-ci ildə Lələtəpə yüksəkliyinin və Cəbrayıl rayonunun Cocuq Mərcanlı kəndinin tamamilə azad olunması ilə nəticələnən uğurlu döyüş əməliyyatı keçirilmiş, Rusyanın vasitə-ciliyi ilə döyüş əməliyyatları dayandırılmış və "Atəşkəs" rejimi bərpa olunmuşdur.

Tovuz döyüşləri zamanı (hələ də Müdafiə nazirliyi tərəfin-

dən hadisə yeri rəsmən açıqlanmamış) Ordu birləşməsinin qə-rargah rəisi general-major Polad Həşimov helak olmuşdur. Onun ölümü bir anın içində ölkəni ayağa qaldırdı və siyasi hakimiyyətin rəhbərliyi ilə osəbləri tarıma çəkilmiş insanlar döyüşə yollanmaq məqsədilə qeydiyyatdan keçmək üçün səfərberlik idarələrinə istiqamətləndilər.

Nəhayət, 27 sentyabr 2020-ci il tarixdə şanlı Azərbaycan ordusu işğal altında olan ərazilərin azad olunması uğrunda savaşa qoşuldu. Elə həmin gün ölkə üzrə internet verilişi məhdudlaşdı-rıldı, daha dəqiqi, fərdi internet istifadəçilərinə internet verilişi dayandırıldı. Televiziya kanalları vasitəsilə günün birinci yarısında çıxış edən ölkə başçısı xalqa vəziyyəti açıqladı. Bir neçə saat sonra Ali Baş komandan yenidən efirə qoşularaq yeddi kənd-in işğaldan azad olunduğunu bildirərək ilkin qələbə münasibəti xalqı təbrik etdi.

Bir-biri ilə yarışa girən, məlumatları dönə-dönə təkrarlayan televiziya kanalları, nədənsə, Ali Baş komandanın dediyi kimi yeddi kəndin deyil, yalnız altı kəndin adını açıqlayırdılar. Həmin kəndlər aşağıdakılardır:

-Füzuli rayonu üzrə; Kənd Horadiz, Yuxarı Əbdürəhmanlı, Qaraxanbəyli və Qərvənd.

-Cəbrayıl rayonu üzrə; Böyük Mərcanlı və Nuzgar.

Yalnız axşam saatlarında daha bir kəndin - Füzuli rayonunun yaddan çıxmış Aşağı Əbdürəhmanlı kəndinin adını çəkdilər və bununla da Ali Baş komandanın dediyi kimi, işğaldan azad olunmuş kəndlərin sayını yeddiyə çatdırıldılar. Gözəl göstərici və uğurlu rəqəmdir. Yeddi rayon uğrunda başlanan savaşın ilk günü yeddi kəndin azad olunması sevincini əhali göz yaşları ilə qarşıladı. Düzdür, Dağlıq Qarabağ və işğal olunmuş ətraf rayonlarda minədək kənd, qəsəbə və şəhərlər vardır. Onların hamısı doğ-madır, əzizdir və insanlar azad olunacağı 27 ildir ki, səbirsizliklə gözləyirlər. Şübhəsiz ki, hər azad olunan kənd əhaliyə nə qədər sevinc yaşadacaqdır. Amma ilk yaşanan sevincin dadi baş-qadır.

Tərtər rayonu üzrə də uğurların olduğu, işğal altında olan Ağdərə rayonu istiqamətində irəliləyişlərin əldə edildiyi, Talış kəndi və Ağdərə rayonu ərazilərindəki hakim yüksəkliklərin ələ keçirildiyi, Goranboy rayonu ərazisində Murovdağ yüksəkliklərin rəşadəti döyüşülərimiz tərəfindən işğaldan azad olunduğu xüsusilə vurgulandı.

Efirdə xəbərlərin təkrar-təkrar yayılması ilə yanaşı hər-

bi vətənpərvərlik ruhunda kliplerin göstərilməsi, az-çox üzdə olan, efirlərdən tanınan simalarla müzakirələr aparılmasına start verildi. Prezidentin beynəlxalq əlaqələr üzrə müşaviri Hikmət Hacıyev və Müdafiə nazirinin yeni təyin olunmuş mətbuat katibi polkovnik-leytenant Anar Eyyazov brifinq keçirərək jurnalistlər vasitəsilə əhalini məlumatlaşdırmağa başladılar.

Günlər bir-birini əvəzlədi. Növbəti günlər ölkə informasiya qılığı yaşıdı. Az qala şayiələr baş alıb gedəcəkdi. Şəhid olanlar və yaralılar barədə məlumatlar verilmədi. Dəfn mərasimləri efirlərdən yayımlanmadı. Hər gün erməni təxribatları nəticəsində dağdırılmış kəndlərin siyahısı genişləndirildi. Ermənilər artıq Horadiz, Beyləqan və Tərtər şəhərlərinə artilleriya qurğularından atəş açırdılar. Tərtər şəhərində daha çox dağıntılar olurdu. Burada inzibati binalar sıradan çıxarılmışdı.

Nəhayət, döyüşün yedinci günü - 3 oktyabr 2020-ci il tarixdə Tərtər rayonunun Talış kəndinin azad olunması və Dağlıq Qarabağın ilk kəndi olan Ağdərə rayonunun Magadız kəndində üçrəngli bayraqımızın qaldırılması sevinci ölkəyə yayıldı. Ölkə başçısı dərhal həmin kəndin qədim adının bərpası haqqında sərəncam imzaladı. Magadız keçmiş adına - SUQOVUŞAN adına qovuşdu. Cəbrayıllı rayonunun Maralyan, Şeybət, Quycəq və Çaxırılı kəndlərinin də azad edilməsi xəbəri təsdiqləndi.

Cəbhə boyu irəliliyişlər, düşmənin məhv edilmiş və qənimət kimi götürülmüş texnikaları barədə məlumatlar yeniləndi.

Döyüşün səkkizinci günü düşmənin Gorus (Qarakilsə), Cermux, Qafan və Vardenis (Bəsarkeçər) hərbi bazalarından uzaq-vuran zenit qurğuları vasitəsilə raketlər atması xəbəri gündəmi yenilədi. Ölkənin ikinci böyük şəhəri olan Gəncə şəhərinə olunan raket zərbəsi nəticəsində mülki əhali arasında ölen və yaralanan oldu. Beləliklə, mülki əhali arasında ölonların sayı iyirmiyə çatdı, yaralananların sayı isə əllini keçdi. Baş prokurorluq baş vermiş hadisələrlə bağlı cinayət işi başladı.

Gəncə şəhərinin raket zərbəsinə tuş gəlməsindən təxminən bir saat sonra şəhər Azərbaycan ordusunun cəbhə boyu hücumu keçməsi xəbəri yayıldı. Çok keçmədi ki, Cəbrayıllı rayon mərkəzinin və bir neçə kəndin azad olunması xəbəri rəsmən təsdiqləndi.

Beləliklə, 4 oktyabr 2020-ci ildə ölkədə mövcud olan komendant saatının başlanması vaxt bir saat gecikdirilərək saat 22-yə çəkildə. Səbəb insanların qələbə sevincini küçələrdə qeyd etməsi idi. Cəbrayıllı şəhər mərkəzi ilə yanaşı Cəfərabad, Karxulu, Şükürbəyli, Daşkəsən, Mahmudlu, Çərəkən, Horovlu və Deçal kəndləri işğaldan azad olunmuşdu. Bununla bərabər gecə saatlarında ölkənin böyük şəhərləri; Bərdə, Mingəçevir, Xızı və Xirdalan uzaqvuran raket zərbəsinə məruz qalmışdı, dağıntılar və yaralananlar vardi.

Döyüşün doqquzuncu günü Gəncə şəhərinə düşən raketlərin Ermenistanın Berd şəhərində atıldığı müəyyənləşdirildi. Həmin gün Cəbrayıllı rayonunun Şixəli Ağalı, Sarıcalı və Məzrə kəndləri də işğaldan azad edildi. Bütün bunlar rəsmi məlumatlardır.

İnternet məhdudlaşdırılsa da bəzi məlumatları əldə etmək mümkün olurdu. Ən üzücü xəbərlər isə ordu tərəfindən təkrarlanan səhvələr olmuşdu. Belə ki, 1994-cü ilin fevral ayında Murovdəğ yüksəkliyində gedən döyüş zamanı buraxılan sohvlor 27 sentyabr 2020-ci ildə də təkrarlandı. Döyüş səhnəsi bir-birinə o qədər oxşardı ki, adam təccübəlnəməyə bilmir. Hətta o vaxtkı və bu vaxtkı döyüslərdə tabor komandirləri də eyni yerdən - boğazından minaatan mərmisinin qəlpəsi ilə yaralanmışdı. Xüsusi

Təyinathilar da Tərtər cəbhəsində eyni səhvi təkrarladılar. 2016-cı il aprel döyüşlərində snayper və minaatan vasitəsilə doqquz döyüşü açıq sahədə birlikdə hərəkət etdikləri zaman məhv olunmuşdu. 27 sentyabrda da alınmayan homlədən geri dönen doqquz xüsusi təyinatlı bir snayper tərəfindən məhv edildi, yalnız öndə gedən birinci döyüşü çatdırıb təpənin başına qalxdı. Xüsusi təyinathiların belə bir faciəyə tuş gəlməsi onların zəif hazırlığından xəbər verirdi. Döyüşünün fiziki cəhətdən çox güclü olması əsas şərt deyil, döyüş zamanı baş işlədib mənevrlər etmək də gərəkdir. Çox təəssüfləndirici hal kimi xüsusi-lə qeyd etmək gərəkdir.

Döyüş əməliyyatları başlanan gündən ölkə başçısına olan zənglər, hərbi əməliyyatların dayandırılması, dərhal sülh danışqlarına başlanması barədə səslənən boyanatlar bir-birini əvəzlədi. Təzyiqlər çox oldu, mənəvi dəstək verənlər də tapıldı, ölkə başçısı Türkiyə, Pakistan, Əfqanistan və Ukrayna rəhbərlərini xüsusi vurguladı.

Fransanın prezidenti Makronun münasibəti bir çox mətləbələrə aydınlıq gotirdi. Avropanın ikinci söz sahibi Azərbaycan tərəfdən Suriya yaraqlarının vuruşduğunu dilə gətirdi. Dəlil və sübutlar təqdim edə bilməyen Makron ilk növbədə öz ölkəsinin reytingini zərbə altında qoymuş oldu. Maraqlıdır, onu belə danışmağa vadar edən nə idi? Üç milyon yarımlı erməniyə qarşı on milyonluq Azərbaycanın nədən öz ölkəsini qoruya bilməyən suriyalıya ehtiyacı olsun? Bəlkə 1993-cü ildəki hadisə onu belə deməyə vadar edib? O vaxtkı ölkə başçısı Elçibəy Əfqan döyüşçüləri getirmək üçün adam göndərib. Ruslara qan uddurmaqla ad qaşanmış əfqanlarla qələbə qazanacağına ümidi edirmiş böyük bəy. Adami tapşırığı yerinə yetirib, əfqanları götürüb. Ancaq həmin günü Elçibəy vozifo kreslosunda görməyib, cüntü kəndinə gəlibmiş, yəni doğma yurdunu Kələkiyə qayıdıbmış. Bir qrup zabit silah tanımayan əfqanları öyrətməyə çalışalar da onlardan macərid alınmayıb. Rayonların aralıqlarında bolluca avaralanan əfqanlar elə ilk döyüşdəcə qaćıb Araz çayını o taya adlayıblar. Görəsən, bunu bilə-bile Makron verdiyi sualın cavabı barədə düşünürmü? Hansı rəhbər belə bir addım atar?

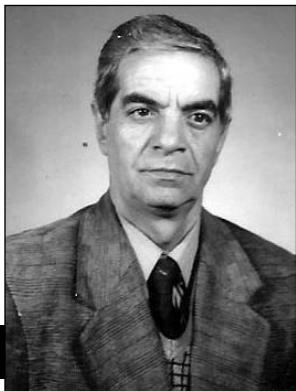
Bir sözlə, ölkə gözənlənməz hadisələrlə üzləşdi.

İtgilər barədə dəqiq məlumatlar verilməsə də, əhali buna anlaşıqlı yanaşır. Döyüş gedirə, torpaqlar işğaldan azad edilirsə itgilərin olacağını müdrik xalq hüznə qarşılıyır. Dastanlardan, bədii kitablardan göründüyü kimi Azərbaycan xalqı torpağını qoruyan, namusuna, qeyrətinə sahib çıxan bir xalqdır, qədimliyi və yurda bağlılığı ilə ocaq sahibidir. Bu ocağın son qoru, son qırgılcımı qalana kimi Vətən qorunacaq, yaşayacaq, gələcək nəsillərə ötürülləcək.

Son işğal tarixindən 27 il keçdi. Doğma yurdunu tərk edənlərin yaridan çoxu qərib məzarlıqlarda dəfn olundu. Səbr sahiblərinin kasası doldu, daşdı. Axır ki, bu müqəddəs gün geldi. 27 sentyabr günü, qoy tariximizə qızıl hərflərlə yazılsın. Zəfər, qələbə günü bir gün yaşanacaq. Dağlıq Qarabağ və işğal altında olan bütün torpaqlarımız azad ediləcək. Yetər ki, savaş başlasın. Başladı da...

Qoy, 27 sentyabr ZƏFƏR SAVAŞININ başlangıç günü olsun!...

*Əli Rzaquliyev,
I Qarabağ müharibəsi veterani
06.10.2020, Xirdalan şəhəri*

SƏHRAB MÜRŞÜDOĞLU

Səhrab Mürşüdoğlu 1952-ci ildə anadan olub, iqtisadçıdır, mətbuatda müntəzəm şeir və məqalələri ilə çıxışlar edir. "Yaza bildiklərim" şeirlər kitabından müəllifidir.

İxtisasca iqtisadçı olsa da, ədəbi müstəvidə də mümkün gedişlər edə bilir.

Onun poetik hissində cilalanan hadisə və proseslər sosial və ictimai xarakter kəsb edir. Oxucu üçün Səhrab Mürşüdoğlu fikri qətidir; lakin şairin gəldiyi qənaət fərqli təsir verə bilər. Bu çalarда ehtiva edən duyğular bəlkə də onun oxucuya ehtiramıdır, hər halda o, yeni ədəbi istiqamətlərə meylli şairdir və bu yönədə cəhdlər də edir.

Şairə uğurlar arzulayır, bir neçə şeirini "Xəzan" jurnalının oxucularına təqdim edirik.

UCUZ

Biz nəyinə vurulmuşuq dünyanın,
Dünya çox ucuzmuş, ucuzdan ucuz.
Kəməndi, ilgəyi nə qədər desən,
Düyündən bahadı, ilmədən ucuz...

Dünyanın yarısı günəşə həsrət,
Yarısı ağ günə, çörəyə həsrət.
Karvan dünyasını, dəvəyə həsrət,
Dəvəsi bahadı, köşəkdən ucuz.

Yarısı zər-xara geyib dünyada,
Yarısı lüt-üryan gəzir dünyada.
Alışda-verişdə beh-bazarında,
Atlası bahadı - bezindən ucuz...

Qalanıb bu dünya - od içindədi,
Alovu səngiyib qor içindədi.
Bürünüb kəfənə, gor içindədi,
Gorundan bahadı - kəfəndən ucuz.

İNCİMƏYƏSƏN

Məni çağırmadın, özüm gəlmışəm,
İstədin toyunda görüm üzünü.
Keçmişə "əlvida" çıxdan demişəm,
Çıxdan qınamışam özüm-özümü...

Nə qədər gözlədim sənin toyunu,
Nə qədər izlədim toy sorağını.
Elə bil boynuma biçilib vallah,
Öyninə geydiyin gəlin paltarı.

Sənə nə verim ki, inciməyəsən,
Əklilmi bağladım? Gülmü gətirim?
Yoxsa ki, əvvəllər eşitmədiyin,
Kəlməmi gətirim? Sözmü gətirim?

Sənə nə gətirim bu toy gündündə?
Qızılı-gümüşə bürünmüsən sən.
Titrək baxışların əhatəsində,
Sənə ürəyimi gətirmişəm mən...

DAS YAZISI...

Əcəlim çatmamış, əcəlsiz ölsəm,
Qoyun baş daşına tarixsiz daşı.
Dayandığım yerdə qəflətən ölsəm,
Çəkin baş daşına qəlbimin daşın...

Gəlib baş daşına sığal çəkməyin,
Düzməyin sinəmə al qərənfillər.
Nə təsəlli verər, özünüz deyin,
Mənim məzarımı solğun çıçəklər!?

Daşa baş əyin ki, daş əyilməsin,
Daşın da vüqarı ucalığıdır.
Daşa toxunma ki, o diksiməsin,
Daşın daşlaşması qocalığıdır!!!

Bircə təsəllim var qəbir içində,
İki daş əbədi həmsöhbətimdir.
Birisi asılıb qəlbim içində,
Biri məzarımın gözətçisidir!..

DAS AĞRISI

Daşın sinəsinə balta vurmayıñ,
Qıgilcım qoparar daş sinəsində.
Axtarsan nə qədər nalə taparsan,
Daşdan qopub düşən daş dənəsində.

Daş - usta əlində sənət əsəri,
Daş - naşı əlində daş qırığıdır.
Daş-daşı sevəndə saray yapılar,
Daş-daşı sevməsə, xarabaliqdı.

Düşüb dağ belindən, qopub qayadan,
Dayanıb qarşısında əzəmət kimi.
Daş göydən daş kimi düşməyib yerə,
Daş yerdən çıxmayıb göbələk kimi.

Bu qara daşlara bəzək yaraşmaz,
O mamir göyərdər, daş sinəsində.
Soyuq bulaqlara nəğmələr qoşar,
Bayati oxuyar zümzüməsində!

MƏKAN AXTARIRAM

Bir sıniq könlümü ovundurmağa,
Məkan axtarıram yer üzündə mən,
Giley-guzarımı şahid olmağa
Alnímda qırış var, gözümdə şəbnəm,

Bilmədim hayana üz tutub gedəm,
Bilmədim harada mən axşamliyam.
Dərdimi deməyə Allah bəndəsi,
Sözümü yazmağa qələm axtaram.

Gedə bildiyim yer hardadı görən,
Yaxınmı, uzaqmı o məşhur məkan.
Nə bir harayı var, nə yol göstərən,
Özüm də bilmirəm, özüm hardayam.

Allahım, yolumu nurlu el təki,
Gedim axtardığım məkanı tapım.
Dərdimi deməyə Allah bəndəsi,
Dərdi söyləməyə cəsarət tapım.

Allahım, yolumu düz göstər mənə,
Sən əyri yollardan məni sapındır.
Nə qədər hamarlı yollar olsa da,
Ən düzgün olanı sənin qapındır.

Allahım, gəlmışəm səcdəgahına,
Əlləri, gözləri bağlı bəndənəm.
Düz yolu bəndədən sən əsirgəmə,
Düz məkan axtaran bir qulunam mən.

Allahım, səbr ver sən bu bəndənə,
Gedə biləcəyim yoldan dönməyim.
Ay Allah, möhlət ver, möhlət ver mənə.
Məkanı tapmamış ölü bilməyim.

GƏL, MƏNI AXTARMA

Gəl, məni axtarma bu yer üzündə,
Mən çıxdan itmişəm xatirələrdən.
Su yuyub aparmış adalar kimi,
Mən də silinmişəm xatirələrdən.

Gəl, məni axtarma, qoy rahat yatım,
Ev olsun, çöl olsun, fərqi bilinməz.
Narahat yuxuda, şirin yuxuda,
Məni keçmişlərə döndərə bilməz.

Sanki olmamışam, axtarma məni,
Onsuz da sən məni tapmayacaqsan.
Düz yola çağırın kəlmələrimi
Başına nahaqdan çaxmayacaqsan.

Çıxb əndazədən ələmim mənim,
Kədərim yük kimi ciyinlərimdə.
Elə bil çıxmışam Allah yadından,
O da xəbərsizdir göyün üzündə

Gəl, məni axtarma, qoy çıxım gedim,
Uyuyum xəyalın qucağında mən.
Şirin yuxuları orda axtarım,
Nə sən mənimkisən, nə mən səninəm.

Gəl, məni axtarma, qoy çıxım gedim,
Axı nə işim var yadlar içində?
Bişib pörşələnib ürəyim mənim,
Yanıb od içində, ocaq içində.

Təklikdə tapmışam özüm-özümü,
Təkliyim özümə bir təsəllidi.
Təklikdə gördüğüm yuxu deyilmiş,
Sən demə, çalınan əcəl zəngidi.

BİR KASIB TOYUNA AYAQ BAS GÖRÜM

Böyük bir məclisə dəvət almışan,
Varlinin oğlunun toyudu bu gün.
Varlinin toyuna getməyə nə var?
Bir kasib toyuna ayaq bas görüm!

Gedərsən, - qonaqlar düzülüb bir-bir,
Adlılar-varlılar sanki yarışda.
Cumur yeməklərə əllər elə bil,
Yeməyə tamarzı acgöz qarışqa...

Kababin tüstüsü göyə bülənər,
Çılpaq rəqqasələr göbək oynadar.
Xalının üstünə səpələnərlər,
"Dollar" dediyimiz yaşıł kağızlar...

Him-cim işarələr, gizli hədələr,
Günəmuzd gədələr himə bənddilər.
Yerdə ayaqlanan "kağızdan" ötrü,
Vətən oğulları dərbədərdilər...

Yerdə tapdalanan göy əskinazlar,
Neçə ac uşağı yedizdirərdi.
Göbəyə qoyulan yaşıł kağızlar,
Neçə kasib toyu yola verərdi...

Haraya baxarsan yağlı sıfətlər,
Saxta toast deməyə növbə gözləyir.
Yalana əl çalar bu "mötəbərlər",
Burda professor, şair nə gəzir...

Bir kasib toyuna gedəsən gərək,
Bir kasib qəlbini sevindirəsən.
Şor-çörək yesən də kasib toyunda,
Elə bil min ləziz yemək yemisən...

Kasibin toyunda dost da, tanış da,
Qonaq da, qara da gülər oynayar.
Neçə dəfələrlə şahid olmuşam,
Küsülü olanlar orda barışar...

Bilirəm, qayıdır varlı toyundan,
Düz bir ay bu toydan danışacaqsan.
Toyun tərifini, bəy tərifini,
Az qala göylərə qaldıracaqsan.

Sən "əmma" qoymaqda ustasan, qağa,
Mənim bu şeirimə "əmma" tap görüm.
Varlinin toyuna getməyə nə var,
Bir kasib toyuna ayaq bas görüm.

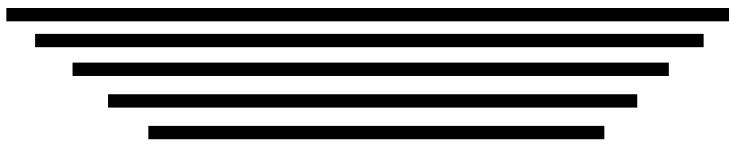
GÖYƏRƏR

Azərbaycan - atəş kimi torpağım,
Qazağım var, Himalayım, Baykalım.
Yeniseyim, Orxon kimi qalxanım,
Bu torpaqda bir əkərsən, min bitər.
Bu torpaqda türkçülüyüm göyərər

İssik-kulum, Zərəfşanım, Altayım,
Ağrı dağım, Savalanım, Qafqazım.
Açıqdı həmişə türkə qucağım,
Bu qucaqda türkçülüyüm böyüyər,
Bu qucaqda türkçülüyüm göyərər.

Zülmə qarşı dayanmışan sədd kimi,
Yaranışdan qovğadasan ər kimi.
Boz qurdların bu çöllərdə nər kimi,
Davalardan qalib çıxıb şir kimi,
Davalarda türkçülüyüm göyərər.

Görüləsi çox işin var qabaqda,
Türkün sözü, türkün özü dayaqda.
Türk kəlməsi şirin sözdü dodaqda,
Dodaqlarda türkçülüyün böyüyərn,
Dodağında türkçülüyüm göyərər.

VAQİF OSMANOV

ƏDƏBİ MÜHİTİN SÜLEYMAN ZİRVƏSİNDƏ

(Süleyman Abdullanın 55 yaşına)

Bəzən insan təəssüf hissi keçirir ki, ən yaxın biliyi şəxslə - yoldaşla, dostla, hətta qardaşlıq zirvəsinə ucalan insanla tale onu niyə daha tez görüşdürüməyib? Belə insanla illər əvvəl görüşsəydim mənəvi qazancım ölçüyə gəlməzdi, daha zəngin iç dünyam olardı, insan, Vətən, torpaq, yurd sevgim daha erkən bütövləşərdi. Milli Qvardiyanın qara beretliləri- qan-qadanın içində sinmazlıq, mətinlik, ərənlik imtahanından üzüağ çıxmış döyüşçülər bir-birinə "qardaş" yox, "QANDAŞ" kimi müraciət edirlər. Tale Süleyman Abdulla ilə məni o qanlı-qadalu illərdə yox, sonralar görüşdürdü.

2020-ci il noyabrın 5-də qazi qardaşım üç əlasını başı uca qeyd edəcək, 55 illik müdrik yaşı. Ömür vəfa etsə biz də - onun qardaşları, qandaşları, dostları, əzizləri də. Bu ömrün hər anı bizim də qürur yemizdir. Əlaların növbəti mərhələləri - 65, 75, 85, 95 və s. ilə də fəxr edəcəyik. İnanıram ki, bu "5"-lər heç vaxt dəyərdən düşməyəcək, ona baba, ulu baba titulu qazandıracaq. O, poeziya qədər mənalı ömründə ədəbi mühitin, insanlığın Süleyman zirvəsində - layiqli yerində olacaq.

Çağdaş poeziyamızda öz dəst-xətti, özünəməxsus üslubu olan, "bu misra onundur!" əminliyini yaranan şairlərdən biri olan Süleyman Abdullanın yaradıcılığını Azərbaycan təbiətinə bənzədirəm. Süleyman Abdullanın söz dünyası təbiətimiz kimi zəngin və könül oxşayan fikir mənzərələridir. Onun ilk şeirlərindən biri XX əsr poeziyamızın möhtəşəm dayaq sütunlarından olan Məmməd Arazın dəstəyi ilə "Azərbaycan təbiəti" jurnalında işıq üzü görmüşdür.

Süleyman Abdullanın şeirlərindəki əmbiz, səlbə, şöv, viğirci, çolma, xırxi, ərbeşik, çərhəya, xırra, şavaq, arba, imrənmək, vaysımaq, əntimək, prizma tumlar, yalxa köynək və s. sözlərin, söz birləşmələrinin mənasını indiki gənclərin bəziləri bəlkə də anlamazlar. Bu sözlər Ana dilimizin -Oğuz türklərinin dilinin şəhdindən, şirəsindən bir damladır. Beynin işığı elmdir, elmin, biliyin də gücü oxumaq, öyrənmək, mütləciədir. Şair Ana dilimizin zənginliyinə bələddir, şeirlərdə dilimizin unudulmaqdə olan sözlərini tez-tez işlətməkdə məqsədi yaddaşımızı möhkəmlətməkdir.

Təbiət mənzərələrinin, gözəlliklərinin, şiltaq dağ çayının, ayağımız sürüşüb yixildiğimiz mamırlı daşın, çiçəyin göz yaşı şehin poeziyasını Məmməd Araz, Hüseyin Arif, Musa Yaqub kimi korifeylər yaratmışlar. Bu estafet indi də etibarlı əllərdədir - Süleyman Abdulla kimi sözün dəyərini bilənlərin əllərində...

"Yazla yayın qovuşuğu..." şeirindəki "Günəşi görən kimi utanan alabalıların, sübh şəhində göyərən göyəmlərin, gülən halı al qırmızı gilasın, ciyaləyə zor gələn, titrəyən tağlarında yellənib məst olan, Mamay qoşunu kimi heç kimi saya salmayaraq balığa, baldıra dolan qarıqların, mürəbbə olmaq istəyən üz bozardan qarağatın, tuma cuman sərçələrdən pəsinən günəbaxanlarının, tərli, farağat yatan, soyuq dəymış zoğalların" "dil"ini şair "lalın dilini anası bilən" kimi anlayır:

Zinqirov çiçəkləri zəng çalır səsi yalın,
Sevgidən qönçələrin partlaq bağıri yarlılar.
Balçıçayı xəstədir, şəkəri qalxıb balın,
Təcili yardım çağır, gəlsin "doxtur" arılar...
Hər tərəf yamyaşıldı...
Eşq olsun təbiətə!!!

Süleyman Abdulla poziyasının daha bir özünəməxsusluğunu da sözün, misranın ağır sanballılığı, yükündür. Hər şeirdə yeni fikir söyləmək, sözün qüdrətinə xələl gətirməmək şairin ən ümdə vəzifəsidir. Süleyman müəllim bunun məsuliyyətini bilir, sözü tumarlaya - tumarlaya, könlünü ala-alalı cılalayır, qəlbinnin qəlibindən çıy çıxmaga imkan vermir - "bişirir". Onun elə misraları var ki, bu günün bir çox şairlərinin nəhəng bir şeirinin "kürəyini" yerə vura bilir:

Köynəklə ölçülür bizdə yaxınlıq...
Sözün qüdrətini ölçə təmizlik...
Quru üzümlərin göz yaşıdır tum....
Ağanın duasına qulaq asan qul olar...
Özü kal olsa da dəymədişərdi...
Bizə ox atana biz çörək atdıq...
Şükür, tanrı olmaq bizlik deyilmiş...
Yaxın uzaqlardan uzaq yaxınlar...
Kürəyin buglanmasa, tabağın dolarmı heç?..

Süleyman Abdullanın "Əlli illik hesabatı"nı "dinlədim", anladım ki, şairin ömrü Vətən, torpaq, söz sevgili insanın qürurverici hesabatıdır. "Bir dağ kəndinin ümidiylə uğurlanan safdan saf, durudan duru kəndlə balasına şəhər havası ağır gəldi. Ayrıldı bu şəhərdən, getdi uzaq Brestin keşiyini çəkməyə. Gəncliyi inqilablara düşən gənc düşünürdü, görəsən: "Bizə verilmirdi azadlıq niyə?" Erməniyə vurduğu bir şapalağa görə qazamatın da dadını bilən əsgər Süleyman anladı ki, azadlıq verilmir, mübarizələrdə əldə edilir. Sonra "çox olsa da itirdikləri- ata, qardaş, dost, tanış, bircə onu unaya bilmədi ki, üstümüzdən keçən bu Qara Yanvarda kim öldü, kim qaldı, azadlıq istəyən niyə ölümə məhkumdu:

Biz ki, hər döyüşün qalibi idik,
Düşdü bəxtimizə məğlubiyyətlər.
Biz ki, bu torpağın talibi idik,
Çıxdı sonumuza qara niyyətlər...

Cəbhə yolları, nəmli səngərlər "ölümün ölümü" ilə üzbeüz dayanan, ölümün gözünün içində dik baxan qara beretli döyüşçü -şairi, bərkidi, "Vətən daşı"na döndərdi. Ona görə də Süleyman Abdullanın ölümə qarşı "soyuqlanlığı" da özünəməxsusdur. Bu şeiri oxuya bilsəydi, "Əzrayıl heyrətlə bağırıcı: - şaiir!":

İlan kimi fisildayıb
Lap yanından ötişdü,
Son giicünü toplayaraq
Kolun dibinə düşdü.
...Tez götürdüm o bədbəxti əlimə,

Hərarəti isti-isti axdı əlimə.

Aman, Tanrı,
Əlimdəcə olürdü.
Ölüm adlı o biçarə
Ölüməcə ölürdü.
...Lap soyuqdu...

Öldü demək...

Ölməyi də nə pis oldu.

Əvvəl adı güllə idi,

Öldü dönüb mis oldu...

Vətənin sevincinə, dərdinə ilk reaksiya verən şairdir. Şair xalqın car çəkən dili, harayı, ovqatının barometridir. Tarixi olayları Söz Adamının bir misrası, bir cümləsi qədər əbədiləşdirən etibarlı mənbə yoxdur. Son günlərin hadisələri Süleyman Abdulla şeirlərində tarixə yazılır:

Səsi qaralır milli himnin,
Sükutla və kədərlə yırğalanır dünyanın ən gözəl bayraqı,
Dinləmək olmur sonaca uverturani,
Dəramətlərə qarışır rənglər,
Muğamlar üstündə çalınır ağilar...
Gecələrin köksündə kölgə - kölgə yarasalar gülür,
Kabus kimi dolaşmada küçələrdə kin...

Süleyman Abdulla yaradıcılığında millilik həmişə ön plandadır. Şair milliliyindən heç "Qoroskop" şeirində də bir azca aralana bilmir. O, "təcrübəli" rəmmal kimi fala baxmanın çeşid-çəşid yollarını - quşarla, təsbehələ, kofe ilə falçılığı yaxşı "bilir", "qoşa Qloba"lardan çox öz "fati"lərimizə inanır, sonda da bu noticəyə gəlir ki:

Lap kral olsaq da bizlik deyil taxt,
Bəxtimiz dayazdır, sevgimiz dərin.
Biz şərq adamıyiq, düz çıxmaz heç vaxt,
Tale qoroskopu druidlərin...

Füzuli "şair sözü əlbəttə ki, yalandır" deyirsə də, Süleyman Abdulla qətiyyətlə oxucularını inandırmağa çalışır ki, hətta "dar ağacına gülə - gülə gedənlər bu nəhaq dünyada haqqdır, Bisutun dözməyən zərbələrə dözenlər nəinki dağdır, həm də sağıdır". Bu inamlı şair sözünə inanmaqdan başqa çarə qalmır:

Həbəsdən qarasa taleyin, küsmə,
Adın qul deyilsə, ağsan, deməli.
Kefin kök olanda ölsən, eybi yox,
Canın ağrıyrsa, sağsan, deməli.
Bu iki misraya fikir verin:

Altımı deməyə qorxuram, axı,

Şükürlər, bu şəhər üstü bəzəkdir. - Şairin "Bu şəhərdə" şeirindəndir. Niyə diqqətimi çəkdi? Tələbəlik illərimiz yadına düşdü. Nostalji xatırələr mürgüsündən hövlnak oyandı. Bu və "Biz sevən Bakı" şeirində Süleyman müəllim "qarmoşka" avtobusu (yaşlıları yəqin ki 145 sayılı avtobusu xatırladılar), buynuzu ilə şəhərdə ad çıxaran trolleybusu, yolları-

nin şpalları çoxdan sökülen, ayaqları-təkərləri mazuta həsrət qalan tramvayı" yada salaraq bizi "biz və bizi sevən Bakı"ya səyahətə aparır. Xəyalımızda köhnə Bakını görürük, səmimi insanların, saf sevgilərə qucaq açan bulvarın, hər gün sübhədən yuyunub bizim qarşımıza təmiz çıxan küçələrin, bir manatlıq (rublluq) qəlyanalılarının xıffətini çəkirik. İndiki gənclərin görmədiyi o günlərin Bakısından söz düşəndə təəccübə bizə yeni "planet" kəşf etmiş insanlar kimi baxanlara şair deyir:

Yaddaşımda bir zinqirov...

Səsi cir,

Xatirəmə var oğlu var qayitmaz.

...

Həmi dönür, əvvəl - axır qayıdır,

Bu şəhərə "köhnə Bakı" qayitmaz...

Yaxşıını, pisi anlamağa başlayandan hər birimizin iç dünyasında bir qəhrəmana - nağıllar aləmindəki bir ideala sadəlövh və məsum heyret yaşayır. Sonda göydən üç alma gözlədiyimiz, həmişə biri var, biri yox olan milli nağıllarımızda şərin xeyiri aldadıb quyuya salması, kəndirinin kəsilməsi, sonradan azad olunub şərə qalib gəlməsi, mırıqların, göygözlərin, kürənlərin kül altında ölüziyən şəri üfürə-üfürə oyatması goləcəyə gedən yolumuza həmişə əngəl olub, qarşımıza Təpəgöz, küpəgirən qarı, div, ən yaxşı halda ögey ana çıxarıb. Bu nağılların xofu bizi böyük amallardan uzaqlaşdırmayıb ki? Biz həmişə "xonan"dan, "torbalı kişi"dən qorxub dinc uşaq olmamışqmı? Yuxuda şirin yuxu görmüşük, bizə buta verilib, çətinə düşəndə Simurğun tükü imdadımıza çatıb. Bizə "Xortdanın cəhənnəmdən məktubları"ni, "Qorxulu nağıllar"ı oxutdurublar ki, "cızığ"ımızdan çıxmayaq. Süleyman Abdullanın dediyi kimi, ancaq unutmuşuq ki:

Dünyada baş verən bütün davalar,

Qızıl almaların üstündən düşüb...

Nağılların illüziyalarına, ilgişimlərinə inana-inana "milli nağıll" oyunlarımızın bələrinə tuş gəlmışık:

Biz ki, qurban verdik Şimala Şərqi,

Təki sıginmağa yad qala olsun!

Ona görə də özümüzdən, ruhumuzdan gen düşdük. Anlamadıq ki, "özünü bilmək, ruhunu bilməkdir" (Platon).

Süleyman Abdulla klassik ədəbiyyati, folkloru, aşiq yaradıcılığının təcnis, ciğalı təcnis, dodaqdəyməz kimi qollarını dərindən bilən Söz Adamıdır. Əmək düşən kimi mütaliə edir, dilimizin incəliklərini bilməyəndən şair ola bilməz, - deyir. Ərəb filosofu İbni Haldunun sözlərində böyük hikmət var: "İnsan beyni dəyirman daşına bənzər... İçinə bir şey atmasanız, öz-özünü üydər".

Süleyman müəllim Qurbani, Abbas Tufarqanlı, Aşıq Ali, Aşıq Ələsgər, Molla Cümə kimi azman

aşıqların söz mülkünə bələddir. Digər tərəfdən onun sazlı, sözlü Gədəbəyədə - Arabaçında dünyaya göz aćması, aşiq məclislərində dastançı aşıqların meydangirliyini görməsi, ustادnamə, müxəmməs təcnis, gəraylı dirləməsi də əsas amillərdən biridir. Şairin "Qat-qat", "Ay dərə - dərə", "Halai belə", "Ha sarı, sarı", "Yaz, ara məni", "Od ələ, ələ" ciğalı təcnis, təcnis və dodaqdəyməzləri müəllifin söz mülkünün zənginliyindən xəbər verir. O, "Ay dərə - dərə" ciğalı təcnisində möhtəşəm təbiət lövhəsi yaradır:

Gözümdə zülməti yara dan yeri,

Xoş müjdə apara yara, dan yeri.

Əzizim, gülə bata,

Dünyamız gülə bata.

Günəş gülərək doğa,

Ay deyə - gülə bata.

Göylərə tapşırı yaradan yeri,

Günəş dağ-dağ gəzə,

Ay dərə-dərə...

"Ha sarı, sarı"da "dünya evimizin bu günü dərdələri" klassik təcnisin dili ilə necə təbii səslənir:

Çoxdu susayani, çəkmə, qan adı,

Daha sühə quşunun sinib qanadı.

Bəşərin ürəyi içdən qanadı,

Sağalmaz, çölünü ha sarı, sarı...

Bu da çağdaş şeirimizin bir özünəməxsusluğu!

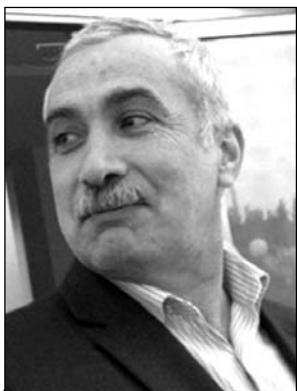
Həyat saysız-hesabsız rənglərlə dolu tablodur, tale çərçivəni, cəmiyyət rəngini yaradır. Həyatımız yaşadığımız cəmiyyətin güzgüsüdür. Həyat tablosunu çəkmək hər kəsin öz əlindədir. Buradakı rənglərin çalarlarını gəlimli-gedimli dünyada olumun olumunun, "ölümün ölümü"nün rəngini görə bilənlər qeyri-adi insanlardır.

Süleyman Abdulla kimi!

Lap ilhamı olsa da, öz-özündən sözülləb keçməyən, özünü fəth eməyən, özüylə döyüsdə zəfər çələmayan, "dahi olmayan şair" (İ.Kant) poeziya yarada bilməz, səhbət əsl poeziyadan gedir. Ramiz Rövşən "Qəmin hərifi" esesində yazır ki, qəribədi, şeirin, sənətin nə olduğunu az-çox ağlımız kəsəndən, bu dünyada 62 il özür sürmüş Füzuli bizim təsəvvürümüzdə 68 yaşlı Nizamidən də, 80 yaşlı Vaqifdən də qocadı. Ustaddan üzr istəyərək bu yazımda "qoca" sözünü "müdrik" sözü ilə əvəz edərdim. Bir də ki, "qoca" sözündən niyə qorxaq ki?! Ləyaqətli qocalıq ömrün zinətidir. "Müdriklik insanın qanadı, evi, səadətidir, ömürlük gəncliyi, dünyalarca dövlətidir" (Safruh).

Bir də müdrikliyin yaşı olmur, o, həmişə gəncdir və həmişə ağsaqqaldır...

İki beşin - müdriklik yaşıñ mübarək, Süleyman Abdulla!..

SÜLEYMAN ABDULLA - 55

UNUDULMAQ GECƏSİ

Saydım...

bir səs də keçdi gecənin sükutundan,
ürəyini çəkirlər adamın susuzluğası.
Ümidi kəsmədim ki, duz basmasın yad biri,
Heç nə də əngəl olmur bu şit yuxusuzluğası.

Gözlərimdir bulanan zülmətində səmanın,
Uzaqları seyr edən ulduz arı, ay duru.
Nə illah eyləyirəm tən olmur istəklə qəm,
Düz gəlmir həyat ilə üzülməyin düsturu.

Dərddən qaçmaq çətindir üzüyola adama,
Min üsulu bəllidir buludtək tutulmağın.
Bu gün...
olsun, darıxdın, keçəcək, heç üzülmə,
Dünəni çıxan ötüb sabah unudulmağın.

Daha pəncərələrdən yiğmişam baxışımı,
Kaş sənin gözlərində batan gəmi olaydım.
Hərdən gəlib-gedirsən xəyalıma yuxutək,
Saymazyana keçirsən neçənci dəfə, saydım!

TƏSƏLLİ

Nə özümə Allah oldun,
nə də Tanrıma bəndə.
Mən özümdən çıxdığım gün
gedəcəyəm səndən də...

Baxma ki, gecədir çöldə,
gözümüz içi ağdır.
Pislik dolu bu dünyada
yaxşısı ağrımaqdır.

Ürəyimdən piltə düzəlt,
əritsin gözüm yağı...
Bəla neynir ki, adama?
qorxma, ölürsən, uzağı...

Bir azca şadlan yolüstü,
nə tapmışan bu qəmdə?!
Yer tapmasam, nəfəsini
dəfn edərəm sinəmdə.

SEVDİYİM VƏTƏN

Bir yer ola başdan-başa gül-çiçək,
Səma gömgöy, sağın-solun yamyasıl.
Dirsek vurub uzanasan sevincək,
Yosun koma, - eyvan mavi, cam yaşıl.

Qızılgüller naz eyləyə havaya,
"Oxay"ları ciyərinə çəkəsən.
Baxasan ki, durmaq olmur açıqda,
Pencəyini ən sərinə çəkəsən.

Tüstülenə nənələrin kürəsi,
Gözlərinin atəşini od qıra.
Birdən-birə acasan lap qurd kimi,
Çörək ətri imanını yandıra.

Susuzluğun bulaqlara imrənə,
Dilin-ağzın buz dayana pörtməyə.
Balçıçayı məzələnə arıyla,
Əlin çata gözlərini örtməyə.

Ləzzət edər xamralının dürməyi,
Yağı-şoru arasına qoyub da...
Üzərindən gillədəsən ayranı,
Çəmənlikdə səvrəsən doyub da...

Torağaylar ötüşələr səs-səsə,
Sərçələrlə dostluğu var söyüdün.
Çekilməyə kiçik ola kölgəsi,
Yarpaqlardan gözlərinə düşə gün.

Uzaqlardan buludlana ağ dəyə,
Boz qayanın üzərində qalxa çən.
Uyuyasan, gül yuxuna meh əsə,
Asta-asta yelpikləyə yasəmən.

Yalvarasan Tanrı adlı rəssama,
Qadan alım, dur, gözümə şəkil çək.
Sən olasan, Tanrı ola, bir də eşq,
Bir yer ola, başdan-başa gül-çiçək...

HEÇİN HEÇİ

Heç nə ovutmur adamı,
nə qəm, nə azar, nə dəm...
Bayram qarışsa bayrama
matəmə düşsə matəm...

Qüssədən partlamır ürək,
sevinirsən, olmur ey...
Nə dözürsən olanlara,
nə də səbrin dolmur ey...

Həyat şirin, can ağrılı,
Lapdırnaqdan teləcən...
Bizə düşməz xoşbəxt olmaq,
bədbəxtlik də eləcə...

Şükür, ötüsdük dünəndən
Bu günü də keçirdik.
Xətasından bu dünyanın,
Özünü də keçirdik.

Elə bildim qalmadı söz,
Sən demə, dedim heç nə...
Heç nə ovutmur adamı,
ovutmur heç kim, heç nə...

DEYƏRSƏN

Adam qiyarmı heç özü küsməyə,
Bu söhbətdə mən də varam, - deyərsən.
Səbəbi idı sevgi sözü küsməyə,
Soruşsalar, yoxdur aram, - deyərsən.

Eşq bəladır, sonra demə, demədi,
Çoxu gördü, bəhərini yemədi.
Kimə çatdı dünyanın naz-neməti,
Yarı halal, yarı haram deyərsən.

Qoşa gəzir məmləkətdə xeyir-şər,
Bir gün bayram, başqa bir gün yas gələr.
Yarı yalan, yarı doğru desələr
Qəfil ölsəm, - inanmaram, - deyərsən.

BİR ÇİMİR ŞEİR

Mən sənə bir qırıq sevinc verimmi,
Hicran nəfəsimin nalə yerindən?!
Könlümə yiğmişdim bənövşələri,
Bağrim qaralmışdı lalə yerindən.

Mən ki, tünd yalandan tez dəm oluram,
Dərd də bir içkidir, içək, gətirdim.
Bizi top - tüfəngdən uzaq salana,
Yığış qan ətirli çiçək gətirdim.

Tanrı da bezardır yoxdan, bilirsən,
Mən də gərək deyəm: - olana şükür.
Bildim, gözlərində yaş var hələ ki,
Ağlama, qoy dolsun, - dolana şükür.

Əlim asılıbmış haram duadan,
Dilimdən söyüşün halalı keçdi.
Nə qəsri uçmadı, nə bürcü, əfsus,
Vətən yağılara qalalı keçdi.

Döndüyüüm ayaqda yol qırılırdı,
Ürəyim çatmadı qaçmağa, neynim.
Sən söyləməyə bağlandı dilim,
Sırr tapa bilmədim açmağa, neynim.

Səbəbi yox idi hirslenməyin,
Kimsə cin atına minə, - yox idi.
Zirvələr qalmışdı qarın altında,
Külək çırpılmağa sinə yox idi.

Bildim, qənim imiş inandıqlarım,
O gün can dediyim canıma qıydı.
Gözüm görənlərdən donmuşdu qanım,
Baxdığım üfüqlər al qırmızıydı.

Sonra kirpiyimə qapandı işiq,
Üzümdə yuxunun siğalı qaldı.
Sən demə...
sevinc də, dərd də yalanmış,
Mənə yuxuların cığalı qaldı.

YAGIŞ

Dünyanın ən gözəl vaxtıydı payız,
Budağından yarpaq sarı yağmağa.
Üfüqlərdən nəm çəkirdi buludlar,
Başımıza narın-narın yağmağa.

Ömrümüzü cığal həyat daşladı,
Sübə şəhi gözümüzü yaşıladı.
Küləklərin gelişindən başladı,
Dağın qarı, bağın barı yağmağa.

Bir xəzandır, bir sən idin, bir də mən,
Darixirdiq boz günləri bölib tən.
Döşdə bulaq, dərədə çay, dağda çən,
Səsləyirdi yağışları yağmağa.

XƏZƏL ÜSTÜNDƏ YAZI...

Gecə yarıdır, zülmət elə qatı...
bilmirəm,
İşıqların şəklini asım hansı divardan?
Sönmüşlərin gözləri yaman qaranlıq olur,
Hardasa bir pəncərə ayrılıqda çəkir can...

Qırıq-qırıq ağlayır kiminsə addımları,
Küçə boyu dolaşan tappiltının xofu var.
Küləyin ağızındadır bir qəlbin qəlpələri,
Bir hiçqırıq səsində çiliklənir uzaqlar.

Adamı kirpiyindən asmaqdır ağır cəza,
Gözlərimin içindən çıxan qığılçımı bax.
Yuxu gətirən deyil yarpaq xışlıları,
Nə çimir almaq olur, nə fikirdən ayılmaq.

Şüşəsi çat saata tez-tez baxmağa dəyməz,
Bizim zamanımızda susub qalib vaxt-vədə.
Bir cümlə xəzəl qonar eyvanına sübh çəğı:
-Mən səni unutmağa gəlmədim bu gecə də...

ÖZÜMƏ TƏSƏLLİ...

Məni ovudası nə var dünyada,
Nə var ki, bir qırıq təsəlli üçün.
Barı bir söz denən doğru, ya yalan,
Ümidi hər yerdən kəsəcəyim gün.

Susuz səhrada da boğulmaq olur,
O qədər səsində batanı gördüm.
Min sözü rahlayıb ayağı altda,
Özünü bir sözdən atanı gördüm.

Hər kəsə inanma, bəla geləndə
Alan çətin ola qadani, yavrum.
Ömürlük fərəh də xoşbəxtlik deyil,
Təkcə qəm çürütür adamı, yavrum.

Yolun yorğunluğu gözünü qırsa,
Göydəki nəm bulud desə sənə, sus...
Ümid tumurcuğu yarpaqlamırsa,
Gözündə açılan yasəmənə, sus.

Məni ovudası nə var dünyada,
Bir ovuc su kimi yadında qalmaq...
Bir yaşıl çəməndə, çay qirağında,
Uzانب minillik yuxuya dalmaq...

ADAM ALDATMA

Elə üşyürdü ocaqda atəş,
Kösövdə soyuğu tər aldadırdı.
Koru keçirməyə körpü adına,
Qayıb fərasəti fər aldadırdı.

Elə haqq deyilir, nə qaldı haqda?!
Ən gözəl çirkindir ən üzü saxta.
Dünya çox ciğaldı qoşalamaqda,
Oyun uduzani zər aldadırdı.

Əsdirmə əlində köhnə toru çox,
Çoxdu, bu dünyanın çoxdu zoru, çox,
Çəkdi qabağına maşa qoru çox,
Tüstü yelpik ilə pər aldadırdı.

Daha mey-məzədə qalmadı lağlıq,
Qarada siyahlıq, bəyazda ağlıq...
İçki məclisində deyilən sağlıq,
Sərxoşun canında çər aldadırdı.

Baxma, kim nə susur, bax, kim nə deyir,
Axmaqlar adamın ağlını yeyir.
Kimsə söyləyirdi, sabahın xeyir,
Axşamdı, kimisə şər aldadırdı.

BİR PAYIZ GÜNÜ

Dua kimi yağırdı göydən yerə xəzəllər,
Məktub kimi saralmış həsrət var arasında.
Küləklərdi titrəyən qirovunda payızın,
Əllərimi yuyurdum yarpaqlar arasında.

Akırdı məcra boyu xəzəldə itmiş bulaq,
Alırdı xəyalımı uzaqlara su səsi.
Bir gözəlin səsiydi hopan ruhuna vaxtin,
Süzülürdü mey kimi humayın məst nəğməsi.

Yüngül hənirlənirdi nəm bənizi güneyin,
Quzeylər üşüyürdü üzü qüruba sari.
Hərdən göy bozarırdı buludların üzünə,
Soyuq-soyuq axırdı günəşin şüaları.

Üzü şərqə qaçırdı dəhmərlənən buludlar,
Payız naxışlanırdı şəkil-şəkil, aq-qara.
Nə olsun gün gödəkdi, hələ çox vardı qışa,
Bir kölgə yol gedirdi ağarısan dağlara.

ADAMIN

Səssiz ağruları heç kim eşitməz,
Harayı içinde batar adamın.
Nə olsun gözünün yoxdur yuxusu,
Taleyi ilboyu yatar adamın.

Baxmaz ağ saçına, qara yaşına,
Həyat zəhər qatar çox vaxt aşına.
Qadası-bələsi mənzilbaşına,
Qismətindən öncə çatar adamın.

Tökər sərt qayadan sinə dağını,
Yaşadar ömrünün qəza çağını.
Yığar, buxovlayar əl-ayağını,
Başını dərd ilə qatar adamın.

Sən bircə Tanrıdan əlini üzmə,
Çoxdu gülməşəkər, dodağıbüzmə...
Varsa da güvənmə...
yoxsa da küsmə,
Səni bir quruşa satar adamın.

Namərd na ar bilər, nə ayıb elə,
Xəyanət etməyə vaxt sayıb elə...
Daşın qarasını qovzayıb elə,
Qəfil arxasında atar adamın.

ÖMÜR DEDİKLƏRİ...

Sənə nə fərqi var hansı fəsildir,
Yarpaqmı açılır, xəzəlmi yağır.
Bu zaman, bu dövran sənin deyilsə,
Günəşmi tutulur, buludmu axır;
Sənə nə fərqi var, bu il nə ildir!

Yadına gəlirmi, bir yaz günüydü,
Gözləri gülürdü göyün şən vaxtı.
Vardı fidanların yaşıllaşlığı,
Vardı çiçəklərin tökülən vaxtı;
O gün bu dünyanın bəyaz günüydü.

Səadət yağırkı hər yana nur-nur,
Gözəllik doluydu onda hər tərəf.
Səsi şaqraq idi qaranquşların,
Aran köç edirdi dağlara səf-səf;
Sevinc bəxş edirdi insana nur-nur.

Adamın təntiyən vaxtları olur,
Halınım qalmışdı bir quru səslik.
Birdən elə düşər dəli istilər,
Kəsər amanını təngnəfəslik;
Baxarsan, yol yarı, can yarı olur.

Qəfil büdrəyərsən ayaq izindən,
Yollar balağına bir də tən olmaz.
Çöllərdə qalmaq da başqa bəladır,
Sevdiyin yurd-yuva, el, vətən olmaz;
Boğaza yiğilar düz-dağ izindən.

QıyarSAN gözünü, yox, tanımazsan,
Sənə səlbə atan uşaq kimindi.
Əlinə-ovcuna baxarsan, heç nə,
Meyvəsi tökülən o bağ kimindi;
Özünü...
özünü...
yox, tanımazsan!

Sonra baxarsan ki, hər yan dümağdı,
Gündüz çox gödəlib, gecə çox uzun.
Bağlıdır üzünə süd yolu daha,
Düşdü yalaviyib tale ulduzun;
...Sonra başın üstən ağ bulud axdı...

SOS

Coxdan unutmuşuq qarğı dilini,
Heç nə anlamırıq "əbər-dibər"dən.
Gəzər dimdiyində dəvənin kini,
Dünya qaz düzəldir daha bibərdən.

Hər turşu tutanın məzəsi olmaz,
Porsuyan, qıcqıran bu son nədir ki...
Təki gözlərinə sıxılmasın qaz,
Kefinə doğranan limon nədir ki...

Hamı həvəslidir uçurtmağa dam,
Hətta bəlanın da bir şadı olur.
Ey karvan yolunda ev tikən adam,
Bəzən dəvənin də qanadı olur.

Kiminsə gözünə kefli dəyirdik,
Zəhərdən dəm idi səsin hansısa.
Gecənin bağrını Morzeləyirdik,
(... - - - -)
Üç qısa, üç uzun, yenə üç qısa.

Əcnəbi deyilən bənd imiş himə,
Bibər neyləyəcək nöyütə, qaza?
Olanlar bilir ki, nə olmaz, kimə,
Niyə baş sindəraq olar-olmaza?!

Məni də bu ağıl bəlkə tanıda,
Həyəcan fitinə köpürən su yox.
Dənizi bilmirəm, okeani da...
Səhrada qərq olan gəmi çoxdu, çox!!!

HAVALI ŞEİR

Yersiz-yurdsuz adamların əlinə bənzər,
İnciməyin yeri yoxdur, qalib havada.
Olubmu ki, yersiz gəlsin, yerli qacmasın?!
Fikrə bax ey, nə çox adam dalıb havada.

İş umurduq biz işləri görüb əyəndən,
Xətrimizi qorumağı xətrə dəyəndən.
Həyəsizlər yer üzünü zəbt eyləyəndən,
Həyalılar öz yerini salıb havada.

Bəhhh, zata bax...
əzik-üzük göydən sıq düşən...
Qamaşdımı qara gözün, ağ işiq düşən?!
Torpaq üstə nəgmələrdi qarışq düşən,
Havalılar havasını çalışıb havada.

Söz deməyin yeri deyil, yeri var, - danış,
Boynumuza biçilibdir sözə aldaniş...
Bacarırsan ucadan sus, dostum, lal danış,
Bu yaltaqlar nə iyidir alıb havadan?

Laxlama ha, indi dəbdir məqamı pusmaq,
Bu dünyada iki zad var: - yeməklə qusmaq!
Di, yeri, get, yeri deyil...
susmaq və susmaq...
İnciməyin yeri yoxdur, qalib havada!

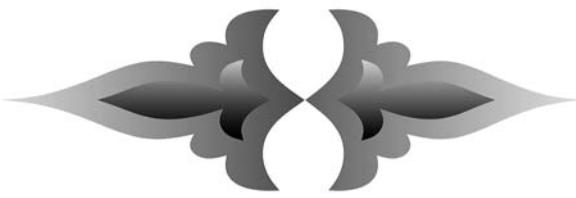
ÇOX HAYIF

Eşqinin uğrunda göz-göz dolandım,
Oxu da,dinlə də, yaz da, - çox hayif.
Mən gerçək həyatda köz-köz olandım
Yanan Kərəm oldu sazda, çox hayif.

Sevgin ümidimdir çətində,darda,
İpimi kəsdilər əlinlə harda...
Ümmandın, üzərdim qasırğalarda
Sən məni batırdın nazda,çox hayif.

Havaydın bir udum, suydun bir udum,
Kəpənək əlini əlimdə tutum.
Dəqiq bilirəm ki, qışda qorudum,
İtirdim mən səni yazda, çox hayif.

Qıydın,görəmmədim bir az yuxundan,
Bir sərt "hə" aradım zərif "yox"undan.
Qorudum, qorğandım səni çoxundan
Qoruya bilmədim azda, çox hayif...

XALIQ AZADİ

MƏHƏBBƏTİN QIRMIZI RƏNGİ

(povest)

1

May ayının axırına yaxın, bazar günü Sərdar dan zəng gəldi. Son bir-iki ildə onlar üçün bazar axşamları zəngləşmək adətə çevrilmişdi. Salam-kəlamdan və bir-birilərinin səhhətləri barədə sorğudan sonra Sərdar suala keçdi:

-Hə, qardaş, indi de görüm, nə vaxt gəlməyi planlaşdırırsan bu il?

-Mən yalnız avqust ayında gələ bilərəm. Uşaqların imtahanları iyunda, təcrübə işləri iyulda olur. Avqust bir az boşluq olur.

-Elə də bilirdim. Demək, uşaqlar da gələcək! Bilirsən, əla, çox əla!

-Cavan oğlan, bir de görək nə məsələdir, özün deyib özün razı qalırsan, - Azad zarafatla sual etdi.

-Cəfərə toy etmək fikrim var. Elə gəlməlisən ki, toyda olasan. Uşaqların da gəlməyi lap yerində olacaq! Onda belə danişaq: mən toyu avqustun ortalarına planlaşdırırdım. Dəqiq tarixi bir neçə günə deyəcəm sənə.

Razılaşdılar. Sərdarla Azadın dostluq tarixi ötən əsrin səksəninci illərinə gedir. Sərdar ailəsi ilə bir neçə il Sibirdə yaşadı. Onlar doxsanıncı illərin sonunda köçüb Azərbaycana gedəndə böyük oğlu Cəfərin on yaşı, ikinci oğlunun səkkiz, qızı isə hələ südəmər körpə idi. O vaxtdan on iki-on üç il keçsə də, dostluq münasibətləri azalmış, əksinə, daha da güclənmişdi. Hər il gedəndə görüşürdülər. Sərdarın yoldaşı Dilbər onu özünə qardaş sayır, Cəfər isə əmi tək sevirdi.

Azadın böyük oğlu eşidəndə ki, Cəfərin to-

yunda iştirak edəcəklər, çox sevindi. Bir yerdə böyümüşdülər, dostluqları vardi.

2

İki gün idi Bakıdaydlar. Səhər toy günü idi. Bakıdan ora yüz iyirmi-yüz otuz kilometr yoldur. Səhər tezdən çıxmaq lazımdı.

Havadan od yağdığını üçün Azad gecəni çox pis yatdı. Saat səkkiz idi, durdu ayağa. Tez-tələsik yuyundu, bir istəkan çay içib oturdu maşına:

-Getdik, bala, tələs! - oğlunu səslədi.

Sərdargılə çatanda saat on bir olardı. Toyun bütün hazırlıqları görülüb qurtardığı üçün Sərdar evdə idi. Toy yerinə günortadan sonra gedəcəkdi. Sağ olsun cavanlar, hər sualı nəzarətdə saxlayaraq nə lazımlı olsa, cəld yerinə yetirirdilər. Ona görə də, Sərdar arxayı idti.

Qucaqlaşdılar. Azad Sərdarın ağaran saçlarına işarə edərək:

-Deyəsən, illərə üstündə ağılıq etməyə icazə verirsən, qardaş, - dedi.

-Mən hələ tab gətirə bilirəm. Sən burada yasaşaydın, çoxdan qocalmışdır. Burada dərd-qəm tez yapışır insandan, ya da, biz özümüz axtarış təpirciq dərdi-qəmi. Mentalitetə uyğun olaraq! - Sərdar sevir mentalitet sözünü tez-tez işlətməyi. Həm də sevir atılan addımları mentallıqla əlaqələndirməyi.

Cəfər də çıxdı qonaqları salamlamağa. Qucaqlaşdılar. Nədənsə, Cəfər qəmgin görünürdü.

...Toy başlamışdı. Az qala, qulağı kar edəcək musiqinin gurultusunda hərdənbir eşidilən xa-

nəndə səsindən başa düşmək olardı ki, toyda mahni da oxunur. Mahniların söz mətni eşidilmirdi, akustika qulaqları dəli olmaq dərəcəsinə çatdırmışdı. Azad səs-küyə dözə bilməyib bayır çıxdı. Aşağıda gün üzü dostugildə tanış olduğu iki-üç nəfər qohumun şirin söhbət etdiyini görüb, onlara yaxınlaşdı. Söhbət toyun gedisindən, gəlin və özünəbəyin hazırlığından gedirdi.

Azad bu söhbətdə Cəfərin nişanlısının hələ həddi-buluğa yetmədiyini, ərə getmək vaxtına iki il çatmadığını eşidəndə təəccübünü gizlədə bilmədi.

O, dostunun - Sərdarın patriarchal ənənələri çox sevdiyini bildirdi. Bu xasiyyəti ilə Sərdar həmişə mübahisələrdə seçilirdi ətrafindakılardan. Cox suallarda olduqca fanatik mövqe tuturdu.

Azad, Sərdara gəlinin yaşını nəzərə alaraq deyəndə ki, "qanun səni təqib etməz ki?", o, güldü.

-Birincisi, mən əlbəttə, "papaqla vurub, yixilmasa ər vaxtıdır", deyənlərdən deyiləm. Amma, adətimiz var, min illər boyu görmüşük, qadın on dördü keçdi, ailə qura bilər. Mənim gəliniminsə on altı yaşı var...

-Gözləmək olmazdı iki il? - Azad kəsdi Sərdarın sözünü.

-Sağ olsun indinin cavanlarını, etibar qalıb ki, onlara? İkinci, qaldı qanun məsələsinə, bax, o tamadanın yanında stolda üç nəfəri görürsən, bu rayonun birinci polisləridir, - dedi.

...Azərbaycan toylarına xas olan bəzi lazımsız məqamları, səs-küy, başa düşülməyi qeyri-mümkin musiqini, lazımsız yemək çoxluğu kimi işləri nəzərə almasaq, toy öz-özlüyündə çox gözəl keçdi.

3

Toy yerindən təzəcə evə gəlmışdilər. Heç kimin düşünə bilmədiyi, ağrıla gəlməz bir hadisə baş vermişdi. Cəfəri görmək istəsələr də, tapılmadı özünəbəy. Ora Cəfər, bura Cəfər - bilən olmadı Cəfərin yerini.

Bu zaman isə Cəfər üç-dörd kilometr aralıda yerləşən qonşu kəndə çatmışdı. O, Zakir adlı bir dostundan onu bircə saatlığına qonşu kəndə aparmağını xahiş etmişdi. Dostu etiraz etsə də, axır razı oldu:

-Otur, gedək. Amma, bu addımın çox səhvdir. Hər gün gedirsən, bu hər ikinizə baha başa gələ

bilər, - dedi.

-Mənim üçün islanmışın yağışdan nə qorxusu! Mən, Mətanətin adına söz gəlməyini istəmirəm. Amma, özün bilirsən, gündə getməyim də ona görədir ki, yola gətirə bilmirəm, başa sala bilmirəm onu. Gərək, coxdan məcbur aparaydım.

-Bilirsən ki, atası kəndin hörmətli ağsaqqallarından biridir. İstər kənddə, istər rayonda onun sözünü iki eləyən adam tapılmaz. Xasiyyəti isə çox ağırdır. Konflikt yaransa, pis olacaq.

Qonşu kəndə çatdlalar. Kiçik bir dükənla üz-bəüz böyük bir evin qabağında dayandılar. Cəfər maşından düşdü.

-Uşaqlıq etmə ha, Cəfər. Sözün varsa de, tez də qayıdaq gedək! - dedi maşın sahibi.

Darvazanın yanında iki qız uşağı dayanmışdılar. Böyüyün doqquz-on yaşı olardı. Cəfər yaxınlaşdı.

-Salam, Pərvanə, bir dəqiqə yaxın gəl mənə, - dedi.

Uşaqların böyüyü yaxınlaşdı.

-Salam, Cəfər əmi! - dedi.

Görünürdü, qız uşağı Cəfəri yaxşı tanırı.

-Pərvanə, qəşəng bala, evdə kim var, deyə bilərsən?

-Anam, nənəm və Məti.

-Mətanəti çağırı bilərsən bir dəqiqəliyinə, amma, gərək anan və nənən bilməsinlər?

-Hə, bacararam.

-Mən o yanda olacam, gözləyəcəm!

Uşaq girdi həyətə. Cəfər qayıdıb avtomobilə yanaşdı.

-Dayanaq də, bir azca! - xahiş etdi. - Sür maşını bir az arxaya.

Maşın azca arxaya qayıtdı. Cəfər də aralanıb həyət qapısından otuz-qırx metrlikdə dayandı.

...Görüşdülər! Yazıqlaşmış bu iki gənc son arzularla qarşı-qarşıya dayanmışdilar, son dəfə. Hər ikisinin vücudunu qorxu, təlaş hissi cilovlamışdı. Cəfərin baxışları yerə zillənmişdi, sanki, başını qaldırıb qızın üzünə baxmaqdan qorxurdu. Piçilti ilə danişirdilər.

Qəfil, Cəfər qaldırdı başını, tutdu qızın qolundan.

Mətanət dartındı, səsini ucaltdı:

-Burax, Cəfər, dəli olmamışan ki! Görsələr, axırıma çıxacaqlar!

-Məti, ürəyim! Amandır, razı ol! Ayri əlac

yoxdur, gəl indi qoşulaq gedək.

-Yox, Cəfər! Dedim sənə. Atamı tanıyırsan, hər ikimizi doğrayar. Bir də mən onun canına and içmişəm, söz vermişəm bu barədə. Həm də... bir də ki, sənin toyundur, Cəfər... Mənsiz toyun. Gecikdik biz, Cəfər! - Mətanət dərd içində piçıldı-yırdı.

-Məti, bu gün toyum deyil, arzumun-niyyətinin matəm günüdür! Sənsiz... Nə olaydı, çıxıb gedə biləydiq birgə!

-Yox! Qismət bu imiş! Qurtaraq bu söhbəti, Cəfər.

Donun qolunun ucundan bir dəsmal çıxararaq Cəfərə uzatdı:

-Al bunu, Cəfər. İtirmə! Qoy sənə son hədiyyəm olsun... - Mətanətin gözlərindən yaş sel tək axındı...

Bir az aralıda - oğlanlı, qızlı - cavanların şən səsləri, qəh-qəhələri eşidildi. Sanki, axşamın sakitliyini pozan bu gülüş səsləri iki dərdli ürəyin yükünü daha da ağırlaşdırmağa çalışırıdılar...

4

Biləndə ki, qonşu kəndə gedib, "doğrayacam dəyyusu!" - dedi atası. Sərdarın yoldaşı Azaddan xahiş etdi:

-Sən allah, sən də get uşağın dalınca. Dədəsi sənə qulaq asır, amma, tək getsə onu orada məhv edəcək!

Azad bir yerli cavan uşaqla getdi Cəfərin dalınca. Cəfərin dostlarından idi, bilirdi Cəfəri hərada axtarmaq lazımdır...

Artıq Cəfərlə arxaya qayıdırıldılar. Yolda maşından düşüb beş-on dəqiqə su kənarında dayandılar. Azad ondan bu hərəkətinin, evdən qaçmanın səbəbini sual etdi:

-Cəfər, qardaşoğlu, bu nə hərəkətdir? Toyundur, qaçırsan evdən!

Cavab vermədi, susdu.

-Bilirsən, xatirini necə istəyirəm! Amma, düzgün etmədin. Yox, ayrı dərdin var, mənə de, - Azad sualı təkrarladı.

-Əmi, mən evlənmək istəmirəm! - dedi.

-Yaxşı, birincisi, artıq gecdir və bu sözünü atana deməliyidin lap çıxdan. İkincisi, axı, yaşın da az deyil.

Çox fikirləşdi, nəsə demək istədi, susdu. Axıdan-axıra:

-Mən demişdim atama, anama, Zərişi bacım saymışam!

...Azadın oğlu təklikdə atasına Cəfər barədə bəzi söhbətləri edəndən sonra, Azad vəziyyəti aydın başa düşdü, Cəfərin yolda nə demək istədiyi anladı.

Həyatda ilk ciddi addımın, ilk böyük ürək arzusunun daşa dəyməyi faciədir və Azada yaxşı tanışdır bu faciə! Əfsuslar...

Bütün bunları düşünərək, həyətdə Azad Sərdara deyəndə ki: "səhv etməmisən ki, oğlunu bələ yolla evləndirməklə?", dostu cavab verdi:

-Tam azəri xalqının dədə-baba qaydasına uyğun bir iş! - Və əlavə etdi: - İllərdir ki, qızı deyikləmişik. İki valideyin-iki kişi danışın barışmışıq çıxdan. Papaq qoyuruq!..

-Nə deyim, vallah... Yaxşı, bəs bu yaxın qohumluq, yoldaşının bacısı qızını gəlin gətirmək nə qədər düzgündür?

-Nə olsun, Dilbər də mənim dost-doğmaca xalam qızıdır.

Azad bu qəribə qohumliq kombinasiyasını düşündü, acınacaqlı vəziyyət yaranmışdı. Axi, gəlin və özünəbəy ikicə pillə qabaqda bir baba-nənə övladı idilər!

-Bəs, qızın-oğlanın bir-birinə (istədi "məhəbbəti" sözünü işlədə, yadına düşdü ki, məhəbbət mentalitetin hakim olduğu yerdə "işləmir") ürəyi? - soruşdu.

-Bir az yaşasınlar evli vəziyyətdə, ürəkləri düzələcək. Hələ uşaqdılar, xeyirlərini-şərlərini nə bilirlər? Biz valideynlər nə üçünük bəs, göstərməliyik, istiqamətləndirməliyik. Ağlını Rusiyətə vermə, qardaş. Bura Azərbaycandır, bizim mentalitet icazə verməz ki, başqa cür olsun, uşaq da valideynə qarşı çıxsın!

Gecə düşmüdü. Az da olsa ara sakitləşmişdi. Amma, Dilbərin gözləri yaş olduğundan başa düşmək olardı ki, toy qurtarsa da, Cəfər gəlib çıxsa da, problemlər qurtarmayıb.

Artıq gec idi. Yatmaq lazım idi.

5

Cəfər içəri, gəlin olan otağa girəndə Zərişin bir küncə qıṣılıb oturduğunu, balaca əlləri ilə üzünü örtdüyüünü gördü. Cəfərin ürəyi ağrıdı. İyirmi üç yaş az deyildi, həyatı, adət-ənənələri gözəl bilirdi. Və bilirdi ki, onun zor-güç evlən-

məsində Zərnigarın heç bir günahı yoxdur. Həm də gözəl başa düşürdü ki, daha iş-işdən keçib, o bu gündən evlidir, gözəl Zərnigar onu həyat yoldaşdır. Amma, bacarmırı özü ilə. Ürəyi uzaqlarda idi və Zəriş də bunu bilirdi.

Oturdu qızın yanında. Susmuşdular. Qonşu otaqda isə səslər eşidilirdi, stəkanların cingiltisi gəlirdi. Cəfər də, Zəriş də yaxşı bilirdilər o səsküy kimlərindir. "Sevgi aktına", həm də gəlinin təmizliyinə şahidlilik etmək üçün "nümayəndə heyəti" yan otaqda oturmuşdular. "Gözətçi postu"nda iki qadın Cəfərin bayırı çıxmağını gözləyirdi ki, girsinlər yataq otağına və halallığın -bakırılıyin sübutunu götürüb qoysunlar ortaya. Bu "dəlil-sübut" kimə lazım idи? Evlənən Cəfər idisə özü hər şeyi görməliydi...

Beş-on dəqiqə qabaq əmisi arvadına yalvardı, işarə ilə demişdi ki, lazım deyil bu şahidlər. Xeyri olmamışdı. Ürəyincə olmayan evlənmək faktı bir yandan, digər tərefdən də qonşu otaqda pusquda duranların danışq səsləri onu tam ruhdan salmışdı.

Cəfər özünü çox piss hiss edirdi. Heç vaxt belə dilxor olduğu, ruhən sindiği ağlina gəlmirdi.

Məsum, etiraz və nəyəsə müqavimət göstərmək kimi Yaradanın bəxş etdiyi hüquqlardan xəbəri olmayan bir qız uşağının göz yaşı içində piçiltisi Cəfərin ürəyini parçaladı, onsuz da ağrılı sinəsini ox olub dəlib keçdi:

-Ayağının altında ölüm, Cəfər! Məni günahkar sayma. Başımıza gələnlər göydən gəlib. Büttün baş verənləri Haqq-təala yazar və göndərir yerə, mən bədbəxt nə edim?

Cəfər Zərnigarın başını sinəsinə sıxdı:

-Zəriş, sən sakitləş və uzan yat. Hər şey yaxşı olacaq.

-Necə yatım? Mən neçə gün ağladım, göz yaşı tökdüm. Yalvardım anama, qol qoymayı bu işə... Alnimə yazılan budu, yazını kim poza bilər?

Bir saatdan çox dərdləşdilər. Artıq, arada yumşaq mühit yaranmışdı. Burada dərdləşənlər evlənənlər yox, iki xalauşağı idilər...

Nəhayət, Cəfər ayağa durdu:

-Bax, Zəriş, sən soyun gir yatağa. Mənsə çimən görüm o "gözətçiləri" uzaqlaşdırı bilərəm, yox?

Qapını açıb dəhlizə çıxan tək, açılan qapının

səsini eşidən "nümayəndə heyəti" özünü verdilər gəlinin otağına. Cəfər əvvəlcə istədi etiraz edib nəsə desin. Demədi, nəsə düşünüb endi həyətə. Cavanlar oturmuşdular həyətdə. Azadın oğlu da burada idi. Cavanlar artıq sual vermədilər Cəfərə. Onlar vəziyyəti başa düşmüştülər. Cəfər sakitcə bir qıraqda əyləşdi.

Yuxarıdan səs-küy gəldi. Əmi arvadı yaxınlaşış Cəfəri dəstəkləyib çəkdi yuxarı. Anası da burada idi, qadınlar çox deyinirdilər.

-Belə də iş olar? - deyərək onu itələyib saldılar gəlin olan otağa...

6

Səhər saat doqquz olardı Azad oyananda. Səhər yeməyi yeyiləndə nəsə qanıqaralıq olduğunu aydınca görmək olardı. Həyətdə oturmuşdular, heç kim danışmaq istəmirdi. Bu dilxorçuluq Azada da sirayət etmişdi. O şəhərə qayıtmaq barədə düşünürdü. Getmək məqamında Azadın oğlu Azada yaxınlaşış astadan:

-Cəfər yalvardı mənə, dedi: "Əmimə de, razılıq versin, siz nə vaxt Rusiyetə gedəndə gəlim, mən də gedim sizinlə, nə olar? İsləyim orada!" - söylədi.

Azad qəti etiraz etdi. Sağollaşış ayrıldılar. Azadgil üz tutdular şəhərə.

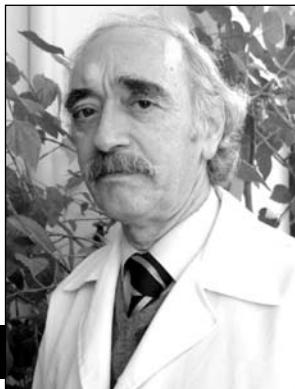
Gəlinin otağındakı ağ mələfənin rəngi isə yalnız ikinci gün dəyişdi, qırmızı oldu...

Epiloq

Üç ildən çoxdur, Cəfər gedib Rusiyaya işləməyə. Əvvəlcə gəldi Azadın yanına. Nə qədər Azad çalışsa da, Cəfəri evlərinə qaytara bilmədi. Bir aya yaxın Cəfər onlarda qalıb üz tutdu şimal rayonlarının birinə. Deyilənə görə, evə gəlmir. Ərli-dul cavan qız yaşayır qaynatası-xalasığıldə, Sərdar demiş: "mentalitetə uyğun olaraq"...

Sərdarla Azadın dostluğu da əvvəlki şirinliyini itirdi, yavaş-yavaş endi heçə.

Bu məsələnin davamı kimi qeyd edək ki, Cəfər və onun kiçik qardaşı körpəlikdən iki xəstəliklə üzləşiblər. İkiisi də gözlərində və ürəklərində problemlə yaşayırlar. Görəsən, Sərdarla Dilbərin yaxın qohumluqlarının nəticəsi deyildi ki, bu xəstəliklər?

HAFİZ ƏLİMƏRDANLI

MƏNASIZ CAHANI NEYLƏRƏM

Dahi İmadəddin Nəsiminin 650 illiyinə

"Dilbəra, mən səndən ayrı təndə canı neylərəm"*,
Vüsələ yetişsəm, sonra bəs hicranı neylərəm?

Zamanın gərdişin öyrəndi Nəsimi dəmbədəm,
Eylədi ah-fəqan, bir cavab verməyən dövrəni neylərəm?

Şirvandan, Bakıdan gəldi sədəsi Seyyid Əlinin,
Məsləki eylədi Nəsimi, ad-sanı neylərəm?

Səsləndi incilər dilindən, yayıldı aləmə,
Deyildi mərdanə, mənasız cahani neylərəm.

Yazıldı əsərlər əksərən doğmaca dilində,
Aşkar bilindi Vətəni, pünhanı neylərəm.

Cəlladlar itdilər tarixdən, yox oldu o dövrən,
Ucaldı Nəsimi, dağilan zindanı neylərəm.

Hafiza, fəxr eylə, millətin böylə bir oğlu var,
Tarixim söyləyir, bəllidir, dastanı neylərəm.
* bu misra İmadəddin Nəsiminindir

12.03.2020

BİR SÖZ İLƏ

Dedilər ki, könlümün çarəsi var, bir söz ilə,
Ürəyim də sağalar, dərman alar, bir söz ilə.

Hər sözün öz mənası, yaranmışdır yox yerindən,
Hər gələn müşkül işin həlli olar, bir söz ilə.

Tələsib söz demə ki, sonra peşman olmayasan,
Çalış, bəlkə tapasən, qəlbə açar, bir söz ilə.

Bir sözün dəyəri çox, sözə dəyər olan yerdə,
Tapılsa dərdi qanan, deyər aşkar, bir söz ilə.

Nə qədər söz az olsa, dəyər tapar bir o qədər,
Suyu da işlətməyə vardır qərar, bir söz ilə.

Oxusən ömrün qədər, yenə çatmaz dərk edəsən,
Nələrdir biliyinə verən əyar, bir söz ilə.

Sözə dəyər verənin dəyəri də yüksək olar,
A dostlar, deyər Hafız, təkrar-təkrar, bir söz ilə.

14-15.03.2020

DÜNYA Kİ BİLİR

(qəsida)

Dünya ki, bilir, hər gizli möqam aşkar olacaqdır,
Qayda belədir, tək qışdan sonra bahar olacaqdır.

Min hiylə ilə doğma torpağımı işğal edənlər,
Bir gün gələcək, möğlubiyyətə düşər olacaqdır.

Qonşu mehriban nə qədər, elbəttə, sidqi-ürəkdən,
Sühl içrə xalqlar dolanar, kədər kənar olacaqdır.

Böylə bir həqiqəti anlamayan qonşun olarsa,
Hər saatın baş ağrısı, qəlbin qübar olacaqdır.

Pis qonşunu ram etməyin tək bircə çarəsi vardır,
Görsə əgər qüvvətini, canına azar olacaqdır.

Nə qədər fitnə-fəsad eyləsə də xain qonşumuz,
Bir gün alacaq cavabını, tarımar olacaqdır.

Vətən oğlu əldə silah, alışib döyüş deyəndə,
Düşmənin yeri qanqal göyərən məzar olacaqdır.

İstərəm, açılsın tarix, oxuyub qoy hamı bilsin,
Necə bu qonşu yalançı, tam saxtakar olacaqdır.

Atalar sözüdür, "yalan ayaq tutar, yeri yə bilməz",
Aləm bilən bu yalanlar tamam inkar olacaqdır.

Kimlər alıb torpağımı, qonşuya peşkəş eyləyib,
Ona da nifrətimiz mütləq izhar olacaqdır.

Bu torpağın sahibi var, əcdadlardan miras alıb,
Zaman gəlsə, bilsə qonşu, aləmdə xar olacaqdır.

İndi dünya tam başqadır, millətlər də birlik istər,
Bədnəm qonşu dərk etməsə, sonda ağlar olacaqdır.

Səhralarım gülzar olar, qonşum əgər qonşu olsa,
Xəstə xeyallarla qalsa, tarix təkrar olacaqdır.

Millətimin səbri böyük, zaman bunu sübut etmiş,
Vay o halda səbri bitsə, günün ah-zar olacaqdır.

Bir sual da verim yenə, heç bilir ki, Vətən nədir?
Söz tapmağın qeyri-mümkün, o intizar olacaqdır.

Vətən eşqi vicdan istər, hər yetəndə vicdan olmaz,
Vicdan yoxsa, bu kəlmələr boş-boş şürə olacaqdır.

Ey Vətənin mərd oğulu, nankor qonşuya göstər ki,
Vətən üçün şəhid olsa, qəlbdə vüqar olacaqdır.

Zaman, Hafız, tələb edir, qələm silah olsun gərək,
Susar, hərgah torpaqlarım azad diyar olacaqdır.

19-22.03.2020

NƏDƏN DÜNYA ƏZİYYƏTDƏ

(2020-ci ildə Yer üzərində Koronavirus
xəstəliyi tuğyan elədi)

Neçə gündür, neçə aydır, dünya düşüb əziyyətə,
Yayılibdir bir vəlvələ, insan olan cəmiyyətə.

Gah burada, gah orada, karantinlər dəb alıbdır,
Mənəm-mənəm deyənləri salıb yaman müsibətə.

Görünmür heç gözə düşmən, ki onunla döyüşəsən,
Çıxbıdır o yer üzünə, belə müdhiş səyahətə.

Qocalara vermir aman, uşaqlar da qalıb yaman,
Bir mikrobdur, almaq olmur onu tamam nəzarətə.

Dövlətlər də olub pərən, bilinməyir dostla düşmən,
Dostlar qalıb öz hayına, düşüb yaman xəcalətə.

Bir söz deyim, inciməyin, insan belə acizdirsin,
Məsələni həll etməyə, gəlsin ümum məşvərətə.

Silahları yiğisdirin, onlar daha lazım deyil,
Dünyani xilas edəcək yer verilsin sədaqətə.

Gündə bir silah düzəldib xalqlara meydan oxuyan,
Nədən düşüb əl-ayağa, baş qarışib siyasetə.

Başa düşmək istəməyir, dövran indi tam başqadır,
Yer kürəsi əmanətdir, bəşər dözməz xəyanətə.

Əlbir olub bu kabusu yox eləmək vaxtı çatıb,
Hünər lazımlı bax bu yolda, alqış hər cür şücaətə.

Tarixə bir nəzər salaq, olub belə çətin anlar,
İnsan əqli qalıb gəlib, son qoyulsə ə davətə.

Min ildən çox keçib gedib İbn Sina deyən andan,
Bu cür düşmən xar olacaq, insan malik o qüdrətə.

Çıxis yolu göstərdi o, xatırlayaq o sözləri,
Əməl etsə əgər insan, təmizliyə, təravətə.

Hafız istər yada salaq, ey insanlar, zaman çatıb,
Elmə gərək arxalanaq, son qoyulsun cəhalətə.

26-27.03.2020

HƏYAT SEVİNC, HƏYAT KƏDƏR

Həyat sevinc, həyat kədər, söylə, qeyri-nəsə varmı?
Qəlbim təkcə bir yol istər, söylə, qeyri-nəsə varmı?

Həyat hökmən bir eşqdır ki, hər kəs onu axtarışa,
Tapsan əgər, ömrü bəzər, söylə, qeyri-nəsə varmı?

Ürəyimə qulaq assam, hər sözü bir məna tapar,
Həyat onda alar dəyər, söylə, qeyri-nəsə varmı?

İndi dövran tam başqadır, tən gəlməyə ağıl istər,
Ağıl verər sənə xəbər, söylə, qeyri nəsə varmı?

Dövran əgər bir bağ olsa, onun, əlbət, bağbanı var,
O bağban düz yol göstərər, söylə, qeyri nəsə varmı?

Gecə-gündüz şam tək yansam, mənə həmdəm tapılarımı?
Yəqin dəstək verər əsmər, söylə, qeyri nəsə varmı?

Qəlbim sizlər, günlər keçsə, gözümüzdən yaş axıb gedər,
Qınamasın məni ellər, söylə, qeyri nəsə varmı?

Bir nigar ki, mən seçmişəm, səhraları axtarmaram,
Qəlbim şeir, qəzəl sevər, söylə, qeyri nəsə varmı?

Yaradaram neçə əsər, ömür mənə imkan versə,
Bu arzuya Hafız yetər, söylə, qeyri-nəsə varmı?

24-25.03.2020

BƏLA OLMAZ, BƏLAYA HƏMDƏRDİN OLSA

Gələn bəla, bəla olmaz, bəlaya həmdərdin olsa,
Taleyin ondan soruşar, əgər dilin şirin olsa.

Bir ömürdür, həm sevinclə, həm kədərlə ötüb keçər,
Rəqiblərin hörmət edər, hər sözündə təmkin olsa.

Candan əziz olsa canan, söyləməzmi canan da can?
Ötən günlər sənə deyər, tələsməsən, səbrin olsa.

Həyat bir məktəbdır hər gün, çəkər səni imtahana,
İmtahandan çıxməq çətin, çıxacaqsan, elmin olsa.

Elm yolunda cəfalar çox, hər istəyən dözə bilməz,
Dözür yalnız kamil insan, sınaqlarda mətin olsa.

Dünya tamam ahəngdədir, bu ahəngi pozmaq olmaz,
İstədiyin xəyal deyil, qəlbin hərgah nikbin olsa.

Elə qur ki, həyatını, Hafız, aləm xatırlasın,
Ömür bitən gündən sonra, ürəklərdə izin olsa.

01-02.04.2020

BİR XOŞ RƏFTAR ETMƏZMİŞƏN?

Cəfa görsən ol yarından, sən ahu-zar etməzmisən?
Könül dolsa əzab ilə, söylə aşkar etməzmisən?

Gəl, demə ki, eşq yolunda cəfa olar, əzab olar,
Məcnun kimi sən bu yolu, indi təkrar etməzmisən?

Məcnun bir ad qoyub getdi, bu ad daha dəbdə deyil,
Eşq həyatdır, Tanrı verib, eşqi izhar etməzmisən?

Rəqiblər də dərk eyləyir, cəfa vermək vaxtı ötüb,
Dövran indi tələb edir, bunu inkar etməzmisən?

Cəfalardan zaman gələr, qəlbin onu bağışlamaz,
Öz qəlbini cəfalara bir gün düçər etməzmisən?

Biganələr səndən sorar, fələk bu kövrə dözərmi,
Desən əgər mən dözmüşəm, kövrə kənar etməzmisən?

Hafız, söylə ol yarə ki, halın daha pərişandır,
Zaman ötür, hər gün sayda, bir xoş rəftar etməzmisən?

06-07.04.2020

BİR ŞEİR YAZMAĞA DEYİRSƏN NƏ VAR

Bir şeir yazmağa deyirsən nə var,
Sözləri düzəməyi hər kəs bacarar.
Şeirdə ürəyin, qəlbin yanmırsa,
Qələmi, dəftəri incitmə naçar.

Bir şeir yazmağa deyirsən nə var,
Şeirdə sevgiyə bir həsrət olar,
Bir günün nissili sətirlər qoşar,
Qəlbinin sırrını eyləyər aşkar.

Bir şeir yazmağa deyirsən nə var,
Orada intizar, bir ocaq yanar.
Şeirdən ürəklər riqqətə gəlsə,
Xəyalın, istəyin məqsədə çatar.

Bir şeir yazmağa deyirsən nə var,
Hər bahar gələndə bulanar sular.
Baharın ətrindən ürəyin çağlar,
Misralar düzülər hey qatar-qatar.

Bir şeir yazmağa deyirsən nə var,
Hər sevən könüldə düzülür xallar.
Tək sevgi kifayət edərmi məğər?
Şeirdə eşqinlə hikmət qovuşar.

Bir şeir yazmağa deyirsən nə var,
Sətirlər qoşmağa verilməz qərar.
Sevincdən, kədərdən gələn duyğular,
Qanadlı olarsa, qalxıb ucalar.

Bir şeir yazmağa deyirsən nə var,
Bu aləm özündə dahilər saxlar.
Nizami, Fizuli yaradıb burda,
Oxusan onları qəlbində qalar.

08.04.2020

QƏLBİMDƏ İNTİZAR QALAR

(qitə)

Qəzəl yazsam, qəzəli söz yığını eyləmərəm,
Qəzəl bir fəlsəfədir, hər sözünün mənası var.

Yazmağa ustad istər, gözəllərə bir namədir,
Hər sevən dərk etməz, versə ona könül qərar.

Qəzəli yazmaq üçün, söz mülkündə çalışaram,
İncilər yaradaram, dəyər verər tək sənətkar.

İşlətsəm, tükənməz o, eylər gözəl sərvətdir ki,
Yetiribdir ruzigar, xərcləsəm də yenə artar.

Hər qəzəl bir cövhərdir, dəyərini bilən olsa,
Gözləyər qiymətini, qalar qəlbində intizar.

Yetişər bir zamanlar, xəlqim sevər hər birini,
Söyləyər sərvətimdir, xəzinəmdə onlar qalar.

10-11.04.2020

BAHARIN ÖZ ƏTRİ VARDIR

(qəsida)

Dahi İmadəddin Nəsimiyə təxmis

"Bahar oldivü açıldı pərdə üzündən gülzarin",*
Nərgiz, bənövşə kim çıxdı, yetdi sonu intizarın.

Qış da çəkdi örpəyini, rəngarəng gül açdı hər yan,
Quşlar oxudu bəhsəbəhs, getdi dərdi ruzigarın.

Var hər gülün təravəti, hər quşun da öz nəğməsi,
Qulaq asdım bülbü'lə mən, çatdı səsi ahu-zarin.

Yadındamı, o bağça-bağ, əlvan gülüstanə döndü,
Axan çaylar coşub daşdı, verdi təbiət qərarın.

Sordu hərdən yağan yağış, xəyal müdür ötən günlər?
Yenə görmək istərdim mən, yanında olsa dildarın.

Sanki yağış yada saldı, gəldi kövrək xatırələr,
Könül istər sənə çatsın, dəyişməzsə etibarın.

Bahar açan səhifədə küsənlər də barışarlar,
Hicran ötüb qəlbdən keçər, gələr vüsal narın-narın.

Hər səhifə ömürdə gün, təravəti tam başqadır,
Bu gün açan, sabah solur, dəyişərmi heç rəftarın?

Bənövşədən sonra süsən, qərənfil də çiçək açar,
Ətir saçar yenə o bağ, gözlər hər an öz şikarın.

Bahar fəsli ötüb keçər, həyat təkcə bahardırı?
Qış da dönüb bahar olar, qəlbindəsə əgər yarın.

Neçə bahar yola saldın, neçə bahar yenə də var,
Ömrü bahar eyləməyə, varmı məgər ixtiyarın?

Qəlbə bahar eşqi gəlsə, ömür kədər bilməz dəha,
Saxlamağa bu eşqini, kömək etməzmi ilqarın?

Çiçəklərin təbiətdə ətri məni valeh edər,
Ürəyimdə açar çiçək sənin şəhla baxışları.

Gəl ey dildar, gözləmə çox, bahar gəlsin, həsrət getsin,
İtirərsən neçə illər, bağışlamaz heç vüqarın.

Öyrənmişəm Nəsimidən sözü daim şax deyəsən,
Hafız gəl, incimə yordan, budur istəyi baharı.

10-12.04.2020

* Misra İmadəddin Nəsiminindir

SƏBRİM GÜMAN İÇİNDƏDİR

Dahi İmadəddin Nəsimiyə təxmis

"Dərdi fəraqə düşdü can, ahü-fəğan içindədir" *,
Tapmaz özünə heç məkan, tamam hicran içindədir.

Bütün aləm siğsa məndə, mənim fikrim tək səndədir,
Çatmaq üçün ürək coşur, könül tufan içindədir.

İndi insan dəyərsizdir, meyar tamam dəyişmişdir,
İndi dünya dövran edir, mülki yalan içindədir.

İnanma gəl hər sözünə, dil danışır, ürək susur,
Ürək açsan hər yetənə, qəlbi nihan içindədir.

Bir mən dözdüm tək cəbrinə, çarəm nədir, özün söylə,
Könül bilmir heç neyləsin, səbrim güman içindədir.

Təriflədim bircə səni, sanki dünya oldu sənin,
Özablara düçər etdin, yerim zindan içindədir.

Hər nə etsən, dönməz ürək, ürək sözün demiş artıq,
İndi çarə tək səndədir, çarə zaman içindədir.

Qorxum budur, bir gün gələr, zaman səni peşman edər,
İstəmərəm düşsün kədər, bağrimon da qan içindədir.

Hər kim bizi ayrı salsa, xeyir görməz bu dünyada,
Eşitmişəm peşman olub, rəqib viran içindədir.

Heç bilinmir dünya indi insanlardan nə istəyir,
Gülə-gülə zülm eyləyir, zülmü dövran içindədir.

Yəqin sınaqdan çıxarıq, dünya özü peşman olub,
Aləm deyir, Hafız sənlə bir imtahan içindədir.

* Misra İmadəddin Nəsiminindir

13-14.04.2020

NİYAZİ ZÖHRABOV,
müəllim

MƏHƏMMƏD ƏLINİN "TOPLU" kitabı haqqında düşüncələrim

Mən "TOPLU" kitabını oxuyub aşağıdakı düşüncələrimi yazmaq qərarına gəldim:

Şair haqqında qısa arayış:

Məhəmməd Əli Namət oğlu Hacıyev 1950-ci il də günəşli Azərbaycanımızın dilbər guşələrindən biri olan ecazkar təbiətli qədim Qəbələ bölgəsinin ərazisində yerləşən ulu Şah dağının ətəyində məskunlaşmış, üç tərəfdən möhtəşəm dağlarla əhatə olunmuş, alımlar yurdu Qəmərvan kəndində kolxozçu ailəsində dünyaya göz açmışdır. O, kiçik yaşlarında Qəmərvan kəndində yaşamışdır. 1959-cu ildə ailəsi ilə birlikdə Qəbələ bölgəsinin Cığatelli kəndinə köçmüslər. O vaxt Cığatelli kəndində olan ibtidai məktəbin birinci sinifinə doqquz yaşındadır qəbul olmuşdur. İbtidai məktəbi "əla" qiymətlərlə bitirən Məhəmməd Əli rayonun Xırxatala kəndindəki səkkizillik məktəbin beşinci sinifinə köçürülmüşdür. O, həmin məktəbi də "əla" qiymətlərlə bitirmiştir. Mən Məhəmməd Əliyə səkkizinci sinifdə dərs demişəm. Ədəbiyyata, poeziyaya, şeirlər yazmağa marağım çox idi. Məktəb illərində yazdığı şeirlərdən bir neçəsi respublika dövrü mətbuatında dərc olunmuşdu. Həmin səkkizillik məktəbi bitirdikdən sonra Bakı şəhərində riyaziyyat təmayülli məktəbdə təhsilini davam etdirib. Təmayülli məktəbi bitirən kimi Azərbaycan İnşaat Mühəndisləri institutuna qəbul olunub. İnstitutu müvəffəqiyyətlə bitirərək "mühəndis" ixtisasına yiyələnib. Öz ixtisası üzrə Bakı şəhərində əmək fəaliyyətinə başlayır. İslədiyi təşkilatlarda işlərini uğurla

davam etdirir.

Məhəmməd Əli həm də çox gənc yaşılarından ədəbi yaradıcılıqla məşğul olmağa başladı.

Şair "Dağlardan ayrı", "Sevincim acıdır, kədərim şirin", "Özümü axtarıram", "Söz sənindir", "Çörəyimin duzu yoxdur", "Gedirəm üzü gündögəna", "Duyğularımı səpdim dənizə", "Sovurur yellər məni" şeirlər, "Etiraf" adlı hekayələr və publisistik yazıldardan ibarət kitabların müəllifidir.

Mən "TOPLU" şeirlər kitabını oxuduqdan sonra belə bir düşüncəyə gəldim. Düşünülülmüş beynin məhsulu olan o səpgidə şeirləri iç dünyası saf, təmiz, səmimi sevgi və milli-mənəvi dəyərlər (saf mənəviyyat) zəngin olan insanların iç dünyasından süzülüb misralara düzülüb yazıla bilər. Məhəmməd Əli sözün həqiqi mənasında vətən, millət və təbiət aşığı olub, haqq-ədalətin qulpundan tutub, yalnız iç dünyasından gələn poetik ifadələri tərənnüm edən çox mükəmməl bir vətəndaş şairdir.

Şairin vətən haqqında, millətin qayğıları, ağracıları haqqında, təbiət təsvirlərinə həsr edib tərənnüm etdiyi şeirlərin ahəngi onu təsdiq edir ki, o, həqiqətən təbiət aşığı olan bir şairdir.

Mənim düşündüklərimə görə o, güclü və çox təsirli bir romantikaya söykənib, təbiət hadisələrini peşəkar bir yazar kimi tərənnüm edir.

Məhəmməd Əlinin təbiət təsvirlərinə həsr edib yazdığı "Bahar nəğməsi", "Dağlara qar yağış", "A dağlar", "A dağlar qoynunda", "Dağlar, sənin qoynunda", "Bizim dağların", "Bu dağların", "Novruz küləyi", "Gözəldir", "Yağışdan sonra" və sair bu ki-

mi şeirlərində dağlar, dərələr, əlçatmaz şış qayalar, musiqi ahəngi ilə şırhaşır axan soyuq bulaqlar, məral, ceyran, cüyür, dağ kəli gəzən möhtəşəm təpəliklər, başı görünməyən qayaların üstündə qızı vurub sözən qartal səsi, heyrətləndirici və vahiməli səslərlə uğuldayıb sonsuzluğa qədər axıb gedən çaylar, yaşıl meşələr güclü bir hayqırkı ilə, şaqraq bir pafosla, həzin bir piçiltiyə könülləri oxşayan ahəngdar bir səslə zümzümə edə-edə ətrafdakıları heyrətləndirir.

Bir sözlə, təbiət gözəlliklərinə həsr edilib yazılın şeirlər qürurlandırıcı bir emosionallıqla tərənnüm edilmişdir. Həmin şeirləri oxuduqca davamlı şəkildə maraq artır, yaylaq havası olan şeirləri oxuduqca doymursan.

Şairin yaradıcılığında vətən mövzusu daha çox yer alır. Onun "Vətən" adı ilə beş şeiri var. Elə burdan görürük ki, Məhəmməd Əlinin vətən sevgisi bitməz-tükənməz sevgidir. O, vətəni öz varlığından da çox sevir. Şair "Vətən" adlı şeirlərinin birində deyir:

*Sən ulu bir dağsan,
Mən coşqun bulağam.
Sən nəhəng ağacsan,
Mən incə yarpağam,
Vətən!*

*Sən çəmənsən, çölsən,
Mən bala ceyranam.
Sən mənə "öl" desən,
Mən sənə qurbanam,
Vətən!*

Məhəmməd Əli öz qələmini şeirin müxtəlif formalarında sınaqdan keçirir. O, "Qarabağ" şeirində öz şairlik ilhamını elə kökləyir və demək istəyir ki, hər kəs Qarabağ aşısını hiss edir, bu açılmaz, çözülməz düyüni açmağın yollarını düşünür.

*Qarabağ - cansız can,
Sahibsiz bir məkan.
Qarabağ - qəlbimdə çarpez dərd,
Əlacı - mərd oğlu mərddir, mərd.*

Bu şeirdə Qarabağ həsrətini çəkən şair deyir: "Qarabağ dərdi - nişan alıb ürəyimizi..."

Şairin "Qarabağ səsləyir bizi" şeirində o, ürək yanğısı ilə Qarabağın həsrətini çəkir. Məhəmməd Əli həm də böyük ümidi qeyd edir ki, mərd, igid

oğullarımızın odlu-alovlu hayqırıntılarıyla Qarabağımızı düşmən tapdağından azad edəcəyik. Şeirdə deyilir:

*Hünərə, qeyrətə səsləyir bizi,
Burdaklı hər ağac, hər qaya, hər dağ.
"Cəngi" çalır sanki, Üzeyir özü,
Deyir: Vətən oğlu, bir ayağa qalx!
Burdaklı hər ağac, hər qaya, hər dağ.
Qalx ayağa, ey igidlər,
Qarabağ səsləyir bizi.*

Şair bu şeirində elə bil mərd igidlərin yanlarında durub, onları qəhrəmanlıq göstərməyə səsləyir. "Şuşa" adlı şeirində deyilir:

*Yazsam da göz yaşım ilə bu şeiri,
Qəlbimdəki sönməz vulkandi, Şuşa.
Vətən eşqi ilə coşub-çağlayan,
İntiqamçı, Şuşa! Üsyandi, Şuşa!*

Məhəmməd Əli iç dünyasında vulkan kimi püs-kürən hırsını, qəzəbini gizlətmir. Çünkü şairin ürəyi bu dərdə acıyr. Ürəyin təlatümü verilir bu şeirdə.

Şair vətənimizi, Azərbaycanımızı sidq ürəkdən sevən bir vətəndaş şairdir. Onun "Azərbaycan" şeirlərdə Azərbaycanın necə bir yurd, necə bir torpaq, necə bir and yeri, necə bir varlıq olduğunu və cənnətə bənzətdiyi gözəl odlar yurdunu qürur hissilə tərənnüm edir. O, bu şeirdə doğma vətənə, Azərbaycanımıza olan səmimi sevgisini bildirir.

Azərbaycan -

yerin qəlbindən qopan od, atəş!

Azərbaycan -

yerdən göylərə nur saçan günəş!

Azərbaycan -

qədimdən qədim ulu bir torpaq,

Azərbaycan -

inam, and yerim, müqəddəs ocaq.

Azərbaycan -

dahilər yurdu, şanlı məmləkət,

Azərbaycan -

cənnətlər içrə əbədi cənnət.

Məhəmməd Əli "Gözəldir" şeirində də vətənə olan ülvi sevgisini, məhəbbətini bildirir:

Könlüm aşiqid ana yurdumun,

Qışda aran, yayda yaylaq gözəldir.

Bağcada gül-ciçək, çəməndə lalə,

Budaqla yamyasıl yarpaq gözəldir.

Könlüm ayrılmayıñ öz yurd, elindən,

Bülbül ayrırlarını qonçə gülündən?

Azərbaycan sözü düşməz dilimdən

Başım üstə üç rəng bayraq gözəldir.

Məhəmməd Əlinin bədii yaradıcılıq miqyası çox böyük və əhatəlidir. Ədəbiyyatşunaslarımızın, ədəbi tənqidçilərimizin qarşılığında böyük bir vəziyyət durur ki, onlar şairin ədəbi irsini tədqiq etsinlər, öyrənsinlər və yeni olan poetik tapıntıları icitməyiblər. Məhəmməd Əlinin poetik ruhu ilə azərbaycançı şair kimi, vətənini, millətini sevən, milli vətəndaş təəssübünü çökən və təbiət vurğunu olan bir şair kimi yaddaşlarda qalır.

Məhəmməd Əlinin poetik ruhu ilə azərbaycançı şair kimi, vətənini, millətini sevən, milli vətəndaş təəssübünü çökən və təbiət vurğunu olan bir şair kimi yaddaşlarda qalır.

Şair görkəmli şairlərimizi, yazıçılarını da unutmayıb. Bir neçəsinə həsr edilmiş şeirləri var.

Məhəmməd Əli şifahi xalq ədəbiyyatını yaxşı bilən şairlərdən biridir. Şairin ədəbi irsini öyrənmək qiymətli bir nümunə olardı.

2006-cı ildə "Söz sənətdir" adlı şeirlər kitabı İran İsləm Respublikasının paytaxtı Tehran şəhərində çap olunub.

Məhəmməd Əli Azərbaycan Yaziçilər Birliyinin, Azərbaycan Jurnalistlər Birliyinin, "Dirili Qurboni" ədəbi məclisinin üzvü olaraq səmərəli fəaliyyətinə görə "Qızıl qələm", "Məmməd Araz", "Araz", "Həsən bəy Zərdabi", "Yurd və vətən fədaisi" və sair ədəbi mükafat və diplomlara layiq görürləb. O, daim axtarışda olan alovlu bir şairdir. Ədəbi yaradıcılığı çoxşaxəlidir.

XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatının ən görkəmli nümayəndəsi Xalq şairi Məmməd Araz yazır: "Onun şeirlərində poetik təsvirin rəngarəngliyi dərin məna tutumu, özünəməxsus deyim tərzi, ahəngdarlıq bir-birini tamamlayır. Məhəmməd Əli şeirlərində bir səmimiyyət duyulur. İstedad və ilhamına güvənərək söz və ifadələrini cilalayır".

AMEA-nın müxbir üzvü, ədəbiyyatşunası, filologiya elmləri doktoru, professor Teymur Kərimli yazır: "Məhəmməd Əlinin təbiət mövzusunda yazdığı şeirlərini oxuduqca hiss edirsen ki, bunlar dağda, daşda, təbiət qoynunda, düşüncələr qoynunda nəğmə kimi yaranmış, sonralar kağıza köçürülmüşdür".

Ədəbi tənqidçi filologiya elmləri doktoru Vaqif Yusifli yazır: "Məhəmməd Əli vətənpərvər şairdir... Ümumiyyətlə, yurd sevgisi Məhəmməd Əli şeirlərinin leymotivini təşkil edir. Bu, onda olan həqiqi yurd sevgisindən irəli gəlir".

Şairə Fərqanə Mehdiyeva onu təbiət şairi adlandırır.

Məhəmməd Əli həm də Azərbaycan dövlət televiziyasında və radiosunda, eləcə də dövrü mətbuatda müntəzəm olaraq şeirləri və aktual mövzuları əhatə edən publisistik yazıları ilə çıxışlar edir.

Şairin ədəbi yaradıcılığına ümumilikdə nəzər saldıqda görürük ki, o, həyatın bütün sahəsinə aid olan şeirlər yazır. Yəni, deyə bilərik ki, şair heç nəyi unutmayıb və heç nəyi yaddan çıxartmayıb. Həyatın hansı bir sahəsinə düşünsək, şairin o sahəyə aid şeirlərini görərik. Bununla da, belə bir nəticəyə gələ bilərik ki, Məhəmməd Əlinin poetik duyumu, onun poetik düşüncələri çox genişdir və şeirləri çox düşündürүcü və çox dəyərlidir.

**20.05.2020, Qəbələ rayonu,
Xırxatala kəndi**

MƏHƏMMƏD ƏLİ

GƏLMƏDİ

Yolunu çox-çox gözlədim,
Lazım gəlmədi, gəlmədi.
Daha onu vəsf etməyə,
üzüm gəlmədi, gəlmədi.

Qandal vurdular əlimə,
qamçı vurdular belimə.
Haqqı söyləyən dilimə,
sözüm gəlmədi, gəlmədi.

Qalmayıb səbrim, taqətim,
çoxalır hər gün möhnətim.
Artır özümə nifrətim,
dözüm gəlmədi, gəlmədi.

Məhəmməd dedi düzünü:
çəkib yadlardan gözünü.
Daha söyləmir, - sözünü, -
lazım gəlmədi, gəlmədi.

09.08.2020

İNSAN OLAN KƏSİN

İnsan olan kəsin qəlbində
Gərək şeytan yuva salmasın.
Həm xeyrə, həm şərə yarasın,
Xeyr-şərdən kənar qalmasın.

Qəlbə bülbürtək saf, tərtəmiz,
İşlə əməlinə gəlsin düz.
Düşünsün, dediyi hər bir söz,
Heç kimi ilantək çalmasın.

Heç kimi salmasın əzaba,
Fəxr etsin işiyələ el, oba.
Görənlər söyləsin: Mərhəba!
Yersiz danışmasın, gülməsin.

Yar olsun həm dosta, həm yada,
Verməsin ömrünü o bada.
Arxasınca burda, ya orda,
Öləndə sevinən olmasın,
Öləndə sevinən olmasın.

2002

AZƏRBAYCAN ORDUSU

Nə vaxtdır səhər-axşam
Laçın, Zəngilan, Ağdam
Od içində qovrulub
Nalə çəkir - İntiqam!
Azərbaycan Ordusu!

Qan hopub dağa-daşa,
İntizardadır Şuşa,
Xocalı: - Qisas! - deyib
Hey çağırır savaşa,
Azərbaycan Ordusu!

Quruban hiylə-fəndi,
Bağlayıb bərə-bəndi,
Özünə əsir aldı
Yağı düşmən Xankəndi,
Azərbaycan Ordusu!

Dəlidəğ - gözü ağlar,
Kəlbəcər - özü ağlar,
Bu dərd çəkib qəlbimə
Sağalmaz yara - dağlar,
Azərbaycan Ordusu!

Dardadır ana Vətən,
Son ümidi bir sənsən!
Gəl aman vermə bir də
Baş qaldıra düşmən,
Azərbaycan Ordusu!

Başını tut dik uca!
Qartal tək uça-uça
Yeri yağı üstünə,
Od-alov saç-aşa,
Azərbaycan Ordusu!

Addımla mətin-mətin,
Tükənməzdir qüvvətin!
Yaranıbsan ilk gündən
Keşikçisi həqiqətin,
Azərbaycan Ordusu!

Tap özündə güc, təpər,
Sənilədir son zəfər!
Bil yolunu gözləyir
Neçə kənd, neçə şəhər
Azərbaycan Ordusu!
Azərbaycan Ordusu!

06.02.2002

İNSAN VAR

İnsan var müləyim, kövrək,
İnsan var sərtdir qayatək.

İnsan var ətri bənövşə,
İnsan var oxşar günəşə.

İnsan var incə duyğuludur,
İnsan var lal axan sudur.

İnsan var amalı xoşdur,
İnsan var ürəyi daşdır.

İnsan var məğrur, vüqarlı,
İnsan var qəlbi buz - qarlı.

İnsan var incə gül kimi,
İnsan var külək, yel kimi.

İnsan var köklü ağacdır,
İnsan var yada möhtacdır.

İnsan var ümməntək coşqun,
İnsan var sellərtək daşqın.

İnsan var bulaqtək həzin,
İnsan var, elə bil, rezin.

İnsan var kol-tikan kimi,
İnsan var lap ilan kimi.

İnsan var işi sürüşkən,
İnsan var zir-zibilə tən.

İnsan var qanqal, yovşandır,
İnsan var hürkək dovşandır.

İnsan var şir-aslan kimi,
İnsan var cin-şeytan kimi.

İnsanın çoxdur xilqəti,
Aç, anla, duy bu hikməti.

2002

QƏRİBƏSƏN, EY HƏYAT

Dağ dedin, dağlandım,
Bağ dedin, bağlandım,
Ağ dedin, ağlandım,
Qəribəsən, ey həyat.

Yaş dedin, yaşlandım,
Daş dedin, daşlandım,
Xoş dedin, xoşlandım,
Qəribəsən, ey həyat.

Düz dedin, düzləndim,
Göz dedin, gözləndim,
Duz dedin, duzlandım,
Qəribəsən, ey həyat.

Göl dedin, gölləndim,
Sel dedin, selləndim,
Yel dedin, yelləndim,
Qəribəsən, ey həyat.

An dedin, anlandım,
Qan dedin, qanlandım,
Dan dedin, danlandım,
Qəribəsən, ey həyat.

Nəs dedin, nəsləndim,
Bəs dedin, bəsləndim,
Səs dedin, səsləndim,
Qəribəsən, ey həyat.

Yaz dedin, yazlandım,
Saz dedin, sazlandım,
Naz dedin, nazlandım,
Qəribəsən, ey həyat.

Al dedin, allandım,
Bal dedin, ballandım,
Sal dedin, sallandım,
Qəribəsən, ey həyat.

Ad dedin, adlandım,
Yad dedin, yadlandım,
Od dedin, odlandım,
Qəribəsən, ey həyat.

Hay dedin, haylandım,
Boy dedin, boylandım,
Hər sözündən sallandım,
Qəribəsən, ey həyat,
Qəribəsən, ey həyat.

2002

KƏNAR GƏZMƏYİN YAXŞIDIR

Gördün ki, kim razıdır özündən,
Ondan kənar gəzməyin yaxşıdır.
Çox xoşlanır "mənəm, mən" sözündən,
Ondan kənar gəzməyin yaxşıdır.

Düşsən əgər çətinə, ya dərdə,
Ürək yandır, sırrini de mərdə.
Arxalanma heç zaman namərdə,
Ondan kənar gəzməyin yaxşıdır.

Arif olan mətləbi tez duyar,
Aqil olan işinə göz qoyar.
Ağzı olan hey yiğar, nə doyar,
Ondan kənar gəzməyin yaxşıdır.

Biqeyrətin olsa da dövləti,
Şərəfsizdir əməli, adəti.
El içində olmaz bir hörməti,
Ondan kənar gəzməyin yaxşıdır.

Sev həyatda ürəkdən bir yarı,
Sevgin ilə yandır sən əğyarı.
Bir gözəlin dönüsə ilqarı,
Ondan kənar gəzməyin yaxşıdır.

2002

HAQQ A QAYIT

Görkəmindən sanki insansan, insan,
Qulaq öz yerində, göz öz yerində.
Hardan yuva qurdı qəlbində şeytan,
Xoş arzu, xoş niyyət, xoş söz yerində.

Kədərə sevinib, qəmdə gülürsən,
Hər sevinc gözündə kədərə dönür.
Toy-büsət görəndə niyə ölürsən,
Əməlin böhtana, ya şərə dönür.

Paxılıq, hərislik hopub qanına,
Buna görə sancır sənin kürəyin.
Bir insafın, rəhmin gölsin canına,
Vallah, partlayacaq yoxsa ürəyin.

Haqq qayıt, qayıt insanlığa sən,
Kədərə şərik ol, sevincə şadlan.
Qayıt insanlığa, bir anlığa sən,
Gör necə də böyük insan olursan.

2002

VAXTINDA GETMƏYİN YAXŞIDIR

Gələcək indinsə ötəri meh kimi,
Gün çıxanda itən, yox olan şəh kimi.
Kəməndə salmamış şair ürəyini,
Vaxtında, vaxtında getməyin yaxşıdır.

Küldə köz yoxdursa olmaz od-hərarət,
Olsa da istisi, az olar, nəhayət.
Qəlbində yox imiş sevgi, məhəbbət,
Vaxtında, vaxtında getməyin yaxşıdır.

Qəlbin soyuqdursa, sərt, qarlı qış kimi,
Cansız və duyğusuz sal qaya - daş kimi.
Vaxtında üçüb get köçəri quş kimi,
Vaxtında, vaxtında getməyin yaxşıdır.

Hələ bilmir, bilmir həyatda çoxusu,
Necə müqəddəsdir eşq, sevda duyğusu.
Eşqi sayırsansa əyləncə, doğrusu,
Vaxtında, vaxtında getməyin yaxşıdır.

2002

İNSAN ÖMRÜ

İki ömür yaşar insan kainatda,
Birin bu həyatda, birin o həyatda.

Birincidə yaşar gəlişi ilə o,
ikincidə yaşar gedışı ilə o.

Birincidə ömrü olsa da çox qısa,
Onun gedisinə batmayıñ siz yasa.

O, ölməyir, gedir haqqa qovuşmağa,
Gedir ki, əbədi ömür yaşamağa.

KÖNÜL

Fikir ver, deyəndə hər bir sözünə,
Yersiz bir söz demə, danışma, könül.
Yersiz iş açma gəl, özün-özünə,
Hər işə qoşulma, qarışma, könül.

Bir iş görəndə sən, bir sal yadına,
Xələl gəlməyəcək ondan adına.
Hər nazlı, nazenin yarın oduna
Alovlanma, könül, alışma, könül.

Yalan danışiban günaha batma,
Mərdə arxa çevrib, namərdi tutma.
Haqqdadır həqiqət, bunu unutma,
Haqsız əməllərlə barişma, könül.

QARA ÇAY

Ay Qara çay, niyə daha coşmursan?
Qış gəlib üzünə örpek çəkəli?
Niyə çağlamırsan, nəgmə qoşmursan,
A dağın arana uzanmış əli,
Qış gəlib üzünə örpek çəkəli?

Sənin bu görkəmin sıxır qəlbimi,
Çayın gözəlliyi coşmağındadır!
Çırpinma qəfəsdə olan quş kimi,
Quşun da həyatı uçmağındadır!
Çayın gözəlliyi coşmağındadır!

1969

ƏLƏSGƏR TALIBOĞLU

Azərbaycan Yazıcılar Birliyinin üzvü, Məmməd Araz mükafatı laureati, keçmiş döyüşçü, Müharibə veterani

GECİKMİŞ MƏQALƏ, GECİKMİŞ ETİRAF

*1992-ci il mayın 18-də Sədərək uğrunda döyüşdə şəhid olan və meyidləri
mayın 27-28-də dağdan götürülən oğullarımızın ruhu xatirinə*

1992-ci ildə mayın 3-də məşhur Sədərək döyüşlərində yaralanmağıma - təpə nahiyəmdən qəlpə yarası almağıma baxmayaraq, xəstəxana-da doğru-dürüst yatıb müalicə olunmadım. Yaralı-yaralı yenidən döyük bölgəsinə getdim. Mayın 8-də döyük meydanına gəldiyimizdə Sədərək cəbhəçiləri dedilər ki, olmaya-bilməyə ermənilərə bir gullə atasınız. Səbəbini soruşduqda bildirdilər ki, axşam muxtar respublika rəhbərliyi ilə erməni tərəfli arasında görüş keçirilib və həmin görüşdə bağlanan müqaviləyə əsasən "atəşkəs" elan olunub. Nə biz onlara, nə də onlar bizə bir gullə belə atmayaçaqlar. Ona görə də xahiş edirik ki, siz də bu atəşkəsə əməl edəsiniz. Bir hadisə olduqda, günahı bizlərin - Xalq Cəbhəsinin üzvlərinin boynuna yixmasınlar. Döyük yoldaşım, həmkəndlərim Əli Məmmədovla birlikdə elə də etdik, axşama qədər Sədərəkli qardaşlarımızla birlikdə oturub, axşam isə evə - yaşadığımız Axaməd kəndinə geri qayıdaşı olduq.

Həmin gün rəhbərliyin göstərişi ilə xüsusi təyinatlı milis dəstəsi, milislər və könüllülər səngərdən çıxarıldılar. Səngərdə qaldı təkcə

yeni-yeni formalaşmaqdə olan Milli Ordunun əsgərləri...

Həmin günlər məsuliyyətsizlik etdiyimdən, yaramı açıb-bağlamadığımdan, ona həkim yazdığı dərmanları qoymadığımdan, yaramda irinləmə əmələ gəldi. Mayın on birində özümü çox çətinliklə Şərur rayon xəstəxanasına yetirdim. Döyükdə birgə yaralandığım həmkəndləm, sinif yoldaşım Hüseyin Ağayevin köməkliyi sayəsin-də (dostum bu gün də belə sinəsində dörd qəlpə gəzdirir) həkimlər mənə yardımçı oldular - cərrah Fuad həkimin və tibb bacısı Nəcibə xanımın ağır zəhmətləri nəticəsində yenidən özümə gəlmiş oldum və mayın on səkkizinə qədər müalicəm necə lazımdırsa davam etdi.

Mayın 18-i isə üzümüzə heç də xeyirliklə açılmadı... öncəki sabahlar kimi... Saat yeddi-nin yarısı olardı da, olmazdı da... O anda saatə baxan kim idi ki... Haray, nalə, çığır-bağır səsi-nə Şərur rayon mərkəzi xəstəxanası oyanmış oldu... Məlum oldu ki, səhər saat beşdə ermənilər Sədərəyə hücum ediblər, "Əjdəhkan" və "Qara ağaç" adlanan döyük nöqtələrindən başqa, bütün döyük nöqtələrini və yüksəklilikləri

ələ keçiriblər.

Yaralıların və şəhidlərin ağızı açıldı, nə açıldı... Gücü nəyəsə çatan mənim kimi xəstələr də o gecə növbədə olan həkimlərə və tibb bacılarına yardım etməyə başladı. Şəhidləri ölüxanaya - morqa, yaralıları isə ilk tibbi yardım göstərildikdən sonra cərrahiyə şöbəsinin otaqlarına yerləşdirdik. Neçə-neçə yaralı gözümüzün qabağında canını tapşırdı. O günlərin ağrısını bu gün də belə unuda bilmirəm.

Bir əsgərin gullə bu tərəfdən çənəsinin altından girmiş, o biri tərəfdən qulağının arxasından çıxmışdı. Xoşbəxtlikdən ölü nöqtədən keçdiyindən əsgərə bir şey etməmişdi - ayaqdaydı. Əsgərdən soruştum ki, danışa bilərsən, başı ilə işarə etdi ki, əlbəttə... Dedim: Hansı "səngərdə-yüksəklikdə idiniz?" Dedi: "Ucubizdə." Dedim: "Ölən... yaralanan..." Dedi: "Bizdə bir nəfər şəhid oldu, üç əsgər isə yaralandı. Onlar çox idilər. Bir təhər döyüşə-döyüşə geri çəkildik..."

"Sonra isə" - ağlaya-ağlaya əlavə etdi: - "Ucubiz"lə "Mil"in arasındaki ən yüksək təpədəki uşaqlar (əsgərlər) isə döyüşə-döyüşə hamısı şəhid oldular. Çünkü ora daha çox erməni hücum etmişdi..." Onu bağrıma basıb mən də onunla birgə ağladım. Bundan artıq əlimdən nə gələrdi ki... Ona şəfalar diləyib ayrıldım.

Cərrahiyə şöbəsində yer olmadığından bizi başqa şöbələrə köçürdülər. Mən isə fürsət tapıb həkimimlə görüşdüm və dedim ki, icazə versəydiniz, evə gedərdim. O isə dedi ki, getməyi-nə getginən, lakin keçən dəfə etdiyin kimi, yə-nə məsuliyyətsizlik etmə, müalicəni sona qədər davam etdirginən... Mən də söz verib evə gəldim.

1992-ci il 18 may döyüslərində iştirak edən bir qrup əsgər-döyüşü haqqında cürbəcür şai-yələr yayılmağa başladı: kimi dedi ki, sayıqlıqlarını itirib səngərdə yatıblar, ermənilər gəlib tutub aparıb, kimi dedi ki, özləri əsir düşüblər. Təxminən mayın 23-dəydimi, ya 24-dəydimi Azərbaycan Radiosu "Xəbərlər" programında məlumat verdi ki, Sədərəkdə 17 əsgərimiz itkin düşüb. Bu xəbəri şəxsən mən özüm də dinlədim. Lakin bu deyilənlərin heç birinə inana bilmirdim. Çünkü Şahbuzlu o əsgərin dediyi sözlər qulağında hey səslənirdi: "Ucubiz"lə "Mil"in arasında olan ən yüksək təpədəki əsgərlər döyüşə-döyüşə şəhid oldular..."

Mənimlə birgə döyüşdə yaralanan sinif yoldaşım və qonşum Hüseyin Ağayevlə(Sədərək rayon MTS-da baş mühəndis işləyirdi) mayın 26-da Sədərəkdən işdən gələndə gördük. De-di ki, bəs Qırmızı Xaç və Qızıl Aypara cəmiyyətinin nümayəndələri dağdakı meyidləri götürmək üçün gəliblər. Camaata müraciət etdilər ki, meyidləri götürməyə kim könüllü getmək istəyirsə, siyahiya yazılsın. Siyahiya cəmi bir nəfər yazıldı, o da altmış beş yaşında... Dedim: "Elədirse səhər məni də özünlə götür". Dedi: "Yaxşı. Ancaq o meyidlər neçə gündür dağda qalıblar, yəqin ki, çürüyüblər. O qoxuya dözə biləcəksənmi?" Dedim ki, onsuz da mən, ümumiyyətlə, heç bir qoxu bilmirəm..."

Sabahı günü, mayın 27-də mən Hüseynlə birlikdə Sədərək rayon MTS-na gəldik. Çünkü o dəstə buradan yola düşəcəydi. Demək olar ki, siyahiya yazılın ikinci adam mən oldum.

Meyidləri götürmək üçün gedəcək dəstənin tərkibi on nəfərdən ibarət olmalı idi. Siyahiya birinci yazılın o altmış beş yaşlı kişini yaşılı ol-duğu üçün siyahıdan çıxartdırılar. Altı nəfər könüllü gedən oldu. Dörd polise isə mülkü paltar geyindirib on nəfərlik dəstəni düzəlttilər.

Bizi Naxçıvan Muxtar Respublika - Ali məclisinin sədr müavini Asif Kələntərli qəbul etdi və görəcəyimiz işin nə qədər məsuliyyətli olduğunu dönə-dönə anlatdı. Sonda isə uğurlar dilədi.

Meyidləri yükləyib gətirəcəyimiz uca kasalı "Zil-130" markalı maşına minib yola düşdük. "Qırmızı Xaç" və "Qızıl Aypara" cəmiyyətinin maşınları bayraqlarla öndə, biz isə onların arxa-sınca "Qırmızılar" adlanan əraziyə gəldik və burada maşından endik. Təxminən saat on bir olardı. Bizə isə saat beşə kimi vaxt verilmişdi.

Mayın 18-dən 27-nə qədər ötən bu ongünlük müddət nə qədər qanlı-qadılı, ağrılı-acılı keçdiyi kimi, həmin on gündəki hava şəraitini də bir o qədər cansıxicı keçmişdi. Belə ki, demək olar hər gün günortaya qədər yağış, günortadan sonra günəş və yaxud günortaya qədər günəş, günortadan sonra isə yağış yağımışdı. Biz meyidləri götürməyə getdiyimiz anda da hava günəşli olsa da, çox boğucu və qızdırıcı bir gün idi. Çətinliklə nefəs almaq olurdu.

"Qırmızılar"dan təpənin üstü ilə sajdakı, soldakı dərələrə-təpələrə diqqətlə baxa-baxa

yol aldiq qarşidakı ən uca təpəyə - Şahbuzlu əsgərin dediyi təpəyə doğru... Təxminən iki-üç yüz metrə qədər getmişdik ki, birdən sol tərəfdə, hardasa min metrə uzaqlıqda dərənin içində uzanmış insana bənzər bir qaraltı göründü. "Qızıl Aypara"nın nümayəndəsi olan türk xanımı dedi ki, biriniz gedib baxın, görün o nədir. Baxdım kimsədən bir səs çıxmadı. Mən qaça-qaça endim dərəyə. Yaxınlaşanda gördüm ki, bu meyid deyil, sadəcə qara bir kürkdür. Kürkü qaldırana qədər, yenə də inanmadım ki, bu adı qara kürkdür... Dərənin içində sağa-sola, aşağı-yuxarı çəkilən dəmir tellər gördüm. O telləri necə keçib getmişdəmsə, eləcə də geri döndüm (sonradan dostlara bunu danişanda dedilər ki, demək o ərazini ermənilər minalayıbmış. Xoşbəxtlikdən minaya düşmədim...) Nə gördüyümü danişdim və yolumuza davam etdik. Yenə ətrafa diqqətlə baxa-baxa təxminən yeddi-səkkiz yüz metr yol getmişdik ki, birdən gördük o uca zirvədəki ermənilər çığır-bağırla nəsə deyib işarələr edirlər. Əllərinin işarələrindən anladığ ki, onlar qarşidakı sol tərəfdəki dərəni göstərirlər. Ətrafa yayılıb yüz-yüz əlli metr məsafə də getdikdən sonra bir kiçik təpənin sağ döşündə ilk meyidi gördük. Həmin təpənin sol tərəfinə keçən kimi isə gördük ki, dərə boyu meyidlərlə doludur... Əbədi yuxuya getmiş şəhid oğullarımız...

"Qırmızı Xaç" və "Qızıl Aypara" cəmiyyətinin nümayəndələri dedilər ki, meyidləri ilk öncə endirin dərənin içində ermənilərin görə bilməyəcəyi bir yerə, sonra oradan maşına daşıyarsınız. Çünkü iki tərəfdən ermənilərin nişan-gahındaydıq. Neçə xərək götürdükdən, dəqiq yadımda deyil. Biz əvvəlcə ilk gördüyüümüz meydi xərəyə qoyub dərəyə endirdik, sonra isə digərlərini... Meyidlərin hansı vəziyyətdə olduğunu açıqlasam, bəlkə də dəli olarsınız. Saqqalları iyirmi-otuz santimetr, başlarının tükü isə bir az da artıq uzanmış vəziyyətdə... Meyidi çevirişən xərəyə başından ayağınanın çürüməş vəziyyətdə... Meyidi qaldıran kimi meyidin altında cürbəcür qurdular, uzunboğaz çəkməsindən tutursan ki, qaldırasan, çəkmənin içindən su qıjıldıyib töklür... Məncə bundan artıq izah etməyə nə gərək...

On üç meyidi endirdik təhlükəsiz yerə. Qalırkı sonuncu meyid. İki nəfər - mən və Culfali

(səhv etmirəmsə) Əfzələddin müəllim xərəyi götürüb getdik sonuncu meyidi götürməyə. Sonuncu meyid o dediyim ən uca zirvənin yaxasında, ermənilərin hər iki tərəfdən aydın gördüyü bir nöqtədə idi. Meyidin yanına qalxdıq. Mən üzü ermənilərə tərəf durdum, Əfzələddin müəllim isə üzü mənə tərəf... Xərəyi yerə qoyub, meyidi xərəyə qoymaq istəyirdik ki, bu anda ermənilər başımızın üstündən bir qatar gülə buraxdırılar. Əfzələddin müəllim dedi ki, gəl qaçaq, bizi vuracaqlar. Dədim: "Narahat olma. Onlar bizi vuran olsayırlar, həmən vurardılar... Sadəcə qorxudurlar..." Bu anda "Qırmızı Xaç" cəmiyyətinin nümayəndəsi olan xanım əlində bayraq gəlib keçdi önməzə... Və beləliklə, biz sonuncu meyidi də təhlükəsiz yerə götürmüş olduğum.

Onu da qeyd edim ki, biz meyidləri götürməyə başlayan kimi dəstəmizdəki uşaqlardan biri öyümə-qusmaya düşdü. Vəziyyəti olduqca ağırlaşdı. Bu an Zilin sürücüsü də gəldi. Sürücü o gənci oradan uzaqlaşdırıb maşının yanına göndərdi. Çox sağ olsun, özü isə son ana qədər bizə köməklik göstərdi.

Elə burdaca mən meyidlərin daşınma prosesini dayandırıb bu ər oğullarımızın, bu qəhrəmanlarımızın qarşı düşmənlə necə döyüdüklərini anladığım qədər izah etmək istəyirəm. Şahidlərin dediyitək ermənilər səhər saat beşdə eyni vaxtda Sədərəyin əksər müdafiə nöqtələrinə olduğu kimi, bu on dörd əsgərimizin də durduğu zirvəyə dörtqat-beşqat artıq qüvvə ilə hər cür silahlarla hücum edirlər. Bu oğullarımız döyüşdöyüşə geri çəkilməli olur. Onların durduqları səngərlə şəhid olduqları məsafə arasında ən azı yeddi-səkkiz yüz metr məsafə var idi. Hətta iki elə oğlumuza rast gəldik ki, ən böyük iftixar doğuracaq hal idi. Biri (uşaqlar onu tanıdlılar, bu Sədərəkli Şakir Cəfərov idi, o əsgərlərin komandiriyydi) döyüş zamanı qolundan yaralanmış, qolunu bağlayıb yenidən döyüşə girmiş, yağınnın cavabını verməyə çalışmış, sonda görəndə ki, ermənilər bunu əsir götürürəcəklər, silahı çənəsinin altına dayamış, atəş açmış və başı bir almanın sığa biləcəyi kürə şəklində açılmışdı. İkinciisi isə ayağından yaralanmış, yarasını bağlamış və sonda əsir düşəcəyini görüb eynilə komandiri Şakir kimi etmişdi. Mən bu igid əsgərlərimizin son güllələrinə qədər döyüşən oğul olduqla-

rını gördüm. Bir tərəfdən ağlasam da, digər tərəfdən də qəlbimdə bu cür oğullarla sonsuz qürür hissi duydum. Və düşündüm ki, bu cür igidləri olan Vətən basılmaz. Lakin çox təəssüflər olsun ki, il yarımdan sonra bu Vətən torpağının beşdən birini itirmiş olduq...

Meyidləri daşılmamışdan öncə mən bir müəllim, bir ziyalı və qələm əhli kimi dəstəmizin üzvlərinə müraciət etdim: "Siz elə sanmayın biz sıradan bir meyid daşıyıraq, siz elə düşünün ki, biz ər oğlu ərləri daşıyıraq..." Və başladığ meyidləri daşımağa. Maşınla ara məsafləmiz ən azı beş yüz-altı yüz metr var idi. Bəlkə də az deyirəm. Çünkü maşın dərənin içi ilə ora qədər yol olmadığındanancaq gələ bilməşdi. Dərənin içi, bürkülü, qızdırımlı hava... Susuzluq da bir yandan, meyidlərin iyi isə digər yandan uşaqları üzürdü. Lakin bütün zorluqları var gücümüz lə aşaraq saat beşin yarısına kimi biz on dörd meyidi daşıyıb maşına yüklədik və gec qalırıq deyə ərazini tərk etdik. Birdən soruştarsınız ki, bəs dediyinizə görə on yeddi şəhid idi, niyə on dörd meyid götürdünüz?.. Qalan o üç şəhid isə digər yüksəklikdə - "Mil" adlanan təpədə olduğundan bizim zamanımız yetmədi ki, onları da götürə bilək... Onları isə səhərisi gün, yəni mayın 28-də götürəsi oldular. Çox acı hal idi ki, qollarım zora düşdüyündən mən onların götürülməsində iştirak edə bilmədim.

Meyidləri ilk öncə Sədərək rayon MTS-na gətirdik. Ora qədər isə mən və digər iki yoldaş "Qırmızı Xaç" cəmiyyətinin maşınında gəldik. Mən bir müəllim, bir ziyalı kimi nümayəndə olan o xanıma öz adımdan etdikləri köməkliyə görə minnətdarlığımı və təşəkkürümü bildirdim. Qarşılığında o xanım isə bildirdi ki, mən Əfqanistanda, Kosovada və dünyanın digər qaynar nöqtələrində olmuşam. Lakin sizin kimi ürəkli oğullar çox az görmüşəm.

Əziz dost, birdən elə bilərsən ki, mən bir qələm adamı kimi, yazdıqlarıma hansısa boyanıram, rəng qatıram, nəyisə şışırdıram. Əsla... əsla və yenə də əsla!.. Özümdən heç nə əlavə etmədən çalışıram ki, hər şeyi olduğu kimi, olduğundan artıq deyil, hələ bir az da olduğundan aşağı anladam. İyirmi səkkiz il sonra qələmə alındığım bu tarixi hadisədə yalan yazmağımın nə anlamı var ki?.. Axı o günün şahidlərinin ən azından yüzdə səksəni, çox şükür, hələ ki, hə-

yatdadırlar. Deməzlərmi ayıb deyilmə.

Sədərək rayon MTS-dan Şərur rayon mərkəzi xəstəxanasına isə mən artıq sinif yoldaşım, mənimlə birlikdə döyüsdə yaralanan Hüseyin Ağayevin şəxsi maşınında gəldik. Məqsədimiz meyidlərin maşından endirilməsi prosesində də iştirak etmək idi. Lakin buna gərek olmadı. Çünkü Şərur rayon mərkəzi xəstəxanasının tam yaxınlığında Milli ordumuzun bir alayı yerləşirdi. Bu prosesi həmin alayın əsgərləri həll etdilər.

Bu arada Şərur rayon qadınlar şurasının üzvlərindən Ümbülbanu Musayeva (o zaman Şərur rayon təhsil şöbəsinin həmkarlar komitəsinin sədri idi, bu gün isə Şərur Rayon Həmkarlar komitəsinin sədrdir), Roza Mustafayeva və Şərur rayon mərkəzi xəstəxanasının bir neçə həkim və tibb işçisi isə bu şəhid oğullarımızın, kəfənlərinin biçilməsi işini yerinə yetirdilər.

Şəhidlərimiz kəfənləndikdən sonra ailələrinə təhvil verildi. Sədərək kəndindən olan Şakir Cəfərov, Hamlet Qədimov, Vüqar Muxtarov, Fazıl Zamanov kimi oğullarımız isə Şərur şəhərində dəfn olundular. Bununla da bu gün Müdafiə Nazirliyimizin əməkdaşı, polkovniki, respublikamızın əməkdar mədəniyyət işçisi olan istedadlı yazar Abdulla Qurbaninin (o zaman isə o, Şərur rayon mədəniyyət şöbəsinin müdürü idi) təşəbbüsü ilə Şərur rayonunda Şəhidlər xiyabanının əsası qoyuldu.

Əziz dost, birdən mənə belə bir sual verərsiniz ki, axı iyirmi səkkiz ildən sonra bu mövzuşa qayıtmagın nə anlamı var?.. Var, əzizim, var... Özü də daha çox... O şəhidlərin meyidlərinin götürülməsi prosesində iştirak edənlərin içərisində əli qələm tuta bilən, qələm sahibi, bəlkə də, elə yeganə mən idim. Bu yazını mən məhz o zaman, iyirmi səkkiz il bundan önce yazmaliydim. Lakin Allah-tala basaratumı əlimdən aldımı deyim... keçirdiyim psixoloji sarsıntıları ilhamımı korşaltdımı deyim... hansı səbəbləri deyirəmsə deyim, o an o yazını yaza bilmədim. Və o cür qorxmaz, igid, ölməz şəhidlərimizin ruhu önündə günahkar qaldım. O oğullarımızın dəyərini zamanında qələmə almadım.

Əziz dost, o gündən bu günə - bu iyirmi səkkiz illik zaman kəsimində hər an, hər saat, o ər oğullarımızı hər andığımızda, hər dəfə xatırladı-

gündə özümü onların ruhu qarşısında borclu saymışam... Və nəhayət, bu günahımı qismən də olsa, yumağı qarşımı məqsəd qoydum. Elə bu məqsədlə də məzuniyyət zamanı fürsətdən istifadə edib doğduğum Şərur torpağına getdim. İlk olaraq, Şərur Rayon Həmkarlar Komitəsinin sədri olan gözəl ziyalımız Ümbülbanu Musayeva ilə görüşdüm. O şəhidlərimizin siyahısını əldə etmək üçün... (Çünki vaxtı ilə Ümbülbanu müəllimlə bu şəhidlərimiz haqqında qısa bir söhbətimiz olmuşdu. O, demişdi ki, həmin siyahı məndə var, nə zaman istəsəniz verərəm). Bu görüşümüz zamanı o dedi ki, köhnə evdən təzə evə köçürük. O siyahının hansı evdə olduğunu dəqiq bilmirəm ki, dərhal tapıb sizə verəm. Mümkünsə hərbi komissarlığa gedin, ordan da ala bilərsiniz. Mən birbaşa Şərur Rayon Hərbi Komissarlığına getdim. Orda isə o siyahını mənə vermədilər... Şöbə rəisi dedi ki, mən o siyahını əgər sənə versəm, sən o şəhidlərin gedib qəhrəmanlığından yazacaqsan, sənin o məqalən o şəhidlərin ailələrinin əlinə düşəcək, o ailələr isə sənin o məqaləni əllərində bayraq edərək bizdən bir sıra imtiyazlar istəyəcəklər. Qarşımızdakının nə qədər dayaz düşüncəli insan olduğunu görüb bir daha Ümbülbanu müəllimin yanına qayıdası oldum. Söz verdi ki, mən o siyahını gec də olsa, tapıb sizə göndərərəm. Və elə də oldu. Çox sağ olsun... Ümbülbanu müəllim o siyahını göndərdi. Lakin o siyahıda təkcə 1992-ci ilin mayın 18-də şəhid düşüb dağda qalan və mayın 27-də meyidləri götürülənlərin deyil, mayın 18-də bütövlükdə şəhid olanların hamısının - otuz iki şəhidin adı var idi... O, on yeddi əsgərin adını dəqiqləşdirmək çətin olsa da, iş yoldaşım, Sədərəkli qardaşım Səməd Qasımovun (o dövrdə Sədərək zastavasında işləyib) və o dövrdə Sədərək zastavasında komandir olmuş Lətif Usubovun köməkliyi ilə siyahını yüzə-yüz doğru olmasa da, yenə də dəqiqləşdirdik. İndi həmin siyahını, yəni 1992-ci il mayın 18-də şəhid olub dağda qalan və mayın 27-28-də meyidləri dağdan götürülüb dəfn olunan o mübariz əsgərlərimizin siyahısını sizə təqdim edirəm:

1.Qədimov Hamlet Əli o. - 1973-1992 - Sədərək kəndi.

2.Zamanov Fazil İmran o. - 1973 -1992 -

Sədərək kəndi.

3.Xudaverdiyev Səməd İmran o. - 1973-1992 - Babək rayonu, Çalxanqala kəndi.

4.Həsənov Müşfiq Hüseynqulu o. - 1973-1992 - Şahbuz rayonu, Kükü kəndi.

5.Həsənov Fariz Sabir o. - 1973-1992 - Ordubad rayonu, Dırnis kəndi.

6.Əliyev Malik Habil o. - 1973-1992 - Babək rayonu, Zeynəddin kəndi.

7.Səmədov Əli Səməd o. - 1973-1992 - Naxçıvan şəhəri.

8.Tağıyev Azər Nemət o. - 1970-1992 - Babək rayonu, Sovetabad kəndi.

9.Səfərov Müşfiq Qasım o. - 1972-1992 - Şərur rayonu, Yurdçu kəndi.

10.Məmmədov Muxtar İsa o. - 1973-1992 - Şərur rayonu, Qarahəsənli kəndi.

11.Cəfərov Şakir Səttar o. - 1973-1992 - Sədərək kəndi.

12.Əliyev Kamran Yaqub o. - 1973-1992 - Culfa rayonu, Əbrəqunus kəndi.

13.Ramazanov Hidayət Əjdər o. - 1973-1992 - Culfa rayonu, Əbrəqunus kəndi.

14.Ələkbərov Vahid Zahid o. - 1973-1992 - Şahbuz rayonu, Badamlı kəndi.

15.Quliyev Atif Əyyub o. - 1973-1992 - Şahbuz rayonu, Badamlı kəndi.

16.Hüseynov Şamil Telman o. - 1973-1992 - Culfa rayonu, Bənəniyar kəndi.

17.Muxtarov Vüqar Bayram o. - 1973-1992 - Sədərək kəndi.

Əziz dost, iyirmi səkkiz ildən sonra yaddaşlarımızı silkələyə-silkələyə bu siyahını əldə edə bildik. Hansısa bir yanlışımız olarsa, öncədən bağışlamınızı və məlumat vermənizi xahiş edərdim.

Birdən maraqlı sizə güc gələr və soruşmaq istəyərsiniz ki, bəs o cəsədləri o dağdan götürənlərin siyahısını niyə yazmırıınız? O siyahını mən əldə edə bilmədim. Yaddaşımda isə yalnız bir nəfərin -Culfalı Əfzələddin müəllimin adı ilişib qalmışdı ki, onu da irəlidə qeyd etmişəm.

Vətən torpağı uğrunda can fəda etmək, şəhid olmaq hər bir Vətən övladı üçün ucalıq taxtidır. Bu ucalıq taxtına yüksələn bütün şəhidlərimizin ruhu önündə baş əyirəm və o cür oğullarımla dərin iftixar hissi duyuram.

27-30 mart 2020-ci il

MƏZAHİR İSGƏNDƏR

GÖZƏLDİ

Gözəldi qəzəbin, mərhəmətin də,
Gözəldi gündüzün, həmi gecən də.
Biləmmirəm, çəkim olan rəsmini,
Təsvirini edim sözlə necə mən?

Gözəldi gedisin, dönüşün də həm,
Gözəldi şirinin, elə acın da!
Mən sənə alışdım, gülüm, beləcə,
Olmadım bir özgə eşq möhtacında!

Mən sənə alışdım fəsillər kimi,
Ömrümə gah yağış, gah da qar oldun.
Bu tövrünlə, bu özünlə sən mənə
Leylidən, Şirindən şirin yar oldun!

Oldun yağış, oldun tufan, fırtına,
Gah dondurdu, qarsaladın, üşütdün.
Tutdun əllərimdən bir Mələk kimi,
Gah da qəfil qəm dağından düşürdü.

Gah yandırdın, gah da qəfil üşütdün,
Gah can aldin, gah can verdin, oxşadin.
Gah min böldün, gah da oldun təbibim,
Ömrü, günü mənim üçün yaşadın.

Dəyişdin beləcə, oldun beləcə,
Bir üzün yaz oldu, bir üzün də qış.
Olsan da fırtına, olsan da bir meh,
Min alqış!.. Min alqış!.. Sənə min alqış!..

...Necə də əzizdi, ülvidi, pakdı,
Bu sevgin, bu eşqin, mərhəmətin də!
Təsvirini axı, edim necə mən?
Gözəldi qəzəbin, mərhəmətin də!

GÜNAHIM İNSANLIĞIMDI

Allahım, bağışla!.. Məni bağışla!
Qarşında yalvaran üzəğləğimdi.
Bu fani dünyada, zalim dünyada
Bəlkə də günahim insanlığımı.

Bu fani dünyada, zalim dünyada
Mən kimə inandım, zülmünü gördüm.
Kimə könül verdim, kimə can dedim,
Küfrünü eşitdim, cürmünü gördüm!

Kimə könül verdim, kimə dedim can,
Yoluma, rızıma düşürləndi daş.
Hər şey unuduldu, hər kəs oldu yad,
Döndü, özünə də daş atdı yaddaş.

Hər şey unuduldu, hər kəs oldu yad,
Əl-ələ, qol-qola kəsildi yağı.
Çinarlar yıxıldı, dağlar uçuldu,
Səntirlədi, sindi fəhmin ayağı.

Çinarlar yıxıldı, dağlar uçuldu,
Dirçəlmədi yıxılan da, uçan da.
Kim gördü ki, sınan qabda su qala?
Kim gördü ki, quş qanadsız uçanda?

Sındı əqlin, sindi fəhmin ayağı,
Haqq yas tutdu, nahaqq bir hey çaldı dəf.
Bilinmədi, kimlər kimə atdı ox,
Bilinmədi nə həddi-səd, nə hədəf...

...Bilinmədi nə həddi-sədd, nə hədəf,
Kimi daşla, kimi döydü baxışla.
Bəlkə də günahim insanlığımı,
Allahım, bağışla!.. Məni bağışla!

GÖRDÜM

*Məzahirəm, olmam əsir,
Yaşayaram əsr-əsir,
Bir sözümdən olar yesir,
Yanar sənin anan, dünya!*

Müəllif

Baş açmadım bu dünyanın işindən,
Tər gülü qanqala qatanda gördüm!
Sığallayıb, qanmayanı sevəndə,
Qananı odlara atanda gördüm!

Əzəl gündən bazarlığın düz etməz,
Yüzü min eyləyər, biri göyərtməz,
Qılincini nakəslərə siyirtməz,
Mərdi də namərdə satanda gördüm!

Meydan olub naxələfin, arsızın,
Qoyulub başına tac abırsızın,
Pozulaydı, fələk, sənin tərs yazın,
Dadı nə?.. Dünyanı dadanda gördüm!

Məzahir, belədi dünya, bax belə,
Gəlib-gedənlərə bax, ibrət eylə,
Sənintək yüzlərin, minlərin selə
Düşüb də nahaqdan batanda gördüm!

SƏNSİZƏM MƏN

Bülbüləm, dilimdə şirin nəğmələr,
Ötsəm də nə yazıq, çəmənsizəm mən.
Ruhumu oxşarmı, gülüm, el gələ?
Mən eli neylərəm ki sənsizəm mən!

Qərib-qərib dağda-daşda gəzərəm,
Dərdlərimi sanayaram, düzərəm,
Üz döndərib, özümdən də küsərəm,
Sənsizəm, sanıram ki mənsizəm mən!

Məzahirin göz yaşları kəsilməz,
Nə eli, obası, yurdu bilinməz,
Dərdini Allahın özü də bilməz,
Sənsizəm, mənsizəm, Vətənsizəm mən!

O GÜNÜN EŞQİNƏ

Olmadım qeyrətsiz, nə də şərəfsiz,
Qiymadım adıma yazılı ləkə.
Haqq deyib, haqq gəzib, düşdüm dağ-daşa,
Ac qalib, yemədim haram bir tike.

Qiymadım adıma yazılı ləkə,
Atılmadı ayaq alta imanım.
Döyüldüm, söyüldüm, taxıldım işşə,
Dəyişmədi nə əqidəm, imanım.

Atılmadı ayaq alta imanım,
Sığındım Allaha, sığındım haqqı.
Hər günüm gün-gündən olsa da zülmət,
Biət eyləmədim zülmə, nahaqqı.

Sığındım Allaha, sığındım haqqı.
Gün gələr, açılar bir SABAH dedim.
Bitər bu rəzalət, güler fəzilət,
Qaldırar başını intibah, dedim.

O günün eşqinə mən çaldım qələm,
Necə də şirindi bir baxın dadı!
Hər sözüm, misram da hey piçildiyir:
O gün yaxındadı, lap yaxındadı!

O gün yaxındadı, lap yaxındadı!
Yaz gələr, köçünü yiğar gedər qış.
Bu gün, sabah, ya da başqa bir sabah
Gələcək o günə, gündüzə alqış!..

...O günün eşqinə mən çaldım qələm,
İnsanlar, bir baxın mənə tərəf siz!
Ac qaldım, yemədim haram bir tikə,
Olmadım qeyrətsiz, nə də şərəfsiz...

BU, BİR ALLAH LÜTFÜDÜ

Bu, Allahın lütfü deyil, bəs nədi,
Uçan arzularmı, yoxsa quşdular?
Dil açıb dağlar da, daşlar da sanki
Sevincdən, fərəhdən lap bihuşdular!

Bu, Allahın lütfü deyil, bəs nədi?
Hər qəmi, kədəri qəlbimdən sildim.
Həm dağ-daşın, heyvanların, quşların,
Həm gülün, çiçəyin dilini bildim.

Bu, Allahın lütfü deyil, bəs nədi?
Nə içim, nə çölüm olmadı satlıq.
Bir rahat olmadım adamlar içərə,
Yol tutub dağlarda tapdım AZADLIQ!

Bu, Allahın lütfü deyil, bəs nədi?
Nə itdim, nə çəşdim, nə yolum azdım.
Bir dincəlsin, dursun deyə qələm də,
Sözümü dağlara, daşlara yazdım!

Bu, Allahın lütfü deyil, bəs nədi?
Nə inlədim, nə sizladım, ağladım.
Mənə dəli deyib, dağlayanların
Hesabını qiyamətə saxladım!

Bu, Allahın lütfü deyil, bəs nədi?
Mən Ona şürk edib, həm ilham aldım.
Qələmimlə qoyun-quzum otarıb,
Min illər sonraya izimi saldım!

DÜŞMÜŞƏM

Dünən mənə sarılıban can deyən,
Ey dost olan, qan-qadaya düşmüşəm!
Üzüb firtinalı dənizlərdə mən,
Qəm dolusu bir adaya düşmüşəm!

Ömrüm də, günüm də bir xalq nağılı,
Kimi dəli dedi, kimi ağıllı,
Bacası olmayan, qapısı bağlı
Sərr-sehirli bir odaya düşmüşəm!

Ayrı düşdüm bu obadan, bu yurddan,
Yana-yana külə döndüm bu oddan,
Araz olub, bölünüb tən ortadan,
Həm bu taya, həm o taya düşmüşəm!

Day, nə deyim bu nəfəsə, bu səsə?
Qəlbim açdım bu dünyada hər kəsə,
İnanıb hər xeyanətə, nakəsə,
Düzəlməyən bir xətaya düşmüşəm!

Bilənmədim, bu dünyada dəm nədi?
Dünya hansı közə qoydu, dəmlədi?
Ay Məzahir, günah elə məndədi,
Ki haqq gəzib, min ədaya düşmüşəm!

SEVDİM

Bu gün xəyal olan o günlər, aylar,
Nəğməli çäglartək sevdim mən səni.
Sevib də oxşayıb, vəsfin etdiyim,
Gəzdiyim dağlartək sevdim mən səni.

Sevdim, əzizlədim, öpdüm, oxşadım,
Dedim çicəyimsən, dedim gülümsün.
Nə biləydim, o günlərə qoşulub,
Elə gözdən itəcəksən gülüm, sən?

Cicəyə bənzətdim, oxşatdım gülə,
Cicəklər incidi, baxdı yan mənə.
Buraxdın bir axşam yarıyoldaca,
Güllər də dil açdı, dedi yan, mənə!

Çevirdi üzünü güllər, cicəklər,
Hələ də gileyli, küsülüdürlər.
Görüb də başımı qardan ağappaq,
Yamanca dodağı büzülüdürlər.

Görüb də gördüğün kimi deyiləm,
Bir dondur, titrədin, üzüdünmü heç?
Xəfifcə gülüşlə, xoşca baxışla
Məni qəm dağından düşürdünmü heç?

Nə döndün, nə baxdın, nə etdin nəzər,
Azca güldürmədin, sevindirmədin.
Səslədim, səsimə dağ-daş verdi hay,
Hələ də, hələ də sən dindirmədin...

...Dəyişdi fəsillər, qocaldı illər,
Qocalmadı o yollar, o dolaylar.
Hələ də, hələ də çıxmır yadımdan
Bu gün xəyal olan o günlər, aylar!..

YAZIQ

Nə uzunmuş bu dünyadan quyruğu,
Ölçməyən də yazıq, ölçən də yazıq!
Yolun-yolağatın olan körpüsün
Keçməyən də yazıq, keçən də yazıq!

Kimi sazdı, kimi mizrab, kimi sim,
Kim çalındı, kim çaldırdı kimisin,
Ya fərəhdən, ya da qəmdən zəmisin
Biçməyən də yazıq, biçən də yazıq!

Kim ülfəti, kimi seçdi ziynəti,
Kim xoş oldu, kimi çəkdi möhləti,
Göz yaşını, ya da ballı şərbəti
İçməyən də yazıq, içən də yazıq!

Kimi yaxşı, kimi pisdən pis oldu,
Kim od oldu, kim qaraldı, his oldu,
Bu təpədi, bu dərədi, bu yoldu -
Seçməyən də yazıq, seçən də yazıq!

Baş ağıldan, ağıl başdan şaş qalıb,
Baş da basın əməlinə çəş qalıb,
Ay Məzahir, bu dünyadan baş alıb,
Köçməyən də yazıq, köçən də yazıq!

KÜSÜB, GEDİRƏM

Daha yaşamağa meylim qalmadı,
Hər yanı son dəfə süzüb, gedirəm!
O odlu eşqimdən, məhəbbətimdən
İndi əllərimi üzüb, gedirəm!

Fələk qaraladı dümağımı da,
Kal cirpdi, silkədi budağımı da,
Bu olan hər şeyə dodağımı da
Dişləyib gedirəm, bütüb gedirəm!

Çox düşdüm borana, çox düşdüm qara,
Çekildim çarmixa, çekildim dara,
Nə yazıq, yalançı əhdə, ilqara
Min nəğmə, min də söz qoşub, gedirəm!

Bu qəlbin alovu, nə odu sönməz,
Yanar gecə-gündüz, gözə görünməz,
Bir daha qayıtmaz, nə geri dönməz
Ünvansız yollara düşüb, gedirəm!

Məzahiri nə düşünün, nə anın,
Nə sizlayın, nə inləyin, nə yanın,
Dünya sizin olsun, siz də dünyanın,
Siz olan dünyadan küsüb, gedirəm!

GƏLMİŞƏM

Ey gül, məndən əsirgəmə ətrini,
Bu yol boyu mən ağlayıb, gəlmışəm!
Qırılıbdı ürəyimin telləri,
Bir-birinə mən bağlayıb, gəlmışəm!

Yaman oldu eşqin qəzəb daşımı,
Daş üstündə qoymadı bir daşımı,
Öz əlimlə kəsib özcə başımı,
Yerin közlə mən dağlayıb, gəlmışəm!

Ələ aldım ayrılığın közünü,
Köz yandırıdı, tapammadım dözümü,
Dipdiricə mən quylayıb özümü,
Öz-özümə yas saxlayıb, gəlmışəm!

Sinəmdədi ayrılığın dağları,
Qaytar, gülüüm!.. Qaytar sənli çağları.
Göz yaşımla qayaları, dağları
Aşa-aşa, mən çağlayıb, gəlmışəm!

Məzahirəm, eşqin məni Mən eylər,
Mən olana duman, boran nə eylər?
Qoy dəli söyləsin mənə bu ellər,
El sözünə mən baxmayıb, gəlmışəm!

DÜNYA BELƏ GƏLIB, BELƏ GEDƏCƏK

*Kiminə şəkərdi, kiminə sal duz,
Kim suda boğuldu, kim qaldı susuz,
Kiminə lap şirin, alyanaqlı qız,
Kiminə kələdən-kələdi dünya!*

Müəllif

Dünya belə gəlib, belə gedəcək,
Gah gün çıxıb, qaranolıqlar çökəcək.
İlk baharda çiçəkləyən ağaclar
Payızında yarpağını tökəcək.

Dünya belə gəlib, belə gedəcək,
Çay gurlayıb, bəzən də ram axacaq.
Şaxta kəsib, buz dondurub, od yaxıb,
Kimi gülüb, kimi gözün sıxacaq.

Dünya belə gəlib, belə gedəcək,
Kim acliqdan, kim toxluqdan ölcək.
Kimi tutub bu dünyani besəlli,
Kimi kimlə son tikəsin böləcək.

Dünya belə gəlib, belə gedəcək,
Bir təpişən bir günü də itəcək.
Kiminin yolunda nərgiz, yasəmən,
Kiminin yolunda tikən bitəcək.

Dünya belə gəlib, belə gedəcək,
Kim yük tutub, kimi yükün salacaq.
Tülkü tülkü olub, aslan da aslan,
Quşlar da öz quşluğunda qalacaq.

Dünya belə gəlib, belə gedəcək,
Görən görüb, görmeyən də görəcək.
Budağından ömrün şirin, həm acı
Dərən dərib, dərməyən də dərəcək.

Dünya belə gəlib, belə gedəcək,
Biri gedib, biri dönüb gələcək.
Kimi bu dünyaya deyib də fani,
Kimisi də əbədidi biləcək...

...Dodaq bütüb, nə küsməyək dünyadan,
Nə yanaq, alışaq, nə də dəmlənək.
Dünya belə gəlib, belə gedəcək,
Nə göz yaşı tökək, nə də qəmlənək!

ELƏ UŞAQ OLAQ, QALAQ DÜNYADA

Bu necə möcüzə?.. Könlümə düşdü
O güllər-çiçəklər, o bağça, o bağ.
Ömrün payız fəsl, ömrün qış günü
Ruhuma çilənən yağışa bir bax!

Bu necə möcüzə?.. Solan güllərin
Rəngi də, ətri də qayıtdı birdən.
Ötüb də başımın üstə o quşlar,
Nəğmələr oxuyur mənə səhərdən.

Bu necə möcüzə?.. Döndü, əl etdi
Mənə şəlalənin, çayın gur səsi.
Oyandı qəlbimdə yatan bir istək:
Dağları, daşları gəzmək həvəsi!

Bu necə möcüzə?.. Sən işə bir bax,
Ətər yoxdu kədərimdən, qəmimdən.
Uçub güllər üstə səni səsləyib,
Uşaqtək oynamaq istəyirəm mən!

Olsun da bizlərə həmdəm nağıllar,
Nəğmələr söyləyək günə, aya da.
Yaşayaq dünyada bir uşaq təki,
Elə uşaq olaq, qalaq dünyada!..

UNUTMAYACAQSAN

Ay sönübü, ulduzlar bir-bir axsa da,
Çaylar dönsə, lap tərsinə axsa da,
Göylər yenib, yerlər göye qalxsa da,
Sən məni unuda bilməyəcəksən!

Kədər unutsa da, qəm unutsa da,
Bir olub yerlə göy, cəm unutsa da,
Məni tanımayıb, mən unutsa da,
Sən məni unuda bilməyəcəksən!

Bitib-tükənməsə sevincin, şənin,
Solub-soluxmasa gülün, gülşənin,
Bütün dünya-aləm olsa da sənin,
Sən məni unuda bilməyəcəksən!

Başına qar yağsa, əllər əssə də,
Yaş ötüb, qocalıq səbrin kəssə də,
Var olan olanlar məndən küssə də,
Sən məni unuda bilməyəcəksən!

Yanıb alovuna, bişib közünə,
Min qarğıyıb, yağı olub özünə,
Alıb ürəyinə, taxıb gözünə,
Sən məni unuda bilməyəcəksən!
Sən məni unuda bilməyəcəksən!

YALANDI

Bir nəğməli sazlı-sözlü ürəyəm,
Toxunmayın, əl dəymeyin, amandı!
Bir firtına, bir tufan var içimdə,
Vallah, Nuhun tufanından yamandı!

Qafil, sürmə üzərimə day, atı,
Zəhər etmə özünə bu həyatı,
Sağım qələm, solum qoşma, bayatı,
Arxam da ki sazdı, tardi, kamandı!

Şeirdi, sənətdi eşqin zirvəsi,
Dirmanar kim, var min eşqi, həvəsi,
Mən Füzuli, mən Nəsimi nəvəsi,
Onlarla da adım durub, qalandı!

Dünya, etdin niyə mənlə qəsdi, de,
Dur, mərdə mərd, nakəsə nakəsdi de,
Ay Məzahir, bu qismətə bəsdi de,
Sözdən başqa nə var, hər şey yalandı!

YOLLAR MƏNDƏN GƏLIB KEÇƏR

Ey yol gəzən, yol arama,
Yollar məndən gəlib keçər!
Salam verib, salamın al,
Yollar məndən gəlib keçər!

Bir dənizəm bu dünyada,
Üzən görməz nə qan-qada,
Hər cür nurlu sabaha da
Yollar məndən gəlib keçər!

Gül-çiçəkli bağlara da,
Başı qarlı daqlara da,
Həm o, həm bu çaglara da
Yollar məndən gəlib keçər!

Peşman olmaz kim istəyə,
Bir düz iman, din istəyə,
Min arzuya, min istəyə
Yollar məndən gəlib keçər!

Məzahir bir axar çeşmə,
İç, yanımdan uzaq düşmə,
Nə dur, nə də yol dəyişmə,
Yollar məndən gəlib keçər!

YORULMUŞAM

Gözümdə min qəm sərgisi,
Çaşdım olan bu yol-rizi,
Açın mənə sinənizi,
Yollar, yaman yoruldum mən!

Qan qalmadı nə bənizdə,
Day, büküldü tərsə diz də,
Qoyun yatım kölgənizdə,
Kollar, yaman yoruldum mən!

Düşdüm bir qurbət qoynuna,
Dözdüm olan hər oynuna,
Barı, sarılın boynuma,
Qollar, yaman yoruldum mən!

Kimə döndüm, batırdı biz,
Yandım, qaldım səssiz-səssiz,
Bir dil açın, dindirin siz,
Lallar, yaman yoruldum mən!

Bu bəxt məni hey dağ-daşa
Saldı, dedi, bu cür yaşa,
Allah, di al, özün oxşa,
Nolar, yaman yoruldum mən!

ALLAH, SARI YARAMI

Allah, sari yaramı Sən!
Güləmməsin mənə yağı.
Nə baxsın, rişxənd eləsin,
Nə çəkməsin mənə dağı!

Allah, sari yaramı Sən!
Ki dayana, dura qanı.
Bölünmüşəm, tekələnmişəm,
Səndən sonra həyan hanı?

Allah, sari yaramı Sən!
Gözüm yollarda qalmasın.
Nə dost-tanış olub üzgün,
Nə əgyar kamın almasın.

Allah, sari yaramı Sən!
Qara yelə de, əsməsin.
Canı məndən qoparmağa
Əzrailin tələsməsin.

Allah, sari yaramı Sən!
Hələ ürək boşalmayıb.
Nə bir anim, nə bir günüm
Nə bir ilim xoş olmayıb.

Allah, sari yaramı Sən!
Qələm yanıb, söz küsməsin.
Yaz nisgilli ilham pərim
Məndən sonra üzüməsin...

...Nə olar ki, özün düzəlt
Dərdlə mənim aramı Sən.
Bir məlhəm qoy, öz əlinlə,
Allah, sari yaramı sən!

08.09.2020

DAĞLARDA QUYLAYIN

Bir gün gözüm yumar olsam,
Hə haylayın, nə huylayın.
Verib son bir xeyir-dua,
Məni dağlarda quylayın!

Məni dağlarda quylayın!
Odu dostum, tek həmdəmim.
Sarılıban hey qol-boyun,
Oldu onunla hər dəmim.

Məni dağlarda quylayın!
Qılmayıñ ki ayrışam mən.
Olub bircə ovuc torpaq,
Torpağına qarışam mən!

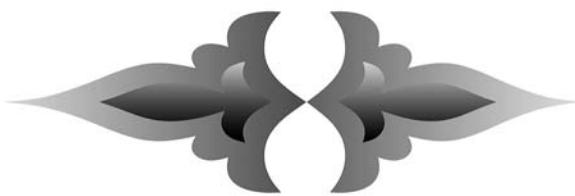
Məni dağlarda quylayın!
Barı, ona qovuşam mən.
Dünya məndən nə istədi?
Dalıb, ondan soruşam mən.

Məni dağlarda quylayın!
Nə dondurə, nə yandıra.
Bu ürəkdən axan qanı
Bəlkə də o dayandıra!

Məni dağlarda quylayın!
Hələ, onda gözüm qalıb.
Hələ, bitib-tükənməmiş,
Deyilməmiş, sözüm qalıb...

...Nə ağlayın deyib ağı,
Nə haylayın, nə huylayın.
Bir olan Allah eşqinə,
Məni dağlarda quylayın!

04.09.2020

ZAREMA ƏLİYEVA

ERMƏNİ İTİ VƏ SARANIN KÖRPƏSİ

(hekayə)

Fevral qışın ən sərt ayıdır. Adətən qış bu ayda özünün ən sərt üzünü göstərir. Cəbhə bölgəsində yaşayanların günü isə hər gün atışmada, top-tüfəng səsi ilə keçir. Bu vəziyyət onlar üçün artıq adiləşib. Adamlar günlərini ehtiyatla yaşıyır.

Sara bu bölgədə yaşayan, həm də zorla yaşayan, əslində yaşaya bilməyənlərdən biri idi. Vətənini, torpağını çox sevirdi. Baxmayaraq ki, yaşadığını kənd hər gün düşmənlər tərəfindən atəşə tutulurdu, heç zaman oranı tərk etmək niyyətində olmamışdı. Hər bir əziyyətə qatlaşaraq yaşamağa davam edirdi. 3 il idi ki, ailə qurmuşdu. Ailə qurduğu insan öz həmkəndlisi idi, adı İlqardı.

İlqar zabitlər məktəbini bitirmiş, mayor rütbəsinə kimi yüksəlmışdı. Gündərin birində qızığın döyüşlərin getdiyi bir vaxtda İlqar ağır yaraladı. Onu hərbi hospitala yerləşdirirlər. Həkimlərin səyinə baxmayaraq üç gündən artıq yaşaya bilmədi. İlqarın ölümü Saranı çox sarsılmışdı. Onu ən çox sarsıdan isə həyat yoldaşının onların evlilik ildönümündə gözlərini əbədi olaraq yummasayıdı. Digər bir faciə isə onun bətnindəki körpə idi. O körpə ki, dünyaya gəlməmiş atası torpaqlarımız uğrunda əbədiyyətə qovuşmuşdu. O körpə ki, hələ başına gələcəklərdən, yaşayacaqlarından xəbərsizdi.

İlqarın ölümündən dörd ay sonra onun Yusif adlı oğlu dünyaya gəldi. Sara uşağına tək başına baxırdı. O, tibb texnikumunu bitirmişdi. Kəndin tibb məntəqəsində işləyirdi. Kəndləri cəbhə bölgəsində yerləşiyindən hər an düşmən güləsinin səsini eşidirlər. Yüngül yaralılara bu məntəqədə ilk tibbi yardım göstərilirdi. Sara işdə olan zaman oğlu Yusifə anası baxardı.

1992-ci ilin fevral ayında kəskin qış fəslə hökm sürdü. Şaxta, sazaq və dizdən olan qar. Həmişəki kimi həyat öz axarında davam edirdi. Lakin bu gün nədənsə düşmən susmuşdu. Heç bir dəfə də olsun gülə səsi eşidilməmişdi. Sanki kəndə firtinadan öncəki sakitlik çökmüşdü. Əslində bu sakitlik bir narahatlıq yaradırdı kənd sakinlərində.

-Görəsən, ermənilər niyə susub, bəlkə nəsə planları var? - deyə Sara anası Gülxanımdan doruşdu.

-Mən də elə fikirləşirəm, bəlkə bu murdarlar axşama nəsə tələ hazırlayırlar. Biz hər ehtimala qarşı hazırlıqlı olmalıdır. Amma ki, mən səni burada körpə uşaqla qoyub gedə bilmərəm. Hələ bilmirik ki, axşam bizi nə gözləyir. Ehtiyatını gör, yiğis bizi gedək.

Sara öz paltarını, uşağın paltarlarının və evdə olan ərzaqları da götürüb çantasına yığıdı. O zamanlar ərzaq qitliği var idi. Kənd hər tərəfdən erməni kəndləri ilə əhatə olunmuşdu. Bura ərzaq, un və digər məhsullar yalnız helikopter vasitəsilə gətirilirdi. Lakin bir neçə gün idi ki, helikopter də gəlmirdi. Kənd ətraf aləmdən tədric olunmuşdu.

Sara Yusifi də götürüb anası ilə birlikdə onlara getdi. Onun özündən başqa iki qardaşı və atası da var idi. Onlar hər gün növbə ilə postda keşik çəkirilər. Bu gecə qardaşları Vasif və Asif hər ikisi postda idilər. Atası Əliyar kişi isə evdə idi. Bəlkə də bir ay yarımdan çox olardı ki, kəndə elektrik enerjisi də verilmirdi.

Axşam lampa işığında şam yeməklərini yedilər. Kəndin ab-havası Saraya çox cansızıcı və darıldırıcı geldi. Hətta evin ab-havası da. Balaca Yusif öz

hərəkətləri, şirinliyi, dəcəlliyyi ilə nənə və babasını əyləndirirdi. Sara isə onlara mane olmayıb elə hey ürəyində özüylə danışındı. Əlindən bir iş də gəlmirdi. Daha doğrusu, qayğı və fikirləri onu nəsə iş görməyə qoymurdu. Ancaq buna baxmayaraq, öz içində qapılıb özüylə səhbətləşmək üçün bir neçə gün bundan əvvəl balaca Yusifi üçün toxumağa başladığı yun corablarını toxuyub qurtarmaq isteyirdi. Rəngli saplarını və mili götürüb evin bir künçündə oturub elə lampa işığında toxumağına davam etdi. O, daxilindəki kiçik Sara ilə səhbətləşirdi. Əri hərbçi olduğundan az-çox silahdan da başı çıxırı. Bu gün yığışib anasılə gələndə ərindən qalmış tapan-canı və bir qədər gulləni də ehtiyat olaraq özü ilə götürdü. Atasının da evdə ov tüsəngi var idi.

Bir qədər sonra balaca Yusifin yatmaq zamanı gəldi. Belə vaxtlarda Yusuf çox Mizildanardı. Heç kimlə, heç nə ilə razılaşmırı. Çox tərs olmuşdu. Sara künçdən qalxıb oğlunu qucağına aldı, onu öpdü, qoxuladı ki, sakitləssin. Gecə paltarını geyindirdi. Sanki Saranın qəlbini təşviş içində idi. Heç cür rəhatlıq tapa bilmirdi. "Qoy uşağı geyindirib hazırlıqlı yatırdım", - dedi. Gecə paltarının üstündən bir neçə qalın paltar da geyindirdi. Özü də qalın geyinib, sanki hansısa bəd bir hadisənin olacağını gözləyirdi. Ata və atasına: "siz də paltarlı yatin", dedi. Oğlu Yusif isə artıq atasının yanında uzanıb çoxdan dərin yuxuya dalmışdı. Sara da fikirlərinin ağışunda yavaş-yavaş mürgüləyirdi.

Birdən qardaşlarının təngnəfəs, tövşəyə-tövşyə danışq səslərini eşitdi. Ata-anasından tez Sara yerdən sıçradı.

-Nə olub, Vasif? Nə baş verib?

Vasif çox həyəcanlı bir səslə:

-Tez çıxın bayıra, zirzəmiyə girib, orada gözləyin.

Sara cəld uşağı götürüb valideynləri ilə birlikdə zirzəmiyə düşdülər. Onlara elə gəlirdi ki, bu atışmada əvvəlki kimi bir-iki saat çəkib qurtaracaq. Vaxt getdikcə silah səsləri kəsilmək bilmirdi. Əksinə, daha da yaxınlaşaraq qulaqbatarıcı gurultulara çevrilirdi. Əlyar kişi, Gülxanım ana, elə Sara da çox narahat idi. Biri az keçməmiş hər ikisi gəlib Saragılı zirzəmidən çıxartdırılar.

Artıq ermənilər kəndin içindəyidilər, bir-bir bütün evlərin zirzəmilərini yoxlayırdılar.

Onlar zirzəmidən çıxanda kəndin alovlar içində yandığını gördülər. Hər tərəfdən yağış kimi gullə yağırdı. Top-tüsəng, silah səsləri, insanların hayharayı bir-birinə qarışmışdı. Sanki, hansısa bir müharibə filmi çəkilirdi. Sara gözlərinə inana bilmirdi. Onun qəlbini, hissələri bu mənzərəni çoxdan hiss etmişdi. O, körpəsini bərk-bərk qucaqlayıb ata-anası,

qonşuları və kənd camaati ilə birlikdə Kətik meşəsinə tərəf üz tutmuşdu. Körpə qulağı dəlib-deşən bu səs-küydə şirin yuxuda idi. Hərdən diksinib ayılır, anası onu sakitləşdirirdi. Anasının isti qucağı, onun üçün ən təhlükəsiz yer idi. Təbii ki, ətrafdə baş verənlərin heç birini dərk etmirdi. Asif və Vasif xeyli müddət idi ki, onlardan ayrı düşmüştülər.

Saranın fikri qardaşlarının yanında qalmışdı. Ata-anası yanında olduğundan bir qədər arxayın idi. Onlar meşəyə keçmək üçün Qarqar çayını keçməliyidilər. Bu cür şaxtalı soyuq havada buz kimi çayı keçib sonra dizə qədər qalxan qarda irəliləmək çox çətin idi. Lakin insanların daxilində olan o qorxu, həyəcan, təşviş onları irəli aparırdı. Canlarını qurtarmaq, bir sığınacaq tapmaq isteyirdilər. Sara meşəyə, dağın döşünə çatanda dönüb arxaya baxdı. Kənd odlu halqa idi sanki. Doğma kəndinin son mənzərəsi onun gözlərində şəkil kimi ömürlük həkk olundu.

Qışqıran-ağlayan, yaralanıb nalə çəkən, doğmalarını itirən insanların ah-naləsinə dözmək mümkün deyildi. Bu meşədə neçə-neçə insan atasını, anasını, qardaş, bacısını, övladını itirdi. Bütün buları körpə yaşılı uşaqlar da görürdülər. Bu gecəni Saragılı dayanmadan yol getdilər.

Saragillə birlikdə meşədə cavan bir ailə də var idi. Onlar yeni evlənmisdilər. Oğlanın adı Valeh, gəlinin adı isə Səadət idi. Erməni gullələri yağış kimi yağındıdan meşədə hərəkət edən camaat yerlə sürünen-sürünen getməyə məcbur idi. Səadət altı aylıq hamiləlik çağındaydı. Bu vəziyyətdə olan insanın qarniüstə sürünməsi mümkün olan bir şey deyildi. O, məcbur vəziyyətdə ayaqla yeri yərək özünü və bətnindəki körpəni qorumağa çalışırdı. Əri Valeh onu çox sevirdi. Onun əlindən tutub birlikdə qarı yara-yara hərəkət edirdilər. Birdən Səadətin dizləri çökdü, əli sürüsüb Valehin əlindən çıxdı. Valeh onu qucağına götürmək istəyəndə kürəyindən qan axdığını gördü. Əlləri al-qana boyandı. Düşmən gulləsi kürəyindən dəymişdi. Çoxlu qan itirdiyindən bir neçə dəqiqə sonra Səadət oradaca canını tapşırırdı. Valeh onu burada qoyub getmək istəmirdi. Lakin yanındakıların təkidindən sonra palatosunu çıxarıb sevimli həyat yoldaşının üzərinə atdı və oradan uzaqlaşdılar. Onun başqa çıxış yolu yox idi. Həm də bu məsələdə o, tək deyildi. Neçəneçə doğmasını itirən insan onları oradaca qoyub öz canlarını qorumaq üçün irəliləyirdilər. Heç kim o cür şaxtalı, qarlı havada özü ilə cəsəd daşıyacaq halda deyildi.

Sübə tezdən ac-susuz, taqətsiz, halda gəlib bir kəndə çıxdılar. Onlara elə gəlirdi bu Ağdamın hansısa kəndidir. Lakin yanılmışdır. Erməni digələri-

nin səlis azərbaycan dilində danışması onları çashdırılmışdı. Əllərində silah olan 6-7 nəfər hərbi geyimli kişilər qışkırmaga başladılar.

-Gelin, köpəklər gəlin, özünüz öz ayağınızla gəlmisiniz.

Kənd çox kasib bir erməni kəndi idi. Yolunu azib o kəndə gələn təkcə Saragil deyildi, başqaları da vardi. Hərbçilər onları təhqir edə-edə təpikləyirdi. Sonra Saragili bir evin zirzəmininə apardılar, qapını bağladılar. İçəridə ağlayan, ağızı burnu qan içində olan, əli-ayağı donan, ayağından, qolundan, başından yaralanan çoxlu adam var idi. Sara artıq aqlıqdan, soyuqdan, həyəcandan ayaq üstə dayana bilmirdi. Körpə Yusifini bağırma basıb zirzəminin bir küncündə özünə yer elədi. Sanki dommuşdu. Heç nə hiss etmirdi. Qulağında yalnız qarışq səslər cingildəyirdi.

Birdən zirzəminin qapısını təpiklə açdırılar. Əlinde avtomat olan bir erməni kişilərin ayrı, qadınların ayrı, uşaqların ayrı yerlərə aparılacağını bildirdi.

-Bütün kişilər irəli çıxıns! - deyərək bağırdı.

Yaşından asılı olmayaq bütün kişilər sıraya düzüldülər. Əllərində silah olan ermənilərin nəzarəti altında kişiləri zirzəmidən çıxartılar. Sonra növbə uşaqlara çatdı. Aman Allah, necə dəhşətli bir mənzərə idi. Balanı anadan ayırməq dünyanın ən günah işini, bu murdar məxluqlar çox asanlıqla və soyuq-qanlıqla edirdilər. Guya uşaqlara süd vermək adı ilə körpə və bir qədər böyük yaşıda olan uşaqları analarının ah-naləsi, ürək sizlədən bağırıtları ilə onlardan ayırdılar. Bunlara vəhşi heyvan adı yaraşmirdi. Çünkü vəhşi heyvan belə körpə uşağa toxunmur, onun məsumluğunu anlayır. Bu murdar lənətə gəlmış dünyanın ən çirkin xislətli milləti olan ermənilərdə şüursuz heyvanda olan qədər mərhəmət hissi yox idi.

Qışkırmadan səsi batmışdı Saranın. Boğazı yara olmuşdu.

Kişiləri aparıb kəndin başqa bir evinin zirzəmininə saldılar. Uşaqları ele qadınlar olan həyətdə başqa bir zirzəmiyə yerləşdirildilər. Uşaqların ağlaşmaq səsindən qulaq tutulurdu. Anaları ilə qaranlıq və rütubətli bir zirzəmidə naümid halda qapının açılmasını gözləyirdilər ki, körpə balaları gələcək.

Beş gün idi ki, Sara körpə Yusifindən xəbərsiz zirzəmidə idi. Bu beş gündə bir neçə dəfə zirzəminin qapısı açılmışdı, onda da əsirlərə çörək vermək üçün. Bir gün onlara suda qaynadılmış buğda, bir gün isə bir tikə çörək və bir stəkan su. Gətirdiklərini yemək üçün isə onlara otuz saniyə vaxt verilirdi. Təbii ki, otuz saniyədə yemək mümkün olmadığından gətirdiklərini də götürüb aparırdılar.

Bir gün əlində bir vedrə su olan erməni qadını

qapını açıb içəri girdi. Bir az da quru çörək var idi əlində. Sanki hansısa heyvani yedirdirmiş kimi uzaqdan quru çörəyi zirzəmidə itlərin üstünə atardı.

Bu zaman qadınlardan biri:

-Balamızın aqibəti necə oldu? Bizə onlardan da nişin. Balasız ana yaşaya bilərmi? - deyərək boğuq səslə ağlayırdı.

Su gətirən qadın olduğundan digər qadınlar da başladılar yalvarmağa. Axı, onlar hardan bilərdilər ki, bu övladı olmayan sonsuz bir qadındır. Onda analıq hissələri yoxdur. Onun qəlbəi daşdan, qardan, buzdan da soyuq idi. Qadın olmasına baxmayaraq qəddarlıqda hərbiçilərdən geri qalmırdı. Onu Anuş deyə çağırırdılar. O, qadınlara qulaq asıb heç nə demədən əlindəki vedrə dolu suyu ilk qışkırib bağırıq qadının üstünə atıb zirzəmidən çıxdı. Bir azdan mələfəyə bükülmüş kiçik bir uşaq meyidi ilə zirzəmiyə qayıtdı. Bu an yenidən buradakı qadınlar saç-başını yolmağa başladılar. Mələfəni açıb usağın üzünü göstərdi.

-Kimin küçüyür? - deyə qalın səsi ilə qışkırdı. Uşağı üzünü görəcək Sara sanki havalandı.

-Yusifim, Yusifim! - deyərək özünü divardan divara çırpırdı.

Onun ürəyinin başı yanındı. Bu anda dünyanın heç bir dilində olan sözlər onu sakitləşdirə bilməzdı.

-Gəl, mənimlə gedək, - deyərək Anuş mələfəyə bükülmüş uşaq qucağında çölə çıxdı. Zirzəminin qapısını da arxadan möhkəm-möhkəm bağladı. Sara zirzəmidən çıxanda ayaq üstə güclə dururdu. Haldan düşmüş, taqətsiz ayaqları onun bədənini daşımaq istəmirdi. Hər tərəf ağappaq qarla örtülü idi. O, yorğun-yorğun gözlərini qaldıraraq ətrafa göz gəzdirdi. Həyət çox geniş həyət idi. Həyətin bir küncündə balaca bir taxtadan tikilmiş ev var idi. Hiss olunurdu ki, orda yaşayış var. Evin qarşısında sanki yorulub əldən düşmüş bir it də var idi. Görünür, bu it çoxdandır ki, bu həyətin keşiyini çəkir. Arada Anuş "cəld ol, tez gəl" - deyə bağırdı. Sara addımlarını bir az itildi. Həyətin sonunda Anuş Saraya bir yer göstərdi.

-Buramı əlinlə qaz!!! Küçüyünü burdaca torpağa basdır.

Saranın göz yaşları sanki bu soyuq havada donmuşdu. Ürəyinin yanğısı ancaq gözlərindən hiss olunurdu. Onun gözləri göz yuvasından çıxacaqdı sanki. Ürəyi od, alov, kin, nifrət püskürdü. O, havalanmışdı. Əli ilə torpağı qaza-qaza dişlərini qıçayıb dayanmadan gülürdü. Axı, o, canından çox sevdiyi, canının bir parçası olan körpə balasını öz əlləri ilə torpağa qoyurdu. Onun balaca Yusifini vannada donduraraq öldürmişdülər.

Körpələr analarından ayrıldıqdan sonra gecə Yusifi həyətdə vannaya buz su doldurularaq bir neçə saat orada saxlamışdılar. Səhər açılana yaxın uşaq donaraq ölmüşdü. Ermənilər anaların ürəklərini bu cür dağlayırdılar. Saranın havalandığını görən Anuş onu zirzəmidəki qadınlardan ayırdı. Əvvəllər tövlə kimi istifadə etdikləri bir yerə gətirib qapını bağladı, özü isə qadınlar olan zirzəmiyə gəldi. O, qadınları zirzəmidən çıxarıb əllərini bağladı, sıraya düzülmüş halda kənd məktəbinə gətirdi. Burada bir-bir siniflərə girərək qadınları şagirdlərə göstərdi.

-Bunlar türklərdir. Bizim düşmənlərimizdir. Bizim türkdən başqa düşmənimiz yoxdur. Onların babaları bizim babalarımızı öldürüb'lər.

Erməni qadın əsirləri küçəyə çıxarıb bütün camaati onlara baxmağa çağırırdı. Onları daşlayan kim, söyən kim, üzünə tüpürən kim. Qadınlar o an ölümü arzulayırdılar. Bu cür əzab-əziyyətlərə dözməkdənsə ölüməyi üstün tuturdular. Anuş bütün küçələri gəzdirərək onları əvvəlki zirzəmiyə gətirdi. Axşam, səhər o qadınlara yemək üçün heç nə verməmişdi. Bir neçə gün bundan əvvəl bişirilmiş buğdanı balaca çirkli bir qabda gətirib onların qabağına qoydu. Su istəyənlərə isə vedrədə palçıqlı, qarlı su gətirib başlarını ora soxaraq içmələrini isteyirdi. Bir azdan Saranın yanına getməli idi. Dünnəndən bəri Saranı görməmişdi. İçəri girəndə çox təəccübləndi. Sanki onun yerinə başqa bir qadın oturmuşdu tövlədə. Bir gecənin içində onun saçları qar kimi ağappaq ağarmışdı. Balasının dərdi onu bu hala salmışdı. Bir yandan da əsirlilik həyatı. O, özünə qəsd etmək barəsində düşünürdü. Anuş içəri girəndə Sara ona heç əhəmiyyət də vermədi. Anuşu təəccübləndirən bir başqa hadisə də baş vermişdi. Anuşun həyətdə saxladığı iti var idi. Onun adı Bambuk idi. Çox ağıllı, hər şeyi başa düşən bir it idi. İtin sahibindən fərqli olaraq mərhəməti, insansevərliyi var idi. Sara körpə Yusifini basdırmağa gedərkən iti həyətdə görmüşdü. Evin qabağında oturub lal-dinməz sahibinin vəhşiliklərini izləyirdi. Bunu onun gözlərində sezmək olurdu. Sanki hər şeyi anlayırdı, hiss edirdi, lakin dili yox idi ki, hiss etdiklərini dilə gətirsən. Anuş Saranı tövləyə aparanda da Bambuk bunu duymuşdu. Tövlənin qabağında oturub elə bil Saranı qoruyurdu. Tövlənin qapısının taxtaları aralı idi. İt ordan içəri girmişdi. Sanki Saranın dərdlərinə şərik olmaq üçün gəlmişdi.

Bu gün də Sara səhər heç nə yeməmişdi. Əlləri qoynunda qapının yanında oturub Bambuk gözləyirdi. Bu gün Bambuk gecikmişdi. Buna görə çox narahat idi. Beynində fikirlər dolaşındı ki, birdən

Bambuku gördü. O, çox sevindi. Bambuk onun üçün bir parça çörək götirmişdi. Başını qapının aralı taxlalarından içəri salıb çörəyi Saranın qabağına qoyub dərhal qaçıdı. Sara çox təəccüblənmışdı. Bir neçə dəqiqədən sonra içində pendir və kolbasa olan torba ağızında yenidən Saranın yanına qayıtdı. Bu dəfə Sara göz yaşlarını saxlaya bilməyib ağladı. Bambukun başını siğallayıb ona minnətdarlığını bildirdi. Bambuk bu minnətdarlıqla razı qalıb, yenə evə tərəf üz tutdu. Bu dəfə Saraya meyvə şirəsi götürirdi. Meyvə şirəsinin qapağını möhkəm-möhkəm dişlərinin arasında sıxmışdı. Bunların heç birindən Anuşun xəbəri yox idi. O, bu evdə yaşayan qoca ata-anasının da qayğısına qalırdı. Bambuk Saraya yemək daşıyarkən o valideynləri ilə nahar edirdi. Yeməyi bitirəndən sonra süfrəni yiğisdirib çirkli qablar əlində mətbəxə keçmək istəyəndə Bambukun meyvə şirəsi ilə dolu qabı ağızında götürüb tövlə tərəfə getdiyiğini gördü. Bambukdan şübhələndi və onun ardınca həyətə düşdü.

Gəlib gördükərinə inana bilmirdi. İt onun üzünə yaziq-yaziq baxaraq sanki yalvarırdı ki, deymə, toxunma. Anuşun qəlbində isə böyük bir qəzəb hissi yaranmışdı.

-Nankor köpək! Sən ərzaqlarımı oğurlayıb mənim düşmənimə verirən, eclaf, satqın, - deyərək bağırırdı. İndicə səni gəbərdəcəm, - deyərək hirsli-hirsli evə tərəfə getdi.

Eyvanın sütünündən asılmış tüfəngini götürüb həyətə düşdü. Bambuk isə tövlənin qabağında oturmuşdu. Anuş tüfəngin tətiyini çəkib bir gülə ilə Bambuku vurdu.

-Gəbər, satqın köpək! Aldın cəzani.

Sara artıq gücünün tükəndiyini hiss edirdi. Qapıya söykənib gözlərini bir nöqtəyə zilləmiş, fikrə dalmışdı. Hərdən özündən asılı olmadan hönkürür, ağlayırdı. Başına gələnlər birdən birə film kimi beynində canlanırdı. Oturduğu yerə isə yavaş-yaavaş qaranlıq köçürüdü. Onu dərin yuxu aparmışdı. Birdən qapının ciriltili səsinə oyandı. Gələn Anuş və iki nəfər erməni əsgəri idi.

-Dur, səni dəyişməyə aparıq!

-Mən Yusifimi qoyub heç hara getməyəcəyəm, - deyə qışqırırb saçlarını yolurdu Sara. Onu əsgərlər hərəsi bir qolundan tutub çölə atdılar.

Deyəsən, əsgərlər erməni deyil, rus idilər. Erməni qadına nəsə dedilər. Anuş razılıq əlaməti olaraq başını silkələdi. Məzari qazib uşağı çıxardılar.

...Sara ölmüş körpəsini sinəsinə bərk-bərk sıxmışdı...

Rus əsgərləri Saranı sərhəddə gətirib erməni əsirlə dəyişdilər. Sara ölmüş körpəsi ilə birlikdə dispanserə göndərildi.

RƏHMAN BAYRAM

ANAMLA SÖHBƏT

Röyada baş çəkdim anama bir gün,
Açmadı qapını üzümə mənim.
Ailə bağından bəhər görməmiş,
Dedi ki, görünmə gözümə mənim.

Varlığında Günəş olub bitmərəm,
Dar gündə köməyə, dada yetmərəm,
Südümü mən sənə halal etmərəm,
Əməl eyləməsən sözümə mənim.

Dünyada Rəhman tək ər saxlamışam,
Sənə çox sözüm var, sərr saxlamışam.
Doxsandan tez gəlmə, yer saxlamışam,
Qoyarsan başını dizimə mənim.

7 İyul 2020

DAHİLƏR MAYAĞIM, İLHAM MƏNBƏYİM

Şeyx Nizami qərbədən doğan Günəşim,
Füzuli qəzəlim, sözümdü mənim.
Bəxtiyar fəlsəfəm, təbi atəşim,
Vurğun ana dilim, özümdü mənim.

Nərimanov Şərqiñ zəkası, aqlı,
Mirzə Şəfi yurda, millətə bağlı,
Təbiət məftunu, sinəsi dağlı,
Hüseynim kədərli üzümdü məmim.

Nəimi, Nəsimi haqqın mayası,
Qasım bəy satira, tənqid dünyası,
Natəvan yurdumun ismət qayası,
Sabir həqiqətim, düzümdü, mənim.

Vahid qəzəlxanım, sönməz ocağım,
Zəlimxan çağlayan, coşan bulağım,
Nüsrot eşq məbədim, məhəbbət bağım,
Alqayıt alovum, közümdü, mənim,

Cavid azadlığın, sülhün mayağı,
Vaqif dar ayaqda xalqın dayağı,
Müşfiq nakam ömrün alovlu çığı,
Xətai baş tacım, gözümdü, mənim.

Vətən, el aşiqi Məmməd Arazım,
Məhsəti rübaim, şirin avazım,
Dədə Ələsgərim, sədəfli sazım,
Qorqud yadigarı, izimdi mənim.

10 İyul 2020

GÖZ MƏNI

*Bir nəfər məndən ünvanlı soruşdu
deyə şeirlə belə anlatdım.*

Məndən ünvanımı xəbər alan dost,
Doğma diyarımda, eldə gəz məni.
Vətən aşiqiyəm, dil aşiqiyəm,
Anam layla çalan dildə gəz məni.

İnsan hey ucalar zəlmət çəkəndə,
Dərdli könüllərdə yuva tikəndə,
Bülbül xarə qonub nalə çəkəndə,
Ətirli çiçəkdə, güldə gəz məni.

Toy bil ellə gələn kədəri, qəmi,
Yaman çətin imiş ayrılıq dəmi,
Sazda çalınanda "Yaniq Kərəmi",
Ürəklər dağlayan teldə gəz məni.

Vətən, yurd həsrəti ruhunu yaxan,
İtkin oğulların ardıycə baxan,
Şəhid anasının gözündən axan,
İntiqam atəşli seldə gəz məni.

Rəhmanam, bu gözəl çağ da mənimdir,
Zəmi də, tarla da, bağ da mənimdir,
Aran da mənimdir, dağ da mənimdir,
Vurğun ova çıxan çöldə gəz məni.

15 İyul 2020

SORUŞUN

Mən bir məhəkən daşı, eşq ləli-gövhər,
Eşqin dəyərini məndən soruşun.
Çiçəkdə jaləni, çəməndə şəhi,
Dumandan soruşun, cəndən soruşun.

Atanı, anamı incitmə qəti,
Çalış bu dünyada qazan cənnəti,
İnsanı yaşadan halal zəhməti,
Saralan sünbüldən, dəndən soruşun.

Rəhmanam, Vətəndə qürbət nə imiş,
Köckünlük, ayrıqlq, hicrət nə imiş,
Doğma torpağında həsrət nə imiş,
Saçlara tez düşən dəndən soruşun.

11 İyul 2020

ARASINDA

*Bir ahil kişi mənə dedi ki, bu yaşda eşqə
düşmüşəm, bilmirəm bu nə olan şeydi.*

O, yaz təravətli, sən qış nəfəsləi,
Həsrətin yaz ilə qış araasında.
Məhəbbət gələndə gəlirəm demir,
Sevirsən göz ilə qası arasında.

Neyləyək, məhəbbət baxmayır yaşa,
Könül məftun olur bir qələm qaşa.
Zər pəncə köklənir, vermir şəş qoşa,
Taleyin caharla şəş arasında.

Ağıl kamilləşib, baş o baş deyil,
Yaman ağarıbdı, qası o qası deyil.
Könül sevirsə də, yaş o yaş deyil,
Qalırsan ürəklə yaş arasında.

1 Avqust 2020

ANANIN GÖZÜYLƏ BAXIN DÜNYAYA

Ananın gözüylə baxın dünyaya,
Sülhün şəfəqinə boyansın dünya.
Dostluq bayrağını taxın dünyaya,
Körpə gülüşünə oyansın dünya.

Ana sevgisiylə göyə yüksəlin,
İnsanlıq şüarı məhəbbət olsun.
Bəşərin, millətin qədrini bilin,
Hər yerdə sülh olsun, ədalət olsun.

Dünya azad olsun alovdan, oddan,
Savaş ocaqları sönsün cahanda.
Ana nəsihəti çıxməsin yaddan,
Nifrət məhəbbətə dönsün cahanda.

Ana laylasına köklənsin bəşər,
Cahanda nə fəqir, nə ac qalmasın.
Birləşin, qoymayıñ təklənsin bəşər,
İnsanlar çörəyə möhtac qalmasın.

Ananın gözüylə baxın dünyaya,
Vicdan hakim olsun bəd əməllərə.
Tolerant seli tək axın dünyaya,
Hürriyət ərmağan olsun ellərə.

30 İyul 2020

QAYIT GƏL

Getdin, çoxmu gördün cənnəti mənə?
O qərib ellərdə qalma, qayıt gəl.
Həsrətin sevdirdi həsrəti mənə,
Eşqimdən intiqam alma, qayıt gəl.

Məhəbbətsiz ömür bir həyat deyil,
Sevənə zülm etmək mükafat deyil,
Eşq ilə oynamaq zarafat deyil,
Yanlış xəyallara dalma, qayıt gəl.

Doğma hissələri də əridər qürbət,
Yad hissi qanına yeridər qürbət,
Sevgisiz bir ömrü çüründər qürbət,
O yerlərdə məskən salma, qayıt gəl.

22 Avqust 2020

HƏŞİMOV

*Tovuz döyüsləri zamanı şəhid olmuş
general Polad Həşimova həsr edirəm*

Çox nadir yetişir sən tək general,
Ucaltdın bir nəсли, soyu, Həşimov.
Şəhidi olduğun Ana Vətənin,
Halaldı çörəyi, suyu, Həşimov.

Şəhidlikdən uca bir zirvə yoxdu,
Şöhrətin düşmənə sancılan oxdu,
Qanı qarışqlar yamanca çoxdu,
Qazdlar sənə də quyu, Həşimov.

Tək-tək general var, Polad tək birşən
Səngərdə əsgərlə birgə döyüşən,
Xoşbəxt taleyinə şəhidlik düşən,
Görmədi bir övlad toyu, Həşimov.

Nümunə insanlıq varıydı səndə,
Ürək Yurd eşqiyle vurdu sinəndə,
Xalqın yaddaşında, xatirəsində,
Yaşarsan əsrlər boyu, Həşimov.

Vətən unutmadı, unutmayaçaq,
Qanın qisasını qanla yuyacaq,
Gələcək nəsillər qürur duyacaq,
Cənnətdə rahatca uyu, Həşimov.

24 Avqust 2020

SEVGİ CİNAYƏT OLSA

Sevgi cinayət olsa,
Çatışmaz həbsxana.
Güllələnər məcnunlar,
Həyat tez çatar sona.

Sevgi cinayət olsa,
Gözəllik adiləşər,
Sənər həssas duyğular,
Duygusuz qalar bəşər.

Sevgi cinayət olsa,
Bəşəriyyət can verər,
Üçü Marsla Yupiter,
Yeddiyi Uran verər.

Hər cümə axşamında,
Yasin oxuyar Günəş.
Qırxı Merkuri bağlar,
İlə son qoyar Günəş.

Bəşər abidəsində,
Ay şamı əvəz eylər.
Bir ulduz faciəsi,
Kainata bəs eylər.

4 Avqust 2020

GƏL QAYIDAQ KƏNDİMİZƏ

Şəhər yaman yordu bizi,
Gəl qayıdaq kəndimizə.
Unutmayaq kəndimizi.
Gəl qayıdaq kəndimizə.

Səsdən, küydən uzaq olaq,
O saflığa qonaq olaq,
Dönək bir az uşaqla olaq,
Gəl qayıdaq kəndimizə.

Gözləyir o dağlar bizi,
Şəfali bulaqlar bizi,
Lap ölüncə saxlar bizi,
Gəl qayıdaq kəndimizə.

Dərələrdə moruq dərək,
Sünbüllərdən çələng hörək,
Quşəppəyi, yemlik yeyək,
Gəl qayıdaq kəndimizə.

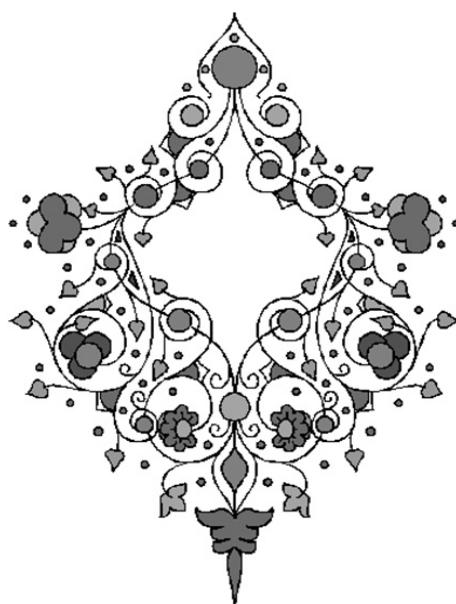
Ayaqyalın, başı açıq,
Qollar sıriq, ayaq palçıq,
Kollardan quraq alaçıq,
Gəl qayıdaq kəndimizə.

Havanın qızmar vaxtında,
Dincələk çardaq taxtında,
Bir çımek Kələk arxında
Gəl qayıdaq kəndimizə.

Rəhmanam, köküm, soyum var,
Nəsil adlı sarayı var,
Öləndə torpaq payım var,
Gəl qayıdaq kəndimizə.

BİR ŞƏKLİN TƏƏSSÜRATI

Bir şəkil yamanca sarsıdı məni,
Yel əsdi ömrümün gülzarı üstə,
Uşaq yazı yazır, dərs oxuyurdu,
Doğma anasının məzarı üstə.

Ana sevgisindən doymayıb hələ,
Dolanır həsrətlə məzar başına.
Axır gözlərindən yaş gilə-gilə,
Hey öpüb, sarılır o, baş daşına.

Çətinə düşəndə dalır xəyalə,
Zillənir göziəri anaya sari.
"Anan kömək edər, darixma bala",
Ana ruhundaymış zehnin açarı.

Gəldi xəyalıma məktəb illərim,
Nə xoşbəxt ömürmüs analı dünyam.
Dən düşüb, ağarib şəvə tellərim,
Xatirəyə dönmüş analı dünyam.

İsitsin hər evi ana nəfəsi,
Körpənin bir anı onsuz olmasın.
Kaş, ana qoynunda gülsün körpəsi,
Qadınlar körpəsiz, sonsuz olmasın.

İLK MƏHƏBBƏT

Xəyalımda xatirəyə dönmüsən,
Sızlatma təsəlli xatirələri.
Arzumu gözümdə dəfn eyləmişən,
Gəl apar eşqindən miras kədəri.

Söylə, oyanıbmı ülvı hissələrin?
Sevgini mənimtək qananın varmı?
Dərdindən ölürem deyən kəslərin,
İçində mənimtək yanannın varmı?

Müqəddəs ahisan nakam qismətin,
Rəhmanıam, ruhumu sehirləmişən.
Məsum, qarşılıqsız ilk məhəbbətin,
Həsrətdən yonulmuş daş heykəlisən.

BƏLİ, BUDAQ TƏHMƏZ

Böyük şairin "Vətən" dünyasına kiçik dostunun baxışı...

Musiqi ilə doğul-dum, musiqi ilə böyüdüm. Musiqinin, xüsusilə də milli musiqinin həyatımda rolü əvəzsizdir. Həmin o milli musiqi ki, onun sayəsində bu vaxta qədər çox yerlərdə oldum, çox insanlarla tanış oldum, özü də ziyalı insanlarla və bu insanlardan böyük qayı, sevgi gördüm. İstədim bu dəfə də həmin tanışlardan birinin portretini sözlə təsvir edəm.

Hələ orta məktəbdə ibtidai sinifdə oxuyurdum, həmçinin də evimizin yaxınlığında Niyazi adına 22 sayılı musiqi məktəbində tar sinifində təhsil alırdım. Məktəb evimizə yaxın olduğundan dərsə piyada, belimdə tar gedib-gəlirdim. Musiqi məktəbinə gedən kəsə yolda hündürmərtəbəli bir göydələn və həmin göydələnin yaxınlığında xarabalıq kimi bir yer var. Mən də bir dəfə həmişəki kimi bu yerdən keçərək tar dərsinə gedirdim. Burdan keçib getdiyim zaman qarşıda çoxlu küçə itlərinin mənə hürməyini gördüm. Bunu gördükdə arxaya çevrilib yolumun istiqamətini dəyişmək istədikdə, nurani bir ağısaqqalın mənə tərəf gəldiğini gördüm. O, əyilib yerdən bir daş götürərək, dedi:

"Qorxma, oğlum, mənimlə gəl" və əlindəki daşla itləri qovdu. Mən bu nurani insanla birlikdə səhbətləşərək yolumuza davam etdik. Bu kiçik yolda böyük bir tanışlığın təməli qoyuldu. Məlum oldu ki, bu nurani ağısaqqal həmin yaxınlıqdakı hündürmərtəbəli göydələndə yaşayır. Özü də şairdir, Budaq Təhməz imzası ilə tanınan şair.

Bəli, Budaq Təhməz! Elə mənim də xeyli vaxtdır haqqında söhbət açmaq istədiyim Budaq Təhməz. Hər dəfə musiqi məktəbinə gedəndə Budaq müəllimlə görüşür və onunla həmsöhbət olurdum. Budaq müəllimin nə qədər zəngin bir mənəviyyata, geniş dünyagörüşünə və gözəl qəlbə sahib olduğunu şahidi olurdum. Hər görüşəndə də onun söhbətlərindən yeni nələrsə öyrənirəm.

Təhməzov Budaq Təhməz oğlu 1938-ci ildə doğma Azərbaycanımızın dilbər guşəsi olan Naxçıvan Muxtar Respublikasının Şərur rayonunun Siyاقut kəndində anadan olub. Kiçik yaşılarından öz böyüklərindən, nənə-babasından eşitdiyi nağıllar, bayatılar onda ədəbiyyata, söz sənətinə böyük maraq yaradıb. Onun öz doğma kəndi Siyاقutda təhsil aldığı illər mühəribə illərinə təsadüf etdiyindən çox çətin illər olub. Ancaq buna baxmayaraq o, məktəbdə dərslərində əlaçı olan və fərqlənən şagirdlərdən olub. Hələ orta məktəbdə 7-ci sinfdə oxuyarkən onu məktəb komsomol təşkilatına katib qoyub-

lar. O isə müəllimləri və məktəb direktoru ilə məsləhətləşərək məktəbdə ədəbi-bədii dərnək yaradılması təklifini irəli sürüb. Bu təklif isə məktəb rəhbərliyi başda olmaqla pedaqoji heyət tərəfindən də çox yaxşı qarşılınb. Gənc Budaq ilk olaraq əvəz olunmaz şairimiz Səməd Vurğunun 1948-ci ildə nəşrdən çıxmış "İstiqlal təranələri" kitabından "Xeyirə, şərə yaramaz" adlı şeiri böyük şövqlə müəllimləri qarşısında söyləyib. Müəllimlər bunu çox bəyəniblər. Növbəti dəfə S.Vurğunun "Vaqif" pyesini səhnələşdirən Budaq və onun şagird dostları kolxozçular qarşısında kənd klubunda uğurlu çıxış ediblər. Yalnız öz kəndlərində deyil, qonşu kənd klublarında da bu pyes uğurla səhnələşdirilib. 8-ci sinifdə oxuyarkən isə məktəbin divar qəzetində onun dahi N.Gəncəviyə həsr olunmuş şeiri dərc olunub:

*Nizami dünyada yazdı, yaratdı
Qanın yoxsulların qanına qatdı,
İlk dəfə olaraq şair Nizami,
"Sirlər xəzinəsi"ni elə tanıtdı.*

Məktəbi müvəffəqiyyətlə başa vurduqdan sonra ali məktəbə daxil olub. Naxçıvan Dövlət Pedaqoji Universitetinin filologiya fakültəsini bitirib.

İlk şeiri Naxçıvanda çıxan "Şərq qapısı" qəzetində dərc olunub. XX əsrin 70-ci illərindən yaradıcılığa başlayan Budaq Təhməz doğulub boy-a-başa çatdığı Şərurda, "İşıqlı yol" qəzetiinin nəzdində fəaliyyət göstərən "Şərur qönçələri" ədəbi dərnəyində fəaliyyət göstərib. Həmçinin bir müddət dərnəyə rəhbərlik edib. Uzun illər rayon təhsil şöbəsində inspektor vəzifəsində çalışıb.

"Şair ürəyi", "Mən vətənin oğluyam", "Vətən dərdi", "Çətin dövran əzə məni", "Ötən günlərim", "Gəmiqayaya Salam" və "Naxçıvandan doğan günəş" kitablarının müəllifidir. O, ilhamını Aşıq Ələsgər, S.Vurğun, M.Müşfiq, M.Araz kimi dəyərli şairlərdən aldığı öz yazılarında dəfələrlə qeyd edib. B.Təhməzin yaradıcılığı çoxşaxəli olub. Onun yaradıcılığında şeirlərlə yanaşı, həmçinin rübai, poemalar, mənzum pyeslər və ocerklər də geniş yer tutur. Onun silsilə şeirləri filologiya elmləri namizədi Şamil Zaman tərəfindən fransız dilinə tərcümə olunub. Bir sıra şeirləri isə Türkiyə və İran mətbuatında da çap olunub. "Mən vətənin oğluyam", "Şair ürəyi" və "Kəndimizə bir qız gəlib şəhərdən" adlı şeirləri türk dilinə çevrilərək Türkiyə "Ədəbiyyatçılar və kültür adamları" ensiklo-

diyasında verilib.

Uzun illər səmərəli fəaliyyətinə görə bir sıra təltiflərə layiq görülüb. Bir neçə şeir müsabiqəsinin qalibidir. Azərbaycan Azad Qələmlər Cəmiyyətinin "Qızıl Qələm" mükafatına, milli mənəvi dəyərlərimizin və Məmməd Araz poeziyasının təbliğində göstərdiyi xidmətlərə görə "Məmməd Araz mükafatı laureatı" diplomuna layiq görülüb.

Budaq Təhməz hələ Şərurda çalışdığı illərdə xalqımızın Ümumməlli lideri, ulu öndər Heydər Əliyevin Şərura səfər etməsini və Ulu öndərin qarşısında öz yazdığını şeiri səsləndirməsini hər zaman xoş xatirələrlə yada salır.

Akademik Bəkir Nəbiyev 25.10.1983-cü il tarixli "Kommunist" qəzetində onun şeirləri haqqında müsbət fikirlərini bildirmişdir. Bir çox şeirlərinə musiqi bəstələnib. Aşıq və folklor yaradıcılığı barədə elmi məqalələrin müəllifi, "Aşıq Nabat" kitabından tərtibçisi olan Budaq Təhməz Azərbaycan Yazarları və Jurnalistlər birləşməsinin üzvüdür.

Bəli, Budaq müəllim həyatın keşməkeşli məhələlərindən keçmiş, yaxşını, yamanı görmüş, vətəni təmənnasız sevmiş bir ziyalıdır. Mən dəfələrlə Budaq müəllimin evində qonaq olmuşam və hər getdiyimdə də mənə maraqlı səhbətləri ilə, dəyərli məsləhətləri ilə yanaşı öz gözəl kitablarından da hədiyyə edib. Hətta deyərdim ki, Budaq müəllimin mənə hədiyyə etdiyi "Seçilmiş əsərləri" mənim stolüstü kitabımdır.

Budaq Təhməzin qələminin gücünə bələd olan bir çox tanınmış ədəbiyyatçılarımız, şairin qələm dostları onun yaradıcılığından söz açarkən şairin yazış-yaratdığı əsərlərində vətən mövzusunun xüsusi yer tutduğunu qeyd edirlər. Mən də sözün əsl mənasında Budaq müəllimi həm vətənpərvər insan, həm də vətənpərvər şair adlandırırdım. Çünkü onun şeirlərindən bir vətən qoxusu gəlir. Vətənimizin dərd-sərini, ağrı acısını tək qəlbində daşımır, şeirlərində də ifadə edir.

*Vətən dərdi aşır başdan,
Qurumayıq gözüm yaşdan,
Ağlim, huşum gedir başdan
Salma nahaq sözə məni.*

Uzun illərdir tarixi torpaqlarımızın, əzəli yurd yerlərimizin düşmən tapdağı altında qalması, oğul-uşaqlarımızın, qız-gəlinlərimizin erməni əsirliyində olması Budaq müəllimi daim narahat edir və bu narahatçılıq onun əsərlərində də sezilir.

*Tükənməzdi ürəyimdə söz dağım,
Didir məni öz içimdən öz dağım,
Laçın, Şuşa, Kəlbəcərim göz dağım.
Çırpinıram pərvanətək köz üstə
Əriyirəm misra-misra söz üstə.*

*Budaq Təhməz yanar vətən dərdinə,
Can qurbəndi eloğlunun mərdinə,
Soruşmayın bu şairin dərdi nə.
Çırpinıram pərvanətək köz üstə
Əriyirəm misra-misra söz üstə.*

Ancaq bütün bunlara baxmayaraq Budaq müəllimin qəlbində bir ümid çirağı da yanır. Bu ümid qüdrətli Azərbaycan Ordusuna və ordumuzda xidmət edən igid vətən müdafiəçilərinə olan inamdan irəli gəlir. Ona görə də Budaq müəllim hər zaman Azərbaycan əsgərinə öz odlu-alovlu, qələbəyə səsləyən şeirləri ilə mənəvi dəstək olur.

*Xainləri axtar, ara,
Aman vermə qəsbəkara.
Cəbhələri yara-yara
Döyüşə gir, Vətən oğlu!*

*Yaralanıb ana torpaq,
Alovlanır hər dərə, dağ.
Şimşek olub göylərdə çax
Döyüşə gir, Vətən oğlu!*

Ürəyinin səsini bir bahar nəfəsinə, muğam zənguləsinə bənzədən B.Təhməz milli-mənəvi dəyərlərimizi sevərək yaşadan əsl bir aydın, müdrik aqsaqaldır. Onun vətən sevgisini birdə onda görürük ki, o bu vətənin öz hikmətli söz dünyaları ilə tarix yazmış dəhilərinə biri-birindən gözəl şeirlər ithaf edib. Bu dəhilərdən M.Füzuli, N.Gəncəvi, Ş.İ.Xətai, M.Şəhriyar, M.Ə.Sabir, S.Vurguna ithaf olunmuş şeirləri nümunə göstərmək olar.

Şairin doğulduğu Siyaqutdan başlanan vətən sevgisi bu gün bütöv Azərbaycan sevgisi ilə nəticələnib. Budaq Təhməz üçün vətən - Qədim Azərbaycan şəhəri İrəvandır, Ulu Naxçıvandır, Dəmir-qapı Dərbəndir, Təbrizdir, Borçalıdır, Bakıdır, Şuşadır, Laçındır...

C.Məmmədquluzadə, H.Cavid, M.S.Ordubadi, M.Araz kimi dəhiləri yetirən qədim türk yurdu Naxçıvanın şəninə onlarla şeirlər həsr edən Budaq Təhməz bu ulu yurdu vəsv edən şeirlərindən birinə

sözlə elə bir naxış vurub ki, hətta buranı görməyən belə Naxçıvana getməyə can atar.

*Sairə dönərsən, coşub-daşarsan,
Hər gülə, çiçəyə nəğmə qoşarsan.
Əgər qoca olsan, cavanlaşarsan,
Bir gün Naxçıvanda sən qonaq olsan.*

Hər zaman Budaq müəllimdən böyük sevgi və saygı görmüşəm. Aramızda böyük yaş fərqi olmasına baxmayaraq həmişə mənə dostum deyərək müraciət edən Budaq müəllim mənə də iki şeir ithaf edib. Mən tez-tez şairlə zəngləşib hal-əhval tuturam və hər telefon açdıqda da xeyli səhbət edirik. Hər dəfə Budaq müəllimə zəng edəndə çox sevinir, şad olur. Sanki, bir zənglə ona dünyaları verirsən. Belə zənglərimin birindən sonra mənə bir şeir ithaf etdi.

*Yusif dostum, məni yada salıbsan,
Bir zəng ilə ürəyimi alıbsan,
Xoş sözünlə ürəyimdə qalıbsan.
Sənin səsin gəncliyin öz səsidir,
Ana yurdun tükənməz nəğməsidir.*

*Gələcək sizindir, vətənçün yanın,
Vətəni müqəddəs bir ana sanın,
Bu gündən sabaha baxın, boyanın.
Sənin səsin gəncliyin öz səsidir,
Ana yurdun tükənməz nəğməsidir.*

*Bilirəm əzəldən var etibarin,
Laçına düşərsə əgər güzərin,
Gətir bu şairə dağların qarın.
Sənin səsin gəncliyin öz səsidir,
Ana yurdun tükənməz nəğməsidir.*

*Budaq Təhməz səni sevir ürəkdən,
İllər ötüb düşüb saçlarıma dən,
Darixmağa qoyma hərdən yad et sən.
Sənin səsin gəncliyin öz səsidir,
Ana yurdun tükənməz nəğməsidir.*

Ürəyi yazıb yaratmaq həvəsi ilə, vətən eşqi ilə döyünen qocaman şairimizə uca Allahdan möhkəm can sağlığı və yeni-yeni şeirləri ilə oxucularını sevindirməyi arzulayıram.

Yusif CƏFƏRBƏYLİ
Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin
tələbəsi

İBRAHİM YUSİFOĞLU

DƏRDLƏRİN BELİMİ ƏYDİ, AY VƏTƏN

Mənim nəyimvardı, kənd uşağıydım,
Gəzərdim kədərsiz, dolaşirdim şən.
Elə ki, boy atıb səni tanıdım,
Dərdlərin belimi əydi, ay Vətən!

Bir sinə nə qədər paralanarmış,
Bir ürək nə qədər yaralanarmış,
Ana balasından aralanarmış,
Dərdlərin belimi əydi, ay Vətən!

Torpaqdan hədiyyə, pay ola bilməz,
Sivri qılınc dönüb çay ola bilməz,
Sənin taleyinə tay ola bilməz,
Dərdlərin belimi əydi, ay Vətən!

Savaşda güc gələn gücün olmadı,
Boyundan kəsdilər, yarın qalmadı,
Düşmənin çıxaldı, heç azalmadı,
Dərdlərin belimi əydi, ay Vətən!

Hər vaxt övladların şir biləklidi,
Hayif ki, çoxusu var diləklidi,
Qoynun təlatümlü, sərt küləklidi,
Dərdlərin belimi əydi, ay Vətən!

Nə vaxt igidlərin dinib gələcək,
Şehirli xalçaya minib gələcək,
Ağ atın belinə sinib gələcək,
Dərdlərin belimi əydi, ay Vətən!

OĞUZ TORPAĞIDIR ÖZÜ KƏRKİNİN

Şair dostun Vaqif Məmmədovun "Kərkı xəritədən niyə silinib" adlı məqaləsinə cavab

Adı xatırlanır, dərdi çəkilmir,
Deyilmir dünyada sözü Kərkinin.
Bir nöqtə boyda da şərti çəkilmir,
Yoxdu xəritədə özü Kərkinin.

Yağıya Tejgartək dağı qalıbdı,
Almalı, heyvalı bağı qalıbdı,
Nehrədə çalxanan yağı qalıbdı,
Sönüb köksümüzdə odu Kərkinin.

Baxır Sədərəyə, görə bilməyir,
Söyür söyüdüünü, söyə bilməyir,
Dizinə, başına döyə bilməyir,
Tutulub hər iki gözü Kərkinin.

Qalıbdı köməksiz yad caynağında,
Çəkir ürək yaxan dad caynağında,
Yaşayır gavurun ad caynağında,
Yamanca tutqundu üzü Kərkinin.

Adına ən gözəl kənd salınsa da,
Hər bir övladına ev alınsa da.
Boyu xəritədən lap salınsa da,
Oğuz torpağıdır özü Kərkinin.

Halı xatırlanır, dərdi çəkilmir,
Tarlası şumlanır, düzü əkilmir,
Nə günah eyləyib, şəkli çəkilmir,
Yoxdu xəritədə sözü Kərkinin.

MƏN HƏLƏ BU BOYDA DƏRD GÖRMƏMİŞDİM

Anam Zəhranın əziz xatirəsinə

O günü göylərdən kədər yağırı, Tanrınu bu boyda sərt görməmişdim. Ay ana, ölümün yaman ağırı, Mən hələ bu boyda dərd görməmişdim!

Ay ana, versəm də ömür-varımı, Dərdinə bir əlac edə bilmədim. Üstünə ələnən göz yaşlarını, O gün acizlikdən silə bilmədim. Mən hələ bu boyda dərd görməmişdim - Özümü bu boyda pərt görməmişdim.

Ömrümə caladın ömür nurunu, Qoynunda boy atıb boy aya dolmuşam. Qoruyub saxladın sən qürurunu, Ay ana, sən mənə ata olmusan, Həyatda sən boyda mərd görməmişdim, Mən hələ bu boyda dərd görməmişdim.

Məni ovudammaz həyatda bir kəs, Sənsizlik qəlbimi kövrəldir hər an. Yamanca yazılıdı taleyimə nəs - İnana bilmirəm həyatda yoxsan. Zərləri ağ düşən nərd görməmişdim - Mən hələ bu boyda dərd görməmişdim.

ÖZÜMDƏN QORXMURAM, SƏNDƏN QORXURAM

Otları saralmış, gülləri solmuş çəmənəm, qirovdan, cəndən qorxuram. İnadkar gözəltək gözləri dolmuş buluddan qorxmuram, səndən qorxuram.

Qorxuram, adına söz gələr axı, Sözlər sinən üstə köz ələr axı. Közlər ürəyini pörşələr axı - qəlbinə çökəcək nəmdən qorxuram.

Gözlərin göy kimi durudu, duru, Yanağın yaşı deyil, qurudu, quru, Üzdənə günəşin nurudu, nuru - Saçına ələnən dəndən qorxuram.

Bəd nəzər dikilib boyuna sənin, Qoymaram, salalar oyuna səni. Özüm gələcəyəm toyuna sənin - Yoluma ələnən qəmdən qorxuram.

SÖZÜM ÇİÇƏKLƏYİB...

Şair Asim Yadigarın ad gününə yazılan şeir

Şərur mahalında gəldin dünyaya. Həyatda ilk izin bu yerlərdədi. Siğmadın günlərə, siğmadın aya, Ömrünün hər anı şeirlərdədi.

Döndü xatirəyə məktəb illəri, Qovuşdun sevimli tələbəliklə. Dindi ürəyinin kövrək telləri, Ötüsdü günlərin qələbəliklə.

Sən sözlə oynadın, bəşəri sözlə, Sözə ürək dostu, sirdəş söylədin. Közli sözlərinlə, sözlü gözünlə, Köksünü nəfsindən uzaq eylədin.

Talenin aramsız zərbələrindən, Qapın döyəcləndi yağış, doluya. Qorxmayıb zamanın hərbələrindən, Yol etdin zirvəyə "Zirvə yolu"yla.

Yay kimi gərildin, körün alışdın, Sözə, söz deməyə dəyişdi yönüm. Yeni kitabında sözlə barışdın, "Unut bu sevdanı..." başına dönüm..

Qanınlə yazdığını "Torpaq davası", Səngərdə döyüdü acgöz yağıyla. Şəhid atasının şəhid balası, Qayıtdı evinə "Oğul dağı"yla.

"Hər seyin sonu var..." son qoydu qəmə, Arazdan adlayıb, Təbrizə yetdin. Gözlərin sevincdən bələndi qəmə, Ulu Şəhriyari ziyarət etdin.

Çiçək kimi kövrək, zərif şeirlər, Sənin sərvətindi, sənin varındı. Bunu mən demirəm, bunu deyirlər, Əldən-ələ gəzən kitablarında.

...Sözüm çıçəkləyib bu qış gündündə, Hələ ətir saçan arzularım var. Bəndəsi olduğun sözün önündə, Həmişə uca ol, Asim Yadigar!

ŞİRİNGÜL MUSAYEVA

VAMPİR

(hekayə)

Balaca, qara, tör-tökünük, yöndəmsiz... çox qəribə görkəmi var idi.

Onu görəndə, nədənsə "Heyvanlar aləmi"ndə seyr etdiyim kaftarları xatırlayırdım.

Bu bənzətməmdən utanırdım, amma bu məndən asılı deyildi. İnsanın hər hansı bir heyvana bənzəməsi, doğrudan da, mümkündür.

Qəribə xışlıtlı səsi, sanki kirdən boğulmuş rəngi, doymaq bilməyən ac gözləri adamı xırpalayırdı.

Onunla haradan tanış olduğumu söyləməyəcəyəm: bəzən həyatda yöndəmsiz insanlarla müəyyən əlaqələrimiz olur.

Əvvəllər onun haqqında illərlə yaxşı fikirdə olmuşdum, illərlə onu müdafiə etmiş, düşünmüşdüm ki, həyatda bəxti gətirməyən, yaziq, bədbəxt adamdır.

Onda da mənə qarşı müəyyən hissələr var idi, yəqin ki...

Harda məni gördü alici gözlərlə məni süzür, tez mənə tərəf yan alır, kimin haqqında danışmağa, şikayətlənməyə başlardı. Heç vaxt tərəf müqabilinə aman verməz, onu dinləməz, hətta eşitməz, dığırınlıb adının üstünə çıxar və elə hey danışardı. Bəzən dözməz onu əlimlə yana çəkərdim ki, insanla danışanda onun ağızının içində qırıntılar var idi...

Yaziq, miskin görkəminə rəğmən həddindən artıq inadıl xarakterini son vaxtlar fərqli etmişdim: göy yerə qarın qoysa da o, dediyindən dönməz, kor tutduğun buraxmazdı.

Son vaxtlar onda qəribə bir şey müşahidə etmişdim: ona nə verirəmsə verim, onun üçün nə edirəmsə edim, bir dəfə də olsun mənə "sağ ol" deməz, gözlərində ani, insanı qarsalayan bir ifadə görünər, çox kiçik, demək olar ki, dodaqsız ağızı bir anlıq bağlanar, sonra yenə danışmağa başlardı. Onunla yarım saatlıq, bir saatlıq münasibətdən sonra silkinmək, sanki üstümə tökülmüş bir ağırlığı atmaq istərdim və bu çox çətin alındı. Elə bil, onda qəribə, sırayətedici tellər var idi və o, insanı o tellərlə bağlayır, caynağını ilişdirir, sıxır, qanını sorur, əvəzində öz çirkabını ona yeridirdi. Bu üzdən onu özlüyümdə Vampir adlandırırdım.

Və həmişə Vampirin müəyyən qurbanlar seçdiyini sevmişdim: bu onun aləmində müəyyən qədər bəxti gətirən, ondan bir az fərqlənən insanlar olurdu. Son vaxtlar mənə elə galirdi ki, Vampirin caynaqları artıq mənə ilışmışdır və kilometrlərlə aralıdan belə mənə sıxışdırır, qanımı sorur. Xurafata inanmasam da son vaxtlar işlərim də düz getmirdi və hər dəfə işim büdrəyəndə onun sevinməsi gün kimi ay-

din idi. Dəfələrlə heç nədən alınmayan, pozulan işlərimə sevincini gizlətmədən demişdi:

"Filan şeyi mənim üçün eləmədin ona görə də belə oldu". Vaxtı ilə başqa "qurbanları" haqqında da belə deməsi məni sarsıdır, ondan gen durmağa çalışırdım. Nə isə...

Bir dəfə yenə Vampirlə rastlaşmalı oldum.

Etika xatırınəmi, yoxsa, əvvəlki münasibətlərə görəmə ayaq saxlayıb onun halını sordum. Ətrafda da bir neçə adam var idi.

Mənə yox, ətrafdakılara baxaraq, mənə yox, ətrafdakılara eştirirək:

-Sən soruşandan yaxşıyam! - dedi.

-İşlərin necədir?

-Neyinə lazımdır? Belə maraqlanırdın gəlib bir dəyəyidin.

Vampiri bu işə mən düzəltmişdim və vəziyyəti düzələnə qədər kömək olmuşdum.

-Bilirəm ki, yaxşıdır. - dedim.

-Ha, əlbəttə ki, yaxşıdır. Ev sahibi elə yaxşı arvaddır ki... mən gedənə qədər xörəyimi də bışırır.

Könlündən mənim onun xörəyini bishirməyim keçirdi.

-Mən deyir ki... - Vampir davam etdi. - Sən nə yaxşı qadinsan, mən heç səndən iyrənmirəm.

-Ha, əlbəttə. Kim səndən iyrənir ki...

-Bəs sən məni niyə evinə qoymursan?

Ah... az qala yerə səriləcəkdir.

-Mən salam verib, salam aldığım bütün kəndi evimə yığa bilmərəm ki... Bakının yarısı kirayənin qalır.

-Qoyma da. Öləmdim ki...

Onunla danışmaq mənasız idi. Ona nə isə başa salmaq mümkünüsüz idi.

-Ölmədim ki... Budur işləyirəm, xan kimi də dolanıram. Qoyma da məni evinə...

Həmişəki kimi "sağ ol" əvəzinə onun hədsiz nifrəti ilə qarşılaşmışdım.

Vampirin bu nifrətindən yaxa qurtarmaq mümkünüsüz idi.

Canımı da ona versəm o, bir anlıq susacaq, gözləri ala-calanaçaq, təzədən başlayacaqdı

-Mən elə çox yaşamalı idim də, kənd adamıyam da, uzu-nömrülüyəm də...

Sürətlə oradan uzaqlaşsam da arxamca dəhşətli bir kölgənin süründüyüünü hiss edirdim.

Bu, hər dəfə beləydi...

ZAUR İLHAMOĞLU

NƏ QƏDƏR Kİ SAĞAM..

Nə qədər ki sağam, qədrimi bilin.
Bir gün bu dünyadan çıxacağam ha.
Ruhum dövr edəcək kehkəşanları
Sizə ulduzlardan baxacağam ha.

Yaşamaq bir sevgi, yaşamaq istək.
Gəl ki, ölüm də var, bu acı gerçək.
Süzülüb gecələr Ay işığı tək,
Şirin yuxunuza axacağam ha.

"Kaş ki, bu dünyada yaşardı" deyə,
Dönəcəm min arzu, min bir diləyə.
Şirin xatirəmlə dolub ürəyə
Od olub yandırıb-yaxacağam ha.

İşdir də baş versə, əgər möcüzə,
Gəlsəm o dünyada sizlə üz-üzə.
"Qədirbilməz" deyib əl verib sizə
Sizin əlinizi sıxacağam ha.

MƏNİ ÖLDÜRMƏK İSTƏSƏN..

Məni öldürmək istəsən,
Ya Rəbb, bu yaşıda öldürmə.
Ümidlərim, gümanlarım
Qalmasın boşda öldürmə.

Günlər gördüm nə az, nə çox,
Bir günü ac, bir günü tox.
Ağılsız can müqəvvadır
Canımı al, ağlımı yox.
Ağılsız başda öldürmə.

Sevincli baxışda öldür,
Şirin davranışında öldür,
Haqqımda xoş sözdə öldür,
Şənimə alqışda öldür,
Amma qarğıışda öldürmə.

Fəsillərdən qış fəslə var
Şaxta, boran, soyuğu, qar.
Baxma da birdən dəfnimə
Gələnlərə soyuq olar.
Gəl məni qışda öldürmə.

MƏNİM ÜMİDLƏRİM

Hələ davam edir bu ömür yolu.
Dayanır qarşısında demək neçə gün.
Qəlbimdə tükənməz ümidlər dolu.
Addımlar atıram sabahım üçün.

Bu ömür yolumda ümidlərimi,
Özümə əvəzsiz yoldaş sanmışam.
Mən arxa bilmədim hələ heç kimi,
Yalnız ümidimə arxalanmışam.

Çünkü bilmisəm ki,dara düşəndə,
Təkcə ümidindən güc alır insan.
Çarəsiz sandığın xəstəlikdən də,
Ümidin gücüylə sağalır insan.

Mənə yaşamaqçün veribdir ilham,
Ötən neçə saat, neçə saniyə.
Gecə zülmətindən işiq almışam.
Səhərim qaranlıq açılar deyə.

Ümidlə yaşıdım, ümidlə hər an,
Məni qorxutmayıb nə kədər, nə qəm.
İçimi acılar sardığı zaman
Onda da ümidlə gülümsəmişəm.

Mənim ümidlərim ruhuma pərçim.
Aldığım, verdiyim nəfəsim mənim.
Mənim ümidlərim yaşamaq eşqim
Yaşama səbəbim, həvəsim mənim.

Ümidim üst qatda, varlığım altda,
Bir ömür yaşaram ümidlərlə tən.
Çox şeydən vaz keçdim mən bu həyatda,
Amma ümidimdən vaz keçmədim mən.

Sən də, ey oxucum, nəyisə erkən,
"Artıq bitdi" deyib hələ bitirmə.
Nələri həyatda itirsən də sən,
Çalış ümidiyi əsla itirmə.

Sən güc gələcəksən min dərdə, qəmə,
Qəlbində bir ümid yarada bilsən.
Kimsəsiz olsan da "tənhayam" demə.
Ümidin vardırsa, tənha deyilsən.

OTUR, DOSTUM...

Otur, dostum, mey süzmüşəm,
Vuraq ahəstə-ahəstə.
Dərdimizi təzələyib,
Duraq ahəstə-ahəstə.

Oyunu pozdu cığallar,
Yenə də qarışdı xallar.
Yaşanmayacaq xəyallar
Quraq ahəstə-ahəstə.

Yorğunluğun varsa, gizlə,
Həyat bizi yordu biz də,
Bu həyatı dağda, düzdə
Yoraq ahəstə-ahəstə.

Könül bağdır yox oxşarı,
Yetişməkçün bağın bari,
Bağı basan kol-kosları
Qıraq ahəstə-ahəstə.

Sonda gedək qəbiristana,
Gör kimlər yatır yan-yana.
Hallarını qardaşyana
Soraq ahəstə-ahəstə.

AĞLAMA, GÖZÜM, AĞLAMA

Bu nə yaşıdır axır belə?
Ağlama, gözüm, ağlama.
Dönməsin göz yaşın selə,
Ağlama, gözüm, ağlama.

Özüldən, kökdən yanırsan,
Çəkdiyin yükdən yanırsan,
Bilirəm içdən yanırsan
Ağlama, gözüm, ağlama.

Ağladıqca gözlər şişir,
Göz yaşın ovcuna düşür,
Ağlamaqla nə dəyişir?
Ağlama, gözüm, ağlama.

Bu oddursa, közü yoxdur,
Yuxudursa, yozu yoxdur,
Yazılıana pozu yoxdur
Ağlama, gözüm, ağlama.

Gələn gələr, gedən gedər,
Dünyadan qəflətən gedər,
Heç bilməzsən nədən gedər
Ağlama, gözüm, ağlama.

Göz yaşlarının süzüldükçə,
Yanağına düzüldükçə,
Üzüldüm sən üzüldükçə
Ağlama, gözüm, ağlama.

Haqq libası geyməz dünya,
Mərd olanı öyməz dünya,
Göz yaşına dəyməz dünya
Ağlama, gözüm, ağlama.

Hörmətli Əli Bey!

Şeirlərini "Xəzan" ədəbi dərgisinə təqdim etdiyim Gülnarə Acalova 1967-ci ildə Gürcüstan Respublikasının Borçalı mahalında doğulub. Bolnisi rayon mərkəzində orta məktəbi, Tiflisdə isə A.S.Puşkin adına Dövlət Pedaqoji İnstитut filologiya fakültəsini bitirəndən sonra ailə vəziyyəti ilə bağlı Rusiya Federativ Respublikasının Belqorod şəhərində yaşayır.

Gülnarə xanımın "Nar Çiçəyi" imzasıyla həm Azərbaycan, həm də rus dillərində yazdığı şeir və esseləri müxtəlif ölkələrdə, o cümlədən respublikamızda vaxtaşıri işqi üzü görməkdədir. O, yaşadığı şəhərdə Azərbaycan icmasının ən fəal üzvlərindən biridir. İki övlad anası olan

Gülnarə xanımın böyük oğlu Rauf proqrqmçı və iqtisadçı ixtisasları ilə iki ali məktəb bitirib. Hazırda Belqorod şəhərində banklardan birində işləyir. Ana Vətənimizlə də xanım yazarı qırılmaz tellər birləşdirir. Həkim oğlu Rəşad Bakıda yaşayır və ixtisası üzrə nüfuzlu tibb müəssisələrində birində çalışır. Gülnarə xanım AYB Mingəçevir bölməsində təmsil olunan yerli yazarlarımızla da əməkdaşlıq edir.

İstərdim ki, onun ədəbi dərginiziə ünvanladığım şeirlərini dərc etməklə, qurban olkədə yaşayıb-yaradan Gülnarə xanıma bir daha uğurlar arzulayaq!

**Hörmət və ehtiramla: İsmayıllı İmanzadə,
AYB Mingəçevir bölməsinin sədri**

GÜLNARƏ ACALOVA (NAR ÇIÇƏYİ)

HARALARDASAN

Yaman darıxmışam, haralardasan?
Gözlərim yoluna dikilib qalıb.
Ey sevgimə sahib çıxmayanınsan,
Ömür karvanımin yolu qısalıb.

Məni çox gözlətdin, hardasan, harda?
Bəlkə də qalmışan gülli baharda.
Bəlkə də istidə, hayda-harayda,
İtirmisən məni bir ötən yayda?

Payızı da gəldi ömrümün... yoxsan,
Saçlarımı hicran yeli darayır.
Hardasan sevgimin sahibi insan,
Gözüm yenə təkcə səni arayır.

Soylə, harda qaldın, darıxdım yaman,
Sevginin yerini həsrət alıbdi.
Sən hansı fəsildə yatmışan, oyan
Ömrümün qışına azca qalıbdi.

Yaman darıxmışam, xəyallarımızda,
Yaşadıb sevdiyim bir İnsan üçün.
Dünya möcüzələr xəzinəsidi,
Həyat yollarımız kəsişər bir gün...

GECİKDİN... GECİKDİM...

Demirəm ömürlük, bircə bu gecə,
Yanımda olmayı arzulamışdım.
Açığı... günah da olsa deyəcəm,
Tək mənim olmayı arzulamışdım.

Bilirəm mümkünsüz, həm də zamansız,
Arxada bir ömür, irəlidə nə?
Bu necə oyundu, qəddar, amansız,
Yaman gec yazıldın, küskün bəxtimə...

Yazıldınmı yəni,
Yox! Sən sadəcə
Könlümün vədəsiz qonağı oldun.
Sevgini hədiyyə sandığım üçün,
Vicdanımin ağır qinağı oldun.

Görəsən, günahmı sevib-sevilmək,
Ağbirçək, ağsaqqal sayılanlara?
Könül nəgməsinin həzin səsindən,
Qəflət yuxusundan ayılanlara.

Nə get deyə billəm, nə də qal, sənə
Hərənin oz yurdu, öz yuvası var.
Amma urəyimlə neyləyim, Allah,
Dəli könlü məhəbbət havası var.

Demirəm ömürlük... təkcə bu gecə
Qonağı olmayı arzulamışdım.
Doğrusunu desəm... elə bir ömür
Yanında qalmayı arzulamışdım.

Ancaq arzuları boğub içimdə,
Sən döyən qapını açmayacağam.
Könlüm varlığımı zindan sansa da,
Sevgimin dalınca qaçmayacağam.
Gecikdin...
Gecikdim,
Gecikmişik biz.
Ölümə məhkumdu vaxtsız sevgimiz....

QAYTAR...

Bir ömur borclusan əzablı-qəmli,
Toy-bayrama döndər, özümə qaytar.
Bir cüt göz borclusan, həmişə nəmli,
İtmiş sevncimi özümə qaytar.

Sevgimin çəkisi yaman zor gəldi,
Daşıya bilmədin ver, mənə qaytar.
Məhəbbətsiz dünyam xaraba qaldı,
Dünyamı "dünyamsan" deyənə qaytar.

Sevgim qətlə yetib, qalmışam sənsiz,
Daşa dönüb ürək, daşımı qaytar.
Göz yaşı borclusən mənə bir dəniz,
Məzərim üstündə yaşımı qaytar.

Buymuş bu dünyada hədiyyən mənə,
Tək hicran, ayrılıq, həsrət, intizar...
Geri qaytarıram onları sənə,
Ülvi hissərimi özümə qaytar.

Həsrətini çəkən bu tərs ürəyin,
Odnu söndürdü, közünü qaytar.
Əgər deyiləmsə artıq gərəyin,
Nə olar özümü özümə qaytar.

DEYİRDİN...

Nə tez təslim oldun, mübarizəsiz...
Xaraba içində cənnət qurmuşdum.
Mənim də yerimə rəy verdin mənsiz,
Qoruya bilmədin... ancaq uçurdun.

Deyəsən özümü aldadırmışam,
Külə üfürməklə ocaq törəməz.
Alovu göylərlə qovuşan qəlbə,
Nursuz göz sahibi olan görəmməz.

Deyirdi: "Dünyamsan",
Yalanmış, yalan!!!
Cahan ola gərək, dunyasi olan...

2012-ci il

MƏNƏ MƏKTUB YAZ...

Sən mənə mesaj yox, sadə məktub yaz,
Əvvəla salam yaz, sonra ...necəsən?
Məktubumun yolu uzaqdı bir az,
Yaz, həsrətlə cavab gozlərəm səndən.

Yaz ki: "Məktub göndərmişəm adına,
Susma, Gülüm, düşmürəmmi yadına?"
Havaları soruş, kefimi soruş,
Sonra da bir azca özündən danış.

Oxuyum naməni dənə-dənə mən,
Ətrini qoxuyum zərfin həsrətlə.
Axı, məktublarda bölüşmüsən sən,
Qəlbində yaşayan saf məhəbbətlə.

Cavabını yazım, elə o andan,
Şirin intizarla cavab gözləyim.
Piçiltıyla poçta saldığım zaman,
"Küləkdən iti ol, yara çat" - deyim.

Məktubun yolunu gözləyim hər gün,
Xoş həyacanları bir də yaşayım.
Ürəyim yenə həsrətlə döyünsün,
Necə dəyərliyim bir zərflik payın.

"Gözüm gözlərindən uzaq olsa da,
Könlümdən-könlünə yollar görünür!"
Bu sözlərlə bitən hər məktubunda,
Cümlələr qəlb açan nəgməyə dönür.

Sən mənə mesaj yox, sadə məktub yaz,
Mesajla pay almır sevincdən gözlər.
Mesajdan keçmişdən yadigar olmaz,
Məktubda canlıdı yazılın sözər...

Mənə hissərini məktubda göndər,
Yolunu gözləyim hər axşam-səhər.

YENƏ YAĞIŞ YAĞIR...

Yenə yağış yağır şəhərimizə,
Qəribə bir duyu yaşıyıram mən.
Yağışa qovuşdu onda göz yaşı,
Gedişin ayırdı dırnağı ətdən.

Bu gün də nədənsə göylər ağlayır,
Gözüm yaşa həsrət yağıştək yağır...
Yağışı yağdırın, yaşı qurutdun,
Bildinmi neylədn ay "zalim-fağır"?!

"O yağış" qəlbimin odutək qaynar,
"Bu yağışda" cəsəd soyuqluğu var...
Yenə yağış yağır şəhərimizə,
Göylərin də payı yağışmış bizə...

02.03.2020.

* * *

Küləyə yalvardım, getmə, dur-dayan!
Bir sinə sözüm var sənə deyəsi.
Zamana üz tutsam, zaman dayanar,
Niyə sənə çatmir qəlbimin səsi?!

Külək dilə gəldi: "Dayansam bir an,
Mən külək olmaram, inamın sınar.
Səninsə... kölgəni özündən qovan,
Bir iliq küləyə ehtiyacın var."

*Rusiya Federativ Respublikası,
Belgorod şəhəri*

QÜRUR QAYNAĞIMIZ

2011-ci ilin 23 iyul səhəri məxsusiliyi və dəyəri ilə yaddaşımdan heç zaman silinməyəcək bir tarixə döndü.

Milli Qəhrəman Mübariz İbrahimovun valideynləri ilə, onun boyabaşa çatdığı evlə, oxuduğu məktəblə tanış olmaq üçün Biləsuvara, şəhid gizirin doğulduğu Əliabad kəndinə - seyid ocağına yollandıq.

Şəhərə daxil olduğumuz andan küçələrdə, maşınların şüşələrində Mübarizin şəkillərinə rast gəlir, bir daha qürur duyurdum şəhidimlə. Vətənə, torpağa bağlılığım Mübarizin timsalında daha da güclənirdi.

Üz tutduğumuz yol bizi Mübarizin kəndinə - Mübarizə doğru aparırırdı. Onun adı və amalı kimi Mübarizliyə səsləyirdi. Kim bilir, Mübariz bu yollardan neçə dəfə keçib getmişdi.

Kəndin girişindən ta evədək qəribə bir hüzn, kədər, kövrək bir sükut çökmüşdü havaya. Sanki burada nə varsa, bütün təbiət öz qəhrəmanına hələ də matəm saxlayırdı. Eyni zamanda da qürurlanırdı.

...Ünvanı bilməsək də, burda heç kimi tanıma-saq da, kəndə üz tutduğumuz andan sanki, ilahi qüvvənin təsiri ilə bu ocaq maqnit kimi bizi öz nüruna, müqəddəs ziyarətgahına doğru çekir, qəhrəmanın ruhu özü bizə bələdçilik edirdi.

Rastımıza çıxan bir nəfərdən atam Milli Qəhrəmanın evinin səmtini xəbər aldı.

-Qarşidakı küçə onun yaşadığı evə açılır, - deyə Mübarizin həmyerlisi bizə onun evini nişan verdi.

Bu küçə onun adı ilə başlanır: Milli Qəhrəman Mübariz İbrahimov küçəsi.

Bir az irəlidə - yaşadığı evin həyətində ucaldılmış, küçənin başından nəzəri cəlb edən fotostenddə görünən əli silahlı qəhrəmanın məğrur duruşu, qəhrəman baxışları bizi qarşılıyır. O qədər canlı və təbii görünür ki, sanki, indinin özündə də elini-obasını, yurdunu qoruyur. Vətənin keşiyindədir. Bu evi öz igidliyi, qorxu bilməz cəsarəti, kişi hü-nəri, kişi təpəri ilə bütün evlərdən seçilən edən

Mübariz, ona bu kənddə həm də kədərli bir şöhrət gəttirdi.

Qapının öündəyəm, amma sanıram bu bir yuxudur. Bir ildir arzusunda olduğum ziyarət bu gün nəhayət, gerçəkləşir deyə həyəcanım ölçüyə gelmir. Elə bil, onun bir vaxtlar yaşadığı bu evdə, gəzdiyi bu həyətdə Mübarizin özünü görəcəyəm. Qəribə bir məsuliyyət duyuram, ayaqlarım əsir.

Müqəddəs ziyarətgaha, and yerinə çevrilmiş bu evə həyəcansız ayaq basmaq mümkün deyildi. Bu evi ziyarət edən hər kəs yəqin ki, eyni hissəleri keçirir.

Qapını üzümüzə qəhrəmanın anası Şamama ana açdı. Onunla görüşəndə sanki çoxdandır görmədiyim bir doğmamı bağrıma basdım.

Mən çox şəhid anası görmüşəm, lakin əksəriyyəti ilə canlı ünsiyyət qurmaq imkanım olmayıb. Şamama ana ilə ilk dəfə görüşüb tanış olmağima baxmayaraq məndə elə təəssürat yarandı ki, elə bil onu xeyli vaxtdır tanıyıram.

Gözlərinin nəmi hələ də qurumayan, dodaqlarından gülüş, təbəssüm itmiş, baxışlarından kədər, nisgil yağan bu ana içindən qovrulsa da təmkinini pozmur, məğrur dayanır. Başını dik tutub, göz yaşlarını gözlərində dondurub qəlbinə axıda-axıda, oğlunun adını tutub bu qapını açan hər kəsə eyni

səmimi, eyni doğma münasibət göstərib, onları toy görməmiş nakam balasının otağına aparır, özünü tox tutub oğlundan qalan fotoşəkilləri, ona məxsus əşyaları təkrar-təkrar görür. Demək olar ki, hər gün təkrarlanan, yarasını təzələyən dağı, bu zərbəni bir daha alır. Asan deyil! Dözləsi dərd deyil! Buna yalnız onun kimi iradəcə möhkəm, güclü qadın sinə gərə bilər.

Mən onun dərddən solmuş simasında təkcə gizlətməyə çalışdığı kədərini, göz yaşlarını deyil, həm də kişi qeyrəti gördüm.

Anamla söhbəti zamanı oğlunun adını hər dəfə dilinə gətirəndə gözləri dolsa da ağlamırdı. Sanki bununla o, Mübarizə verdiyi sözə xilaf çıxməq istəmirdi. Çünkü Mübariz son məktubunda ata-anasına səslənərək belə yazmışdı: "Şəhid olsam, ağlamayın!"

Lakin biz Mübarizin otağında ikən bir ara Şamama ananın həyətdə həzin səslə balasına layla çaldığını duydum. Ürəyim parçalandı. Bu gəlişmələ qəlbi dağlı ananın yarasına toxunubmuş kimi özümü günahkar hiss etdim. Ürəyini deşən, gözlərini yandıran göz yaşlarına qurban, Şamama ana! Həyətdə mənə dediyin sözlərin yadımdan çıxmır. "...Düz bir il bir aydır Mübarizimi görmürəm".

Qəlbini ağrıdan, dilini yandıran bu sözlər ürəyimin başına od saldı.

Bu sözlər oğlunun yoxluğuna dözə bilməyən ana qəlbinin nisgilindən doğan bir fəryadı idi. Və bu fəryad qarşısında deməyə söz tapmadım. Demək istədiyim sözlər də boğazında quruyub qaldı. Dərdinə yanıb ona sarılmaqdan başqa əlimdən heç nə gəlmədi. Əslində deyəcəyim heç bir söz, verəcəyim heç bir təsəlli onun dərdini yüngülləşdirəcək, yarasını sağaldacaq gücə, təsirə malik ola bilməzdi. Həm Mübarizin qəhrəmanlığı, həm də ananın bala dağı qarşısında zərrə qədər kiçik qalacaqdı.

Oğlunun həsrəti, nisgili ilə yanın, yoxluğunuñ hər gününü, dəqiqəsini sayan anaya yüz kəlmə də kifayətsizdir. "Aqibətinə düşünən qəhrəman ola bilməz" deyirlər. Mübariz öz aqibətini, başına nə gələcəyini düşünmədi. Bir amal uğrunda qorxu bilmədən, çəkinmədən düşmənin üstünə yeridi. Bu şücaəti ona sıralarımızdan ayrılib seçilməyi nəsib etdi. Adilikdən fəvqəladiliyə ucaltdı. Mübariz təkbaşına qalxdığı bu cihadda aldığı qisasın görünən və görünməyən, bize məlum olan və olmayan, ümumiyyətlə o gecə gördüyü, bildiyi və yaşıdagı həqiqətləri özü ilə bərabər məzara apardı. O, təkcə Qarabağ uğrunda, Vətən, torpaq uğrunda şəhid

olmadı. Namus-qeyrət uğrunda bu yolu seçdi. Bu səbəbdən həm də namus şəhidi, qeyrət şəhididir Mübariz!

Gərək canınlə, qanınlə, ruhunla bu vətənə, bu torpağa layiq olduğunu göstərəsən. Qəsbkarın, oğrunun, qaniçən düşmənin yuvasını yerindəcə dağıdasan ki, bəlkə bu torpaq təmizə çıxa.

Bu gün bu evin, bu həyətin hər qarışı, hər guşəsi Mübarizdən danışır. Həyətin bir küncündə ondan qalmış, sahibinin yolunu gözləyən idman alətləri, boks əlcəkləri, otağındakı qol saatı, geyimləri və ona məxsus digər əşyalar sanki hamısı yetim qalıb. Hamısı ilk baxışda qəm oyadır. Ürək sizlədir. Otaq boyu düzülmüş şəkillərə baxdıqca adam özündən utanır, yaşıdığın ömrə bir anlığa özünə nə qədər adı və mənasız gəlir. Çoxları düşünür ki, Mübariz ailə həyatı qurmadi, özündən sonra bir nişanə qoymadı, nakam getdi. Mən onu nakam saymırıam. Onun ən böyük arzusu şəhid olmaq imiş. O da bu arzusuna, kamına çatıb. Ən böyük və vacib məqsədi düşməndən qisas almaq imiş. O, buna nail oldu. Mübariz özündən sonra elə bir məktəbin təməlini qoydu ki, bu məktəb yüz illər sonra da, Azərbaycan var olduqca Mübariz kimi qeyrətlə, vətənpərvər oğullar yetişdirəcək. Torpaqlarımız azad olunacaq. Bax, o zaman Mübarizlərin, Fəridlərin, Çingizlərin, Əhmədlərin və yüzlərlə belə şəhidin ruhu şad olacaq.

Biz 2010-cu ilin noyabr ayında - Mübarizimizin cənazəsini geri aldığımız gün xalqımızın öz şəhidinə verdiyi dəyərə bir daha şahid olduq.

Onun öz torpağında girov qalan "qərib" cənazəsi nəhayət aylar sonra geri alınıb paytaxtın II Fəxri xiyabanına yola salınarkən ucalan "Əllahu-Əkbər!" nidası, gənclərin onun tabutuna əlini sürmək üçün irəli atılması insanı vəcdə gətirirdi. Şəhidin qiyməti, şəhidlik məqamı budur!

Mübariz bu yüksəkliyi, bu müqəddəsliyi şəhidlik mərtəbəsi, şəhidlik adı ilə qazandı. Beləcə, and yerinə çevrildi.

Milli Qəhrəmanımızın doğulduğu evdə aldığım qürur dolu təəssürat, keçirdiyim hiss-həyəcan məni indiyəcən tərk etməyib. Və əbədi olaraq belə davam edəcək. Şamama ananın mənə hədiyyə etdiyi, Mübarizdən bəhs edən kitabı ən əziz bir əmanın kimi yol boyu köksümə sıxbı gətirdim. Bu kitab şəxsi kitabxanamın ən uca hissəsində qəhrəmanlıq salnaməsi kimi durmaqdadır.

Firuzə DAVUDQIZI

VAQİF ALİYEV

QAN İSTƏYİRƏM

Torpaq qan qoxuyur, göylərsə barit,
Alışib yanıbdır torpaq bu yerdə.
Cadar torpaqları qanla suvarır,
Şəhid qanlarıdır şahid bu yerdə.

Bu yerin ulduzu, bu yerin ayı,
Ormanı, meşəsi, qayası, çayı
Hər şəhid ləpəri bir Allah payı,
Canın fəda edib şəhid bu yerdə

Batan ulduzların, parlaq Günəşin,
Göyləri lərzəyə salan top səsin,
Susdurdı səngərdə verib sinəsin.
Torpağa can verdi şəhid bu yerdə.

***
Səngərdə ləpəri igid Poladin,
Məzardan səs verdi gözəl Salatın,
Kəsilsin bu yerdə başı cəlladın,
Nərəsi, səsi var burda şəhidin.

Tovuz həsrətlidi, Qarabağ dərdli,
Ağdam haraylıdı, Laçın qeyrətli,
Kəlbəcər qəfəsdə çox ağır dərdli
Yarımçıq arzusu var hələ şəhidin.

Füzuli dil deyər, Xocavənd ağlar,
Görünür uzaqdan o uca dağlar,
Axşamlar Şuşada yanar çıraqlar,
Şağalmaz dərdi var hələ şəhidin.

"Sarı yaylağı"mız elat həsrətlidi,
Dağları laləli, yarpız ləçəkli,
Dərələr moruqlu, həm ciyəlekli,
Kəklikotusudur canı şəhidin.

Qantəpər, ciyəlek, baldırğan da var,
Dərələr dibində çən-duman da var,
"İstisu" adlanan bir dərman da var,
Qalib o yerlərdə gözü şəhidin.

Atımı səyritdim Cəbrayıl sarı,
Sırayla düzülmüş xan çinarları.
Dağlımış Xudafərini, boş sarayları,
Yolunu gözlöyir igid şəhidin.

Zəngilan, Əsgəran, Xocalı hanı?
Duydunmu sən Xankəndində məlali?
Sarıyerin beçəsi, Murovun qarı,
Şəfası, dərmanı burda şəhidin.

Bircə boyladınmı "Gəlin qayani"?
Bəlkə səsləyəydin sən Xuramani,
Cıdır düzündəki toy-büsət hanı?
Gördün, nişanlısının nakam şəhidin?

Zəngilan tərəfdən bir hərlənəydin,
Çaparaq boz atı səfərlənəydin,
Baxaraq bağlara qəhərlənəydin,
Orda arzusu var, nakam şəhidin.

Baldırğan, qantəpər, kəklikotusu,
"İsa bulağı"nda səpsərincə su,
Burnumda meşənin, şanın qoxusu,
Balı dərmandır, dərdli şəhidin.

"Murovu" keçdinmi, qarın üstünə,
"Güzgüdağı" nur saçdımı köksünə,
"Həmzə"dəcə od qalandı tüstünə?
Orda naləsi var, neçə şəhidin.

Ağdərə dərdlidi, Tərtər yaralı,
Xoşbulaq, Daşkəsən Polad haraylı,
Bir tərəf Ağdamdı, bir tərəf Çaylı,
Ağstafam yurdudur neçə şəhidin.

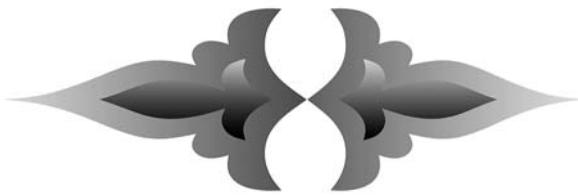
Torpaq qan istəyir, qan istəyir qan.
Qopsun bu yerlərdə muharibə, tufan,
Qələbə bayraqım sancılsın mənim,
Arzusu çin olsun milyon şəhidin.

***

Daha susammıram, sülh istəmirəm,
Barit istəyirəm, qan istəyirəm.
Gərək əllərimlə od qalayam, od,
İblis yuvasına haylar yurduna.

Qana qan istəyirəm,
"İcməyə" qan istəyirəm.

9 avqust 2020

ƏLİ BƏY AZƏRİ

ZƏNCİNİN DƏRSİ

(hekayə)

Təzə gətirilib şəhərə doldurulmuş kartlı, qırmızı rəngli "BakıBUS" avtobusundan universitetin qabağında düşdü. Səkidə tələbə əlindən tərpənmək olmurdu, yaman basırıq idi. Hamısı da sən görünürdü, deyib-gülür, bir-birləri ilə zarafatlaşış keçirdilər.

"Hələ ki, qayğıdan xəbərsizdilər, iş-güç düşünmürələr, axtarmırlar" ani olaraq fikrindən keçirdi. Yeraltı keçidi iti addımlarla addımlayıb yolu o tərəfindəki parka çıxdı, "BP" şirkətinin ofisi parkın o başındaki iyirmi mərtəbəli "Makron Plaza"nın on dördüncü mərtəbəsində yerləşirdi. Bunu Zərdüst əzbər bilirdi, çünki iyirmi ikinci dəfədən işə götürüldüğünü də nəzərə alsaydı bu, onun ofisə əlli birinci gəlişiydi, düz əlli bir dəfə bura ayaq döymüşdü, hamısını da birbəbir yadında saxlamışdı. İnsan da həvəsə bir bax!

Giriş qapısının dördrəqəmli şifrəsini də, liftin düyməsinin yerdən hansı məsafədə yerləşdiyini də əzbərdən bilirdi, lap gözüyüməlu qapının üstündəki ingilis kilidinin şifrəsini yıga, liftin düyməsini basa bilərdi.

Zərdüst 22 yaşında cavan bir oğlandı, rayon yerində doğulsa da şəhərdə böyüüb boy-a-başa çatmış, orta məktəbi də burada oxumuşdu. Təhsildə yüksək göstəricilərə nail olduğundan Ali Neft Məktəbinə üz tutmuşdu. Yeni açılan ali təhsil ocağının statusu Neft Akademiyasından da yüksək sayılırdı. O vaxt ali təhsil ocağına qəbul olanda sevincinin həddi-hüdudu yox idi - imtahandan 697 bal toplamışdı - ölkə üzrə ən yüksək bal 700 hesab olunurdu, ən yüksək bala çatmaq üçün cəmi bircə sualı cavablandırma bilməmişdi. Prezident təqaüdünə düşmüştü, əlaçı tələbə kimi dörd il 150 manatlıq təqaüd almışdı.

İşlə təmin edəcəklərinə söz versələr də məktəbi bitirəndə rəhbərlik vədinə xilaf çıxmışdı. "Hələ bir

gedib vətənə borcunuza ödəyin, əsgərliyinizi çəkin, sonrasına baxarıq" - rektoratlıqdə elə beləcə də demişdilər. Onda Zərdüst də başqa məzunlar kimi hərbə xidmətə yollanmışdı. Bir illik əsgərliyini başa vurub geri qayıdan kimi oxuduğu təhsil ocağına üz tutmuşdu.

-Ə, sən nə qır-saqqız olub yapışmışan yaxamızdan?! - Axırda prorektor əsəblərini cilovlaya bilməmişdi. - Nə olsun ki, söz vermişdik. O vaxt elə deyirdilər, indi də belə deyirlər. Neft Şirkətində boş yer yoxdu, vakansiya yoxdu, başa düşürsünüz? Görək bizə sorğu, sıfariş gələ ki, biz də sizdən birinizi o yerə göndərək. Gedin, özünüz şirkətlərə müraciət edin. Lap istəyirsiniz xarici şirkətlərə üz tutun, bəlkə onlar bizimkilərdən insaflı ola. Bir də ki, niyə olmasın. İngiltərədən adı işçi gətirib ayına beş min ödəyincə, elə sizi işə götürüb ayınıza min - min beş yüz ödəyər də...

Bu söz Zərdüstün beyninə batmışdı, odur ki, prorektorun nə dediyi onun vecinə deyildi.

-Bizim işimiz sizi oxudub diplom verməkdə. Sonrasını özünüz bilərsiniz, bizlik deyil...

Amma nə oldusa, birdən geri qayıtdı Zərdüst:

-Mən axı hamı kimi oxumamışam, əlaçı olmuşam. Dörd il dövlətdən Prezident təqaüdü almışam. Dövlət heç olmasa məni işlə təmin etməlidir, ya yox?

-Elə ona görə də dövlətə "çox sağ ol" deməlisən, oğlum! - Prorektorun səsində bir yumşaqlıq hiss olunurdu, hiss olunurdu ki, o da Zərdüstün halına yanır, amma bir şey etməkdə acizdir, mövcud sistem şirkətlərə fövqəladə səlahiyyət verib, heç nə etmək mümkün deyildir.

-Bəs iş? - Zərdüst də astadan deyindi.

-İşı özün tapmalısan. - Prorektor bir qədər ciddi-

ləşdi.

-Bəs mən bir mütəxəssis kimi dövlətə lazım deyildim, niyə təqaüd verib oxutdururdu?

-Necə lazım deyilsən? - Prorektor özü də mat qalmışdı, vəziyyət haqqına qalanda Zərdüşt dediyi kimi idi, amma ki, bu da prorektoruq deyildi, bəlkə heç rektorluq da deyildi. - Əlbəttə lazımsan. Siz hamınız lazımsınız, ancaq baxır harda.

-Harda?

-Əlbəttə ki, ilk növbədə ölkənin neft sektorunda. Yox, əgər bu sahədə iş tapa bilməsəniz, onda harda iş tapsanız, orda. Cavansınız, enerjilisiniz, səvadlısınız... Belə adamlar necə lazım olmaya bilərlər?..

...Elə təzəcə yeraltı keçiddən çıxıb park ilə irəliləyirdi ki, tələbə yoldaşı Raminlə rastlaşdı.

-Ramin!

-Zərdüşt!

Zərdüştün görüşəndə öpüşməkdən zəhləsi gedirdi, eləcə əl tutub aralaşmaq istəyirdi ki, Ramin üzündən öpdü. Geri çəkilmək istəyirdi ki, Ramin o biri üzündən də ördü.

-Görüşəndə gərək türk kimi görüşəsən, türkün həm bu üzündən öpəsən, həm o üzündən.

Ramin iki dəfə öpüşməyinə haqq qazandırdı, Zərdüşt isə əhəmiyyət vermədi.

-Nə xoş təsadüf! Ramin, sən buralarda nə veyllənirsən?

-Ramin yox, Ramil.

-Adını dəyişmişən?

-Yox, mənim adım elə əzəldən Ramil olub.

-Doğrudan sənin adım Ramildir? Bəs axı jurnalda Ramin yazılırdı...

-Nə olsun... Ruslarda da sənəddə Aleksandr yazılır, sonra oğlanı Saşa, qızı Şura deyə çağırırlar.

-Ədə, bura Rusiya, biz də rus deyilik.

-Nə fərqi var, indi hamı avropalılaşır. Bilirsən, Ramin adı... belə... bir az yaxşı səslənmir e... Ramil, Ramel, Ramilçik... lap elə avropasayağı səslənir, onların da dilinə yatır. Baxmırısan, parkın da adını dəyişiblər.

-Hansı parkın?

-İndi mən gəzdiyim parkın.

-Doğrudan?

-Bəs nə.

-Əvvəlki adı necəydi ki? Heç fikir verməmişdim.

-Sovetlər vaxtı Puşkin parkıydı. Müstəqillik illərinin ilk dövründə bizimkilər dəyişib Cəfər Xəndan elədilər. Bilirsənmi Cəfər Xəndan kimdir?

-Hə, bilirəm, tənqidçi olub. Şairlərdən hansısa ona şeir də qoşub.

Cəfər Xəndan, Cəfər Xəndan,

Bit yerisin yaxandan.

-Ədə, kimsə deyəndə, de ki, Bayram Bayramov yazmışdı. Yoxsa qorxursan onun adını çəkməyə?

-İndi bunun heç bir mənası yoxdur, qorxdun, ya qorxmadın, adını çəkdi, ya çəkmədi. Əsas odur ki, adını dəyişiblər.

-Elədir. Axır ki, bu parka layiqli ad tapıb qoyublar - Con Braun parkı. Sən Öl, adın dəyişən kimi park özü də dəyişib. Bilirsən adama necə ləzzət eliyyir? Gəzdikcə gəzirən. Havası sərin və təmiz. Qızlar da ki, maşallah, biri-birindən gözəl, cəzibədar. Lap elə bilirsən Avropanın göbəyindəsən, Londonun, Parisin ecəzkar küçələrini dolaşırsan. Park da ki, adı dəyişən kimi məşhur olub. Qızlar selfi çəkdirib qoyurlar internetə. Dünyanın hər yerdən onları izləyirlər...

-Yaxşı, de görüm nə işlə məşğulsan?

-Dayımın dükanını işlədirəm. İşlədirəm deyəndə axşamlar gedib kassadan vırucanı götürüb dayıma götürirəm. Dayım da ki, sağ olsun, başa düşən adamdır. Bilir ki, cavanlıqdır, hər gün bir əlli manat basır cibimə. Mən də şellənirəm özümçün.

-Xoşbəxt adamsan, Araz aşağından, Kür topuğundan. Dünya vecinə deyil.

-Yaxşı, gərək. Bəs sən özün nə işlə məşğulsan?

-Xeyli vaxtdı iş tapa bilmirdim. İndi iki həftədir ki, "BP"də işə götürüblər. Hələ ki, praktika keçirəm.

-Nə praktika?

-Belə də... Nigerin köməkçisiyəm.

-Nigar? Nə gözəl! Müdirin xanımdır? Kefdəsən ki... Heç olmasa cavandırmı? Gözəldirmi?

-Alo, qaqaş... Bir tormoz elə. Nigar yox, Niger.

-Niger də elə Nigar kimidi də. Bizdə Nigardı, onlarda Niger.

-Lap olsun sən deyən. Nigar - Niger hökmən xanım adı olmalıdır? Kişi ola bilməz?

-Nə bilim. Məncə yox!

-Yadımda deyil, Sədaqət müəllim dərsdə həmisi onun adını çəkirdi e...

-Kimin?

-Yadıma düşsəydi elə özüm deyərdim. Bax, dilimin ucundadı e...

-Hansı Sədaqəti deyirsən; Kişi, yoxsa qadın?

-Fəlsəfə müəllimini, kişini.

-Hə, hə, yadıma düşdü. Seyid Nigarani.

-Hə, hə, Seyid Nigarı. Elə hey deyirdi ki, Seyid Nigarı belə deyib, Seyid Nigarı elə deyib... Onda mən də sənin kimi elə bilirdim ki, Seyid Nigarı xanım olub. Sonra şəklini görəndə baxdım ki, bığlı-saqqallı bir kişi idir.

-Zərdüşt, araya yüz söz qatdın, bircə demədin ki, bu Niger kimidi? "BP"nin şefidi?

-Yox.
 -Baş mühəndisidi?
 -Yox.
 -Baş mühasibidi?
 -Təəssüf ki, o da yox.
 -Püff! Çərlətdin məni, di söylə görüm sənin o Nigerin kimdir?

-Adı qara bir zənci. Heç vəzifəsinin də nə olduğunu bilmirəm. Eləcə mənə deyiblər ki, onun köməkçisiyəm. Bir də maaşımı deyiblər.

-Kiiim? Zənci? Nigeriyalıdı?

-Yox, adı Nigerdi. Hansı ölkədəndi, bilmirəm, mənə deməyib. Eşşək kimi birisidi. Sağlam, gürrah, idmançı görkəmlı...

-Zəncilərin hamısı belə görünür də. Vaxtin varsa, gedək oturaq.

-Yox, tələsirəm. Bu gün təhvil-təslim olmalıdır. Niger vəzifəsini müvəqqəti olaraq mənə ötürür. Londona gedəsidirlər. Orda yaxşı olsa, qayıtmayaçaqlar, qalıb orda işləyəcəklər.

-Belə de...

-Səndən nə yaxşı. Xeyirdimi Con Braun parkında gəzdiyin?

-Dedim bir az gəzinim, eynim açılsın, bir də bəlkə qarşıma anqliçankadan, françujenkadan, heç olmasa nemkadan-zaddan kimsə çıxdı.

-Nədi, özümüzünkülər azlıq eləyir? İndi də françujenka, anqliçanka eşqinə düşmüsən? Ali məktəbdə oxuyanda qız qalmamışdı dalınca düşməyəsən...

-Alo, bizimkilər nə qanır sevgi-məhəbbət nədir! Heyif deyil evropeykalar, adama cənnətin həzzin bəxş edirlər, köpəkuşağı elə bil huri-mələkdilər.

-Yəqin atana oxşamışan...

-Yox, dayıma. Bəs eşitməyibsən, deyirlər, qoç iyid dayısına oxşar...

-Olsun dayın. Görünür o da o vaxtlar rus-erməni qızlarının dalınca sürünürmüş. Ədə, sənin kimilərin ucbatından camaat normal qız tapıb evlənə bilmir. Qızlar basyak ərob görən kimi göbəklərini açıb göstərirlər.

-Mənim nə günahım...

-Sən evropeyka dalınca sürünəndə, qızlar da sənin və sənin kimilərin acığına belə hərəkət edəcəklər də. Bəs bilmirsən ən qəddar qisasçılar qadınlardır?

-Yaxşı, yaxşı... Yeri get işinə. Gecikərsən, Niger xanımın, tfu, bəyin acığı tutar, yerinə başqa adam götürər...

Əvvəllər bu ərazi çox da məşhur deyildi. Elə ki, xarici şirkətlər yağışdan sonra baş qaldıran göbələklər kimi buraları bəzədilər, ərazi yeni tikilən bərli-bəzəkli binaların hesabına təzələndi, gözələşdi. Ağızlarına yatsın deyə parkın adını da onlara

görə dəyişdilər. Çoxlarının hələ tanımadiği baxımsız Cəfər Xəndən parkı bir gecənin içində dönüb oldu çıl-çıraklı Con Braun parkı. Elə bir gecədə də xarici şirkətlərdə işləyən xanımların selfi çəkdiridləri şəkilləri ilə bərabər Avropaya "uçub" parkı orada da tanıtdılar, məshurlaşdırıldılar.

Zərdüşt ofisə ilk dəfə gələndə də onu elə Niger qarşılamışdı.

-Sən burası adamina oxşamırsan. - Qısa tanışlıqdan sonra ona belə demişdi. Bakıda rastlaşlığı adamların yalançılığından, onu hər addım necə aldatdıqlarından və hər zaman əzməyə çalışdıqlarından danışdı.

Nigerin danışlığına görə onu bir neçə həmyerili si ilə beş il əvvəl Afrikadan Bakıya yığma komandanada futbol oynamaya adı ilə götəriblər. Altı nəfər zənci gəncini gələn günü çox yaxşı qarşılıyıblar, isti münasibət göstəriblər. Oteldə yerləşdiriblər, onlar üçün hər cür şərait yaradıblar. Özəl Universitetlərin birinin böyük futbol meydانçasında və idman zalında məşqlərini təşkil ediblər. İlk günlər hər şey qaydasında olub. Bir ayın tamamında isə heç nə izah etmədən, pullarını ödəmədən oteldən qovublar. Yaşamaq üçün hər kəs bir tərəfə dağılıb.

-Görünür bizi satmağa götəriblərmiş. - Niger dərk etdiyini belə dilə götərirdi. - Çünkü biz məşq üçün futbol oynayanda da, idman zalında məşq edəndə də bizi özləri ilə götərənlər dəvət etdikləri müxtəlif adamlara göstərir, sövdələşirmişlər kimi nə isə danışırdılar. Danışqları alınmayanda pərt olur, əsəbləşir, bizə bəlli olmayan sözlər danışır, özlərindən çıxırdılar.

Bir neçə gün bir yerdə boş-boşuna şəhəri firlanıqdan sonra birlikdə heç bir iş tutma bilməyəcəkləri, hətta acıdan öle biləcəkləri qənaətinə gəldilər. Öz camaatları tikintidə, yol çəkilişində, bordyur düzülüşündə güclə iş tapırdı, zənciyə kim idi iş vərən, özü də altı zənciyə birlikdə. Odur ki, ayrıldılar - hərəsi şəhərin bir tərəfinə getdi. Niger də gəlib Cəfər Xəndən parkına çıxdı. Gündüzlər parkdan bir neçə yüz metr məsafədə yerləşən binaların əhalisi ilə dil tapmağa çalışır, kiminin zibilini aparıb atr, kiminin ağır çantalarını marketdən evə daşıyır və əvəzində qəpik-quruş qazanırdı ki, bu da onun acıdan ölməməsi, yaşaması üçün çox vacibdi.

Burada binanın birinin altında - zirzəmisində bulku bişirən sex fəaliyyət göstərirdi. Müdiri ağsaqqal, nurani bir kişiyydi, yaşı yetmişdən çox olardı. Sexə həftədə bir dəfə maşınla dolu un gəlirdi. Niger təkbaşına un kisələrini maşından boşaldıb anbara daşıyırırdı. Əvəzində sexin sahibi ona on manat nəğd pul verər, hər gün gəlib üç ədəd təzə bişmiş bulku apara biləcəyini tapşırırdı. Nigerin üzünə

nur cılənirdi, gözləri parıldayırdı - bu parıltı həyat işarəsi idi.

Gecələr isə əl-ayaq yiğisindən sonra eləcə parkda, daldada yerləşən oturacaqların birində uzanıb yatardı. Əvvəllər polis serjantları onu tüfeyli hesab edər, təpikləyib qovmaq istəyirdilər. Nigerin başına gələnləri eşidəndən sonra ona dəyib-toxunmaz, hərdənbir çəkməyə siqaret də verərdilər. O, park həyatında siqaret çəkməyə öyrəşmişdi.

Niger ilk görüşdən Zərdüstün qəlbində özünə yer tutmuşdu. Elə Zərdüst də Nigerin xoşuna gəlmışdı. Odur ki, ilk gündən dostlaşmışdılar. İşinin, vəzifəsinin sonralar nədən ibarət olacağı fərqliqə varmamışdı Zərdüst. Çünkü məişət problemləri ilə məşğul ola-ola hələ ki, Niger ona bütün həyatını danışındı. Zərdüst üçün də maraqlı idi ki, Niger uzaq Afrika ölkəsindən Azərbaycana necə gəlib çıxıb və BP kimi yüksək bir şirkətdə ofis işinə düzəlib.

Niger öz ölkəsində yaxşı bir futbolçu olmuşdu. Əvvəlcə doğulub boy-aşa çatdığı qəsəbələrində yiğmada oynamış, sonra qabağa çəkilmiş, axırda gəlib ölkə yiğməsinə çıxmışdı. İngilis dilini öyrənmişdi.

Afrika birinciliyində oynayacağı vaxtda Azərbaycana dəvət almışdı, əlbəttə ki, çox yüksək qonalar müqabilində. Amma aldadılmışdı, aldadıldığı da çox gec başa düşmüdü, başa düşəndə də artıq iş-işdən keçmişdi, heç nə etmək mümkün deyildi.

Öz ölkəsində qalsayıdı, bəlkə də indi evi, maşını, çoxlu pulu olacaqdı. Azərbaycana gəldiyindən bunların hamisindən mərhum olmuşdu. "Ayağımla oynatdığını top kimi təpiklə vurub məni kənara atdır, həyatın özündən də kənara..." - heyfslənərək bunu qeyd edirdi Niger.

Bir səhər Niger qəribə taqqıltı səsinə yuxudan ayıldı, tez ətrafa göz gəzdirdi, heç nə görmədi. Oturacaqdan ayağa qalxdı, sağ tərəfə çevrilib baxanda bir gəlinin avtobus dayanacağıının yanındakı pilləkənlərlə uşaq arabasını yuxarı qaldırmağa cəhd göstərdiyinin şahidi oldu. Özündən asılı olmayaraq tez-tələsik ora yüyürdü. Nigerin ona tərəf gəldiyini görçək dayanıb onun üzünə baxaraq gülümşəyən gəlinlə baxışları toqquşdu. "İlahi, bu necə gözəl qadındı!" - az qaldı Nigerin huşu başından çıxsın, o, hələ belə gözəl, yönəmlı, cəzibədar qadınla rastlaşmamışdı. Gülümşəyərək uşaq arabasına əl atdı. Bir anın içində arabanı pilləkənlərlə yuxarı qaldırdı. Səkkiz-doqquz aylarında olan totuq oğlan uşağı öz aləmində idi, nə isə qıçıldanırdı. Niger balacaya da gülümsünüb arabanı buraxdı və kənara çekildi

ki, gəlin yoluna davam etsin.

-Təşəkkür edirəm! - Gəlin ingiliscə təşəkkürünü bildirib gülümsündü.

-Dəyməz. - dedi Niger və dərhal da soruşdu. - Siz ingilissiniz?

-Bəli! Siz ingiliscə danışa bilirsınız?

-Mən ingilis dilini öyrənmişəm. Sevərək öyrənmişəm. Bəlkə də mənim sevdiyim ikinci dildir.

-Ooy, nə gözəl. Təsəvvür etməzdim ki, sizin ki-mi birisi ilə qarşılaşam. Bir daha təşəkkür edirəm. - Sakit addımlarla arabanı sürüb getdi.

-Parkın o biri tərəfində yola çıxış var. - Uzaqlaşmaqda olan gəlinin arxasında səsləndi Niger. - Pilləkənsiz.

Onların ilk tanışlığı belə başlamışdı.

Sonralar gəlin uşağına parka gəzdirməyə tez-tez gətirirdi və hər dəfə də pilləkənləri çıxartmaqdə Niger ona köməklik göstərirdi. "Salam, necəsiniz, sağ ol, təşəkkürlər" dən başqa çox qısa danışqları olardı. Niger onu heyran edən bu gəlinin adını da öyrənə bilməmişdi. Adını soruşanda gəlin eləcə gülümşəyir, "görüşərik" deyib əlini yelləyərək çıxıb gedirdi. Ara-sıra Nigerə pul da verirdi. On, bəzən lap iyirmi dollar da verirdi ki, bu da Niger üçün böyük pul hesab olunurdu.

-Bir uşaq arabasını pilləkənlərlə yuxarı qaldırmaq hara, iki maşın un kisələrini maşından boşaldıb anbara daşımaq hara? - Niger öz-özünə deyinər, müqayisə aparardı.

Hisslərini bürüzə verməsə də Niger artıq o gəlin-nə vurulmuşdu. Amma kim idi, kimin arvadıydı, ni-yə sübh tezdən təkbaşına uşağına parka gəzdirməyə gətirirdi, bunları bilmirdi. Harda yaşayır, harda işləyir, heç bunları da öyrənməmişdi. Adını da demirdi gəlin. Niger için-için yanındı, odlanındı, pürüşüyü çıxırdı, amma əli heç nəyə və heç hara çatmadı.

Beləliklə, günlər gəlib keçirdi.

Bir gün Niger uşaq səsinə yuxudan oyandı. Gözlərini açıb uzandığı oturacağın qarşısındaki uşaq arabasını gördü. Tanıdı, ağlayan həmin uşaqdı, anası isə yox idi. "Bunu kim bura gətirmiş olar?" - tez öz-özünə sual etdi. Oturacaqdan qalxbı uşağı sakitləşdirməyə çalışdı. Sakitləşməyəcəyini görüb onu qucağına götürdü, üzündən öpdü, başını sığalladı. Uşağı qucağında astadan yelləyə-yelləyə ətrafa göz gəzdirdi. Bu zaman gəlin ağacın arxasından çıxbı onlara tərəf yüyürdü. Maral baxışlı, ceyran yerişli gəlini görçək Niger yenə də halbahal oldu, az qaldı ki, uşaq qucağından yerə düşsün. Gəlin yaxınlaşan kimi onları qucaqladı, Nigerin boyun-boğazını qoxladı, təmiz dəniz havası kimi acgözlükə ciyərlərinə çəkdi.

-Öz oğlun kimi baxa bilirsənmi? - Doluxsunmuş halda göründü gəlin, səsində bir qəhər hiss olunurdu, sualı da şaqqanaq çəkən buludların yağdırıldığı leysan yağışını, şidirgி yağan doluya bənzədi.

-Siz... mənə çox doğmasınız. - Niger qolunu gəlinin ciyininə salıb özünə tərəf sixdi. - Özünüz də, oğlunuz da. Heç bilirsinizmi, mən sizin üçün necə dari-xıram? Siz gedəndən sonra bütün günü avara-sərgərən kimi görünürəm. Nə işləməyə, nə yeməyə həvəsim olur.

Gəlin Nigerin əlindən tutub oturacağa tərəf çəkdi. Onlar yanaşı əyləşdilər.

-Mənim adım Mayadır. - Gəlin danışmağa başla-di. - Valideynlərim İngiltərin Ceyson şəhərində yaşayırlar. Ailədə dörd nəfərik, məndən başqa bir qardaşım var. O, hələ balacadır, orta məktəbdə oxuyur. Mən Universitetə qiyabi daxil olan kimi işləmək istədim. Şirkətlərə müraciət etdim. Dəvətlər aldım və uzun sözün qisası Con Braunla tanış oldum. O, çox varlı adamdır, haranı istəsə, ala bilər. Həm də yaraşıqlı bir kişidir. Şirkətdə qızların hamısı ondan ötrü sinov gedirdi, amma o, hamının içindən məni seçdi. Bir müddət orada işlədikdən sonra Azərbaycana gəldik. Münasibətlərimiz alındı və... gördükün bu körpə bizimdir. Onun ailəsi var, Londondadır. - Maya bir anlıq dayandı, sanki qəhər onu boğur, danışmağa imkan vermirdi. Gözlərinin yaşını sildi. - Bir müddət sonra mən başa düşdüm ki, bizim münasibətlərimizin sonu yoxdur. Con Braun məndən iyirmi beş yaş böyükdür. Mən hələ də anlamıram ki, ona necə vurulmuşam, onu necə sevmişəm. Ancaq nə etməli? Taledən qaçmaq heç vaxt mümkün olmur. - Maya yenə ara verdi. Diqqətlə Nigerin gözlərinin içində baxdı, gülümseməməyə çalışdı. - Bu zaman sən qarşıma çıxdın. Əvvəlcə tüfeyli sandım səni. Sonra bizim dil-də səlis danışmağın diqqətimi çəkdi, burda ingiliscəni çox az adam sənin kimi danışa bilir. Baxdım ki, yaxşı insansan. Yavaş-yavaş sənin varlığına alışdım və hiss etdim ki, xoş münasibətim yaranır. Həyatda ilk dəfədir ki, sevgi hissini duyuram. Mən də sənsiz dari-xıram, Niger!

Hələ heç kim onun adını belə səsləndirməmişdi, Maya onun adını elə vurğuladı ki, elə bil bütün dün-yanı ona bağışladılar. Niger heç nə demədi, tamarzi kimi Mayanın əllərindən tutub dodaqlarına yaxınlaşdırıldı, öpdü, öpdü, doymadı, duz kimi yalamağa başladı.

-Bəs sən necə? - Maya soruşdu.

-Siz nə danışırsınız? Mən yuxu görürəm, nədir? - Bilmədi nə desin, nə cavab versin.

-Yox, Niger, sən yuxu görmürsən. Bu, həqiqətdir.

-Ola bilməz! Sizin kimi gözəl, yaraşıqlı, alicənab

birisı, mənim kimi avara, sərgərdən adama könül bağlaya bilməz.

-Niger, sən çox yaxşı adamsan. İnan! Hər şey yaxşı olacaq. Mən səni şirkətə dəvət edirəm. Qoy, səni görsünlər, tanışınlar, bizim münasibətlərimizdən xəbərdar olsunlar. Con Braunla da tanış edəcəyəm. Bəlkə, işə qəbul etdi. Etməsə də eybi yoxdur. Birlikdə çalışarıq. Mən yaxşı məvacib alıram, bəsimizdir.

-İlahi! Mənim başıma şahlıq quşu qonubmu? Bu nədir? Mən nələr eşidirəm.

Birdən uşağın ağlaması onların diqqətini çəkdi.

-Qalx, uşağı gəzdirək. Özümüz də söhbət edə-edə gəzisək.

Maya Nigerin əlindən tutub dardı, hər ikisi ayağa qalxdılar. Niger uşağı sakitləşdirib arabaya qoydu.

Onlar parkda bir xeyli gəzisədilər. Ayrılında Maya Nigera yüz evro pul uzatdı.

-Al bunu. Get bərbərə, saçını, saqqalını qırxdır. Sonra özünə əyin-baş al, yaxşı-yaxşı da hamamlanıb qiyafəni dəyiş. Saat beşdə gələrsən ofisə. - Ofisin yerini göstərdi.

Niger heç nə demədi, deyə bilmədi. Mati-qutu qurmuşdu, elə özü də quruyub qalmışdı. Maya gözdən itəndən sonra özünə gəldi. Əlindəki yüzlüyü baxdı, ilk dəfəydi əlində belə pul tuturdu. Əlini göyə açıb ucadan səsləndi:

-İlahi, bu nə taledi mənə yazmışan?!

Zərdüst liftdən çıxan kimi foyedə dayanıb siqaret çəkən Niger ilə rastlaştı.

-Tam zamanında gəldin. - Niger onu ingiliscə salamladı və bildirdi. - Biz yola düşməyə hazırlaşırıq. Axşamkı Bakı - London aviareysinə biletimiz var. Sən də vəzifəni qəbul etməyə hazırlısanmı?

"Vəzifə ha! Eşidib-eliyən ola, deyər, görəsən, bu cavan, yeniyetmə oğlanı şirkətə vitse-prezident təyin edirlər, icraçı direktor qoyurlar, yoxsa..." Zərdüst ani olaraq fikrindən keçirdi.

-Niger, sən heç məni əməlli-başlı başa salmadın axı... Görüm işim nədir, vəzifəm nədən ibarət olacaq... - Zərdüst gileyəndi.

-Burda başa düşüləsi nə var ki... Bir aydır işin içindəsən. Hər şey sənə gün kimi aydın olmalıdır. Bu gün biz Maya ilə gedəcəyik, siz Culyetta ilə qalıb Con Braunun katibliyini boş saxlamayacaqsınız.

-Maya ilə Culyetta öz aralarında anlaşdılar mı?

-Gulyetta götürümlü qızdır. Kollec oxumasına baxma. Bir həftənin ərzində bütün sənədləri işləmək qaydasını öyrəndi. Çay dəmləməyi də öz yerində. Con Braun bura gələndən sonra çayxorluqda sizinkiləri keçib. Hər şey öz qaydasında olacaq, problem yaşamayacaqsınız.

-Nə deyirəm ki...

-Bax belə... Sən elə ilk gündən Con Braunun da xoşuna gəlmisən. O dedi ki, Zərdüştü əməlli-başlı başa sal. Qoy, indidən həyatın nəbzini tutsun.

-O da baş üstə!

-Bir də mənim sənə bir qardaş məsləhətim var. Culyetta ilə mehriban davran. Sev onu. Elə et ki, o da səni sevsin. Sonra da zamanı gələr, onunla evlənərsən...

-Sən nə sarsaqlayırsan, Niger? Bəs o, Con Brauna məxsus deyil? Bunu özün demişdin axı...

-Burda hər şey, hamı Con Brauna məxsusdur. Maya da əvvəlcə ona məxsus idi. İndi isə mənim arvadındı.

-Mən bunu bacarmaram. Mən sən ola bilmərəm, Niger.

-İndi sən məni maymaq hesab edirsən? Bu boyda ölkənizdə bir nəfər tapılmayıb ki, Maya kimi mələk görünüşlü dünya gözəli ilə evlənsin. Mən - qara zənci, afrikalı, adam yerinə qoymadığınız biri gəlib onunla evləndim. İndi İngiltərəyə yola düşürük. Orda şirkətimizi quracağıq. Bir ömür xoş günlər yaşayacağıq. Con Braunun da oğlunu oğulluğa götürümişəm. Öz oğlumuz da öz yerində. Normal - ağ adamlar kimi yaşamaq üçün bundan başqa mənə nə lazımdır...

-Mən sənin yerinə ola bilmərəm. Mən Maya kimi bir qadınla, lap elə dünya gözəli olsun, evlənə bilmərəm.

-Demək isteyirsən ki, Maya pozgundur? Qızçıqaz nə etsin ki, gənclik yaşlarında qızların bəhsinə düşüb, yaşılı bir kişiye vurulub. Cəmisi bir neçə dəfə görüşüblər. Sonra başa düşüb ki, bunlar tay deyil, hissələri də ötərgidir.

-Sən öz arvadının keçmiş ilə bağlı necə də rahat danışırsan e...

-Bəs sən gedib kim ilə evlənəcəksən? Maymaqlı-ğindən gündə birinin aldadıb fırlatdığı bir ev qızı ilə? Sizin oğlanlar dildən pərgardır. O dil ki, onlarda var, ilanı da yuvadan çıxardarlar. Heç qızlarınız da onlardan geri qalmaz. Küçədə ərəbləri görən kimi özləri göbəklərini açıb göstərirlər, nədi, nədi, pulludurlar. Buna nədir sözün?

-... - Zərdüşt sadəcə baxırdı.

-Həə... indi dillən... Sözün yoxdur ki..? Onda bir az ağıllı ol. Con Braun yaşılı, həm də yaxşı kişidir, pulu çox olsa da, o murdar ərəblərin tayı deyil. Cul-yetta ilə uzaqbaşı bir il şur-mur firladacaq. Sonra da, lap bir uşaq da doğsun. Bu, sizin üçün yaxşıdır, Con Braunun bir əli daima kürəyinizdə olacaq. Beş ildən sonra siz də Londona gələrsiniz. Yoxsa, gedib, Allah bilir, hansı kəndçinin, kasıbin, cindirindən cin ürkənin birinin qızını alacaqsan. O da nə sevgi qanır, nə

məhəbbət. Nə yanına salıb gəzməyə apara biləcəksən, nə də ziyaflətlərə, görüşlərə...

-Mənə dərs vermə, zənci Niger! Dündür, bizim qızlar qapalı böyüyürler, sevgi-məhəbbətdən çox da anlamırlar. Elə yaxşı ki, anlamırlar, yoxsa onları heç kim almaz, evdə qalıb qariyarlar. Bizim də papağımızı heç vaxt yero soxmurlar, başımızı aşağı eləmirlər.

-Sən nə danışırsan? Buna yaşamaqmı deyirsən? Məgər siz adam kimi yaşayırsınız? Marketlərinizi də gördüm, çörək, şirniyyat bişirən sexlərinizi də. Hamısı axşamadək eşşək kimi işləyirlər. İşçiləri demirəm heç, müdirləri günorta ya dönər yeyir, ya bulku gəvələyirlər. Rahatlıqla oturub bir qarın normal yemək də yemirlər. Siz buna yaşamaq deyirsiniz..?

-Dündür, mənim babalarım, ulu əcdadlarım min illər boyu zillət içində yaşayıblar. Əllərinin qabarı ilə qazandıqları bir tıkə yavan çörəyi yeyiblər. Başqasının qazancında, başqasının torpağında, başqasının arvadında gözləri olmayıb.

-Ayıl, Zərdüşt, ayıl. Elə bu düşüncəylə də torpaqlarınızı itirmisiniz. Məmləkətinizin qazancını bütün dünya sümürüb aparır. Siz hələ də "babam, nənəm belə yaşayıb" deyib durmusunuz. İndi bütün dünya müasirləşir, avropalaşır. Həyatdan zövq almağı bacar, dünyaya Avropanın pəncərəsindən, özü də avropaının gözü ilə bax. Gəl, gəl gedək. Con Braun bizi gözləyir.

-Mən getmirəm, Niger.

-Necə getmirəm?

-Daha gedəsi olmadım. Mənə nə Con Braun, nə avropalaşmaq, nə də belə təmtəraqlı həyat tərzi lazım deyil.

Zərdüşt fikrini qəti bildirib liftin düyməsini basdı. Qapı açılan kimi liftə daxil oldu.

-Zərdüşt. - Niger səsləndi, liftin qapısı bağlandı. - Bu ki, dəlidir...

Birinci mərtəbədə iyrənc ayaqyolundan çıxmış kimi "...Plaza" yerləşən binanı yüyrek addımlarla tərk etdi. Parka çıxdı. Gözləri bir anlıq Ramini axtardı, bir anlıq onu öz yerində təsəvvür etməyə çalışdı. "Görəsən, mənim yerimə Ramin olsayıdı, o, necə edərdi? Culyetta kimi gözəl bir qızı əldən buraxardı mı?"

Bir vaxtlar Cəfər Xəndanın adını daşıyan parkla yoluna davam etdi. Yönüünü binalar görünməyən, alçaq, yondəmsiz dam örtüyü olan yaşayış massivinə tərəf tutdu.

"Görəsən, bu yol onu hara aparacaqdı?" Zərdüştün beynində qeyri-müəyyənlik dolaşırı.

Hər hara aparacaqdısa zənci Nigerin təriflədiyi səmtə aparıb çıxartmayacaqdı. Bunu Zərdüşt dəqiq bilirdi.

GÜLNAR ÜMİD

Gülnar Ümid (Gülnar Səfər qızı Hüseynova 29 mart 1985-ci ildə Cəbrayıl rayonunda anadan olub. 2003-cü ildə orta təhsilini Sumqayıt şəhər 36 nömrəli məktəbdə başa vurub. 2008-ci ildə Müstəqil Azərbaycan Universitetinin filologiya fakultesini bitirib.

Gənc yaşlarından yaradıcılığa başlayıb. İki dəfə şeiri 2005-ci ildə "Xudafərin harayı" Almanaxına daxil edilib. Şeirləri daha sonra "Diri dağdan əsən külək", "Unutmadıq, Şəhidim" poeziya toplularına, "Günəşin Nuru-4" antologiyasına salınıb. Poeziya nümunələri vaxtaşırı "Oxu Məni", "Yeni Dövr" qəzətlərində dərc olunur, mütəmadi olaraq yayımlanır. Gülnar Ümidin şeirləri müxtəlif səpkilikdir, bəzən şeirin parametrlərindən kənara çıxır, sanki, elegiyadır, haraydır, bir qadının Vətən harayı. "Xəzan" ədəbi-bədii jurnalında ilk dəfədir çap olunur. Ümidvarık ki, dəyərli oxucuların diqqətindən kənarda qalmayacaqdır.

MƏN

Əlimə bir tikan batanda balaca bir iynənin toxunmağından qorxan mən,
İndi ürəyinə sancılmış sevgi xəncərinin ağrısına necə düzürsən?

Əlifbada hərfləri unuduraq birləşdirib bir kəlməni düzəltməyən mən,
İndi bu sevgini dastan eyləyib cümlələri sıra-sıra necə düzürsən?

Oynayanda yixilib hər ayağa qalxmaq üçün birindən kömək istəyən mən,
İndi özgələrini yixılmağa qoymayıb ürəyində necə gəzdirişən?

Uşaqqən hədiyyəsini bağırına basıb biriylə paylaşmayıb ağlayan mən,
İndi kədəri özünə saxlayıb, gülüşlərini niyə hədiyyə verirsən?

Böyükəm üçün gecələrini erkən yatıb gündüzləri bir-bir ötürən mən,
İndi Allahdan hədiyyə ömür-gününyü söylə kimlər üçün hədər edirsən?

Bir gün göz açıb, əl-qol atıb bu dunyada allı-güllü bələkdə böyüyən mən,
İndi lal-dinməz olub gözübağlı ağ kəfəndə bu dunyaya vida edərsən.

ÖMRÜMÜN XALÇASI

Mən ömrümün xalçاسını, həsrətinin naxışıyla toxudum.
İlmə-ilmə gəzib səni, tapmaq üçün ərişləri qoxudum.

Toxuduqca hər ilmədə, sənə aid rənglərini gəzdi gozum,
Rənbərəngdə səni tapdım, ağ qarada ilmələrtək itdim özüm.

Getdiyim, mən keçdiyim, o yolların nə kərkidi, darağı var,
Nə də sökülmüş illərin, yenidən toxunmağa marağı var.

İllərimi illərimə bənd elədim, bir yasadım həvəylə,
Didik-didik eyləmisən, məni səndən qoparmışan güvəylə.

Sənli ömrü düz toxuyub, tərs sökdüm, xalça yarımcıq qaldı,
Çəkdi sərhəd xovlarından, çəşnəni xalcadan yenə gen saldı.....

YOL GÖSTƏRİN

Yol göstərin, elə bir yol ki...
O yolda tək dolaşmayım.
Əllərimi tutan əllər elə tutsun,
Yıxılanda palçıqlara bulaşmayım.

Yol göstərin, elə bir yol ki...
Yollarına kölgə salan ağacların,
saralmasın yarpaqları.
Yox olmasın mənim kimi arzuları.

Yol göstərin, elə bir yol ki...
O yolda heç duyulmasın
əsgər yolu gözləyərkən,
qovuşmayan anaların ah-naləsi.

Yol göstərin, elə bir yol ki.
Çiynamızdə əzab çəkib,
göz yaşıyla yuya-yuya.
daşımayaq əzizlərin tabutunu.

Yol göstərin, elə bir yol ki...
O yolda olmasın yalan.
Gerçəklərlə təmizləyək,
bütün günahlarımızi.

Yol göstərin, elə bir yol ki...
İnsanların yuxusuna haram qatıb,
boş-boş ümid, xəyallarla,
Oyatmasın yuxusundan.

Yol göstərin, elə bir yol ki...
Heç olmasa bircə günlük
Həmrəy görüm, xürrəm görüm,
İnsanları həmin yolda.

GƏLİN KÖÇÜRƏM

Gecə keçir, sakit qaranlıq otaqda
Səni fikirləşib, səni anıram.
Artıq nə dözümüz, nə səbrim qalıb,
Təkcə xəyalınlə yaşayıram mən.
Sevinc əvəzinə bəxş etmisən qəm.

Bilmirəm...
Bəllkə də sənlə yenidən,
Ötən günlər kimi xösbəxt yaşadıq.
Bəlkə elə oldu sənlə heç zaman.
Bircə dəfə belə heç rastlaşmadıq.

İndi özgəsinə verirlər məni.
Mənimcün çətindir sevmək özgəni.
İndi ağ gəlinliyi səninçün deyil,
Özgə biri üçün geyinirəm mən.
Özüm öz sevgimi, öz əllərimlə,
Başqa birinə təhvıl verirəm.
Bu dilim, dodağım elə tutulub,
Sənə sözümü də deyə bilmirəm.

İndi həm sevgisiz, həm də ki, sənsiz...
Özgə bir ocağa gəlin köçürəm.
Özgəsinin yad əlləri,
Bir gün qucaqladığın bu bədənimi,
Kədər, dərd kimi qucaqlayacaq.
Səni sevən bu ürəyim bil ki, sənsiz
Həsrət göz yaşıyla qan ağlayacaq.
Əlvida, sevgilim, əlvida, qəlbim!
Əlvida, qovuşmaz ilk məhəbbətim!

İLHAM PƏRİSİ

Küsmüsən, deyəsən, İlham pərisi,
Ürəyimin zəngin çalıb gedirsən.
Əlimi atıram qapı cəfdəsi,
Açılmır, kor-peşman baxıb gedirsən.

Deyirsən gəlmışdım, yatmışdır yaman,
Haramı yuxuma sən qatma aman,
Sonra qonaqım ol, hələ var zaman,
Deyib kəm yuxuna, axıb gedirsən.

Bəlkə səhv salmış gəldiyin yolu?
Sağdan deyil yolum, keçəsən solu.
Niyə yollarıma tokursən dolu?
Titrədib şimşəktək, caxıb gedirsən.

Bir içim su dedim, göz yaşı verdin,
Əlimi uzatdım, geri چevirdin.
Gəl barısaq dedim, küsmüşəm dedin,
Sinəmə həsrəti taxıb gedirsən.

Qələm-kağızlar da küsür, dinməyir,
Onlar da üzümə baxmir, kinləyir.
Yazı masasında gizli inləyir,
Kozundə yandırıb, yaxıb gedirsən

YAXINA GƏLMƏ

Uzaq dur karvandan, yaxına gəlmə,
Sənə dərdim boyda yüksəm indi mən?
Sən susuz məşuqun xətrinə dəymə,
Qəlbində saralmış güləm indi mən.

Elə qaçmışan ki, mənsizliyimdən,
Xəyalda da məndən uzaq gəzərsən.
Bəlkə qayıdasan sənsizliyimdən,
Xəyalı gerçəklə əvəz edəsən?

Bir gün qıqlıcmılar saçan gözlərin,
Yoluna baxmaqdan kökü saralıb.
Mənə yaşam üçün ümid sözlərin,
Misralarda gəzib səni axtarır.

Məni atıb gedən, vəfasız oldun,
Sevgi ağaçına balta vurdun sən.
Hər kəsin yolunda bələdçi oldun,
Mən gələn yolları bağlamışan sən.

Sevgidə yalansan sən də qəbul et,
Sənsən etibarsız, sənsən vəfasız.
Əzrayıl gəlsəydi deyərdim əfv et,
Yox elə bir insan olsun xətasız.

Bu gün kitablarda gəzirdim səni,
Gizlicə quruyan gülləri gördüm.
Hər dəfə vərəqdə gəzdikcə səni,
Gülləri verdiyin günləri gordum.

Qayıtməq istədim bir də geriyə,
Ayaqım tutmadı geri yeriyə.
Xəyal pəncəromdən baxmayım deyə,
Gözümdə fırlanan pərləri gordum.

Bezmişəm özümlə tənha qalmaqdən,
Kohnə xatirəmin tozun almaqdən.
Goz yaşımıla kitabı yada salmaqdən,
Nəm çəkib tək qalan sözləri gördüm.

AĞLAMA

Gelişinlə xösbəxt etmişən məni,
Mənim dərdlərimə yanın, ağlama.
Əlimi buraxma, buraxsan məni,
Payızda olaram xəzan, ağlama.

Gəl eşqin başında biz gəzək qoşa,
Arzumuz puç olub dəyməsin daşa.
Dözmərəm gözündən hər axan yaşa,
Olar bu həyatım viran, ağlama.

Deyirsən sevginin yoxdur dözümü,
İzin ver, son dəfə deyim sözümü.
Birdən qucaqında yumsam gözümü,
Əzrayıl gəldiyi zaman, ağlama.

TALEYİMDƏN HARA QAÇIM?

Taleyimdən hara qaçım,
Addım-addım aramasın.
Xoşbəxtliyin cığırında
Güdüb şikar ovlamasın.
Taleyimdən hara qaçım?

Qaranlıqda bir ağaçın
Altında gizlədim onu.
Yox... onda da ay işığı,
İşığıyla tapar onu.
Taleyimdən hara qaçım?

Mən qaçıqca bütün ruhum dilə gəlib
Günahkarsan deyə-deyə,
Vicdanımın yaxasından
Yapışaraq gülə-gülə,
Gecikmisən deyir mənə.
Taleyimdən hara qaçım?

Bir yarpağın altında
Gizlənməyi bacaran həşərattək
Olmağı da bacarmadım.
O gizlətdi taleyini ölənədək
Mən diriykən bacarmadım.
Taleyimdən hara qaçım?

Bəlkə bərk yumub ovcumda
Bir oyunun daşı kimi
Gizlədim onu,
Yox, onda da bir imdada çatmaq üçün,
Ovcumu açıb itirəcəm yenə onu.
Taleyimdən hara qaçım?

Bəlkə bir az zəhər qatım
Bu taleyin şərbətinə,
Göz yumaraq düşünmədən
O dünyanın əzabını,
Qonaq edim bu dünyanın şəhvətinə.
Taleyimdən hara qaçım?

Doğruları gəzə-gəzə,
Düşdüm yalanın toruna
Vicdanımı əzə-əzə,
Oyuncaq oldum oyuna.
Taleyimdən hara qaçım?

Bəlkə burdan qaçacaqsan
Gizlənməyə, oğrun-oğrun yaşamağa
Gizli yer də tapacaqsan.

Amma taleyinin günahıyla
O dünyada əbədiyyən
Bir sən, bir o,
Cavabinla qalacaqsan.

YAĞIŞ YAĞIR...

Yağış yağır səhər-səhər,
Damcılar üz-gözümə
səpələnir,
Dodağıma qonduqca
nəm damlaları,
Dodağıma toxunduğun
o anları xatırladır.

Yağış yağır səhər-səhər,
Küləyiylə sözlərini
qulağıma piçildayır,
Dərdlərimi unutdurub
sənsizliyi məndən alır.

Yağış yağır səhər-səhər,
Kölgəsi sənin kölgəntək
Mənimlə bir addimlayır,
Sanki elə yanım dasan
Əllərimi qucaqlayır.

Yağış yağır səhər-səhər,
Səmadan o baxışların,
gizlin-gizlin mənə baxır,
Alıb mənim ürəyimi
buludların ağuşuna,
Gizlin sənin qucağına
alıb qaçıր.

ÖMRÜN İLLƏRİ

Ömrümü toxudu günlər,
Rənglərdən rənglərə keçib,
Nə yaman ötdü tez illər
İlmədən ilməyə keçib,

Yuxusuna haram qatdım,
Anam laylay çaldı yatdım,
Addım-addım ayaq atdım,
Bələkdən iməyə keçib.

Nə ömürdü yaşayıram,
Duz yükünü daşıyıram,
Yaralari qaşıyıram,
Sümük dəniliyə kecib.

Neylərəm qızıl teşdi mən,
İçinə qan qusarsan sən,
Cismiñ sanar cənnətdəsən,
Ruhun cəhənnəmə keçib.

Kasıbin ürəyi dolu,
Boş qalıbdır sağı, solu
Varlıların ürək yolu
Kasıbdan yeməyə keçib.

Vicdanıma sus, sus dedin,
Gunahları qus, qus dedin,
Yalanlara kabus dedin,
Doğrular tələyə keçib.

Göstərib yolun sonunu,
Geyinib haqqın donunu,
Gülnar fələyin yolunu,
Döndərib qibləyə keçib.

UÇUQ DAXMA

Divarlar üstümə-üstümə gəlir,
cincildəyir xəyanətə batmış
insanların səsləri qulağımda.
Dilim susur, göz yaşları
cümələ qurur dodağımda.
Qısilıb divarların küncünə,
qəzəblənir, hirsənlərəm,
divarlardan mənə baxan,
üzünü tanımayıb, görmədiyim
insanların sözlərinə.

Çıx get, canını qurtar deyənlər,
hər gecə özümdən qabaq
laylasını çalıb yatızdırdığım,
qəlbində yatanı görmürsüz axı!
Mənimlə bu yolu bir getməyənlər,
Sevgisinə vurub həsrətdən yamaq
Əynimdə hər fəsil dolaşdırıldıǵım,
Sökülən yamağı tikmirsiz axı!

Ürək susur, susmur vicdan!
Nə etməli? Neyləməli?
Bəlkə illər arxasında
Yanıb-yanıb közü qalan,
Xəyanətlə kül etdiyin ocağımı,

Sabaha ümid bağladıǵım
Ümidlərlə söndürməli?
Yoxdur çatan harayıma,
Yoxdur biri cürət edib,
Salamlaşıb dərələrimlə

Qonaq gəlsin sarayıma.
Yox yanıldım...
Saray nədir? Bir daxmadır.
Uçuq, sökük, bir damı yox,
Divarında illər boyu

Qaysaqlayıb saxladığı
Bir ömrün yarasını,
gizlədən həmin daxmadır...
O yazısı pozulmayan

Taleyimin bir rəsmini
Divarından heç asmadı.
Sən yaşayan bir ölüsən,
Sinəsində bir çiçəyi bitirməyən
Bir səhralığın çölüsən,

Deyə-deyə heç susmadı.
Susmadıqca, hey susdum mən.
Hər küncündə həsrətimdən
Tor bağlamış bucağını,

Usanmadan hey qucdum mən.
Çırağı sönmüş otağını,
Gülüşümlə yandırmaq istədim mən.
Nə yandı, nə də közərdi

Qırılımsıdı ürəyimdən yanağıma
Bağladıǵım cərayanlar.
Tapılmadı bir şamı da yandırmağa
Nə kibrıtlər, alışqanlar.

Artıq barış ucuq daxma!
Barış sənə dayaq olan
O kiflənmiş otağınlə.
Barış səni tərk etməyən,

Qırıq tozlu çərçivənlə.
Barış, sinəsi boş qalmış
Baş daşında adı da yox,
Ağ kəfəninə bükülmüş,

Tabuta bənzəmiş o çarpayınla.

GƏNCLİYİNİ ALTMİŞINDA YAŞAYAN ŞAIR

(Ələsgər Talıboğlu yaradıcılığından)

Bu günlərdə Azərbaycan şeiriyyat aləminə öz xoş qədəmləri ilə daha bir şeirlər kitabı gelib. Kəmaləddin Qədimin redaktorluğu ilə "Orxan" nəşriyyatında çap olunan bu kitabın müəllifi Ələsgər Talıboğludur. Oxucuları ilə sayca doqquzuncu görüşü olan kitaba şairin bir poeması və 299 müxtəlif səpkili şeiri daxil edilib. "Mənim edə bilmədiyimi edən - ata-baba yurdumuzun çırığını sönməyə qoymayan əmim oğlu Bayramın ruhu öündə əyilərək əziz xatirəsinə ithaf edirəm", deyə ağır bir yükün altına gidiyini hələ kitabın epiqrafında bəlli edən şair yaradıcılığına necə məsuliyyətlə yanaşdığını eyham vurur. "Salam, ata ocağım" adlanan kitabda şeirin klassik üslubu qorunub saxlanmaqla müasir axın, postmodernist cürcəti və poetik tapıntılar kifayət qədərdir.

Ələsgər Talıboğlu çağdaş Azərbaycan ədəbiyyatının aktual problemlərdən bəhs edən poemalar və nakam, gileyli, bir az da üsyankar şeirlər müəllifi kimi tanınan simalarından biridir. Xalq folklorundan kifayət qədər bol bəhrələnən şairin çoxşaxəli yaradıcılığını mənə və məzmun yükü baxımından qənaətbəxş hesab etmək mümkündür. Deməli, Ələsgər Talıboğlu adını ədəbiyyat tarixinə yazdırın söz adamlıdır, kitab əhlidir.

Cox qədim tarixə malik olan kitabçılıq dahişərin kəşfidir, müdriklərin, filosofların gərgin və bəşəriyyət üçün çox faydalı əməyi sayəsində yaradılıb, ərsəyə getirilib, bu günədək kitabdan dəyərli hədiyyə tapılmayıb.

Kitablara aşar rolunu oynayacaq müqəddimələr yazılıb - bu, kitab yaranandan, tərtib ediləndən üzübəri uzun müddət belə olub. Zaman keçdikcə daima yenilənərək yeni forma və istiqamət alan bütün nəsnələr kimi müqəddimələr də kitablara yazılın yığcam "ön söz"lərlə əvəzlənib. Bununla belə, "ön söz"ün mahiyyəti müqəddimələrdən zəif olmamalıdır. "Ön söz" müxtəlif missiyalar daşıyıcısı kimi təsnifat alıb. Adətən, qələm sahibini - kitabın müəllifini cəmiyyətə təqdim etmək, onun həmin kitabda toplandığı əsərləri haqqında qısa məlumat ötürmək üçün yazıılır.

Ələsgər Talıboğlunun kitabına "ön söz" yazmaq kimi şərəfli bir işin öhdəciliyini üzərimə götürəndə ağlıma gələn ilk sual belə oldu: "Bu gün cəmiyyətin kifayət qədər yaxşı tanıldığı, əsərləri fars, rus, ingilis dilində yayımlanlığı Ələsgər Talıboğlunu yenidən cəmiyyətə təqdim etməyə ehtiyac varmı?" hər dəfə yenilənən auditoriyalar olduğundan, əslində yeni-yeni oxucular üçün ehtiyac yaranır, necə ki, Nizami, Füzuli, Nəsimi kimi düha sahibləri haqqında yüzlərlə məqalələr yazılsa belə, hər dəfə yeniləri yazılır və onların yaradıcılığının indiyədək görünməyən hansısa tərəfinə işq salınır. Ələsgər Talıboğlunun da çoxşaxəli yaradıcılığı ola bilməz ki, onun kitablarına hazırlanmış, yaxud kitabları haqqında yazılmış məqalələrdə tam təhlil edilmiş olsun. Odur ki, fürsətdən yararla-

naraq mən də öz adıma onun yaradıcılığına nəzər salmaq, həm də yeni ərsəyə gəlməkdə olan kitabında toplanmış şeir nümunələri haqqında fikrimi ifadə etməyə çalışacağam.

Bəri başdan qeyd etmək lazımdır ki, Ələsgər Talıboğlu yaradıcılığının böyük eksəriyyəti heca vəznində yazılmış klassik üsluba köklənmiş nəzm nümunələridir. Bunu belə, o, daima axtarışdadır, xalq folklorundan, qədim deyimlərdən, dastanlar, nağillar qəhrəmanlarından və digər personajlardan istifadə etməklə yanaşı yeni poetik deyimlər axtarış tapmış, poeziyaya müasirlik qatmağa çalışmışdır. Bir çox hallarda bu sintez çox uğurlu alınmışdır. Belə ki, şair köhnə, tapdanmış yollarla getmir, çətin də olsa, el deyimi ilə ifadə etsək, öz cığırı ilə yoluna davam etməyə üstünlük verir. Ələsgər Talıboğlunun doqquz və on hecalı qoşma növü yaratması bunun bariz nümunəsidir, Azərbaycan ədəbiyyatında heç bir şairin yaradıcılığında belə qoşmaya təsadüf olunmayıb.

*Nə Aydan, ulduzdan var əsər,
Qalmışam zülmətlə baş-başa.
Qarşıda upuzun lal gecə,
Bax, haşa bu gecədən, min haşa...*

*Kimin nə vecinə, hardayam,
Keyfmi çəkirəm, ya dardayam...
Yoxluqdamı, yoxsa varlıqdayam,
Dinşəyirəm hey coşa-coşa...*

*Necə də can üzən bir andır,
İstər dara çək, istər qandır...
Tək gözləntim çürtlayan dandır,
Talıboğlu, hələ ki, yaşı.*

Yaradıcılığı haqqında rəy bildirən bir çoxlarının xüsusi olaraq vurguladığı kimi Ələsgər Talıboğlu poeziyasının ana xətti vətəndir, vətənpərvərlikdir. Onun şeirlərində Vətən daşının şaqraq səsi eşidildiyi kimi torpağın harayı, iniltisi də duyulur. Əksər şeirlərinə hopmuş Vətən sevgisini yalnız bir formada təzahür etmək mümkündür. "Vətən mənəm, Vətən məndən başlayır", ana Vətənin bütün ağrı-acısını canına hopdurmış olan şair sanki belə car çəkir, hayqırı qoparır.

*Vətən -
"Laylay dedim, yatasan", -
deyən analarımızın
bal dadan kövrək laylasından,
nənələrimizin sırlı-sehirlili
nağıl dünyasından başlayır.*

Gerçəkdən, insan ruhuna hopmuş Vətəni belə sevmək, belə qorumaq ən yüksək sevgi ifadəsi sayılmır mı?

Barəsində bir neçə məqalə yazmış şair-rəssam Adil Mirseyid kimi ustaddan dərs götürüb ruhlanmış Ələsgər

Taliboglu bunu öz yazılarında da qeyd etmişdi. O Adil Mirseyid ki, təsvir və təfəkkürünü kətanda boğa bilməyəndə firçanı yerə qoyar, qələmi götürüb ağ vərəqlərin üstünə döşənərdi, şeirdə, poeziyada tamamlanmayanda yenidən firçanı götürür, kətanı yağılı boyalarla al-əlvən boyayar, ruh yanğışını söndürməyə çalışardı.

Ələsgər Taliboglu Budaq Təhməz, Ramiz Qusarçaylı, Asım Yadigar, Kəmaləddin Qədim, İbrahim Yusifoğlu, Əjdər Yunis Rza kimi dövrünün mötəbər şairləri ilə mütəmadi olaraq görüşür, ədəbiyyat səhbətlərində fikir mübadiləsi yürüdü. "Dirili Qurbani", "Əlağa Vahid", "Sarı Aşıq", "Borçaltı" və başqa məclislərdə fəal iştirak edir.

Uşaqlar, xüsusən də yeddi yaşından aşağıda olanlar bir doğma baba kimi şairin diqqətindən kənarda qalmayıb. O, uşaq ədəbiyyatına böyük töhfə olan silsilə şeirləri ilə uşaqların könlünü ovsunlayıb, oxşayıb. Bəzi sələflərindən fərqli olaraq Ələsgər Taliboglu uşaqlarla elə onların məsum körpə dilində danışır, onun lirik qəhrəmanları elə uşaqların özüdür. Burda o, XX əsrin böyük Azərbaycan şairi Səməd Vurğunun "Balalarımız üçün gözəl əsərlər yaradaq" məqaləsindəki tövsiyyələrinə ciddi əməl etmiş olub. "Uşaq da bir insandır" fikrini uca tutaraq onların sevincini, kədərini, küsüb-barışmağını, ağlayıb-gülməyini və digər hallarını elə uşaq məsumluğu ilə ifadə etməyi bacarıb.

Ələsgər Taliboglu şair olmaqla yanaşı həm də bir tədqiqatçı kimi tanınır. Ağ Aşıq, Aşıq Nabat haqqında araşdırıcıları gözəl tədqiqat nümunələridir. O, müasirlərini də diqqətdən kənarda saxlamayıb. Adil Mirseyid, Ağ Laçınlı, Budaq Təhməz, Kəmaləddin Qədim, Aşıq Şahsoltan, Vaqif Məmmədov, Elşad Barat, Nüşabə Məmmədova, Aygün Sadiq, Paşa Ağaoğlu və diqqətini çəkmiş başqa şairlərin yaradıcılıqları haqqında təhlilli məqalələrle çıxışlar etmişdir.

Kitaba daxil edilmiş sərbəst şeirlərində Ələsgər Taliboglu bir daha sübut edir ki, klassik üslub tərzini qoruyub saxlamaqla ən müasir, ən modernist formada nezm nümunələri yaratmaq mümkündür. Burada heca, qafiyə, vəzn əsas şərt deyil. Vacib olan şair ruhunun poetik fonda köklənməsidir. Düzdür, burda da daxili qanuna uyğunluğun ahəngi poeziyaya uyğunlaşdırılır.

*Bizdən aşağıda iş
bizdən çox-çox
ucalarda duran
adına "ana" dediyimiz
Vətən torpağı...*

Zamanın problemləri ilə yükənmiş şeirlərində Ələsgər Taliboglu bir çox hallarda etirazını giley formasında ortaya qoysa da, bəzən üşyan edir. "Nədən taleyimiz nəhs gəlib belə?" şeirində xalqın haqq səsinə səs verib zamana etirazını bildirir. "Qeyrət papaq altdan çıxıbdi yo-xa", "Ləyaqət sözünü örtübdü mamır", "Başımız üstündə foryad dolaşır", "Bir milyon övladı didorgin olan millətin dərdini de, hara yazaq?" kimi misralarla şair çox sadə dilə üşyan edir, vulkan kimi püşkürür, Qarabağ problemini qabardır, şərqlə qərb arasında itib-batan milli dəyərlərimizi üzə çıxardır.

Ələsgər Taliboglu

Salam, ata ocağım

*Taliboglu ər gözləyir,
Koroğlu tək nər gözləyir.
Basılmaz hünər gözləyir,
Aqıl, müdrik başdan keçir.*

"Haqqı söyləyəni haqdan asırlar" deyən şair Ələsgər Taliboglu həm də döyüşü-şairdir. Vətənin başının üstünü qara buludlar alanda o da minlərlə vətən fədaisi kimi silaha sarılıb ərazi bütövlüyümüzü qorumaq uğrunda ölüm-dirim savaşına qoşuldu. Sədərək uğrunda gedən döyüşlərdə iştirak etdi, şücaətlər göstərdi. "Vətən" şeiri-nin sonunda o, yazar:

*Vətən -
ata-babalarımızın canından keçdiyi,
uğrunda şəhidlik şərbətini içdiyi
torpaqdan başlayır.*

Bəli, Ələsgər Taliboglu bir döyüşü şairdir. Altmışında da gənclik coşqusu ilə yazib-yaradır. Özü bu barədə 60 illiyi münasibətlə çap etdirdiyi "Ömrün 60 yarpağı" kitabına yazdığı "Ön söz"də qeyd edir: "Dörd poema yazmışam. Min iki yüzdən artıq şeirim hələ ki, maddi ehtiyac üzündən işiq üzü görmeyib..."

Döyüşü-şair altmışında gəncliyini yaşayır, müharibədə qələm əvəzinə əlində tutduğu avtomatla gözünü qırpmadan ərazi bütövlüyümüzü qoruduğu kimi bu gün də eyni ruhla yazib-yaradır.

Çoxşaxəli yaradıcılığa malik Ələsgər Taliboglu universal şairdir. Onun poeziyası nə vaxtsa ədəbiyyatşunaslar tərəfindən ciddi təhlil olunmalıdır.

*Böyük hörmət və ehtiramla:
Əli bəy Azəri
Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin üzvü,
Prezident təqaiüdçüsü*

XALİDƏ NURAY

NƏFS

Özünü nəfsindən asıb,
kimi gəzirsən, ay adam?
Ölməmişdən məzar qazıb,
dardan bezirsən, ay adam?
Doğru yolundan çasdırıb
İblis səni azdıracaq.
Səni səndən oğurlayıb,
bər-bəzəkli vədləriylə,
yalanlara yozduracaq.
İtəcəksən vicdan yeyən,
qeyrət içən bir dünyanın,
lənətlənmiş bucağında...
Əllərin boş, günahların -
topa-topa qucağında.
Sən özünü gəzəcəksən öz içində...
Görəcəksən səni udan,
səndən böyük arzuları,
təlatümlü dəryalarla, bir biçimdə...
Günah doğan istəklərin,
sara dönüb,
varlığına sarılacaq.
Ümidlərin çılkınlənib,
yollarına dağılacaq.
O əlçatmaz arzuların,
qərib-qərib boğulacaq!!!
Oyan adam, dön özünə...
Aç gözündə bəsirəti,
əməlinlə isbat elə,
insanlığa mərhəməti.
Günahlardan arınmaqçın,
gözü yaşlı, əli qabar,

insanlarda ehtiyacın
acısını dadmalısan...
Bir tikəyə möhtac olan,
boynu bükük, qarnı acın.
Harayına çatmalısan!
Zərrə-zərrə, damla-damla,
ələn haqqın ələyindən...
Qurtar səni müti edən,
Nəfs adlı -
bir İblisin kələyindən.

HAQQIMIZIN HAQQI ÖLÜB

Allah bu necə dövrəndi?
Gümanıyla ovunuruq.
Haqqı boğub əlimizlə,
Günahiyla qorunuruq.

Söz kasamız dolub-daşır,
Doğru deyən dil kəsilir.
Quldur, oğru həddin aşır,
Əl qabarlı qol kəsilir.

Hökm edibdi Qarabağda,
Cavanşirlər, Səfəvilər.
Qeyrətiylə tarix yazıb,
Şah İsmayıł Xətailər.

Bu gün xain, şər qonşular,
Fitnə-fəsad toxuyurlar.
Qısılib yad kölgəsinə,
Bizə meydan oxuyurlar.

Əsrlərdi el-obamın,
Yarasına duz basıblar.
Hünərini zəlil edib
Şərdən, böhtandan asıblar.

Yurdumuzu tikə-tikə,
Bölüb yağıya satıblar.
Qeyrətimi gülleləyib
Məhşər oduna atıblar.

Qürurumuz tapdalaniñ,
Yurdum viran, biz talanıq.
Bu arxalı köpəklərin,
Yalanı düz, biz yalaniq.

Düşmüsük Şeytan feline,
Qurtarmırıq hiyləsindən.
Dərd odur ki, mərd oğullar,
Ölür satqın gülləsindən.

İblislərə aldanmışıq,
Vətən yanır dilimizdə.
Haqqımızın haqqı ölüb,
Dilə gəlir külümüz də.

Mübarizim, Fəridlərim,
Qalxın, qəflətdən oyanın!
Cəsarətdən qala hörüb
Keşiyində mərd dayanın!

QƏRİBƏ HƏYAT

Ömür karvanını qəmlə bəzəyib
Zamanın gözündə sınayar həyat.
Nəfsiylə insanı daşdan keçirib,
Günahkar adıyla qınayar həyat.

Kimə cəza verər, kimə bəraət,
Kiminə var verər, kimə cəsarət.
Bağlı könllərdə qurub ədalət
Haqqın naləsinə oyanar həyat.

Eşqin əllərində həsrət çıraqı,
Süzər badəsinə zəhəri, ağı,
Çekdirib köksünə məhəbbət dağı,
Sevginin qəsdinə dayanar həyat.

Üşüyən qəlbləri yandırar bəzən,
Yanan ümidlərdə hərarət gəzən.
Yalın arzulara dodağın bütən,
Şəhid baxışlardan usanar həyat.

Küsdürüb min kərə alar qəlbini,
Silər ürəyindən kədəri, kini,
Haqqını bilməsən məhv edər səni,
Köksündə od tutub bil, yanar, həyat.

Xalidə Nurayam bir əlimdə qəm,
Birində haqq deyib susmayan qələm,
Vətən aşiqiyəm, vətənsiz ölləm,
Məni bu sevgimə qısqanar həyat.

TÜRKOĞLU

Zəfər qoxusu gəlir türkün ayaq səsindən,
Qeyrət, hünər boylanır türkün hər kəlməsindən.
Bir millət, iki dövlət hayqıran nəfəsinlə,
Vətəndə sədd çəkəni yandırıb-yax, Türkoğlu!

Otuz ildir Qarabağ ayaq altda inləyir,
Qəlbi səngər yurdumuz haray, imdad diləyir,
Şəhid qanlı torpaqlar səndən qisas gözləyir,
İldirim tək yağının başına çax, Türkoğlu!

Vətən sağolsun deyib torpağa qan verənin,
Vətən libası geyib, Vətənə can verənin.
Şəhidlik zirvəsinə sevərək yüksəlnin,
Çək düşmən sinəsinə silinməz dağ, Türkoğlu!

Tanrı pay eləyibdi, sarsılmaz qüdrətini,
Dünyaya bəyan etdin mərdlik, cəsarətini.
Qanınla yaz tarixə döyüş məharətini,
Qaliblik zirvəsinə bayraqı tax, Türkoğlu!

Aslan kimi düz durar, Türkün başı əyilməz,
Yağını məhv etməyə çarpışar, qorxu bilməz.
Bil ki vətən bölünməz, bil ki, şəhidlər ölməz,
Haqqın haqq dərgahına üzüağ qalx, Türkoğlu!

"BU DÜNYADA SEVGİDƏN BAŞQA HEÇ NƏ YOXDUR"

(Xalıq Azadinin "Qəm yağışı" kitabı haqqında)

Məni kövrəldən bir roman haqqında yazımı Viktor Hüqonun deyimindən mənalı ad tapa bilmədim. Sokrat 2400 il əvvəl deyirdi ki, məhəbbət ölməzlik cəhdidir. İki sevən qəlbin sevgi dastanları - "Leyli və Məcnun", "Aşiq Qərib", "Əsl və Kərəm" və digərləri min il əvvəller yazılsa da onun qəhrəmanları həmişəyaşardır. "Məhəbbət ölüncə var" fikrində söhbət sevənin ölümündən gedir, yoxsa məhəbbətin. Söhbət aşiqin fiziki ölümündən gedirsə nə deyim, sevgi isə ölməzdir. Aqillər deyiblər ki, sevgi dolu həyatdan sonra sevgi dolu əbədiyyət gəlir. Məcnun, Leyli, Fərhad, Kərəm, İlham, Fərizə sevgisi ölməzdir.

Leylilərin, məcnunların, əslilərin, kərəmlərin, fərhadların, şirinlərin bu günü sələflərinin çoxunun sevgi "menyu"su 500-1000 il əvvəlkindən fərqlənsə də saf və təmənnasız sevgilər bu gün də var və olacaq. Əsl sevgi öz ilahiliyini, əbədiliyini özü qoruyur. "Məhəbbət - aşiqin mübhəm qəlb aləminə açılan işiq qapısıdır" (Əbu Turxan). İşıqsa əbədidir.

Xalıq Azadinin kitabının çox mətləblərdən xəbər verən adı məni özünə yaxınlaşdırıcı". "Qəm yağışı. Azərbaycanlı Azadla özbək qızı İnganın dastanı". Əvvəldən qeyd edim ki, tanınmış yazıçı, naşir Əli bəy Azərinin redaktorluğu ilə nəşr olunan kitaba redaktor öz söz "qıymayıb". Niyə? Əli bəy həssas söz adamıdır. Ona görə ön söz yazmayıb ki, iki gəncin saf eşqinin ürəkgöynədən təlatümlərini, yazıçının təxəyyülünü, təhkiyəsini dəyərləndirməyi mütaliəsevərlərin ixtiyarına buraxıb. Əli bəy yaxşı anlayır ki, Əfzələddin Xaqanının fikri ilə deyilsə, "pərvənə ilə şam əsl aşiq-məşquqdurlar, çünkü onlar birgə yanıb birgə də kül olmağı bacarırlar". El deyimindəki kimi, burada üçüncü artıqdır. Axı "məhəbbət qarşılıqlı anlaşmanın ali ifadəsidir" (Andrey Tarkovski).

"Qəm yağışı"nda yazıçı bizə "sevginin nəyə qadır olduğundan danışmaq istəyir". Özünü bir az da siğortalayır ki, "qarşılıqlı məhəbbətin sevmək və sevilmək sevincini məgər sözlə ifadə etmək olarmı?" Olar, Xalıq müəllim. Sizin yazdığınız əsər əsl sevgi dastanıdır - vüsali, həsrətiylə, sevici, ayrılışıyla, ümidiylə, arzusuyla, gələcəyə inamıyla. Elə

söz də sevgidən yaranıb. İlk sevənlər - babamız Adəm və nənəmiz Həvva bir-birinə o vaxt nəsə xoş söz deyiblər, həmin söz mütləq sevgini izhar edib. "Mən səni sevirəm!" qışqırmalar da, göz-gözə baxışları. Əvvəlki sevgilərdə "riyazi hesablama" - gəlir-çıxarı toplamaq, bölmək yox idi. "Sevən ürəyin əmrinə tabe olan məhəbbət yaşayırıdı ürəklərdə".

Bir də onu vurgulayım ki, romanın məzmununu yazış kitabı mütaliə etmək "əziyyət"indən mütaliə-sevərləri azad etməkdən uzağam. Romanın süjet xəttini, təhkiyəsini, cərəyan edən hadisələrin təfərrüatlarını, razvyazkasını (ziddiyətlərin açılmasını), kulminasiyasını və finalını açıqlayacağam. Əsas nüansları kitabla üzbəüz olanlar özləri tapacaqlar. Mütaliə insanın şəxsiyyətinin formalşamasında, təfəkkürünün zənginləşməsində, kamilliyyə doğru yolunda önəmli mənəvi qüvvədir.

Cox işlədilən "məhəbbət üçbucağı" bənzətməsinə bu romanda da rast gəldim. Bu mənim bölgündü: Azad - Solmaz, Baysal - İnqa, Azad - İnqa. Bu üçbucağın hər bucağının sevgi və ayrılıq yolları romanda kövrək, duyğulu, şirin və acı hissərlə qələmə alınmışdır.

Müxtəlif milli və əxlaqi dəyərlərin daşıyıcıları Azad və İnganın timsalında Rusiyada təhsil alan gənclərin müstəqil həyata addımları, qarşılara çıxan maneələr, həyatın amansız sınaqları, aqrıl-acılı anlar çox inandırıcı qələmə alınmışdır. Roman sevgi əzablarının dramatikliyinin çağdaş tamaşasıdır. Obrazların milli xüsusiyyətləri, həyata baxışları, çətin anlardakı davranışları inandırıcıdır. Hadisələrin artan gərginliyi, gənclərin sevgi etirafları təsirli, düşündürucudur, nəticə çıxarmağa, mərhəmətə, xeyirxahlığa çağrıır.

Yazıçı nisgilli məhəbbət romanı yazsa da tarixi olayları xatırlamaqla mövzunu aktuallaşdırır. Çernobil hadisələri, onun insanlığ, təbiətə vurduğu saqlamaz yaraların insanın hissələrinə təsirini, yeddi noyabr parادı, gənclərin ümidi, arzuları, amalları romanı yaddaqlan edir. Sevgi və tarixin vəhdəti bir-birini tamamlayır. Çernobildəki qəzanın fəsalalarını ram etmək üçün oraya göndərilən qazax bala-

sı Baysalın faciəsini tariximizin XX əsr olayları ki-mi bunu görməyən, eşitməyən, bilməyən gənclərin hafızəsinə həkk etmək missiyasını üzərinə götürüb, insanlığın biganəliyindən törənən acıların təsviri edir, çoxdan həyəcan təbilini qalmağın vaxtı olduğunu anladır.

"Eşq və ağılin gücü" (N.Gəncəvi) romanda paralel keçir. Azad və İnganın mənəvi keyfiyyətləri ideal qəhrəman səviyyəsinə yüksəlmış, onlar eşq ilə ağılin gücünün möhtəşəmliyinin canlı heykəlləridir.

Hər bir əsərdə milli ruhun müsbət və insanın ilahi hissərinə mane olan cəhətlərini axtarmaq adəti-mə çevrilib. Azad anlamır-dı ki, "sevinclə qəmin arası bir qarışdır". "Böyük olan yerdə kiçik qələt eləyir, nə istək, nə arzu? Mən müey-yən edəcəm uşağının tale-yini". Bu Solmazın - Azadın ilk məhəbbətinin atasının amansız hökmüydü. "Mlli adətin pərdəsi altın-da" onu Solmazından ayırdılar.

Azadın dediklərindən: "Solmazı görmək qismətim olmadı. Əvəzinə qohumla-rı başa saldılar: "münaqişə-nin uzadılması onun məh-vinə çalışmaq deməkdir!" Unuda bilməsəm də, bu iş-də nöqtənin qoyulduğu ay-dın idi. Bu dərd yüksüylə qayıtdım arxaya..."

Sərq aləmində bəzi ailələrin qız övladlarına mü-nasibəti hələ də ən azı orta əsrlər adətləri səviyyəsin-dədir. Qızların əksəriyyəti indi də dilsiz, ağızsız, istəyi nəzərə alınmayan hüquqsuz məxluq, daha doğrusu əşya kimi ərə verilir. İlk yazılı "Leyli və Məcnun" poemasının dahi Nizami Gəncəvi tərəfindən yazıldığı XII əsrədəki kimi. Uğursuzluqlar məngənəsin-də səssiz fəryad qoparan Azadın həyatının qara zo-lağı da belə münasibətin nəticəsiydi.

Aristotelin fikri ilə desək, sevmək əzab çəkməkdir, sevməmək ölmək. Azad sevgi əzabı çəkməyə hazır idi, ölmək istəmirdi. Sevməliydi. Axı, gözəl bir qadın gözə, yaxşı bir qadın qəlbə xoş görürünür, Birincisi briliyant, ikincisi xəzinədir. İngə da

Azadın taplığı xəzinə idi... Azadla İngə dərslər başlayan gündən bir-birinə isinişmişdilər. Onları səmimi dostluq birləşdirirdi. Azad sevgi haqqında heç düşünmürdü. Çünkü onun qəlbini çoxdan Solmazın sevgisi fəth etmişdi.

Yazıcı Azadı milli mentallığa, adət-ənənələrə sadıq qururlu, xeyirxah Azərbaycan övladı kimi büttöv yaratmışdır. Söyüne sadıq, ünsiyyətcil Azad dilindən ayrı rəsmxətt müəllimiylə tez dil tapıb İngaya zaçotda kömək etməsində Oğuz Türkünün istiqanlılığını önə çəkməkdə böyük həqiqət var.

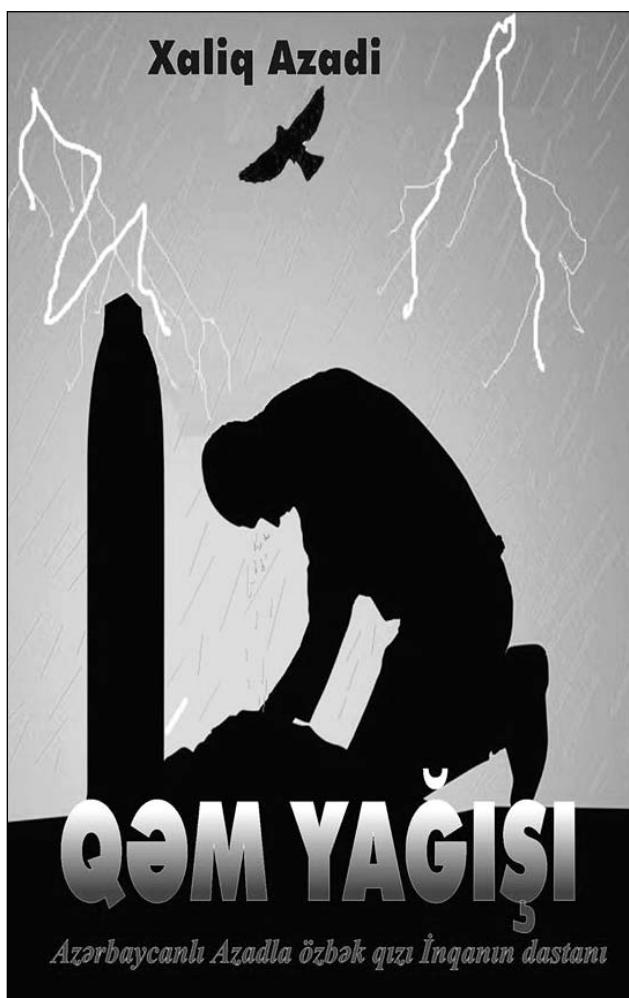
Azad işlədiyi qarajda, təhsil aldığı qrupda da hörmət və nüfuz sahibidir.

Və nəhayət, söz vermişəm ki, iki gəncin sevgi he-kayəsinin bəzi məqamları-na, bu ilahi sevginin incə nüanslarına, hadisələrin kulminasiya nöqtəsinə toxunmayacağam. Əgər incəlikləri birər-birər açıqlasam kitabı mültaliə etmək həvəsiniz azalacaq. Bu, həm də yazıcının əməyinə saygılıqdır. Başqasının bir əsərin detallarını danışması heç xoşuma gəlmir. Mültaliə ən mənalı istirahətdir. Sizi belə ləzzətli istirahətdən məhrum etmək istəmirəm.

Azad ilk və əlçatmaz sevgisini kənddə dəfn edib qayıtdıqdan sonra "Yarada-nın subay vaxtında yaranan, dahi rəssamin rəsm əsərinə bənzəyen, ilahə İnganın, əsl insan İnganın" ona qarşı səmimi münasibətindən çox məmənun idi. Paramparça olmuş sevgi dolu qəlbinə

İnganın məsum körpə gülüşləri və bir də şəlalə ki-mi saçları məlhəm idi. Səmimi dostluq yavaş-yavaş məhəbbətə çevrilirdi. Amma hələlik Azadın qürüru bunu etiraf etməyə mane olurdu. Axı Azadın ci-bindən düşüb itirdiyi Solmazın şəklini İngə tapıb Azada qaytarmışdı. İngayla söhbətində də Solmazı əbədi itirdiyini də boynuna almamışdı.

Xatırladıım ki, özbək şairi Əlişir Nəvai "Xəm-sə"sinin poemalarından biri - "Leyli və Məcnun"u 1484-cü ildə - Nizamidən təxminən 300 il sonra yazmışdır. Məzmununa görə Nəvainin poeması Ni-

zaminin "Leyli və Məcnun"undan fərqlənir. Leyli xəstəliyə tutulduqdan sonra atası onun sağalması şərəfinə qonaqlıq verir. Qonaqlıqda Leyliyə vurulan Qeysin huşu başından çıxır, Nofəl öz qızını Qeysə vermək istəyir, Qeyssə bu təklifi rədd edir.

Əslində "Leyli və Məcnun" dastanı Yaxın Şərq xalqlarının folklorunda geniş yayılmış dastan-rəvayət kimi VII əsrəki hadisələrdən bəhs edir. Bədəvi şair Qeysin sevgisini öks etdirən rəvayət VI əsr-də Babilistanda geniş yayılmışdır. Bu məşhur sevgi hekayətinin tarixini niyə vurğuladım? Əvvəla, sevginin tarixi, məkanı olmur. Sevgi sərhəd, millət tənəümür. Qadının ləyaqətinin ölçüsü sevdiyi, həyatını ona bəxş etdiyi kişidir, həm də kişinin ləyaqəti onun namusunu qoruyan qadındır.

Bunları niyə xatırladım? Azad və İnqa da sevib sevilməyə layiq ideal cütlük idi. Hegelə görə, özünüň başqasında tapan, sufi hikmətinə inansaq, özünüň başqasında itirən iki sevgili.

Azad kimdir? "Keçənləri qaytarmağa heç bir yolu olmayan", gənc və qürurlu olduğundan "səhvləri bir-bir sıralayan", üz-üzə gəldikləri ilk günlərdə İnqanın duyğularına laqeyd yanaşan, hətta Vətəninə tətilə qayıdanda İnqaya deməyi, onunla görüşməyi unudan, vaxtında düşünüb-daşınib qəti qərar verə bilməyən, sonda "hərəkətsiz dayanıb səs-küylə, taqqılıyla gedən həyat qatarının arxasında baxan" Türk oğlu. Sonra bunların peşmanlılığını, acılarını yaşayan Azad İnqaya sevgisi yolunda hətta canını fəda etməyə hazır olsa da, həyatın sərt döngələri onun qulağına piçildayır: sən saydığını say...

Bəs İnqa kimdir? 19-20 yaşlı Özbəkistanda doğulan, oranı öz Vətəni bilən, özbək dilini ana dili kimi sevən alman əsilli, həyata inamlı, intellektual, sevgisi uğrunda bütün əzablara dözməyə hazır, sevib sevilməyə layiq bir gözəl. Yuxarıda Əlisir Nəvaidən, "Leyli və Məcnun" poemasından təsadüfən söz açmamışdım. "Özbək dili ilə Azərbaycan dili (Türk dili, Azərbaycan türkcəsi, Oğuz-Türk dili - V.O.) müəyyən oxşarlıq təşkil etsə də, Nəvainin şeir dilini başa düşmək Azad üçün çətin idi. İnqa gözəl köməkçi idi bu işdə, Azadın başa düşmədiyi beytləri İnqa ruscaya çevirirdi..." Ürəyimdən keçənləri bir cümlə ilə yazım: "Kaş, bizim "milli" russililərimizdə ana dilimizə belə yanaşma, milli qürur olayıd..."

Uğursuz sevginin hiçqırıqları, piçiltiləri, naləsinin ilə yaxındır ki, milli ədəbiyyatımızın əbədi mövzusudur. Ancaq Xalıq Azadinin lirik qəhrəmanları həmişə ağlayıb-sızlamırlar, onlar xeyirxah-dilar, mərhəmətlidirlər, bir-birinin dərdinə məlhəm qoymağın bacarırlar. Bu cəhətdən Azad çox maraqlı

obrazdır. Azərbaycanın mənəvi cəhətdən saf və dolğun gəncliyinin həmişə arzuladığımız nümayəndəsidir. İnqa ilə Azad obrazlarını yazıçı uğurlu cütlük kimi bütöv yaradıb. Amma, doğru deyiblər ki, sevgiyə zarafat etməzlər, sevgidə güzəst olmaz:

"Baysal o dəqiqə sual dolu nəzərlərle mənə baxdı. Mən gülümsədim, yalnız. Baysal qəfildən sual verdi:

-Azad, bir dost kimi mənə cavab ver, İnqa ilə münasibətin hansı səviyyədədir?

Mən gülərək başdansovdu cavab verdim:

-Dostluq səviyyəsində.

-Yalnız dostluq?

-Yalnız dostluq.

Mən bu sualları zarafat kimi qəbul etdim...

Yazıcıının "başdansovdu" kəlməsi yerində işlədilmişdir. Laqeydlik və başdansovduluq sevgiyə yanaşı dayana bilməz. Azadın Vətənə məzuniyyətə gələndə İnqayla görüşməyi unutması da bu ilahi sevginin ömrünü qısalıdır.

Azadın təəssüf dolu düşüncələri də yazıcıının dili ilə desək, səhlənkarlığın nəticəsidir:

"Mənə taleyimin təklif etdiyi İnqa adlı gözəlliyi, səadəti qiymətləndirə bilmədim, bəxtimə düşən imkandan sonakan istifadə etmədim. Kaş, biləydim onda, insan soyuqqanlığı nələri gətirə bilərmiş gün-dəmə..."

Romanı oxunaqlı edən həm də lirik səhnələrdir:

-Eşidirsən?

-Nəyi?

-Tuk-tuk, tuk-tuk... Necə də gözəl ahənglə vurur, tuk-tuk, tuk-tuk!

-Kimin "tuk-tuk"udur?

-Kimin? Necə yəni "kimin", məgər ayrı-ayrıdır ürəklərimiz? İkimizin bircə ürəyimiz yoxdur, bəyəm? Dıqqətlə qulaq as, eşidirsən?

-Doğru deyirsən, İnqa! İki sinənin bir döyüntüsündür o səs..."

İnsana, insanlığa mərhəmət Xalıq Azadinin "Qəm yağışı"nın leytmotividir.

Ç.Bukovski deyirdi ki, hıçkıraraq ağlayan bir qadının göz yaşları ağladan adamın başına gələcəklərinin altına atılacaq imzadır. Bu deyimin "Qəm yağışı" romanında cərəyan edən hadisələrə, Azadla İnqanın taleyinə dəxli varmı?

Söz vermişəm axı, roman hansı sonluqla bitir, yazmayacağam. Bilirəm ki, sizdə maraq oyanacaq, mən niyə belə etdim. Sonda bir sufi hikmətini xatırladıram: "Sevmək sevilməkdən daha böyük fəzi-lətdir". Sevin!

**Vaqif OSMANOV,
iyun 2020**

XALİDƏ HİCRAN

ANAYA BƏNZƏYİR KÖTÜK AĞACLAR

Anaya bənzəyir kötük ağaclar,
Şaddı pöhrələnsə yaşıl budaqlar.
Bir tufan gələndə, dərd çəkir ağac,
Qorxur budaqıyla verəcəkdi bac.

Bu ağac dərd çəkir, ana misalı,
Balasın itirib qalıb yarısı.
Bəla alıb başın, solub balası,
Anam tək dərdi var, " övlad yarası".

Ana kötük ağac, övlad qol-budaq,
Budağı qurusa, hey ağlayacaq.
Olsa da ağacın, özgə budağı,
O, övlad dərdilə hər gün solacaq.

SON MƏNZİLƏ KÖÇDÜ MƏNZİL AXTARAN

Son mənzilə köçdü mənzil axtaran,
Nə axtaran oldu, nə də arayan.
Arzusunda idi dördcə divarın.
Həm oğul-uşağın, bir də ki yarın.

O, dörd divarını tapdıgı zaman,
Ömrü bitib-getdi, oldu canından.
Qazıldı dörd divar, gəldi yüz insan,
Heç deyən olmadı ona:- "Bir dayan!"

Arzular məhv oldu, ömrü isə puç,
Səda gəldi: "Sən də bu torpağı quc!"
İncimə taleyin acı dadanda,
Mürəkkəbi qara olub yazanda.

HİKMƏT XƏZİNƏSİNDƏN

Beş tapşırıq verirsən bircə aciz adama,
Uzaqda dayan, göz qoy acizə, o avama.

***

Bir də iş ver gücünə sən bələd olduğuna,
Hazır ol, bax qarşında qurub yaratdıguna.

***

Acizlik eyib deyil, naqislik yaxşı deyil,
Acizdən narazılıq, o da bir giley deyil.

***

Bacarmaq qabiliyyət - hər kəsdə təpər olmaz,
Acizdə var bu xislət, amma ki, hünər olmaz.

***

İşlətsən dəyirmanı, qınama olmayı,
Günahkar deyil kimsə, var bir aciz olanı.

***

Tök dənləri quşlara, biri çox, ya az yeyər,
Çox yeyən diribaşdı, ən azın aciz yeyər.

***

Yerindən tərpəşmək, istəməsə izdiham,
Onda, bil ki onlara verən yoxdu bir ilham.

***

Ürək gər hiss etmirə kiminsə ağlamağın,
Faydası yox göz ilə min bir kərə baxmağın.

***

İnsan min bəzək verir, bu dünyanın hüsnünə,
Dünya insan məzarın nəqs eyləyir köksünə.

***

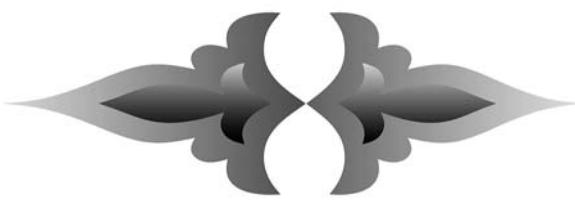
Yaşasayıdı insanlar bu dünyada bərabər,
Nə qəlblər olardı viranə, nə də ki xərabələr

***

Hörmətin olmasa əgər şərəfə,
Atdığın oxun da dəyməz hədəfə.

***

Göylərdə ulduza dönsəydi insan,
Torpağa baxaraq çəkərdi hicran.

RƏŞİD BƏRGÜŞADLI

SIĞINACAQ

(povest)

-1-

Bir vaxtlar havası, torpağı əmin-amamlıq qoxardı, insanları sevgi əkib-becərərdi. İndi isə zülm başının üstünü elə kəsdirib ki, öz dağıntılarına qəmli nağıllar danışır bu şəhər. Üç ilə yaxındır şər yapışib hulğumundan, buraxmir. Silah anbarlarında çürüyən bombalar havayı getməsin deyə hər gün onun təpəsində çatlayır. İblis bir ölkənin vətəndaşlarını yüz yerə parçalayıb bir-birinə qırdırır. Nə qədər əlisilahlı dəstə olarmış, İlahi... - hökumət qoşunları, müxalifət birliyi, xarici muzdlular, dini qruplaşmalar, separatçılar - hamısı da bir-birinə qənim kəsilib. Əksəriyyəti də qoynunda böyüdüyü doğma sakinləridir. Yorulmurlar, bezmirlər vurub dağıtmadı. Sahibsiz qalıb, sinaq poligonuna dönüb, mərməri partlayışları asqıraq, öskürek qədər adiləşib. Canı ağzından çıxmamış ruhunu bombalayırlar şəhərin. Dilbilməz mərmilərin ölüm ayağında inleyən, əldən-ələ keçən qadın kimi hıqqanan şəhərə zərrə qədər yağızı gəlmir. Günəş hər batanda ölüm yatağına girir. Küçələrin ölü sükütuna qaranlıq da qarışında dağıntıların qaramatı adamın tükünü ürpədir. Mərmilər susan vaxt təkəm-seyrək adamlar çarşab kimi qara sükuta bürünüb dağıntılar arasında sərgərdan kölgə kimi görünüb itir.

Üzlərinə ölümün ruhu çoxdan hopmuşdu bu binəvaların. Şəhərin ciyərindən gündə on-on, iyirmi-iyirmi, əlli-əlli sökülbə qopur, dağıntıların ağır yükündən boşalırdılar. Xarabazara çevrilmiş bu şəhər onların heç birini sevmirdi, sevə bilmirdi. Bəlkə də gözlərinə toz-torpaq dolmuşdu deyə heç onları görmürdü. Nə onlar şəhəri qoruyurdu, nə də şəhər onları. Burda qalanlar ölümü özgə yuvasına sığınmaqın üstün tutan, hər çıxan günəşin sülh gətirəcəyinə inanan tənha qocalar, seçimi olmayan başsız ailələr, yetim qalmış uşaqlar idi...

Dağıntılar altında qol-qışını itirmiş itin zingiltisi dayanmadan ulduza bülənəndə, itlərin hərəsi bir səmtdən ağızığa verib ulaşardılar. Sanki ona, - "Dözümün olsun, zarı-

ma, ya öl, ya da sus!" - çımxırırdılar. Hikkəli itlərin səsi insanlara həyan idi. Diri qalan insanlar elə bilirdi ki, onlara toxtaqlıq vermək xatirinə hürür bu itlər. Sussalar, şəhərin xırltısı da tamam kəsilecək, əbədi ölümə birdəfəlik təslim olacaq. Hə, sahibsiz itlərin qarğışalı ulartısı can verən şəhərin son xırltılarıydı... Bir də uçqun altından salamat adam çıxanda üzü azacıq gülürdü şəhərin. Bəxti gətirən insanlar onun özünə də təsəlli verirdi. Qəddi əyilmiş pintlə və atılmış xəstə qoca kimi yalnız onda azca ümidiłnır, - "Ölümün cəngindən qurtulmaq mümkünüş"... - tozlu nəfəsiylə imdad diləyirdi kürəyini yandıran Günəşdən...

* * *

Nalə çəkən qadının səsinə oyandı. Pal-paltarlı girmişdi yorğanın altına. Bircə ayaqqabalarını çıxarmışdı. Ciyyər dağlayırdı qadının səsi, - "Yəqin nəvəsini axtaran həmin arvaddır, meyitini tapıb. Yazıq..." - qadının naləsindəki təskinlik, bir az da sevinc payını duya bilirdi. "Bu qadının ciyərinin pərdəsini soyub kamança çəkəsən, ürəyinin tellərindən isə simlərini düzəldəsən... Səsi Allahı ağladar!" Üç ildir burda öz əcəliylə ölonı ağlamırlar. Dəfn mərasimi qara rəngdən çoxdan çıxıb. İnsan naləsinə biganə qalmağı öyrənmişdilər, başqasının dərdinə yüksəlnəcək halları qalmamışdı, - Allah götürən naləni bəndə niyə götürməsin ki?.. - bu qədər bivec və qəddar olmuşdular. Amma öz qanında xincimlənib eybəcərləşən, kələm tutması kimi qıcqırın cəsədi tapmaq, onu yuyub nəyəsə bükmək, torpağa basdırmaq ölüm adlı filmin ən cod səhnəsiyidi. Allahın hüzuruna eybəcər halda getmək ürəkdağlayan işğəncə idi onlar üçün... Bir-birinə tərəf yumalanan qayanın arasında qalan insan ölümə məhkumdur və bu qisməti özləri könlüllü seçmişdilər.

-Sağ ol, İlahi! Başsız qalan yetimlərə, qanıyla küçələri suvardığın insanlara görə çox sağ ol. Qoy sən istəyən kimi qan su yerinə axınsın. Günahı kimin boynuna qoyursan qoy. Yox, əgər sənlik deyilsə, düş aşağı allahlıq taxtından, təslim ol, qoy İblis rahat otursun taxta. Cəhənnəmi mənim

üçün boş saxla, tezliklə gələcəyəm. Burdakı vəhşətin hesabını soracağam, cənnəti sənə dar edəcəyəm. Əgər desən ki, - "Mən bunu istəmirdim!" - göz yaşı axıtsan, iki əlim yaxanda olacaq. Şərin ayaq tutub yeriməyinə imkan verir-sənsə, buncası kitablarla sənin heç əlaqən yoxuymuş demək! Belə çıxır ki, hamısı cəfəngiyatdır, baş aldatmaqdır, sən özün istəmirsin yerdə xeyir qalib gəlsin... - hırslı saçsaqqalını hövkələdi.

Şəhərin "öskürəyi" dünəndən səngimişdi. Axşamdan təxmini hesablamaşdı ki, bu gün cümdədir. Arvadının məzarını ziyanətə gedəcəkdi. "Allahdan ümidi üzülməz" - kirli yorğanı üstündən atıb qalxdı. Adəti üzrə divardakı çatlaq güzgüdə təraşsiz, gülüşü yadırğamış üzünə baxdı: - Gənaydin, qoca! - bu köhnə güzgü onun istəklərinə zidd, onu olduğu kimi göstərməyən dünya kimi idi gözündə. Dəmir parçı suyla doldurub bir qurtum aldı. Bir böyrü sallanmış qapını ehmalca qaldırıb araladı. Üzü üzlər görmüş bu qapı onu hər dəfə köhnə dost kimi ciriltilə qarşılıyib sevincək salam verir, kədərlə yola salırdı. Qalaqlanmış beton plitələrin üstüylə az qala iməkləyə-iməkləyə eşiyyə çıxdı. Qəbristanlıq şəhərdən bir xeyli aralıda salınmışdı. Piyada iyirmi beş-otuz dəqiqəlik yol idi. Amma dağııntıların əlindən bir saata çatsayıdı, böyük iş idi.

Mənzil başına çatanda hava işıqlanmışdı. Səma tər-təmiz idi. Buludlar təzəcə şəfəq saçan günəşin qabağını kəsmişdilər ki, çıxıb yerə boylananda şəhərin eybəcər halını görüb ruhdan düşməsin. Qəbristana zanbaq vaxtı daha çox gedərdi. Elə bilirdi ki, arvadı indi cənnətdə gullərin dibini sulayır, zanbaqlar da yerin üstünə çıxır. Bununla xeyli təsəlli tapırı. Kimsəsiz qəbristanlıqda taleyini, tənhalığını, bərbad hala düşmüs şəhərini xısin-xısin ağlayıb içini boşaltdı. Bura tənha və kövrək qocalar üçün ağlamağa ana qucağı qədər məhrəm yerdir. Burda özünü əmin-amanda hiss edirdi. Mərmilər ancaq təsadüfən düşürdü məzarlığı. Orda bombalanası nə vardi ki... "Qocalar da arada uşaq kimi hönkürməyi sevir" - keçən dəfə burda dostlaşlığı oğluna belə demişdi.

Qəfildən ciyinə qonan göyərçin əlleri qocanı öz xəyal dünyasından ayırmışdı. Cənəndə, suyuşırın, yuxudan kal durmuş uşaq kimi məsum, ariq bir oğlani görmüşdü. On beş-on yeddi yaşı olardı. Görünür onun da əzizi yatırdı bu ölüülər məskənində. Bəlkə də kimsəsizdir, siğınmağa adam axtarır. Ya da əzizini qoca kimi sidq ürəkdən ağlaya bilmədiyi üçün onun kimi kövrləmək, onun kimi ağlamağı öyrənməyə gəlmışdı. Oğlanın gözləri nəm bulud kimi doluxsunmuşdu. Adama elə baxırdı ki, elə bil şəhərin üstünü alan qara buludları təmizləməyə gəlmış, buncası vəhşətə son qoymaq üçün İlahidən iznsiz yerə enmiş mələkdir. Nəmlı gözlərində bir məhrəmlik, təsəlli, toxtaqlıq vardı. O baxışlar qocanın ruhuna güc verdi, tənha və kimsəsiz olmadığını anlatdı.

Ayağa durub gözlərinin yaşını siləndən sonra oğlanın telini oxşayıb üzünə gülümşəmişdi. "Yəqin bayaqdan pu-

surmuş" - səslə ağladıına utanmışdı. "Şəhər gündə bom-balınır, itiyi olan iki saatdan sonra yasını unudur, bu isə beş il qabaq olmuş qarışının həsrətini ağlayır deyəcək" - xəcalət çəkmişdi arvadını ağladıına. Qəbristanlıqdan bir-gə çıxmışdır. Qol-boyun lal-dinməz xeyli yol getmişdilər. Sən demə yolları da eyniymiş. Evine dəvət elemişdi, amma uşaq razılaşmamışdı, - Evdən nigarən qalarlar... Düz eləyirdi, kimin nəyi vardısa, gözünün qabağından qoymaq istəmirdi. Oğlan "katakomba" ilə üzbəüz həyət evində yaşadıqlarını demişdi...

Yan-yörəyə göz gəzdirib yenə adəti üzrə ömür-gün yoldaşının ruhuyla dərdləşdi: - Adamın ölüyə paxıllığı tutur. Bu qədər gupthagup vecinə də deyil. Sən öldün, canını qurtardın. Dünya əzəbinin davamını, xatirələrin yükünü tekcanıma mənə çəkdirirsən. Tez öldün, tez... Əslində insanın neçə il yaşaması şərt deyil - istər əlli, istər yüz yaşa - onsuz da bu, yenə azdır. Ölüm hər yaşda adama dəhşətli gəlsə də, vaxtında ölmək nicatdır, xoşbəxtlikdir. Bəxtin gətirdi, qanlı-qadələ gülənlər görəmədin. Amma mənim yuxusuz gecələrim, səksəkəli gündüzlərim əsl cəhənnəm əzabıdır. Ömrün ən ağır yüksək qorxu-hürkülü və yuxusuz gecələrdir.

Sən bunu bilmədən getdin. Axı gecələr yatmaq üçün verilib. Yuxu yata bilməmək ağır əzabdır. Yuxusuz gecələr məni içün-için yeyib bitirib. Sənin sözündür, - "Sürünməyən balanı ana gürzə özü yeyir" - mənimki yaşamaq deyil, sürünməkdir. Sürünürəm ki, gürzəni çasdırıım, - şəhərə düşən mərminin səsi fikrini dağdı. - Budur, bax, günümüz belədir... Göydən nicat gözleyirik, əvəzində təpəmizə qapaz geydirir! Belədir bizim Allahımız. Adam imandan-dindən çıxmasın, neyləsin?! Yenə də intihar etmədənsə, öz ölüm növbəni səbrlə gözləmək daha yaxşıdır. Bəlkə vəd etdiyi axirət doğrudan var, dediyi kimi rəhman və rəhimdir...

Gün sürətlə qalxırdı. Acmışdı. Dünən günorta yediyi kartof soyutmasının üstündəydi. Bir azdan qızmar günəş günahsızları qarsmağa başlayacaq. Gün qızızmamış xarabaza çatmaq lazımdı. "Xarabazar" - insanlar öz adlarını yadırğadıqları kimi şəhər də öz adını unudub xarabalıq olandan..." Yuxusuzluqdan gözlərinin altı tuluq bağlamışdı. İridənəli təsbehi çəkən sağ baş barmağı donqar görüñürdü. Qocalıq onun əhədini üzmiş, qəm-qüssədən peyşərini dərin qırışlar örtmüştü. Uçqun altında qalanları xillas etməkdən nataraz əllərini beton panellər döyənək etmiş, barmaqlarının ucu cedar-cadar olmuşdu. Gözləriydi bircə cavan, diri, şüx və sulu qalan...

Toz-torpağınadək zülm, nifrat hopmuş şəhərdə sevgi, sühl göyərçini kimi qalan həmin oğlani görmək istəyirdi. Onu məlhəm bilirdi tənhalığına.

Üzündəki təmkin, səbrdən doymamışdı. Qoca təzə güc, inam toplamalıydı özündə. Ayaqları onu katakomba-yaya sarı dartırdı...

Coxdan bu tərəflərə ayağı düşmürdü. Daha doğrusu,

gözü qorxurdu bu tərəflərdən. Birdən dayandı və qulaqlarını şəklədi. Uzaqdan heç nə görsənməsə də keçmişdə cavaların futbol oynadığı meydançadan yenə uşaqların şəhər-küyü gəlirdi. "Lənət şeytana, yoxsa başına hava gəlir?"

- özünü saxlaya bilmədi, stadiona döndü...

-Aman Allah, sən nə insafsızsan! Heç bu şənliyə balta çalmaqmı olar! - dizləri qatlandı, yaxındakı paslı borudan yapışış ehmalca oturdu.

Heyrətamız mənzərəydi. Stadionun ortasına düşən mərmi iri bir çala açmışdı. Eyni vaxtda şəhərin yeraltı içməli su xəttini zədələmişdi. Su şarhaşarla çalaya dolub iri gölməçə yaratmışdı. Ölümə alışmış, təhlükəni vecə almayan uşaqlar da lümlüt soyunub bu "təbii hovuzda" üzərinin keyfini çıxarırdılar. Bütün dərd-səri, itirdiklərini unudub suya kəllə vuran uşaqların şəhər-gülüşləri onun gözlərinə yaşartdı. O da burdaydı - dostu. Qocanı görçək qabağını əliylə tutub özünü suya tulladı. - "Şükürlər olsun sənə, ya Rəbbim! Mühəribə nə qədər acımasız olsa da, insanlar öz həyalarını qoruyub saxlaya bilirmiş..." Uşaqları xeyli izledi. Onların sevincinə müharibə bitənədək gözetçilik edərdi, sahibsiz qoymazdı bu xoşbəxtliyi, istəməzdi bu mənzərəni qoyub getsin, amma uşaqlar ondan utanırdı. Şeytan olmaq istəmirdi...

Veyillənməyi qərara aldı. Başqa nə iş görəsiydi ki? Bağ-bağat yox əkib-becərsin, gül-çiçək yox sulasın, oğlu-uşaq yox başını qatsın... "Xarabalıqlarda dava-dava oynayan, indi bomba cuxurunda çımən uşaqlar dizüstə çökmüş şəhərin qəddinə direkdir" - dərindən köks ötürdü. - Bir gün mütləq bitəcək bu qanlı-qadələ günlər. Bezəcəklər günahsız insanların qanını tökməkdən - alnındaki qırışlar açıldı, sülhdən ötrü burnunun ucu göynədi... "Ey məni Yaradan, başımızın üstündən bu müharibə buludunu çəksən, sənə söz verirəm, insanlara göndərdiyin bütün kitabları oxuyacağam! Lap yüz iyirmi dörd min kitab olsun, hamisini oxuyacağam. Görüm axı nə istəyirsən bizdən? Nəyi düz eləmirik? Nədir səni bizdən üz döndərməyə məcbur edən? Bu şəhəri dağıtmışına mane olan bir imanlı, müdrik, nurlu adam qalmamışdım? Yoxsa siftə onlarımı öldürdü? Baş açmaq olmur sənin işlərindən, ey Xudavənd... Yox, əgər mənə, mənim dualarımı, sitayışım ehtiyacın yoxdursa, onda bircə xahişim var səndən, mənə imkan ver, ləyaqətlə ölüm"... - elə o andaca ağlından mənasız və qəribə bir fikir keçdi, - "Görəsən, bu saat dünyanın ən xoşbəxt insanı nəylə məşğuldur?"

Hərlənib-fırlanıb gəlib çıxdı katakombanın qənşərindəki parka. Yanını qoydu taxtaları sökülmüş skamyanın bir küncünə. Axırıncı dəfə bu parkda olanda qarnı cirilan adamı yenə xatırladı. Qəlpənin möcüzəsini onda görmüşdü. Özünü batırılmışdı qolu qırılıb ciyinindən sallanan adam. Qolunu unudub salamat əliylə çöle tökülmək istəyən iç-işalatını qucaqlamışdı. Qucaqlamışdı ki, ləyaqətinin alçaldığına ağız bütən olmasın. Bağırsaqlarını qucaqlayıb göz-

dən uzaq bir yerdə ölməyə qaçırdı.

Qaçırdı ki, onun necə can verdiyinə baxıb iyrənməsin-lər... "Görəsən, bu silahların sahibləri öz balasını odda yanın görürmü? Allahdan, onun məhkəməsindən heç qorxmır?" Elə bil onun acığına bu günün növbəti mərmisi düşdü şəhəri ikiyə bölən körpü tərefə, - Deyəsən, içib keflənlərlə, hara gəldi tulamazlayırlar bombanı, lənətə gəlmİŞLƏR!.. Ətrafdakı ağacların salamat qol-qanadı qalmamışdı. Nə vaxtandır sulanmırkı deyə əksəriyyəti qurumuşdu. Gözünü katakombanın nəhəng qapısına dikdi. Katakomba yeddimərtəbəli binanın zirzəmisiydi. Binanın dörd mərtəbəsi üçub piramida forması almışdı. Amma zirzəminin giriş qapısına gedən yol təmizlənmişdi. "Guya müharibə vaxtı adamları burda gizləyib xilas edəcəkdilər. Adammı qaldı xilas etməyə?"

Qarnı quruldadi. Qırx dəqiqə olardı burda oturub gözlədiyi. Ümid edirdi ki, oğlan evlərinə tez gələr, oturub bir az dərdləşərlər. Birdən katakombanın dəmir qapısı carlıtiyla açıldı. İçəridən saqqalı bir əsgər düz ona tərəf gəlirdi. Çatan kimi salamsız-kalamsız soruşdu, - Kimsən, nə axtarırsan burda, qoca?

-Elə-belə oturmuşam, bala, bu şəhərdə yaşayıram... - "yaşayıram" sözünü düzəltmək istədi, amma əsgər onun sözünü yarımcıq qoydu.

-Ne işlə məşğulsan? Kimin-kimsən varmı burda?

-Heç bir işlə məşğul deyiləm, tənha qocayam...

-Yazı-pozu bilirənəm mi?

-Bilirəm. Müsahib işləmişəm dinc dövrlərdə...

-Gel mənimlə... - özü qabağa düşdü, sağa-sola baxabaxa qocanı katakombaya apardı.

Katakombaya girəndən sonra əsgər ağır qapını itələdi, çarxını fırladıb bağladı. Qapı düşündüyündən də ağır imiş. Asma lampalar qalın şüşə örtüyün içində güclə közərirdi. Üzbəüz arakəsmə yan divara tam birləşmirdi. Gips bloklardan hörülmüş bu arakəsmə adamboyu suvanmış, qalanı isə çılpaq qalmışdı. Qarşidan elektrik generatorunun gurultusu eşidilirdi. Həmin keçiddən növbəti otağa adladılar. Eni-uzunu təxminən otuzun otuza böyük bir zal idi bura. İkimərtəbəli çarpayıları saymaqla qutaran deyildi. Bir kündə iri monitor qoyulmuşdu. Ekranda bayaq qocanın oturduğu park görünürdü.

Bir zabit monitorun qarşısında qurcalanırdı. Ondan əlavə iki hərbçi də vardi otaqda. Stolun üstündə qəribə telefon, xəritələr, tanımadığı alətlər vardi. Ayaqyolunun və dizelin qoxusu bir-birinə qarışmışdı. Qoca baxdı ki, hələ zalın iki küncündə yenə giriş-çixış qapıları var...

Ona çay süzdülər, konserv qabını açıb qabağına qoydu. Hər hansı bir silahlı qüvvələrlə əməkdaşlıq ehtimalı xeyli çək-çevir elədilər. Hər şeyi saf-çürük elədikdən sonra dedilər ki, katakombaya gözətçi lazımdır, o, bu işin öhdəsindən gələ bilərmi? Qoca düşünmək belə istəmirdi ki, ona bu yaxşılığı etmək istəyənlər hansı məzəhəbin, silahlı qruplaşmanın üzvləridir. Sadəcə, içində əminlik yarandı

ki, bayaqkı uşaqlar bura yaxın yerdə qorxu-hürküsüz çımırlarsa, demək, uşaqların ölümünü istəməyən qüvvələrdir. Həm də başa salmışdır ki, gündə üç qutu konserv və istədiyi qədər su istifadə edə bilər. Bu onu tam qane edirdi.

Həm də dostugilin evinə yaxındır, hər gün onu görüb, istədiyi qədər dərdləşəcək, - "Lap mühəribə qurtaranadək". Dağılmış şəhərin xofundan gizlənmək üçün ən münasib yer idi bura. Razılaşdı. Sığınacaqdən istifadə qaydalarnı, qəza çıxışı, sanitər qovşaq, su və ərzaq anbarı, radioaktiv və kimyəvi ölçü cihazlarının, fərdi mühafizə vasitələrinin yerini, nə etməli olduğunu ona izah edəndən sonra qəribə telefonun yan çarxını firladıb hardansa maşın çağırıldılar. Qocanın söndürüb-yandıra bilməyəcəyini görüb kompüteri özlərlə götürdürlər, generatoru söndürdürlər. Şam qutusunun yerini göstərdilər. Qəti şəkildə tapşırdılar ki, giriş qapısını açıq saxlaması və içəriyə kimsəni buraxmasın.

Qapını bağlayıb eşiye çıxməq olar, amma sığınacaqdən çox uzaqlaşmamaq şərtidə.

-İstəsən, axşamlar qalib burda yata bilərsən - bunu da demişdilər maşına minib gedəndə. Elə həmin gün oğlanı çağırıdı katakombaya. Bir-iki saata yüz ilin dostları kimi isinişdilər. Qocanın eyni tamam açılmışdı. Söhbətləri yaman tuturdu...

* * *

Son günlər yuxusu tamam qaçmışdı və çox vaxt gecələri qəbristanlıqda - arvadının məzarı yanında keçirirdi. Tanrı bu oğlanı ona qulaq dostu göndərəndən sonra doğma evinə də isinişə bilmirdi, fikri-xəyalı elə oğlanın yanında olurdu - "Görəsən, dostum indi neyləyir? Tənhaliğimi atdım, həyata bağlandım onunla görüşəndən sonra. Çox ağıllı, saf uşaqdır. Mühəribə onu vaxtından əvvəl qocaldıb, amma, yenə də uşaqdır". O, oğlanı doğma biri, bəlkə də nəvəsi kimi sevirdi. Sanki bu şəhərdə yalnız iki nəfər qalıb - o və oğlan. Dostuya vaxtı tez keçirdi və özünü cəhənnəmdə xoşbəxt sayırdı. Bu sevgi onun gözlerini açmışdı. "İnsan birləşə lazımlı olduğunu anlayanda ətrafdakı hər şeyin mənası da tamam dəyişmiş" - di gəl ki, onu itirmək qarğasasıyla az qala dəli olurdu.

Hər gün görüşüb dərdləşirdilər. Öyrəndi ki, öz hali dostunu yaman kədərləndirirmiş; hər gün sığınacağın iri ağır qapısını kilidləyib yerin altından çıxanda oğlanın ona əməlli-başlı yazılı gəlmiş və dəmir qapının danqılıtısını eşidən kimi pəncərələrinin qabağını kəssdirib qocanı seyr edirmiş. Dostu düz deyirdi, onun nimdaş pencəyi, zolaqlı şalvari, aq-sarı damalı köynəyindən başqa dəyişəyi yox idi. Qoca katakombadan günün sonunda elə yorğun-argın çıxırdı ki, deyərdin bəs bir dəqiqliqə olsun dinib-dincəlməyib. Əslində isə sığınacaqdə görməyə elə ciddi iş yox idi. Ehtiyat su çənlərinin suyunu vaxtaşırı dəyişirdi, yeri süpürmək və geyim dəstlərini, mühafizə vasitələri yıqlan yeşiklərin tozunu alırdı, vəssalam. Qalan vaxtı yatırıdı. Gö-

rünür elə qaranlıq otaqda yatmaq onun əhədini üzürdü. Sığınacağın havası vaxtından qabaq gelmiş ölüm kimi ona düşmürdü.

Dünən birlikdə sığınacağı səliqə-səhmana salmış, rəflərin tozunu almışdır. Bu gün də ona kömək edəcəyinə söz vermişdi. Onun yeraltı qurğuya, fərdi mühafizə vasitələrinə böyük marağı vardı və o ki var suallar yağıdırırdı. - "Əleyhiqazlar adəmi necə qoruyur?", "Rentgenmetr cihazı necə işləyir, onu kim icad edib?", "Birdən atom bombası atsalar, burda neçə nəfər və neçə ay qala biləcək?"... - qoçanın başını əməllicə qatırdı. O da bu sualların heç birinə cavab verməyib savadsızlığına gülürdü. Oğlan sevinirdi ki, gördüyü işi, çəkdiyi əziyyəti hələ heç kim görməsə də, bir gün bu xidmətinə görə ona "əhsən" deyənlər tapılacaq.

-Niyə yiğisib birdəfəlik sığınacaqdə yaşamısan? Qonşu olardıq...

-Atəmin evi deyil ki, dövlətin sığınacağıdır, xalq üçündür. Mənim vəzifəm buraya nəzəret etmək, buranı hazır vəziyyətdə saxlamaqdır - həmyəşid kimi danışırı onunla.

-Sənəcə, tam saz vəziyyətdə dirmi, hər an insanları qəbul edə bilərmi katakombamız?

-Bircə işıqlandırması generatorladır, onun da dilini bilmirəm. Sığınacağın tüstü bacası işləmir dedilər. Amma az da olsa yel çəkir haradansa. Bir qutu şam varımızdı, bir şey olsa on-on beş gün bəsimizdi. Həm də qurğu uzun müddət qalmaq üçün nəzərdə tutulmayıb ki... Bombalama səngiyən kimi adamlar buradan çıxmalıdır.

-İnsanları burdan kim çıxaracaq? Kim biləcək ki, burda adamlar qalıb?

-Telefon var, amma işləmir deyəsən. Yəqin kimsə əlaqə saxlayar içəridəkilərle...

-Görəsən neçə günlük su, qida ehtiyatı var burdu?..

-Hardasa, üç yüz əlli adamı bir həftə saxlamağa yetəcək qədər. İçəridəki anbarı görsən, gözlərin kəllənə çıxar...

-Bax e! Yeraltı cənnətdir ki...

-Yox, balası, - qoca qayğılandı, - yerin üstündə sakitlik olsun, bu, torpağın altında kef çəkməkdən min dəfə yaxşıdır. Yerin altı köstəbəklər, siçanlar üçündür... Əgər buraya sığınma olsaq, adamlara yol göstərməkdə mənə kömək edəcəksənmi?

-Əlbəttə! Mənə etibar edə bilərsən...

-İstəyirsənsə, termos çayım var, adama birini sözüm.

-Sənin çayının lezzəti başqadır, içək deyirsən, içək! Komandır öz əsgərini çaya qonaq eləyər də... - qoca oğlanın zarafatlarından incimirdi. - Dünən bizdən yuxarıdağı məhəlləni yene vurdular, bir ailə tamam məhv oldu... - qayğısız üzünü qəfildən kədər bürüyəndə elə bil qocanın üreyinə iynə batırdılar. Dostu ölümdən qorxduğunu gizləmək istəyirdi. Qoca ona təskinlik verməyin təhərini tapa bilmirdi.

-Dünya qudurub!.. İnsan bu qədər ucuzlaşarmı? Atom bombasını atsaydılar birdəfəlik canımız dincələrdi, - polie-

tilenə bükülü tixaci termosun ağızından çıxardı. İki stekan yaxalayıb taxtın üstünə qoydu, ikisinə də çay süzdü. Çaydan ətirşah qoxusu gəlirdi. Qoca, ərik qaysılarını boyunbağı kimi sapa düzüb orta dirəkdən asmışdı. Bir ovuc qaysı qoparıb oğlanın ovcuna qoydu:

-Ye, ürəyə xeyri var...

-Sabah səninçün dükandan bir az şəkər, mer-meyvə qaxacı alıb getirərəm.

-Yox! Lazım deyil. Yolda başına bir iş gələr, peşiman qalaram - şəhərin bu səmtdəki tək "cuhud dükanı" məscidi yanındaydı və hamı deyirdi ki, məscidə görə "Yaşıl küçə"yə mərmi atmırlar. Amma qoca buna inanmirdi, - "Atanın nə imanı var, nə dini". Şəhərdə vaxtilə çox məscid vardı, ancaq ən məşhuru nədənsə "Yaşıl küçə"dəki idi. "Bəlkə də adamların bu qədər günah etməyə meyilli olmağı elə məscidlərin çoxluğundan idi!"... - qoca bunda nəsə ince bir əlaqə görürdü.

-İncimə, gedəcəyəm. Bir halda ki, çayını içirəm, qoy şəkərin dadımı da unutmayaq. Bilirsən, bu yaxınlarda supermarketin qalıqları arasından manpası qutuları keçmişdi əlimizə, doyunca yedik. Nə vaxt idi manpası yemirdik...

-Qaysı hamisindən yaxşıdır. Ayağım düşəndə özüm qaxac alaram. Məni tək qoymursan, çay içib səhbətləşirik, başımız qarışır. Bu hər şeyə dəyər. Allah köməyin olsun... Bircə bu lənətə gəlmış müharibə tez bitsəydi sənin kimi cavanlar da ölümün cəngindən yaxalarını qurtarardı...

-Bitəcəkmi bu müharibə?

-Bitəcək, əlbəttə bitəcək. Bütün müharibələr bir gün mütləq bitir. İndiyədək neçə müharibə oldu, bitmədimi?.. Hər qaranlıq gecənin bir sabahı var deyirlər, yəqin bu da bitər. Amma gör nə qədər insan hədər yerə qurban gedir... Naməndlərin "haqq" deyib bağışan dövrənidir. Qorxulu zəmanədir, dostum. Bir gün bizim də üzümüzə günəş doğar... Təki gələcək nəslin kökü kəsilməsin...

-Niyə insanlar müharibə etsin ki?..

-Müharibə qəzebdən doğan şədir. İnsan tamahi çox qorxunc şəydir. Biri əlindəkini itirmək istəmir, o birisi isə onun əlindəkini qapazlamaq istəyir. Hərə odu öz qabağına çəkəndə dava başlayırs...

-Sən də qorxursan müharibədən?

-Müharibədən qorxmayan insan yoxdur. Əlbəttə qorxuram... "Günəş yoxsa, torpağın üzü soyuq çəkər", deyiblər. Yadına gəlirmi bir-birinə qarışan maşın siqnalları, müsiqi səsləri, küçə alverçilərinin hay-harayı, yemekxanaların ədvalı qoxusu, qaynaşan marketlər, bazarlar?..

-Xatırlayıram. Ən çox da "Xiyaban"da piknikə yiğışdığımız günləri xatırlayıram...

-İndi qohum-əqrəba xatırlayan yoxdur. Sevinci yadırğayıb hamı. Həmin yollar, küçələr, o səs-küylər, xatırələr uçqun altında qalıb, toz-torpaq içində gömülüb, yaddaşlarda irinləyib bu hissələr...

-Atam axşam deyirdi ki, Allaha yazıçı gəlir. Yaratdığı insanların vəhşiliklərinə görə Tanrı xəcalət çəkirmiş,

dərd-qəm içində qalıbmış. Babam isə ona acıqlandı, lağa qoydu Allahı, - "Bəlkə İləhiyə bizim köməyimiz lazımdır, başı cəncəldədir? Birdən İblis onu zindanda qifillayar, tez yır-yığış elə, silahlan, gedib kişini xilas edək!" Mən Allah-dan nigaranam. İstəyirəm ki, O, hər kəsdən güclü olsun, bircə anda hər şeyi yoluna qoya bilsin, insanları ölməyə qoyması. Mən ölmək istəmirəm. Amma Allah həqiqətən zindana salımsa, onu xilas etmək üçün bu dəqiqə ölməyə hazırlam... - oğlan qocayla göz-gözə gəlməmək üçün utancaq baxışlarını ondan gizlədirdi. Dostunun əlini ovcuna aldı, yanında oturdu: - Əgər Allah sənin ölməyini istəsəydi, heç əvvəlcədən yaradardı? Ölüm səni indiyədək yaxalamadısa, demək sən ona lazım deyilsən. İnanmaq lazımdır! İnanmaq! İnanmaq! Yapışmağa bir saman çöpü də olса, inanmaq lazımdır! Özünü inandırmalısan ki, tezliklə bu müharibə bitəcək və sən ailənlə birlikdə sağ-salamat işıqlı sabaha çıxacaqsan.

-Deyirlər bu yaxınlarda atəşkəs razılığı olacaq...

İndiyədək çox atəşkəslər gördük. Təki bu dəfə sonuncu olsun. Doyunca sevinərdik. Daha itlər də sevinməyi yadırğayıb...

-Cəko səni qapanda necə qorxmuşdu, ay aman!.. - oğlan səhbəti niyə çevirdi, qoca özü də anlamadı, - "Bəlkə də müharibənin bitəcəyinə inanmır"...

-Yaman quduz itin var. Hər gün bura gələndə dördgözlə məhlənizə baxıram, - "İndi böyürdən çıxar, bir azdan çıxar!" - dilimin altında mızıldamağımı başqları da eşidib yəqin. Qulağım mərmi səsində, gözüm də sənin itini axtarır, - qocanın üzü çoxdandır belə gülmürdü. Həqiqətən çox qorxmuşdu onda. - Qapını açanadək gözüm arxada qalır. Güclü, sağlam itdir. Ən çox da eyzan horra axan sallaq do-daqlarından, kəskin dişlərindən, şəlpə qulaqlarından qorxuram. Ləhləyəndə adamın ürəyi qısılır, elə bilirsən ki, bu saat səni div kimi dirigözlü udacaq. Yaşlı olar...

-Beş yaşındadır. Bir az özümü gec yetirseydim qolunu qoparacaqdi. Özüm səndən betər qorxmuşum. Səni gücə aldım onun əlindən.

-Hə, yaman qudurmuşdu. Başını saga-sola döndərib qolumu dirsəkdən qoparmaq istəyirdi. Amma sən də əlin-dəki dəmirlə o ki var əzişdirdin ha yazığı...

-Yaxşı ki pencəkdəydi, yoxsa biləyini qoparacaqdi. Çox qorxmuşum. O gecə Cekonu o ki var çırpdım. Zingildəyib üzr istəyəndən, səhvini anlayandan sonra barışdım.

-Belə vaxtda it saxlamaq görəsən nəyinizi lazımdır? Yol-yolağa yox, qapı-hasar yox...

-Nə bilim. Qovası deyilik ki, həyətdən... Atam deyir dağlımış şəhərdə oğru-quldur çox olur. Cəko olmasa, evimizi talamağa gələrlər, bir şey tapmayıb adamı öldürərlər. Yenə də səsimizə həyandır. Bir də, qoxumuzu alıb. Allah göstərməsin, sabah birimiz uçqun altında qalası olsaq, yərimizi axtarib tapmağa gərək olar. Cəko ilə çoxlarının cəsədini tapmışq. Hətta iki dəfə salamat adam xilas etmişik.

-Düz deyirsən, belə iti saxlamağa dəyər. Ağlılı və zi-rək keşikcidir, onszı keçinməzdiniz. Amma dostun gözümün odunu yaman alıb. Deyəsən, məni görməyə heç gözü yoxdur. Yedirməyə nəsə lazımdır, ona görə sual vermişdim...

-Səhərlər evə qayıdanda ağızı qan olur... Özü yeməyə bir şeylər tapır, bizdən heç nə istəmir... - oğlan başını yerə dikəndə qocanın eti ürpəndi. "Onszı da çoxu meydandırda, kükçədə qalıb iyənir. İt yesə nolacaq ki?" - Yenə də ondan ehtiyatlı ol. Özü də itlərdə xasiyyətdir, bir nəfərin gözünün odunu aldılarsa, hər dəfə üstünə hücum çəkməkdən xoşlanırlar...

-İndiyədək tanıyar məni. Həm də bilir ki, ürək-göbək qalmayıb məndə, bir dəfə bağır-dalaq eləyib, bəsidir. Nəcə qorxaq olduğunu yaxşı bilir. Mənə görə onu o ki var döymüşən, yəqin bir də o kötəklərdən yemək istəməz, - qoca altı torbalanmış yuxusuz gözləriylə oğlanı oxşadı; onun baxışlarındakı saflıq və nəvəziş yerinə qayılmışdı...

* * *

Gününü yenə qəbristanlıqlıda keçirdi. Bir də şər qarışanda evə qayıtdı. Binanın girişini bağlamış beton panelin böyründən güclə sivişib ikinci mərtəbəyə qalxdı. Mənzilin qapısı içəri aşmışdı, - "Görəsən, bir kiliqli qapı tapılar mı şəhərdə?" Dörd yanı qarış-qarış nəzerdən keçirdi, - "Keçmiş şən günlərin heç ruhu da qalmayıb bu evdə. Divarların dili olsayıdı, çoxlu xatırələr danışardı mənə", - mənzil onu sixirdi. Axır vaxtlar uzun və zəhlətökən olmuşdu gecələr. Otağın bir küncündə çarpayı, digər künkündə miz, bir də kətil vardi. Suvağı çat-çat olmuş kəllə divardan mərhüm arvadının şəklini asmışdı. Ortada odun sobası qoyulmuşdu. Keçən qış çox soyuq keçmişdi. Çay-çörəyi də bu sobada qızdırıldı. Sobanı qalamaya nə qədər desən taxta-tuxta vardi. Qonşu sahibsiz mənzilin döşəməsini keçən qış söküb yandırmışdı. Əli gəlməmişdi öz döşəməsini sökməyə, - "Öz zəhmətimin istisnə qızınmağa hələ çox var", demişdi. Qulaq dostundan ötrü darıxdı. Birlədə yaşasayırlar şirin söhbətlərilə divarları yenidən isidərtilər. Ağlına gəldi ki, şəhərdə tek-tənha eşələnən hər kəsin bu ağır günlərdə ən böyük arzusu elə özlərinə qulaq dostu tapmaqdır...

-Yaxşı ki, oğlum, nəvələrim təhlükəsiz yerdədir, müharibənin qıçılcımları hələ oralara düşməyib - yatağına girdi. - Bu yaşdan sonra ölümənmi qorxacağam? Siz öz həyatınızı qurtarın, mənə heç nə olmaz.

-Eh, qoca, sən özün də onların həyatının bir parçası deyilsənmi? - divardakı arvadının şəkliydi onunla "danışan".

- Sən ölücəksən, amma onların həyatı sənsiz davam edəcək.

-Olsun. Allaha lazıim deyiləmsə, daha kimə lazıim olmaliyam ki? Yük olmadım, yaxşılıq etdim oğluma. Məni burda qoymuşuna görə kimsə qınamaz balamızı. Uzaqbaşı, onu qınayanları, - "Öldü, anamın yanında dəfn etmişəm", - deyib başından rədd edəcək. Kimdi məni bir də sağ-sala-

mat görən...

Tutaq ki, bu həyatdan nəsə öyrənmişəm. Nolsun, nə öyrədəcəyəm oğluma, nəvəmə? Bunun nə köməyi dəyəcək onlara? Hər kəs özü öyrənir, hamı öz həyatını yaşayır, mənim həyatımın onlara nə dəxli var? Bəlkə də məndən daha çox şey öyrənilər bu həyatdan. Ağillılar gördükələrini onszı da götürür. Axmağın gözü ayağının altını görmürsə, buna sən nə edə bilərsən, mən nə edə bilərəm?.. - qoca hər dəfə arvadının məsum gülümşəməsinə baxdıqca divarların soyuğunu daha çox hiss edirdi. Bu şəkil həm onu söylədir, həm də layla çalıb gecələr yuxuya verirdi. - Gəlinimiz ərimi sevməkdən bilsən necə qorxurdu?.. Qəşş edib güləndə də kədərini gizlədə bilmirdi, zavallı. Onlar burda olmadığı üçün azad və sərbəstəm. Bircə ölmək dərdim var, başqa heç nə. Dərd nə qədər çox dərinə işləyirsə, ürəyin bir o qədər bərk ağrıyrı.

-Deyəsən, getmədiyinə peşiman olmağa başlayırsan. Amma məni burda tək qoymadığına görə sənə hörmətim yüzqat artdı, bunu bilirsənmi?.. Şam yeməyinə bir şey tapıb yemisən? - arvadı soruşdu.

-Dürt deyince dolma yemişəm! - əslində, qoca dolma filan yeməmişdi, sadəcə, gözünün acısını almaq vaxtı çatanda qulağına dolan səsənlər səhbətləşməyə vərdiş eləmişdi. Sühl dövründə də tək qalandan özüylə danışardı. Dəqiq yadında deyildi, deyəsən, bu vərdiş arvadı dünyasını dəyişəndən sonra başlamışdı. Arada-bərədə öz-özünə zümrüdə edər, hətta, mahni da oxuyardı. Arvadının məzar daşıyla danışanda isə lap şövqlənirdi.

-Sobanı qalayım, üzümürsən? - arvadının da aşırı qayışı olmaya...

-Yox. Üşümürəm, üzüsəm özüm qalxıb qalayaram.

-Dolmanın qoxusu məni də vurdı, mən də boyat dolmanı sevirəm... Üst-başın it kökündədir, niyə paltarlarını isləğə qoyub yaxalamırsan? Heç olmazsa alt paltarlarını yu.

-İstəmirəm. Bu boyda şəhər toz-torpağın içindədir. Gör dünyada nə qədər zibilliyyə dönmüş ölkələr var... Dünya kirlidir, mən yox, - amma doğrudan da son vaxtlar böyürəkləri sözünə baxmır, sidik saxlamırdı. Alt paltarları qoxurdu və düşündü ki, imkan düşən kimi yumaq lazımdır.

"Bir karlı qazan tənək dolması olsayıdı nə yeyərdim... Özü də turşməzə inek qatığıyla!" - kipriklərini möhkəm möhkəm sıxı ki, mədəsi dolma xülyasından duyuq düşməsin... - "Allaha o qədər yalvarıram ki, əvəzində mənə şirin, maraqlı yuxular göndərir".

-Sabahdan yorğan-döşəyimi də götürüb katakombaya köçüm gərək. Oğlana bir az da yaxın olaram...

-Axı sığınacağa başqalarının girməyini qadağan ediblər... - indi də oğlan gəlib durmuşdu qənşərində.

-Qələt eləyiblər! Neçə ki, canında can var, bizim dosluğumuza kimsə qarışa bilməz! Sən olmasan dağıntılar altında dəli olaram... - oğlanın üzünə deyə bilmədiyini indi ürəklə piçildədi. Təsbehini döşəyin altına soxub yaniüstə

çevrildi. Oğlan qocanın kürəyini, ayaqlarını yorğanla bürmələdi.

-Sən də get yat, gecdir... - qoca bir əlini başının altına qoyub yerini rahatladı. Oğlan qocanı yuxuya verəndən sonra çıxıb getdi.

-2-

-Evdə tərhalva olmalıdır, qoy gedib gətirim - oğlan çayı tələsik axıradək hörtədib qalxdı. Qocanın etirazı ağızında qaldı, bildi ki, dostu nəsə yaxşılıq etmək istəyir, odur ki, saxlamadı, - Yaxşı, sən deyən olsun. Amma azca gətir... - xətinə dəymək istəmədi. "Uşaq vaxtı xeyirxahlıq etməyi mən də sevərdim. Bilirdim ki, əvəzində məni tərifləyib başımı sığallayacaqlar. Elə buna görə uşaqlar safdır. Qoca ölümdə ağırtımir, uşaq ölündə adamın içi göynəyir. "Uşaqlar ölmürlər, Allah onların səhv düşmüş dünyalarını dəyişir" - bir dəfə körpə meyiti tapanda atasına təsəlli üçün demişdi bu sözü.

Eşikdəki sərinlik sığınacağın qapısından içəri dolan kimi canı çıxır, qaranlığa qovuşanda meyit kimi soyuyurdu. Torpaq döşəmə nəm olduğunu oynaqlarının ağrısını tərpədirdi. Burda özünü evdekindən təhlükəsiz sayırdı, ölüm mümkünsüz görünürdü qocaya. "Nə də olmasa adı üstündədir - sığınacaq!". Amma yenə də, - "Quşun da yuvasını uçurmayıncı evinə baş çəkməyə gəlib-gedir" - hələ ki, bir müddət evində gecələməyi üstün tuturdu. İşığı olsayıdı, başqa məsələ, fikirləşmədən köçərdi bura. Başa düşürdü ki, baliqlar sürü halında şikar olmaqdan qurtulur, amma o, əksinə, bura sıçınsa mərmisiyə tuş gəlməz. Elə buna görə şəhərdəki köhnə tanışlar da bir-birinə yaxınlaşmırı. Həm də ona görə ki, sabah bunun tikə-tikə parçalanıb kiməsə dərd olmayı var... - Müharibə insanları bir-birindən belə ayırrı. Görək illərdir anbarlarda qalıb paslanmış silahlar nə vaxt qurtaracaq... - çay stekanını ağır-ağır ağızına apardı. "Təbiətin gözəlliyinə xələl gətirənlər, Allahın işinə qarışanlar çox mənfur insanlardır, çox!"... - gözü yarıçıq qapının böyründən süzülən işiq selindəydi. Bir azdan oğlan əlində tərhalva qutusunu içəri girəndə cana gəldi.

-Mən qayıtdım... - əlindəki qutunu səliqəylə açdı, tərhalvadan bir çımdık qoparıb ağızına qoydu, - Xarab olmayıb, əla dadır...

-Bura bax, birdən oğurluq olar ha?! - o da bir çımdık götürdü. - Bəh, bəh! Düzünü de, oğurlamamışan ki, evdəkilər danişmazlar?

-Yox, dükandan aldım, evdə qurtarmışdı... - oğlan termosdan özünə yenə çay süzdü.

-Yalan danışma!

-Allaha and olsun. "Cuhud dükani"ndan. Pulum vardi. Müharibədə pul cuhudlardan başqa kimə lazımdır ki? - sinəsi arzularla dolu olan, lakin, içindəkiləri başqasına danışmağa utanan

cavan kimiydi. Gözləri işiq saçırı. Dayanmadan bir qur-

tum alır, qocaya gülümşeyir, tərhalava atırdı ağızına.

Qoca indi fikir verdi ki, onun üzündə təzəcə sixilmiş sizanaq var. Sızanağın yeri qızarmışdı. Adamin gözünə ilışdırı hər baxanda. Oğlan bunu sezdi. İndi qoca hər dəfə gözüñü onun üzünə dikəndə qeyri-ixtiyari barmağını sizanağın üstünə qoyurdu. "Cavanlaşır, özüne fikir verməyə başlayıb, eybəcər görünmək istəmir": - Payın çox, ağızin şirin olsun. Ləzzətlidir. Çoxdan yemirdim, dadımı unutmuşdum. İnsal-lah, qoy müharibə qurtarsın, əvəzini minqat çıxaram.

-Təki tez qurtaraydı... Tikə-tikə olmuş insan cəsədləri adamın gözü önündən çəkilmir.

-Hər şey qalıb Allahın insafına... İnsanlığın dəyəri qalmayıb, dostum. "İnsan" sözü mənim də qulaqlarında "qatıl" kimi söslənir. Şeytan öz qoşunuyla dincliyimizin üstünə cumbub, dinc yaşamaq istəyən insanlıq isə bunun uğrunda ayağa qalxmır. Ən pisi bax budur. İnsan gərək dincliyin qədrimi öz canından çox istəsin.

-Sühl nə vaxt gələcək, görəsən?... - oğlanın bu cür dərin danişmağı qocanı titrətdi.

-Sühl gələcək, amma geci-tezi var. Sühlün dalınca bu qoca vaxtında dünyanın o biri ucuna da gedərdim.

-Mən də səninlə gedərdim... - oğlan gözlərini yerə dikdi. Deyəsən, doluxsunmuşdu. Qoca hazırlaşırkı ki, sorusun görsün, oğlanın kimi qalıb, kimlərini itirib bu qan-qadalı illərdə, amma sığınacağın qarşısında dayanan yük maşınının səsi qoymadı. İkişi də eşiyyə çıxdı. Bir zabit, beş əsgər idilər. Maşındakı yesikləri köməkləşib yerə boşaltdılar. Zabit yüksək siyahısını qocaya verib imzalatdı, bir nüsxəsini döş cibinə qoysdu. Gəldikləri kimi də maşına doluşdular. Tələsənə oxşayırdılar. Zabit yüksəkliyi içəri yiğməyi tapşırı. Qocaya, - Yükdən göz-qulaq ol. Bu uşaq-muşağı da içəri buraxma, bura məxfi obyektdir! - səsini qaldırıb bunun əmr olduğunu anlatmaq istədi. Maşın döngədə burulub gözdən itəndən sonra oğlan qocanın ağızına baxdı. O isə, - Nə deyirsən, kömək edirsənmi mənə? - dostunun üzünə gülümşəməyə çalışıdı, amma özünün rəngi bozarmışdı. Köməkləşib yesikləri anbara daşıdılar.

-Bunlar nədir belə? - oğlan qocanın səssizliyindən darıldı.

-Konservləşmiş ərzaq.

-Bunları kim göndərir?

-Müharibə edənlər, silah satanlar, qan tökənlər... - hələ də zabitin əmrini udquna bilmirdi.

-Niyə?

-Şikarlarını yedirmək üçün, öz əcəlimizlə ölməyək deyə.

-Bu necə ola bilər?

-Tərhalva kimi! Təki müharibə uzansın, əli silah tutanların hamısı birdən qırılmasın. Ovu bəsləyir, sonra ovlayırlar... - dinclərini alanda qoca oğlanı süzdü. Bildi ki, zabitin dediyi "uşaq-muşaq" sözü onun şəstinə toxunub. Elə bil sixılırdı daha burda onunla oturmaqdandır.

-Bir şey deyim sənə?... - səsi titrəyirdi oğlanın.

-Mənə hər şeyi deyə və etibar edə bilərsən. Axı biz dostuq...

-Keçən ay əsgərlər buraya bir qız uşağı gətirmişdilər... Ciyinlərində düşürdülər maşının kabinəsindən. Qız nə qədər çabalasa da onların əlindən xilas ola bilmədi... Ağzına əski tixamışdır. İki əsgər idi...

-Yəni deyirsən ki, bunlar o qızı...

-Mən o qızı tanıydım. Yuxarı məhəllədə olurdu. Büttün yaxınlarını itmişdi... Bir neçə saatdan sonra əsgərlər qızı kisədə çıxardılar. Kisə tərpənmirdi...

-Öldürmüş olalar?

-Qız yaşayan məhəllədə bir daha onu görmədim... O hələ çox uşaq idi...

-Gecələr gözdə-qulaqda ol, Ceko hürəndə pəncərədən bax, birdən ərzağa görə katakombaya oğurluğa girən olar... - dərhal bu söhbətin kəsilməyini isteyirdi.

-Narahat olma, bu gündən Cekonu hava qaralan kimi açıq saxlayacağam. O qoymaz burdan bir sərçə də ucsun - ona elə gəldi ki, qoca ona "Bir də sığınacağə gəlmə" deməyə çəkinir. Durub getmək istədi, - Yaxşı, mən gedim. Əgər bir köməyə ehtiyacın olsa, çəkinmə. Ərzaq yükü gələndə görsək ki, iş çoxdur, o biri məhəllədəki dostlarımı da köməye çağıraram...

-Bu gün ikimiz də yorulduq, gedib dincələk. Amma sabah gəl, qutuları yerbəyer edək, qaimədəkilərin hamısını dəqiqləşdirək - guya heç onun dediklərini eşitmədi.

-Mütləq gələrəm! - gözləri işıldadı oğlanın.

Kömekləşib sığınacağın qapısını kiliplədilər. Parkadək yanaşı addımladılar. Sığınacağın üstündəki yarımcən binanın pəncərələrində yel vurub-yengələr oynadırdı. Katakombanın miskin göy qapısına nəzər saldılar, dinməzcə sağollaşıb ayrıldılar. Qoca gözdən itənədək oğlanın baxışları ondan asılı qaldı...

***

"Qapı-pəncərə yandırırlar"... - yanın boyanın kəskin qoxusuna yuxudan ayıldı. Pəncərənin qarşısına keçdi. Şəhər sümüksüz ət kimi yayxanmış, qızdırımdan sayıqlayırırdı. Tüstü çıxan yerlərin günbəgün necə azaldığına köks ötürdü. Çölün soyuq mehi şəhərə dolmuşdu. "Bu şəhər mən tanıyanın belə qəribə şəhərdir - günəşi yandırır, gecəsinin soyuğu isə adamı kəsir. Çölün küləyi həmişə adamın yadına Allahı salır nədənsə. Ele bil Allahın nəfəsidir, nəsə deyir..." Qarşı küçədə çətirini itmiş qocaman ağacın hali ürkən dağlayırdı, - "Bu ağacın pöhə verməyi bir də qaldı yüz ildən sonraya... Külək də əvvəlki kimi nəvazişli deyil.

Əvvəller küləklə görüşən yarpaqlar sevincək titrəşədilər, indiysə, zorlanmış azyaşlı qız kimi solmadan qopur budağından. Küləyin kobud öpüşündən iyənir indiki yarpaqlar. Bu yarpaq yerdə də saralmaq bilmir. Hə, yerdəki yaşıl yarpaqlar gör zorlanmış qızə necə oxşayır"... - istədi sobanı qalasın, amma yandırmağa bir şey toplamamışdı. "Ele sakitlik idi ki, yerə düşən yarpağın da səsi az qalır eşi-

dilsin, amma gün çıxar-çixmaz mərmilər xoruz kimi banlamağa başlayacaq... Hər şey qaranlıqda yox olub - gözəllik, ədalət, dinclik - hər şey"... - Bu cığırlara yaşıl bərəkət sər, yaşıl yollar düzəlt, Allahım! Qoy bu şəhər dikəlsin, gedənlər qayıtsın, körpələr, uşaqlar sənin gözün qarşısında yenə oynasınlar, desinlər-gülsünlər...

Günəşin çıxmağına hələ bir-iki saat qalırdı. Axşamdan qəti qərarə gelmişdi ki, birdəfəlik sığınacağa köçüsün. Alatoran olsa da təsbehini, arvadının şəklini yorğan-döşəyin arasına qoyub yükü bürmələdi, sonra ciyinə alıb evdən çıxdı. Şəhər hıqqanaraq qaranlığın ağırlığını üstündən ya-vaş-yavaş itələməyə çalışırdı. Bərk acmışdı. Sığınacağa çatan kimi bir qab konservi qabağına qoyub yeməyi düşündi, - İkincini də dostumla birlikdə yeyərəm... Qarşısına tə-kəm-seyrək ruh kimi adamlar çıxırdı. Çoxu yandırmağa taxta parçaları toplayırdılar. "Bu gecə bombalamayıblar" - hərdən başını qaldırıb binalardan sallanan bədheybət beton panellərə baxırdı, - Ele bil şəhəri yerlə yeksan etmek isteyirlər, köpəyuşağı!..

Sığınacağın qarşısına çatanda çiyindəki yükü yerə qoydu, belini dikəldib onurğasındaki ağrını sinirdi. Oğlangil tərəfə baxdı. İşıq-zad gəlmirdi. "İndi xorna çəkir. Qoy yatsın, ömür hələ qabaqdadır, tələssəcək yeri yoxdur. Cavanlıq, diribaş cavanlıq, səni harda, nə vaxt itirdim görən"... - Kaş bu yorgun qocanı hər səhər sən oyadaydın, ay cavanlıq!.. Yat, dostum, gümrah olmaq üçün yatıb dincəlmək vacibdir. Sən qoca dostuna fikir vermə. Mən ona görə tez dururam ki, gün işığını bir az da çox görün. Ölümün qoxusu adamın burnuna dəyəndə insanın gözündə işıqlı dünya lap gözəlləşir. Sən bunu çox sonralar anlayacaqsan. İndiysə, yat...

Qocanın yorgun gözlərinə baxan deyərdi ki, haradansa, çox uzaqlardan, uzun və yorucu yoldan gəlib. Kənddə basının yanında qaldığı uşaq vaxtlarını, yadında qalan çayları, dağları xatırlamaq istədi, amma fikrindən vaz keçdi. Üstünü toz basmış xatırələri yada salmaq üçün əziyyət çəkəcəkdi, - "Onsuz da havalanıram, bir az da qalsa doli kimi küçədə bağırbağır gəzəcəyəm" - toz-torpağı, kif qoxusunu heç sevmirdi. Bir az aralıda boğuşan pişiklərin səsinə çöndü. Dişi pişik belini dikəldib qəzəblə miyoldayırdı, arada isə quyruğunu tez-tez yelləyib onunla cütləşmək istəyən erkəyin üzünə ilan kimi fisildayırdı.

Qoca, pişikləri çox sevirdi, - "Məsum və sadıq heyvanlardı". Dişinin cütləşəndən dərhal sonra yerdə dayanmadan mayallaq aşmasının səbəbi bu günə qədər də qoca üçün bir sərr idi. Dişinin içini yandıran göynərtini necə sinirdiyinə baxdı. "Sevişmək qarşılıqlı ləzzətdir, bu zavalının əzəbindəki hikmət nədir görəsən, İlahi?" Qapının qıfilini açdı. Pişiyin miriltisəna qəzəbləndi, - Zəhrimər, çər dəymisi! Heç nə vecinə deyil!.. - ağır qapını güc verib carlılıyla araladı. "İmkən tapıb bu qapını da yağılayım gərək, ciriltisi adamın beyninə düşür..." - içəridən nəm torpağın, bir də dünən getirilən ərzaq taralarının qoxusu gəlirdi.

Öyilib yükündən yapışdı ki, içəri keçsin, amma qəfildən Cekonun boğuq səsini beş addımlığında duydu. Ceko pişiklərin erkəyini qovarağa saldı. İtin vahiməli səsi elə bil quyunun dibindən gəlirdi. Pişik qəfil götürüldü düz qocaya sarı,

- Çər dəymış, o yana rədd ol! İtin zəhmi qocanın basaratinə elə bağladı ki, əl-ayağı dolaşdı, əlindəki yükü tulla-yıb özünü qapının arxasına atdı. Ha itəledi ki, qapını ört-sün, qapı yerindən qırmızıdamadı. İkinci pilləkəndə dizüstə çökdü və döşəmədə mayallaq aşdı. Pişik gülle kimi onun üstündən tullanıb siğinacağın bir küncünə qısqıldı. İt ayaqlarını onun belinə qoyub qaranlığa tullandı.

-Qoyma, tez gəl, Cekonu çağır, yedi məni! - dili dolaşa-dolaşa gücü çatdığı qədər bağıldı. Bədənindən su sel kimi axdı. Dikəlib özünü eşiyyət atmaq istəyəndə it təzədən elə pəl vurdu ki, qoca yerə sərildi. İçindən gizilti keçdi, baldırları isindi, elə bildi damarlarına ölüm hopdu. Özünü isladanda uslufta udqandu. Hiss elədi ki, ağızında çox pis qoxu əmələ gəlib. İt qaranlıq zalda pişiyi artıq haxlamışdı. Zavallını künçə qısnayıb boş-boşuna hürür, gözünün odunu alırdı. Cekonun səsi elə guruldayırdı ki, elə bil it sürüsü dolub qaranlıq siğinacağa, indi xorla hürürlər. Eşq oyunu yarımcıq qalmış hikkəli pişik gah miyoldayır, gah da finxirirdi. Ceko pişiyin canını oxumışkən qoca səsini qısıb ehmalca eşiyyət səri dartındı ki, qapını örtüb oğlangılə səri qaçın, amma bu şəhəri Allahnın acı lənəti bürümüşdü axı...

* * *

Havada süzən mərmi pərlərinin səsi bu şəhərdə hamıya yaxşı tanış idi. Şığryan mərminin viytlisi adamin onurğa beynini büzürdü. Bu səsdən adam istər-istəməz yerə sərilib dişlərini bərk-bərk sıxır, qulaqlarını tutur. Ta, mərmi partlamayınca adamin damarlarındakı qanın donu açılmırdı. İndi həmin lənət düz qocanın kürəyini hədəfə almışdı...

İlk partlayışda siğinacaq titrədi, itin hürməyi qulaqbatıran zingiltiyə çevrildi. Qoca bir anlıq alatoranlıqla qaranlığın arasında qaldı. Sonra binanın can verən beton dirəkləri çiyindəki yükü düz siğinacağın qapısına doğru əydi. Qoca ayağa durub özünü eşiyyət atmaq istəyirdi ki, yarlaçıq qapının kölgəsini zülmət bürüdü. Əvvəlcə dəmir qapı zərbələ çırılıdı, sonra qocanın üz-gözünü toz bürüdü. Qisa aradan sonra azca aralıda daha iki mərminin kar guppultusu eşidildi. Qoca geri çekilib siğinacağın döşəməsinə uzandı. Toz-torpağın hənirtisi kəsiləndən sonra əllərini üzündən götürdü. Dünya qapqara zülmətə bürünmüdü. Qoca olanları kəsdirə bilmirdi, - "Hər şey bitdimi!?" - ölü olduğunu, yoxsa sağ qaldığını yoxlayacaq şüuru qalmamışdı. Ağlı başında qəlpə kimi oyana-buyana uçurdu. Qulaqlarındaki uğultu təzəcə keçmişdi, nəbzini yenice duymuşdu ki, beynindəki tanış piçiltülər təzədən bərpa olundu:

-Bilirəm! - oğlan həşirdəydi, - Gözlə, bu saat gəlirəm! Mən qayıdanan sən bir hovur otur, su iç, qorxma, indi gəlirəm! - bilirdi ki, oğlan artıq oyanıb və mərmilərin ka-

takombanın üstünə düşdüyüni görüb, indi onu xilas etmə-yə adam çağırmağa qaçıb. Dinşədi ki, görsün çöldən səs-səmir gelirmi, amma Cekonun nəbzindən və pişiyin yalvarış dolu miyoltusundan başqa heç nə eşidilmirdi. Ölüm öz sükunətini rahatca siğinacağın üstünə sərib dincini alırdı. Ceko kal-kal bir-iki ağız hürdü, amma Allah kəssin bu cür hürməyi - səsi canıyla birlikdə çıxırı.

Qorxu hər şeyi üstələmişdi. Qoca bu cür ölacəyini heç aqlına gətirməzdı. Bağırsaqlarını qarmalayıb ölümün qucağına qaçan yaralının halı bundan min dəfə yaxşı idi.

-Ey, ölüm, burdasan? - itin hürə-hürə quyrıq bulamağı kimi bir şey...

-Hə, mənəm, burdayam. Mənasız ümid üzündən özünü məhv etmə, sən burda ölməyə məhkumsan! - ölüm onun qulaqlarının dibində xisildayanda qocanın gözləri hədəqəsindən çıxdı. Divara söykənib astaca yerə çökdü. Cekonun zarılıtı qaranlığın dibsiz dərinliyində qulaqdan itdi. "O burdadır!" - qoca içində piçildədi. Ceko daha hürə bilmirdi, boş-boşuna yerində atılıb-düşürdü. "Ölümün qoxusunu alıb. Toxuna bilir ölümün soyuq yanaqlarına" - dilləri əsdi qocanın. Lap uşaqlıqdan ölüm adlı bələdan gözü-qıpıq idi. Müharibə acıları ona ölümün təkəbbürlü və lovgə olduğunu çıxdan anlatmışdı. Hər kəsə baş əydiren ölümən zəhləsi gedirdi. Bir də itdən və ilandan qorxurdu. Amma indi ölüm onu itin yanındaca əsarətinə almış, canına vicvicə salmışdı.

Dizi ağrıdı. Şalvarının balığını çekib əliylə yoxladı, - "Qanamayıb, yüngül şeydir", - piləkəndə yixılanda azca sıyrılmışdı. Əlhavasına ehmal-ehmal yeriyb taxtlar olan zala keçdi. Ceko onun addım səslərinə tərəf tələsəndə qocanın əl-ayağına dolaşdı. Qorxudan qocanın bütün sinirləri dik atıldı. İt onu ölüb qapının ağızında üzüeşiyə bir-iki ağız hürdü, sonra zingildədi və yenidən susdu. Dilini ovurdunda şappıldada-şappıldada bir neçə dəfə siğinacağın divarlarına özünü çırpıb ortalaqda vurnuxdu. Qoca dizlərini altına yiğib taxtda səssizcə oturmuşdu. İt dayanmadan ləhəyirdi. "Torpağın altında qalmaq bir zülm, itin səni qapmağı da ikinci zülm" - qoca səsini ciyərlərində həbs etmişdi, ürəyiyələ beyniydi qarpişan. Havani kor-koranə əllədikcə boş qalan əlinə az qalırdı ağlaşın. Dəhşət susamışdı, dilə dişlərinə ilişirdi. Elə bil mərminin nərlitisi bədənindəki suyu sovurub qurutmuşdu. Dili-ağzı zəhər kimi acıydı. İtdən qorxmasayıdı, gedib bir qurtum su içərdi. Ehmalca sinessini qabağa verib Cekonun yerini təyin etməyə çalışdı. Tapmadı. "Bəs sən hardasan, məstan?" - deyəsən piçildəyə bildi. "Bircə Ceko aman versəydi qurğunu yoxlayardım. Görəsən nəfəsliliklər tutulmayıb ki?" - susuzluğunun mütləq yatırmalıydı. "Yeməksiz günlərlə qalaram, amma susuz dözmürəm... Bəlkə də şəkərim var" ... - ağlı yavaş yavaş özünü gırləməyə başlayırdı.

Siğinacağın qara havası ucsuz-bucaqsız dərya kimi onu ağışuna almışdı və o, bu sonsuzluğun azığın sularında üz-məyi bacarmırdı. Qaranlıqda diqqətimi çəkəcək heç bir

ışarı yox idi, - "Bir az da keçsin, bəlkə gözüm qaranlığa alışar... Okean bu zırzəmidən sərfəlidir. Heç olmazsa, orda başının üstündə günəş var, ətrafi görə bilirsən, Allah üzünə baxsa, özündən bir işarə kimi qağayı da göndərər". - Nə axmaq rəng imiş qaranın zilliyi! - nəfəsi daralır, təngnəfəs olurdu deyə qorxunu ani yenib səsini çıxardı. Səsə pişik yerini dəyişib miyoldadı. Qoca ürəkləndi, - Can, qorxma, mən burdayam, tək deyilsən... - əliyle havanı yarib pişiyi səslədi, - piş-piş-piş... Heç olmazsa pişiyin ona siğınmasını istəyirdi. Pişiyin ayağı kağıza ilişib xışıldayanda bildi ki, dünənki tərhalvanın qutusudur. "Yəqin ki, bizi xilas etmək üçün çöldə özünü didir. Zavallı dostum, indi elə bılır ki, Ceko da, mən də ölmüşük. Haydi, xilaskarım, görün ha, taleyim indi sənin əlindədir, igidim!"... İtin hənirtisi aralanın kimi qalxıb yan taxtda oturdu.

Tərhalvanın qutusunu tapdı. Bir çımdık ağızına aldı. Ağzındakını ehmalca hayxırıb yerə tübürdü. Halva zəqqum kimi idi. Ödü ağızındaydı. Bir azdan daha bir çımdık aldı, - "İndi bir az dadı gəlir". Qapağını örtdü ki, qalanını dostuya birlikdə yesin. Qulağını girişə tərəf ha şəklədi, bir səs-səmir duymadı. Qaranlıq içində dolurdu, - Mən daha onunçün ölmüş biriyəm, yoxam. O, mənsizliyi qəbul edib...

Bir müddət yerindən tərpənmədi. Bardaş qurub oturmaqdan baldırları keyidi. - Bu da Allahın insafı! Mərmini başımıza salmadı, binanı üstümüzə yixdi... Bəlkə də belə məsləhətdir - artıq səsini Cekoya alışdırmağa qərar vermişdi. - Mərmi bizi tikə-tikə etməkdənə, bu cür xilas olmaq yaxşı deyilmə? Hə, Ceko? - it adını eşidib başını səsə çöndərəndə qulaqları şappıldı, - "Dinləyir məni. Bax belə. İndi biz dost olmalıyıq". - Gəl köhnə ə davəti unudaq, olan olub-keçən keçib. Allah bizi ağır sınaga çəkib. Dostumuz bizi xilas edənədək əlbir olmalıyıq, bir-birimizlə yola getməliyik. Burdan çıxandan sonra ürəyin nə qədər istəsə məni qapa bilərsən.

Amma burda dəlilik eləmə, pişikdən ayıbdır - dodağı qaçıdı. "Mən insanam, bunlardan ağıllıyam, eyinlərini açmaq, könüllərini almaq mənə düşər" - yavaş-yavaş özünə gəlir, səsini qaldırıqca ürəklənirdi. Özünü adam sayır, inamına təpər gələrdi. "İnsan nə qədər uzun yaşasa da, həyatdan bezib özünə ölüm arzulasa da, yenə ölümün amansızlığından daim qorxub. Di gəl, hökm verilibsə, vaxtdırsa, ölümən o yanası yoxdur" - ele bilirdi şəhərdə qalmağa qərar verən gündən başıdik, mərdənə ölməyi özünə təlqin edə bilib, amma indi düşündü ki, yox, bu mümkünüsüz xülyaymış.

- Yəqin çöldə Günəş çıxıb... Günəşin nə vecinədir ki, bir qoca, it və pişik qalib torpağın altında... Hamımız işığa möhtacıq, dostum. Günəşin nurudur göydən sevgi endirən, bərəkəti, xoşbəxtliyi bizə gətirən. Günəşin işığı olmasa yerdə canlı olmaz. Bütün canlılar işığa möhtacdır... Sən bilirsənmi ki, işığa çox baxmaq canlısı kor edir?.. Uzun zaman qaranlıqda qalsan yenə gözlərin kor olar... - "Allah göstərməsin, bu qaranlıqda çox qalsaq sonunda kor olmaq da var" - dili

ağzında yanındı, artıq dözə bilmirdi susuzluğa. Qoca bilirdi ki, qaranlıq otaqda onun özündən başqa qulaq yoldaşı olmayıcaq, - Nə yaxşı ki, öz-özümə danışmaq qabiliyyətim varmış... - itin mıriltisına səsini "xırp" kəsdi. Taxtın digər kənarına keçdi. İt dayanan kimi o başladı: - Pişik də, mən də səndən qorxuruq. İsteyirsən, gəl səni özümüzə rəhbər seçək, axı qorxu gücə tabedir deyirlər.

Qorxutmağı bacarırsansa, hökmranlıq da edə bilərsən. Bizim də sənin kimi dişlərimiz, caynaqlarımız var, amma səninkı daha güclü və iridir. Onsuz da qaranlıq əhədimizi üzüb, heç olmazsa, sən bu qaranlıqdan öz zəhmini çək. Qoy nəfəsimizi rahat alaqla, qara qanımızı qapqara eləmə. Bax, indi durub şəmi, kibrətli götürməliyəm, içməyə su almaliyam. Qorxudan mənim kimi susamışan sən də, düzdürmü? İsteyirsənmi otağımız az da olsa işıqlansın? Onda fəraigət dur, əger dinc durmasan, dostumuza deyeçəyəm səni yenə kötəkləsin... Dur, adı nə idi oğlanın?.. Lənət şeytana! İt tüpürsün belə dostluğa, dostunun adını da bilmir!..

Bir qulağı itin hənirtisində taxtlardan, divardan tuta-tuta, ayaqlarını bir-birinə sürtə-sürtə uslufca rəflər olan yan otağı keçdi. Alışqan və kibrətli qoyduğu yer yadındaydı, - "Alışqanın balaca fənəri də var hələ". Əlini rəfdə sürüşdürü-sürüşdürü alışqanı tapdı, düyməsini basdı, - "Bu çinlilər yaponlardan da ağıllıdır deyəsən. Balaca aləti həm də fənər kimi düzəldiblər. Gör nə vaxtdan məndədir". Fənərin dar, konusvari işığını ətrafadı gəzdirəndə Ceko hövlnak özünü onun yanına təpdi. Qoca gözlərini yumub qinina qıṣıldı, - Olmaz, Ceko, olmaz! - bağırdı və ixtiyarsız olaraq işığı söndürdü ki, itin onu necə dişlədiyini görməsin. İt onun ayaqlarına sürtünenüb iki dəfə bərkədən hürdü. Qorxunc səs siğinacaqdə qısa əks-səda verdi. Ceko qocanın qarşısında çöməldi. "İşiq isteyir!" - Ağilli Ceko, işığa cumdun? Dur, bu saat şam götürüm, işığa qovuşaq - bir gözü itdə, fənəri yandırıb şam qutuları olan silah yeşiyinin qapağını açdı. - Aha, buradadir! İndi işıqlığa çıxacağıq. Sən də qaranlıqdan qorxurmuşsan... Şəmi yandırıdı.

Pişik də yaltaq-yaltaq işığa gəlirdi. - Gəl, qorxma, Ceko özümüzünküdür... - səsinin nəvazişindən pişik yalmanın quyuğunu tərpətdi - "Bu da itə yaltaqlanır" - hər ehtimala qarşı rentgenmetrin uzadıcı dəmir qulpunu götürdü ki, it bir-dən ona cumsa özünü qorusun. Anbardan iki plastik su qabını götürüb zala qayıtdı. Şəmin ərintisini azca damızdırıb taxtın başına yapışdırıdı. Sudan bir qurtum aldı. Şəmin işığında çöməlmiş Cekonun, qocanın və taxtin üstünə çıxmış pişiyin qarşı divarda iri kölgəsi titreyirdi. - Yaxşı ki burdasınız, yoxsa, ürəyim partlardı tənhalıqdan - alışqanı götürüb qapının ağızını, pilləkəni gözdən keçirdi.

Qapının arasından bir neçə armatur nizə kimi içəriyə doğru yönəlmişdi. Ciynilə bir neçə dəfə qapını itələdi, - Faydasız işdir, bir qoşun da güc eləsə aça bilməz... Arxaya dönmək istəyəndə pişiyi az qaldı ayaqlasın. Ceko da, pişik də onun yanında yanaşı çöməlib qocanın qapını açmasını gözləyirdi. Naəlac qocanın ciyinlərindən elə bil girvənkə

daşları asdı bu baxışlar. Xəcalat çəkə-çəkə eli ətəyindən uzun keçdi taxtdakı bayaqkı yerinə. - Narahat olmayın, biriki saata bizi buradan çıxaralar... - üzrxahlığından özü utandı. Əlacı olsayıdı şamı söndürərdi ki, onun gücsüzlüyüünü heyvanlar görməsin. - Acmısınızsa sizə ət konservi açım?.. - anbardakı yeşikdən bir qab konserv götürdü. Alişqanın fənərini dəmir bankaya tutub üstündəki etiketi oxudu: "Camel meat"... "Üstündə dəvə şəkli var, yeqin, dəvə ətinindən". Bıçağı axtarır tapdı, bankanın ağzını kəsib ağızüstü döşəməye çırıldı. Ətin qoxusu burnuna dəyən kimi öz mədəsi də quruldadi. Torpağa bulaşmamış yerindən bir tikə götürüb ağızına qoydu. - Bəh, bəh, əcəb dadlıdır... - ağızını marçıldatdı, şamı ətin yanına qoyub taxtda ayaqlarını altına yiğdi. Ceko bir ətə, bir də qocaya baxırdı. İştahı yox idi deyəsən.

Pişik isə tez-tez quyuğunu yelləyirdi. Yeməyə həvəslı olsa da hələ yaxın durmurdu. - Nə gözləyirsiz, yeyin di! Yoxsa ikiniz bir yerdə yeməyi qürurunuza sığışdırırsınız? Yox, dostum, yerin üstündəki bütün umu-küsüləri yığışdırırmalıyıq. Burda üçümüz də qardaşq, bərabərik. Allah üçümüzü də eyni həvəslə, eyni səbrlə, eyni məqsədlə yaradıb. Əgər burda da boğuşacaqıqsa, onda bu torpağın altını üstüne çevirən alçaqlara nə deyə bilərik? Ceko, birlinci sən buyur, sən bizim sərkərdəmizsən axı... - heyvanlara nümunə olmaq üçün bir tikə də götürüb nümayışkəranə çeynədi, - Əladır!.. Ceko üzünü qapıya çöndərib zingildədi, sonra divarın küncünə qısilib uzandı. Pişik isə şamın titrəyən işığına hayıl-mayıl qalmışdı, sanki, - "Dünya dağlıdım?" deyirdi gözləri. "Mənim üzümdən hər şeyi oxuyurlar" - qoca nədən, hardan başlayacağını kəsdirə bilmirdi...

-Dilsiz-ağılsız heyvan insanların ən yaxşısından minqat insaflıdır, safdır. Sizin qədəriniz daha gözəl yazılib. Amma biz... Bədbəxtidir insan. Nə qədər insaflı olsa və də yaxşı olmağa tövbə eləsə də, dünyani düzəltmək tək onun əlində deyil. Gərek bütün insanlar cəm olsun. Yoxsa tək əldən səs çıxmaz, bir ölkədən kar gəlməz. İnsan insan başı kəsərmi heç?.. Yox, Ceko, nələrisə düzgün yaratmayıb Allah. Onun qüdrətində bir boşluq var. Allahın özbaşinalığına sədd çəkən başqa bir Allah olmasa yaratdığı hər şeyi bərbad edəcək... Keçmiş bir qonşum vardi. Oxumuş adam idi. Deyirdi ki, Allahı axtarmaq, insanın özünü axtarmasından başqa şey deyil. O, biz onu axtardıqca var. Nə deyirsən, Ceko, düz demirdimi? "Gəlmisənse, yaşa, qalanı sənlik deyil" söyləməklə haqq-hesab bitməz. Niyə yaşıdgına heç kim düz-əməlli cavab tapa bilməyib, bilməyəcək də. Həyat bu deyil, başqa şeydir. Həyat ölmək üçün yox, yaşamaq üçündür...

Öz aramızdır, bir gün ölməli deyilikmi? Heç ağlına gələrdi ki, bir-birindən qorxan üç məxluqun cəsədi eyni məzarda çürüyəcək? Min il sonra da qalıqlarımızı tapan alimlər deyəcək ki, bu sümüklər qədim insan, həm də heyvan-sevər bir insana məxsusdur. Hm, qədərimizə bax sən!..

Yerin üstündəki canlılara adamın paxılılığı tutur... - qulağının dibini kəsdirmiş ölümə özünü təslim etmek üçün tam hazır deyildi hələ. İtin qorxunc gözləri - "Mənasız yerə donqudanma, çıxar bizi burdan!" deyirdi. Qoca isə burda öləcəyindən əmin idi, - "Ölüm burdadırsa, tək Ceko üçün gəlməyib"... - Yaradana da, yaradılana da, yaradılışa da nifrət edirdi indi. - Huşuz, yelbeyin və tamarzi Həvvani yaradan Tanrı kimə lazımdır? Bilsəydim Allaha yox, İblisə pənah gətirərdim! Vaxtında ov yox, bombalayan ovçular cərgəsinə keçərdim!..

-Yeqin sən də eşikdəki itlərdən ötrü darıxırsan, bir dəha onları görməyəcəyindən qorxursan... Qapımı təkcə beton örtəsydi qaşıyb dəlik açardım, üçümüzü də xilas edərdim. Amma bu qalınlıqda dəməri nə bıçaqla, nə də əllə deşmək olar... Hər şey Allaha qalib. O da ki, dostumuz deyil, bizi sevmir, əksinə, bizə nifrət edir, - it ele bil onu anlayıb başını buladı. Biləylə gözlərini xeyli ovdu, - Qocalıq yaman pis şeydir, Ceko. Allah bilir, ömrümüzün neçə gününü bu uçqun altında keçirəcəyik. Biz şəhər camaati üçün sığınacaq hazırlıydıraq, o da üç dosta məzar oldu. Heç deyiləsi dərd deyil, deyəsən bir-birimizin ümidi nə qalmışq... Sən də qocalmışan, dostum, mənim kimi oturub xilas gözləməkdən başqa heç nə golmir elindən.

-Pişik, bəs sənin neçə yaşın olar? - başını sığalladı pişiyin. - Yox, sən hələ cavansan... Ceko, bilirsənmi ki, pişiklər on beş il, itlər isə cəmi-cümlətanı on üç il yaşayır?.. - itin də belini sığallamaq, könlünü almaq keçdi içindən. Ehmalca qalxıb ilk addımı atdı. Qorxudan indi səsi titrəyirdi, - Uğursuz gün oldu bu gün. Bəlkə də uğurlu.., bunu bir olan Allah bilir... Dünyanın həqiqətlərinə olduğu kimi yox, görmək istədiyin kimi baxmaq yaxşı şeydir. Xudam neylər, gözəl eylər, Ceko. Allahdan ümidi üzülməz. Allahın bir dili, bir üzü var. Bunun adı Sevgidir, - Ceko bir-iki dəfə udqunub ağızını marçıldatdı. Qocanın zəif əlləri onun belindəydi artıq. Qoca özlərinin məsum kölgəsinə baxıb kök ötürdü, - "Siz göründüyünüzdən də sevimli canlılarsınız. Mən bunu hələ indi-indi anlamaga başlayıram"...

-Durun bir... - fənəri yandırıb fərdi mühafizə vasitələri saxlanan yan otağı keçdi, su verməyə uyğun qab təpmədi. Axırda DP-5 rentgenmetrin metal qutusunu boşaldıb qapagını qirdi. Cihazı yerə tulladı. Qabı su çənindən doldurdu və bayaqkı yeməyin yanına qoydu, - Di için! - heyvanlar maddim-maddim onun üzünə baxırdılar, - "Heç hənannın yeridir? Sən burdan çıxməq barədə düşün!" - bunu kor adam da onların üzündən oxuyardı...

-Bismillah eşitmiş şeytan kimi devikib durmayın! Yeyib-içməsəniz eşiyyə meyitiniz çıxacaq! Ceko, yaxınlaş, dostum. Unut hər şeyi! Biz yeqin ki, axşamadək burda qalmalı olacaqıq. O qapının ağızını açmaq üçün çoxlu insan, ya da ekskavator lazımdır. Şəhərdə isə o qədər insanı bir yerdə cəm görməzsən. Görək dostumuz nə edə biləcək... Narahat olma, o bizi burda qoymaz..., - amma nə it, nə də pişik yerlərindən qımlıdanı. Qəfildən qulağına səs gəldi.

- Siz də nəsə eşitdiniz!? - təkrar dinşədi. Davamı gəlmədi səsin. - Siçan-sičovul olar. Ərzağa görə bura dadansalar, məstan, kefindir... Könlün siçan istəyirmi?.. Babam hər zaman deyərdi ki, at su içən yerdən su iç - at çirkab içməz; yatağını pişiyin yatdığı yerdə sal - pişiklər təmizkar heyvandır; içinde qurd olan meyvəni ye, köstəbəyin yuva qazdığı yerdə ağaç ək, ilanın qızındığı yerdə ev tik; danışmaqdan çox susub qulaq asmağa üstünlük ver - qəlbində, ruhunda səkitlik məskən salacaq. Elə bil hamısı bir yerdə cəm olub indi. Axırda köstəbək olmasaq yaxşıdır.

-İt acıqla ona iki ağız hürəndə dodağı qaçıdı, - Düz deyirsən, tərs olan bir şey varsa, o da zəvvək qocadır... Boşbekar oturmuşuq, bir şeylə başımızı qatmalıyıq ya yox? Lal-dinməz bir-birimizə baxsaq havalanarıq. Yemək də yemədiniz... Deyəssən başınızı çox ağırdıdım, eləmi?.. - əllərini başının altında cütłeyib taxta uzandı. "Yorğan-döşəyim də eşikdə qaldı, hələ şəkil, təsbehim"... - gözlərini yu-manda yenə gülməyi tutdu. - "İşiq yoxidursa gözlərini niyə qapayırsan ki?"... Xeyallarını qaranlıqdan eşiyyə çıxarmağa çalışdı ki, yuxuya gedə bilsin. "Günəşin doğmasından iki saatə yaxın vaxt keçmiş olar, indi gündoğan tərəfə baxan-da günəşin telləri iyən kimi adamin gözüne millənir... Heç olmazsa oğlan da bizimlə olsaydı, heç bu qədər dərd et-məzdəm... Amma yazıqdır, Allah eləməsin! İndi yəqin mənim, Cekonun yolunda əlataş qalıb... Müharibə çıxaran, Allah evini başına yixsin!.. - indi daha çox yazıçı gəlirdi eşikdəki şəhərə. Elə bil şəhər onsuz lap müdafiəsiz və kimsəsiz qalmışdı. "Bəlkə də məni katakombada yaxala-yan ele oğlumun keçmiş dostlarının atlığı mərmidir..."

Oğlu vaxtile müxalifət dəstəsinə qoşulmuşdu. Bir zamənlar haqq-ədalət xeyli müddət elə müxalifətin tərəfin-dəydi. Lakin xarici muzdluların sayı günbəgün artandan sonra xoruzun quyruğu göründü. Oğlu da anladı ki, kimin tərəfində olursan ol, döyüşmək mənəsizdir, - "Burani cə-hənnəmə döndərəcəklər" dedi və silahı yerə qoydu: - Əmr verən də, əmrə tabe olan da eyni şər gücdür. Hamısı aman-sız qatillardır. Xalqı, torpağı qorumaq cəfəngiyatdır. Bi-zə tekce itaətkar olmağı öyredirler. Başımızın ətini elə ye-yiblər ki, kimə gülə atdığımızı da soruşa bilmirik. Ancaq əmrə tabe olmalısan. Amma kimin əmrinə? Hansının əmrinə? Əmr neçə yerdən olar? Bilmirsən kimdir atan, kimi vurur, niyə vurur... Arada ölü dinc uşaqlar, qadınlar, qo-calardır. Kökünü kəsəcəklər bu xalqın. Uçub-dağlımış, zi-billiyyə dönmüş şəhəri bombalamığın nə mənası var axı? Çöl komandirləri özlərini lap Tanrı kimi aparır. Bilmək ol-mur ki, bu qədər vəhi hardan alır, niyə özlərindən bu qə-dər yekə görünürülər. Sanki ən alicənab insan budur, sən də yanında əmgəyi bərkiməmiş uşaqsan. Özü-özünün heykə-lidi, zalim uşağı! Bircə səxavətlidirlər. Tabeliyindəkiləri heyrətə salmaq üçün ən yaxşı vasiyənin səxavət göstərmək olduğunu anlayırlar. Silah, pul, qadın paylamağa xəsislik etmirlər, - oğlunun ogunkü təlaşını heç unuda bilmirdi. Qoca demişdi ki, şəhəri yerlə yexsan ediblər, daha əlis-i-

lahlı qalmayıb bu cəhənnəmdə, tezliklə müharibə də bitər. Amma oğlu daha uzaqqorən olmuşdu, gülmüşdü atasının sadalövhələyünə, - Şəhəri talyırlar, günahsızları öldürür-lər, küçə divarlarını uşaqların, qadınların, qocaların qanı ilə təzədən rəngləyirlər. Bu müharibə deyil, əyləncəli in-san ovudur! Aranı qatanların hamısı özləridir. Ayrılmış pullar bitənədək bu torpaqlar bombayla çox şumlanacaq hələ. İblisin nifratamız təbəssümü gec çəkiləcək bu səma-dan, - atasının da onlarla birlikdə vaxt varkən buralardan uzaqlaşmağını təkid edirdi. Lakin qocanın tərs damarı tut-muşdu, - Mən də qayınatan kimi aqsaqqal kişiyyəm. Ana-nın məzarını, evimi, şəhərimi qoyub qohumun qoltuğuna sığına bilmərəm. Sən uşaqlarını götür get. Mən qalaca-ğam. Onsuz da ölümlə hər gün üzbüütük, əcəlin gözünün odunu almışiq. Öləndə də başqaları necə, mən də elə - qalacağam şəhərin altında...

-Dünyaya bir dəfə gelirik, ata. Bizim də dinc yaşamaq haqqımız var. Bu müharibənin bizi dəxli yoxdur. Burda insanlıq ölüb! Gördükərimi sən də görsən, deyərsən ki, bunları quduz it dişləyib...

-İnsanlar pis deyil, sadəcə kimsə onların ağlına yeridib ki, onlar murdar məxluqdur. O da murdar saydıği insanla-ra silah çəkir.

-Uşaq kimi danışırsan, ata! Aqibətlərini bilə-bilə daha çox pul, güc qamarlamaq ehtirası insanlığın kökünü çox-dan qazıb. Sənə deyirəm ki, burda insan başı kəsirlər. Kəl-ləni verirən "baş tədarükü məntəqəsi"nə və pulu alıb qo-yursan cibinə. İnsan öz başına da məzənnə qoyarmı heç?.. Ölkəni çapıb-talayan rəhbərlər ailələrini də götürüb aradan çıxıb, adlarını çekən də yoxdur. Bəhanə axtaran silah alverçiləri isə dava-şavanın uzanmasında, hələ qonşu ölkələrə sıçramasında maraqlıdır - oğlunun fikirləriylə tam razıydı. Qinamirdi balasını. Hələ cavan idi, yaşamaq istə-yirdi. Bezmişdi döyüşməkdən. Balalarını gülə-boran içində gözükqiş böyütməyi hansı ata istəyər ki?..

Qayınatasıgilə köçməyi də ağılli qərar idi. Nə də olma-sa, müharibənin qıgilcımı hələ oralara gec çatardı. İntəha-sı, nə qədər çalışsa da, atasını özüylə aparmağa razi sala bilmədi. Qoca iki ayağını bir başmağa dirəyib şəhərdə qa-lası oldu, - Mən yaşadığımı yaşamışam. Eyni sözü çox döndərmə, şəhərdə qalacağam dedimə, demək, burda qalmağı seçmişəm və qalacağam. Sən vaxt itirmə, çıx get buralardan... - nə qədər tərs adam olduğunu oğlu yaxşı bi-lirdi. Atasının iradəsinə naəlac tabe oldu. Fikirləşdi ki, ara-da imkan edib atasına dəyəcək. Amma oğlu o gedən getdi və onu heç axtarmadı. Qoca buna görə balasından incimirdi, - "Müharibədə insan ucuzlaşır, ölüm adiləşir, mənim yasımı çoxdan unudub. Nə olsun ki, atasıym, o özü də atadır axı"...

* * *

-Odur, oğlandır! Axır ki!.. - qulağı oyaq imiş, xısaltiya yerindən dik atıldı. Qulaqlarını qapiya şəklədi... Amma yox, bu, pişik idi - yeri cırmaqlayıb nəcisini gizlətməyə çə-şılışırıdı. Sevinci gözündə qaldı. Şam əriyib qurtarmaq üz-

rəydi. Pişik ehmalca yerdəki etə yaxınlaşış əvvəlcə qoxladı, sonra vərəq kimi nazik dilini çıxarıb yemi azca yaladı. - Ye, məstanım, çəkinmə, nus elə! Yem təzədir, mən də dina baxmışam. Yeqin ki acsan, hələ nəm torpaqda üzümüsən də. Ağlılı pişiksən. Ceko, sən də gəl, acliq səni üzər yoxsa, qardaş... İt mirildadi. Pişik də bu miriltidən qorxub heç nə yemədən öz küncünə qıslıdı. "Dadına baxib, hara getsə, mütləq gəlib yeyəcək", - Sizin kimi utancaq, qürroli heyvanlar görməmişəm!.. - çışəyi gəlirdi. "Mənim də böyrəklərim lap xərifləyib" - azca şalvarına qaçmışdı və ona elə gəldi ki, Ceko islaq ləkəni sezdi. Xəcalət çəkdi itdən. Alışqanın fənəriylə ayaqyolunun qapısına sarı yeridi. İt onun ayaq səslerine biganə idi. "Görəsən bu cür qaranlıqda it yaxşı görür, yoxsa pişik?.. Ceko iri gözlərini eyzan bərəldib baxır. Demək ki, görmək üçün daha artıq enerji sərf edir. Pişik isə sərbəst gəzir. Lap qatı zülməti demirəm, amma adı qaranlıqda mənim gözlərim də pis seçmir. Hər halda, pişik gözündən geri qalmaz... Görəsən saat neçə olar indi? Bir azdan buranın havası ağırlaşacaq, vaxtında xilas olmaq lazımdır..."

Qayıdır taxtında oturdu. Pişiyin hərəkətlərinə diqqət kəsildi. Heyvan artıq künçdə dinc dura bilmirdi. Quyruğunu yelləyib yemə baxır, ayaqlarını qabağa uzadıb tez-tez gərnəşirdi. - Hə, gəl görüm, naz eləmə! Bir də, hə! Yaxşı-yaxşı iyıl! Qoy ətin iyi səni məst eləsin. İştahla ye! Onları yeyəndən sonra da suyunu iç. Ətin suyuna nə qatıblarsa, əcəb ləzzətlidir. Deyəsən dəfnə yarpağıdır. Çəkinmə, məstanım, ye getsin! Pişik bir gözü Cekoda yemə yaxınlaşdı. "Yeyəcək! Ağzı nədir yeməsin", - qoca sevindi, - "Allah özü yerin altında onun ruzisini yetirib"... Pişik ite tərəf baxıb miyoldadı. - Bir buna bax, Cekonun halallığını istəyir! Ay səni, cüvəllağı! Pişik ilk dişləmi götürüb ləzzətlə çeynədi. Ceko maddim-maddim pişiyə baxır, yerindən tərpənmirdi. - "Yaman qürurlu itdi, pişiyin ağzı dəyən yerdən çətin ki yemək yesin... İt kimi acıb, amma qüruru ona imkan vermir".

İt mirildadı, deyəsən pişiyə cummaq istəyirdi. Qoca heç nə başa düşmədi. - Qurtar tərsliyi, qorxutma bizi! Yeyirsən, gəl sən də ye, ya da dişlərini qıçama pişiyə! Bizim sənin nazınlı oynamaya səbrimiz yoxdur! Ceko qocaya hürdü. - Yaxşı, ağlılı ol. Başa düş, bu qaranlığa öz xoşumuzla düşməmişik, üçümüz də eyni qədərin dus-tağıyıq... Qoca hər ehtimala əlini ehmalca rentgenometrin uzadıcı qulpuna atdı. Dəmir parçasını itə göstərdi. İtayaq durub dişlərini qıcadı və daha nifrətlə ona baxıb bir-iki addim atdı. "Vallah, bir xata çıxaracaq bu çər dəymış" - ancaq ağzındakını dilə gətirməkdən çəkindi, - "Hər ağlına gələni dilə gətirəndə tərslik olur" - ayaqlarını altına yiğib dəmiri əlində səhmanladı. Ceko yemə sarı gəlirdi.

Pişik işini bildi, uslufca aralandı. İt qoxlaya-qoxlaya yemə yaxınlaşdı. Amma yemədi, məlul-məlul qocaya baxdı. - "Qoxusu əməlli-başlı tutdu!". Qoca rahatlandı, əlindəki dəmir qulpu ehmalca yerə qoyub durdu. Anba-

ra keçib bir qab da konserv götürdü. - Sənə lap təzəsini açaram... Biçaqla qabın ağzını açıb bayaqından bir az aralıda yerə tökdü, - Di ye! - ehtiyatla yerinə qayıtdı. İt yemi qoxladı və ilk tikəni ağızına alıb ləzzətlə çeynədi. - Bir az da ud görək, yaxşı-yaxşı ye! Elə ye ki, bir daha məndən zəhlən getməsin. Bax, bir də mənə dişlərini qıçayıb üstümə hürsən, səni bu dəmirlə kötəkləyəcəyəm... Acliq itin qüruruna üstün gəlmüşdi. - Kaş oğlan sənin necə iştahla yediyini, necə dost olduğumuzu özü görəydi... Gündə üç kərə yemək verəcəyəm sənə, özü də hər dəfə bir dolu qab. Pişik, sənə isə gündə iki qab.

Çünki siyanlar sənin ixtiyarındadır, əziyyət çək, istədiyin qədər tut, ye. Özümə isə gündəlik bir qab bəs edər. İt qapıya tərəf baxıb yazılıq-yazılıq zingildədi, - "Dərdim yemək deyil, çıxar bizi burdan! Sinəsinə döyüb "mə-nəm-mə-nəm" deyən insan deyilsənmi?" - qoca onu başa düşürdü - "Yox, mən əlimi-qolumu sallayıb gözləyə bil-mərəm, nəsə etməliyəm". Fənəri götürüb yan otağı keçdi. Divarı sökməyə ağır bir şey axtardı. Gərəkli bir şey tapmadı. Ling kimi istifadə etmək üçün qapının arasından içəri millənmiş yoğun armaturu əyib qırmaq qərarına gəldi. İt yeməyini yeyib bitirmişdi və ağızını yalaya-raq ona baxırdı. - Bəsindir, acgöz olma. Biliyimizin gücünü, ərzağı, suyu qorunaklıq. Bilmək olmaz, bəlkə heç oğlan bizim burda olduğumuzu görməyib... "Bu da insanlığın bir ağır yükü! Di yedir bu acgözləri!" - Biz istirahətdə deyilik, yuxarıda insanlar bir-birini qırır. "Gəl qandır bu şüursuzları, görüm necə qandırırsan! Onları qarınlarından və işıqdan başqa heç nə düşündürmür"...

Vaxt ötdükçə hövsələsi daralır, oturmaqdan bezirdi. Havayı yerə şam əriyib qurtarırdı. Durub ayaqlarını ovuşdurdu. Təzə şam yandırıb qapının yanında yerə qoydu. Armaturu dayanmadan sağa-sola, aşağı-yuxarı qanırıb qoparmağa girdi. Ceko və pişik nəzərlərini ondan çəkmirdilər. "Hələlik qüvvəmi itirməmişəm. Deyəsən dostlarım yeməyi sevmədilər... Eyb etməz, az yeməyə alıssınlar. Axı bu oğlan harda qaldı belə, niyə gəlib çıxmır?..

Görünür, yuxarıda möhkəm qarışqlıq var. Keşkə, tez çıxayıq burdan, mənə danışaydım bu qədər ləngiməyinin səbəbini. O şövqlə danışdıqca, bir yaxşı-yaxşı ona baxayıdım. Görəydim mənə görə necə narahat olub... Sızanağı onu lap kişi kimi göstərirdi" - - gülümsündü. Dincini almaq istədi. Geri qayıdanda baxdı ki, Ceko pişiyin artığını yeyir. - Ay səni, acgöz qarınqulu! Bəs bayaq yemək istəmirdin!?. Yaxşı deyirlər, bir yemirəm deyəndən qorx, bir də istəmirəm deyəndən! - yerinə uzandı, göz-lərini bu zavallı heyvanlara dikdi. - Vallah, eyni ömrü yaşayırıq! Sən insan günündəsən, mənsə, it günündə. Ceko, görəsən üçümüzün taleyini bir zirzəmiyə yanan Tanrı nə düşünüb bizim ağzımızı bu dalana dirədi? Sən də mat qalmışan?.. İt çıyılərini çəkdi sanki.

Elədir, ən böyük yalanla üz-üzə qalmışq. Ağlına gəlməyən şeylərlə qəfil rastlaşanda adam mat qalar. On-

da hər adı şeyin dəyərini, öz çəkini dərk edirən. Sən narahat gözlərinlə, təlaşınla mənə hər şeyi hiss etdirə bilirsən. Hansı ki, bu baxışları bəlkə min dəfə görmüşəm və heç vaxt fərqinə varmamışam. Amma indi yadına düşür səni dostum döyəndə mənə necə incik baxırdın. Oğlanдан ötrü darixdiğini anlada bilirsən, həyatı gördüyü kimi yaşamaq istəyinə toxuna bilirom... Pişik onun təmkinli danışığına siğnib özünü qocanın ayaqlarına sürtdü. Qoca onu qucağına aldı, başını siğalladı, - Zavalı pişik..., səni isə daha yaxşı anlayıram. Sevginin, ehtirasın dilini mən də bilirom. Sevmək, səmtini bilmədiyin şiddətli axına düşüb əl-ayağını hər şeydən üzəmkədir. Bəlkə də sevgi ona görədir ki, canlılar sağ olduqlarına sevinsinlər.

Cavanlığın öyüd qanmayan tufanıdır sevgi. Qocalanda isə mənim kimi eşqə yaramayacaqsan, yarı ölü ola-caqsan, yarı diri. Halına bir bax, eşq ağlını bürüdüyü vaxtda, sevişdiyin yerdə başına bomba yağa. Üstəlik, böyürdən bir it çıxıb sənin ağzını cəhənnəmədirə. Vay halına, məstan! Bir şeyi istəyəndə bunu gərək Allah da istəyə, yoxsa, əlin ətəyindən uzun qalar. Qədərə nə ki bəddua yağdırısan, yenə haqlısan... "Görəsən Tanrı öz sirlerini niyə tam açıq şəkildə ötürmür, bizimlə gizlənpaç oynayır? Allahın ağızı-qulağı yoxdurmu görən, hər şeyi ağızdan qulağa ötürsün? Axı biz belə vərdi etmişik? Bu qədər araçıya nə ehtiyac var, yoxsa yaratdığından utanır deyə gözə görünmək istəmir?"... - gözüyle qaranlığı daradı, Allahı qoxladı.

-Məstan, sən necə düşünürsən bəs? Bəlkə Tanrı pisliklərin kökünü kəsmək istəyir, amma bacarmır, buna gücü çatmır? Onda nəyi Tanrı oldu bunun? Hə? Yoxsa gücü çatr, amma belə davam etməyini istəyir? Onda nəyi rəhmli oldu Tanının?

Ceko taxtin altına girib yayxandı. Qocanın və pişiyin nəfəs aldıqlarını, hələ sağ olduqlarını duyub rahat olmaq istəyirdi. Təklikdən qorxurdu. "Qınamalı deyil, axı o da candır... İki "düşmən" birləşib - Ceko tənhalıqdan sıxlı, bizə paxillığı tutur, məstan - pişiyə piçildədi. "Belə vaxtda təskinlik ən yaxşı dərmandır" - düşündü:

-Əziz dost, bu qaranlıq zindan çox da qanını qaraltmasın. İşıqlı gündüzə çıxanda günəşin qədrini daha çox biləcəksən. Amma qorxuram burdan çıxandan sonra aylı-ulduzlu gecələrdən də qorxasan... Bir az insan kimi düşünməyə cəhd elə - canın ağrımışa keçici əzablara dözməyi bacar. Əzab çəkmək qorxusunu ağrısının, əzabin özündən betərdir. Arzu və ümidi vuran ürək ağrımamalıdır. Hər qum dənəsi necə yaranırsa, ümid, arzu da elə yaranır. Sahibinin, dostlarının gülər üzünü xəyallarında canlandır və yat. Həyatı qorxunc bilənlər üçün həyat həqiqətən qorxunc olur. Amma biz bu qorxunc qaranlıqdan tezliklə xilas olacaqıq. Bunu sənənə insan olaraq söz verirəm! - əllərini hövkələyib təzədən düşdü armaturun canına...

-Allah!!! - elə bil qaranlığın qəzəbi tutdu, arxadan

ona badalaq gəldi. Armatur əlində dalıqatda yerə səriləndə kürəyi pilləkənin küncünə dəydi. Tərpənə bilmədi, qaranlıq əl-qolunu sıxdı, bələk kimi qocanı bürədi. Çabalamaq istədi, ayağıyla şamı aşırıb söndürdü. Güc-bəla alt pillədə oturdu. Kürəyi zoqquldayırdı. - Öldüm, ay Allah! - burda ölməkdən yaman qorxurdu. Əli də çatmırı Ağrıyan yerə. Ehmalca kürəyini üst pilləyə söykədi.

Özünə gələnədək zariya-zariya süst qaldı. Heyvanlar yanında yox idi, yoxsa lap xəcalət çəkərdi. Arakəsmənin o üzündən sızan şam işığına divardan tutu-tuta qayıdib keçdi taxtına. Bədəni soyuq suyun içindəydi. "Görəsən axır vaxtlar niyə bəxtim gətirmir mənim? Axı tale üzümə nə vaxt güləcək, niyə həmişə bəla dalınca bəla gəlməlidir? Bəxtim niyə daşa ilisib? Allahın işi-güçü qurtarıb, təkcə mənim dalımcı düşüb yoxsa? Bircə tez qurtulsayıdış bu cəhənnəmdən"... - ayaqyoluna tələsdi.

Canını soyuq kəsirdi. "Deyəsən yenə gün batıb... Yəqin ki, indi günəş qıruba enib, buludların ətəkləri zam-baq kimi qızarır" ... Şalvarının düymələrini bağlaya-bağlaya mühafizə vasitələri saxlanan anbara keçdi. Kimyəvi silahdan qoruyan rezin geyimlərdən birini götürüb əy-ninə keçirdi. Əleyhiqaz torbalarından birini isə boynuna dolayıb taxtına uzandı. Yerində bütüdü, - "Bir halda ki, taleyin öz əlində deyil, ən azından sabah ölmək bu gün ölməkdən yaxşıdır. Qoy ən pis sürprizlər səndən qabaqda olsun, dərdlər isə sənə indidən dərd olmasın, qoca. Onsuz da qədərini dəyişmək iqtidarında deyilsən. Hər yaşıanan gün ölümə hazırlaşmaq üçündürsə, onda gələcəyini öyrənmək, onu dəyişmək istəyən insan axmaqdır. Sən indini dəyərləndir, sabahi Allaha burax.

O, hər şeyin qeydinə qalar, çünkü bu, onun vəzifəsidir"... Tir-tir əsirdi. "Axı buraya hava dolmur, niyə soyuq oldu birdən-birə?". Dərhal da anladı ki, bu saat onu vərdişləri idarə edir, - "Hə, gecə düşüb və həmişəki isti yorğunun altına girmək vaxtıdır"... Taxta böyrünü əzsə də, özünü inandırmaq istəyirdi ki, guya yeri çox rahatdır. "Hələlik nə mən qaranlığa bir şey edə bilirəm, nə də qaranlıq mənə. Amma sabah burdan çıxmağın bir yolumu tapmalıyam, yoxsa burda bağrim çatlar"... Pişik onun sənəsi üstündə uzandı. Yorğun əllərilə heyvanın belini siğalladı, - Oğlan bizi unutsa, bax əsl həngamə onda qopacaq!..

Qorxmayıñ, sizi burda çürüməyə qoymaram! - amma səsinin gücünə nə özü güvəndi, nə Ceko, nə də pişik. "Ən yaxşısı xəyallar qurmaq, öz-özünlə dərdləşməkdir. Yaxşı ki bu cür yaşamağa vərdi etmişəm" - zaman xətalarını nizamlamaq üçün bacarıqca yuxunu ləngitməyə, amma reflekslərə tabe olmağa qərar verdi. Kürəyinin küt ağrısını taxt əzirdi. "Axşam düşdüğünü yuxum gələndə biləcəyəm. Uzaqbaşı, sabah gün çıxana kimi bizi mütləq xilas edərlər". - Yerin üstü indi cənnətdir. Çok-dandır sevinmirəm, məstan. Xilas olsayıdış doyunca sevinərdik...

-3-

Gözlərini açanda kürəyi hələ də zoqquldayırdı. Yuxu yatmamışdı - uzağı bir saat kiprikləri yorğunluqdan qapanmışdı. "Deyək ki, səhərdir" - çışøyə gedəndə əhənglənmiş divarda biçaqla bir cızıq çəkdi, - "Bu birinci gün - şərin əsirliyində keçirdiyim bir qaranlıq il...". İştahı yox idi yeməyə. Amma, - "Təbim çəkdi, ya çəkmədi, gərək hər səhər bir az yeyim. Gütümü qorumalıyam. Daha əlimi-qolumu sallayıb Allahdan nicat gözleyə bilmərəm. Bu gündən dişimlə də olsa bir dəlik açıb burdan çıxmaliyam" - bir qab yemək götürüb yarısını özü yedi, yarısını da pişiyin qabağına əndərdi. Sığınacağın havası xeyli ağırlaşmışdı. Təzə şəm götürüb yandırıldı. Pişik yenə həminki yeri cirmaqlayırdı. Cekonun yemək payını verəndə it hələ taxtın altın-dıxməmişdi, "küsülü" idi və qocadan şad xəbər gözləyirdi. Qoca eşiyi dinşədi. Sığınacaqdə yurd salmış ölümün nəfəsindən başqa heç nə eşidilmirdi.

-Yəqin ki, dostum köməyə adam tapa bilməyib və tək-canına bizə doğru uçqunu qaza-qaza gəlir - armaturun kökündən yapışdı, - "İndi sığınacaqdakı bütün avadanlıqlardan daha dəyərli bir silahım var - armatur!". Alışqanın fənorunu yandırıb qapını, onun çərçivəsini diqqətlə gözdən keçirdi. Ceko yanını kasdırıldı qocanın. "İşığın unutmaq istəmir, zavallı. Qaranlıqdan çox qorxur... Qapını dəlib keçməkdən başın salamat, qoca. Çixışın yan tağları hörgü daşındandır. Çətin bunun birini yerindən çıxarmaqdır, qalanları pilə kimi sökülcək. Tağı sökəndən sonra çərçivə qapıqarışq havada qalacaq. Sonra qapı çərçivəsini içəriyə doğru aşırmaq su içimi kimi asan olacaq. Bundan sonra isə girişi bağlayan zir-zibili eşib beton panellərin böyür-başından sıvişib çıxməq qalır. Ta nə qaldı, artıq azadlıqdayıq!" - kefi kökəldi. Cekoya baxdı, - Hə, Ceko, planım ağlına batır? Ən çətin ilk hörgü daşını tağdan söküb çıxarmaqdır. Başlayaqlı?

Bu gün həyatdan zövq almaq günüdür! Bu gördüğün armaturla Allahın qoyduğu bütün qadağaları alt-üst edəcəyik. Gözün yeyir? Bunu bacarsaq, həyatımızın ən yadda-qalan şücaətini göstərmış olacaq, Allahın gözünün odunu alacaqıq. Nə deyirsiniz, dostlar, mənə uğur arzulayırsınız mı?.. - şəmi həmişəki yerinə qoydu, boyu hündürlüyündə iki daşın arasındakı badkəş (Hörgü tikişlərinin suvağı) ilk cızığı atdı, - Ya Allah, sən sən ol, mən də mən! - armaturun iti ağızıyla suvağı dayanmadan bir xətt boyunca sürdü.

Cızıq dərinləşdikcə daha həvəslə sixirdi dəməri, - "Çətinini dəmirin ucunu sala biləcəyim yarığı açmaqdır. Ling kimi ucunu sala bilsəm, daşı qanırb tərpədəcəyəm. Armatur yoğundur, əyilməz. Düzdür, bu hesabla səbrim-taqqətim yağır olacaq, amma eybi yoxdur, daşı sökməliyəm. İstədim qədər səbrim var"... - Ağır çəkic, lingin nə yeridi... Bu işi yarım saatə görərdim... Möhkəm ol, qoca, bircə tez "yoruldum" demə. Sənin axmaq xasiyyətlərin var, birdən be-zib buraxarsan ha bu işin qulpunu! Nuhun gəmisini xilas

etmək indi sənin əlindədir... - şövqlə suvağı cizmağındıdıl...

Ağrıyan barmaqlarını tez-tez dəyişirdi. Armaturu bad-keşin küncünə dayayıb daha iri qəlpə qoparmaq istərkən əli boşə çıxdı və divar şəhadət barmağının dərisini sıyrırdı. "Lənət sənə, kor şeytan! Ehtiyathı ol, qoca, bu hövsələsiz-liyin səni yarıyolda qoya bilər!" - əleyhiqazın kəmərini dəmirin başına doladı. İkielli güc verdi. - Hələ tezdir... - barmağını şam işığına tutdu. Azca qanamışdı. Əlini yudu, dincini almaq üçün oturdu. Barmaqlarının ucu, əlinin içi keyimışıdı. - Divar, onu bil ki, nə qədər canımda can var, səndən əl çəkən deyiləm. Belə görürem ki, sən də dözümlü daşdansan, - kürəyini taxtın başına söykədi, - "Madam ki, bəxtimiz daşa tuş gəlib, mən də bacardığım yerəcən dözməliyəm" - qoca yarasını yaladı. "İnanmiram ki, üzdə olan suvağı qoparmaqla bu daşı yerindən tərpədə biləm... Dəməri daşın arasına sala bilsəm, bax onda laxladıb çıxaram. Oturmaq vaxtı deyil, qoca, daş səni gözləyir!" - qal-xıb bu dəfə kəməri sağ əlinə doladı.

-Kaş qulaq dostum yanımda olaydı... Heç nə vecimə olmazdı! - öz-özünə danışdıqca həvəsə gəlirdi, - Amma oğlan burada yoxdur, heç olmayıcaq da. Yaxşısı budur, özüne güvən. Nə qədər ki, bileyində gücün var, işə canı-dildən giriş. Cəmi bircə daş çıxara bilsən işığı görə biləcəksən. O işiq özü sənə kömək edəcək. Tələs! İndi yəqin ki, oğlan naəlac qalıb divarın o üzündə, zar-zar ağlayır... Havaçəkən yer olduğundan qapı çərçivəsinin suvağı dəmir kimi idi, çox çətin ovulurdu. Dostlarının yemək zamanı gələnədək dayanmadan suvağı eşdi. Özü də acanda itin, pişiyin yeməyini verib işinə davam elədi.

Kömək ol, İlahi, məcbur elə ki, daş məndən tez təslim olsun! Dəməri salmağa yer olsa, öhdəsindən gələcəyəm. "Bəlkə suvağı suyla islədim?...". İslatdı. Yuxusu gələndə hələ yorulmamışdı. Amma "zamanın nizamlanması" bəşindən çıxmırıldı. Yarım qab konserv yeyib taxta uzandı.

"Bacaracağam, bir şey qalmayıb. Amma hələ sevinmək tezdir, çox tezdir..." - əllərini başının dalında cütlüyib gözlərini yumdu. Pişik elə bil onu gözləyirdi, taxta atdanib qucağına girdi. Sanki əlindən bir iş gəlmədiyi üçün qocaya miyoldayaraq üzrxahlıq edirdi. O isə keçən ömrün nə qədər uzun olduğunu qüssə içinde düşünürdü, - "İlləri, günləri hesablamaq nə kədərli şey imiş... Oğulsan, illəri yaşadığın əzablarla say. Cavan olsaydım nə il vecimə olardı, nə də ay, gün"... Pişik xumarlı gözləriylə onu süzürdü, sanki, - "Çox yorulmusan, bizi burdan tekcanına çıxara biləcəksənmi?" - piçildiyarırdı. Pişiyin başını siğalladı:

-Arxayın ol, məstan, mən o divarı sökəcəm! Amma sevinmək hələ tezdir. Uğur səndən qaçmasın deyə tez sevinmək olmaz. Sevinc vəfəsiz şeydir, dostum. Onunla xeyli yol gedirsən, birdən dizlərini yerə atıb səni yarıyolda qoyur. Vaxtından əvvəl sevinsən təkrar zəhmətə qatlaşmaq həvəsin tamam olər. Əsl bələlər sevincə, xoşbəxtliyə əlin çatandan sonra başlar. Qorxma, burdan azad olmağın se-

vincini birlikdə yaşayacaqıq, inan, güvən bu huşsuz qocaya... Yetər ki, vaxtından əvvəl şadlanmağa tələsmeyin, yoxsa məni yorub əldən salarsınız... Pişik sığaldan xumarlanırdı, o isə qaranlığın sükutunda Allahın nəzərlərini tutmağa çalışırı. - Ya Rəbb, hamisini edən sənsən! Zorla oturtmusun bizi avarsız qayıqa, küləyin hara aparsa, qayığın da ora üzür... - Ceko da tənhaliqdan darixib gəlib taxtm yanında sərildi. - Ceko, sən "Qoca və dəniz" nağılımlı bilirsənmi?.. - itin qəməngin, ümidsiz gözlərinə baxıb köks ötürdü. - Hardan biləsən, a bədbəxt... Qulaq as... Bir qəsəbədə mənim kimi öz-özüylə danişmağı sevən qoca balıqçı varmış..., - "Deyəsən bütün tənha qocalar özüylə danişirlər"... - Elə mən yaşda olarmış, amma mənə baxanda daha diribaş qocaymış. Bu mahir və yaşılı balıqçısı günlərlə ovdan əlibos qayıtmaqdən bezir.

Allaha yalvarmaqdən təngə gəlir. Onun acığına bu dəfə qayıqla dənizin ən dərin yerinə üzür. İndi o balıq yox, Tanrıının özünü ovlamağa çıxır. Balıqçının cürəti Allahın xoşuna gəlir və dənizin ən iri balığını onun qarmağına keçirir. Yaşlı balıqçı ovunu görəndə sevinir. Başa düşürsən niyə sevinir, Ceko? Çünkü arzusuna çatıb. İndi qəsəbədə hər kəsə sübut edəcək ki, o, yaşılsansa da, hələ bu dənizin ən iri balığını ram edəcək gücdədir. O, car çəkib hamiya anladacaq ki, Allahdan yalvarıb istəmək yox, istədiyini ondan zorla qoparmaq lazımdır. Allah onum niyyətini anlayır və balıqçının əzabları bundan sonra başlayır... Bilirsən nolur? Hardan biləsən ki, bütün əzablar arzuya çatandan sonra başlayır, zavallı it! - Ceko başını ayaqlarının arasına dürtüb yatmaq istəyirdi. Amma qoca əmin idi ki, Allah dirləyir onu. - Allah köpəkbalıqlarını göndərir ovun üstünə. Yırtıcılar qocanın balığını paramparça edir. Axırda qoca yenə əliboş, güc-bəla canını sahilə salamat çıxarı... Bax indi Tanrı bizi mərmi qurbanı olmaqdən qurtarır, arzumuza çatdırır. Bundan gözəl xilas ola bilərdim? Yox. Amma əzabımıza bax bir! Sıxıcı arzumuzdan yaxa qurtarmaq üçün çabalayıraq.

Mərmilorin altına qayıtmaq və günəşini görməkdən örtü iynəylə gor qazırıq... Nə deyirsən, Allah? - arxa otağı qarıldı, - düz başa düşürəm səni? Bəs sən özün nə gəzirsən burda? Sən də qorxursan bombalanmaqdən? Bizimlə birlikdə sən də gizlənmisən bu katakombada? Budur sənin bizi gizlətmək istədiyin ən etibarlı yer? - qulağını təkrar şəklədi ki, görsün nəfəsi yenə gəlirmi Allahın. - Niyə dilənmirsən, dilini pişik yeyib?! Niyə bu qədər hörmətsiz görürsən məni? Bəlkə bu vur-çatlaşında məni bu dilsiz-ağızsız heyvanların yanında üzüqara, başısağı eləmək qərarına gəlmisən? Səndən nə məzə desən çıxar! Təki sənin ruhun şad olsun... Dur bir, birdən kürəyimi mərmilərə sıpər edib bizi qorumuş olarsan, xəbərimiz olmaz!.. Hə, məstan? Allah baba bəlkə bizim üstümüzü sinəsiylə örtüb ki, mərmilər bizi tapmasın? Yox, inanmırıam... Biz bu dəyərin sahibi deyilik onun gözündə.

Sizi deyə bilmərəm, amma insan övladı bu nəvəzişə,

qayğıya dəyməz. Yəqin elə məni də salıb sizinlə bir it dəmənə ki, sizə qulluq edim... Hə, başqa cür ola bilməz... Allah, bilirsənmi, səndən nicat gözləyən insanların hər nələsi bir lənətdir! Ləneti şeytana gedir, hikməti sənə... Allahmış! Sən bir bunun siğınacağına bax!.. - özünü qızışdırırı. - Ey, Allah, burdasan? Eşidirsən məni? - yerində oturdu, - Yaratığın itin, pişiyin, adamin qeydinə qalmaq sənin borcum deyilmi? Borcundur! Bizi niyə yaratmışdır və niyə buralarda həbs eləmisən? Anlat, biz də bilək!.. Niyə gözə görünmürsən? O qədər qorxunc və eybəcərsən? Utanma, bizi daha heç nəylə qorxuda bilməzsən. Buradasansa, çıx ortaya. Ceko səni qapmaz, mən burdayam, səni qoruyaram itdən. Qüdrətini gördük, çıx niyyətini də anlat!.. Ya da etiraf elə ki, bizim heç birimizi sən yaratmamışan. Ya da heç yerli-dibli yoxsan...

Həyatımı zəhər elədin, qorxmuram səndən. Bizi özbaşımıza buraxmışan, heç qeydimizə də qalmırsan. O başda isə hesab soracaqsan sadəcə. Dillənmirsən... Heç dillənmə! Onda mən də sabah sənə kimliyimi göstərərəm. Yaratığın bu canlıları sənin əsarətindən xilas edim, onda görərsən nələrə qadir olduğumu! Sənin arzuladığın bəndə olmaqdən bezdim artıq! Daha sənin köməyinə möhtac deyiləm! - Ceko başını qaldırıb onun ağızına baxdı. İndi qocanın gücünü, burdan xilas olacaqlarına inanırdı, - "Sən güclü olmalısan ki, özünü sübut edəsən. İnsan olaraq mübarizə aparmağa məcbursan və bununla təbiətin üzərində mütləq hakimsən" - qoca da bunu oxuyurdu itin parıldayan gözlərindən. - Gəl, gəl yanına, məstan. Gəl Yaradanın mehriban bəndələri kimi birlikdə yaşamağı öyrənək.

İndi ona qışılın pişiyin qoxusu da anlamı idi. Ondan çölün qoxusu gəlirdi. - Doyunca sevişə də bilmədin, yaziq dostum... - onu sinəsinə sıxıdı. - Qocalanda tək qalmaq çox pis şeydir. Yaxşı ki, sən yanım dasan... Amma mən oğlumun qayınatışılıq getməmkədə düz elədim. Hərə gərek öz gününə ağlasın... Çox qəribə məxluqdur insan... Heç kim bilmir ki, sabah başına nələr geləcək. İnsan əvvəlcədən əcəlini bilsəydi nə dünyaya gələrdi, nə də hansı işin qulpundan yapışardı. - özünü inandırmağa çalışı ki, indi yorğun düşmüş dostu da kölgədə uzanıb onu düşünər.

"Adam utanır bunların gözünə baxanda", - o istəyirdi ki, daşdan-divardan, Allahan, ölüm qaranlığından, itdən-pişikdən adı bir cavab işaretisi duysun. Bu işaretərə özü düzüb-qoşardı, yozmasını bacaradı. Yoxsa, hər şeyin susmayı onun öz-özüylə danişmasının əhəmiyyətini heçə endirirdi. Bircə pişikdə az da olsa qanacaq vardı...

-Allah özü bilən məsləhətdir. Taleyimizi yazan, sonumuzu görən tək odur. Yazdığını yazıb, pozmaq iqtidarı bizdə deyil. Belə yazıbsa, demək, biz biçarələr müharibə deyilən zilletin acısını yaşamalıyıq. Günahlarımızın bədəlidir, yoxsa qurbanlarıq - bunu bircə Yaradan bilir. Amma başqalarının, həm də buralardan çox-çox uzaqlarda yaşayan yadların qurbanı olmaq dəhşətdir. Həyat dərslərindən kafi qiymət almayan, düşünmək əziyyətinə qatlaşmayan

rəhmsizlərin qurbanı... Bunlar çoxaldıqca bəşərin nəsibi çöllərdə susuz qalmaqdır. Allah niyə götürür bu haqsızlığı görəsən? Başqasının qədər-qismətinə burun soxmaq Allahın ruhunu incitməkdir axı. Onlar nə özlərini, nə də başqlarını ağ günə çıxara bilərlər. Allahı gözdən salırlar bunlar. Tanrı belələrinin cəzasını vaxtında versin! - ayaqyoluna getmək istədi, amma utandı heyvanlardan ki, deyəcəklər, bu qocanın böyrəkləri də düz-əməlli işləmirmiş...

-4-

Ucsuz-bucaqsız səhrada səmti itirib sərgərdan qalmışdı qoca. Göydən od yağırdı. Dodaqları susuzluqdan cedarlamış, istidən boynu, peysəri suluqlamışdı. "Sən deyən dindar adam deyiləm, amma günəşin bu adam dağlayan oxlarından canımı qurtara bilsəm, bir ilimi sənə sərasər dua etməklə keçirəcəyəm" - bunu udlağında çək-çevir edən zaman birdən qənşərində bir qırğı peyda oldu və başladı eyni nöqtədə durub qanad çalmağa. "Yerdə şikarını manşırlayıb" - əlini qaşının üstünə qoyub quşu izlədi. Qırğı qanad çalmaqdan yoruldu, bir dəfə dövrə vurub yenidən həmənki yerə döndü. - Yem görüb, yoxsa boş-boşuna bu qədər qanad çalmaz, - qoca ətrafa boylandı, qumluqda nöqtə boyda qaraltı da yox idi.

Quş azca yuxarı atıldı, sonra qanadlarını yanlarında bürdü və qəfildən aşağı şığıdı. Dimdiyi səhranın qızmar qumuna toxunan kimi arxasında su şırnağı havaya sıçradı, kəllə vurdugu yerdə su köpüklenib ləpələndi. Qoca gözlərini ovdu. "Səhranın ortasında bu dərya hardan çıxdı belə?!" - heç on addım atmadi, iri bir qutan ağızında iri balıqla suyun üzünə çıxdı. "Qırğı dönüb qutan oldu yoxsa?!" Hə, qutan idi! İri sazani dimdiyində tarazlayıb havaya tulladı və göydə qapıb hulğumuna atdı. Qoca qaçaraq özünü gölə çatdırıldı, üzüquyulu sərilib dodaqlarını suya dayadı. İlk qurtum udlağından keçər-keçməz dik atılıb ağızındakini sahile tüpürdü. Qızmar qumda tüpürçeyindən buğ qalxdı. "Bu necə duzlu sudur, burda balıqmı yaşayar?!" - dodaqlarının acısını bileyile sildi. Qutan uzun qanadlarını yelləyib havalandı. Qoca quşun arxasında maddim-maddim baxırdı. "Səhra dəniz oldu, qırğı da qutan... Qum damlanın, səhra isə dənizin yaddaşdır yoxsa?!" Zaman hər şeyi bu tezlikdə dəyişməyə qadir olarmı görəsən?".

Qoca gölün üzünü qızardan qırmızımtıl plankton qatını aydın gördü. Onlar gün işığında əlvən şəfəqlər saçırı: - "Plankton varsa, mütləq balıq da olmalıdır, hələ, desən, balina da!". Ləpələrin sahilə vurduğu həlməsik meduzalar ayağının altında firçıldıyırı, - Ay səni, murdar ziyankarlar, dənizin acgöz qənimləri! - ayağını suya saldı, xeyli sərinlədi. Susuzluğununu unutdu. Bir gözü suda qalmışdı ki, oradan çıxacaq qırğını görstün, o biri gözüyle isə hələ də haradan çıxdığını anışdırı bilmədiyi, havada aramla süzən qutanın qaraltısını izləyirdi. İri bir balıqqlağı götürdü yerdən. "Dəniz canlısı səhrada nə gəzir?". - Buralar vaxtilə dəniz, bəlkə də okean olub. Zaman hər şeyin yerini dəyiş-

sə də, keçmişin ruhu heç yana getmirmiş. Dəyirman daşı kimi, qara dəlik kimi hər şeyi üyüdən, udan nəsnənin adı Zamandırı, yoxsa, Tanrı? Zaman bizdən geridədir, ya irəlidə? Pərvərdigara, and olsun ki, bütün bu sirlər səndə gizlidir! Hər şey zamanın içində baş verir, Allah yalnız Zamanı idarə edir, qalanları öz qədərini özləri yazanlardır. Zamanı geriyə döndərmək o vaxt mümkün olardı ki, onun başlanğııcı olsun...

Gözlərini açanda od tutub yanındı bədəni. Bərk tərləmişdi. Bayaqkı qutani düşündü. Yuxuda ona gələn vəhiyi anlamağa çalışdı. "Mən bunları dərk edəcək qədər müükəmməl yaradılmamışam axı" ... Yerində oturub başını əllərinin arasında sıxdı. "Zaman - bütün sirlər bunda gizlidir" ... Zamanın "Qaranlıq ili"ylə götürəndə aradan iki, uzaqbaşı üç gün keçərdi. Hələ bircə dənə də olsun daşı yerrində çıxara bilməmişdi. Zaman daşın vecinə deyildi, amma onun ölümünü yaxınlaşdırırdı. Bircə bunu anlayırdı. Biçaq tiyəsinin çata biləcəyi dərinliyədək hörgü suvağını təmizləmişdi.

Rentgenmetrin qulpunu çəkic kimi bıçağın taxta sapına vurmaqdan bıçağın tutacağı sindirmişdi. "Çəkic"lərin çoxunu da əlinə vurmuşdu deyə sümüyü sizildiyirdi ağrıdan. Dəmiri hər vurduqca əli qorxudan titrəyirdi və əməllicə gözüqip olmuşdu - "Zəhrimar, həmişə də eyni nöqtəyə dəyir!". Tez-tez hirslenir, dəmiri, bıçağı yerə cirpib söyürdü. Hər üçünün əsəbləri tarıma çəkilmişdi. İşığa çıxməq ümidi ləri sönməyə doğru getdiyindən qoca şam, yemək və su normasını azaltmağı qərara aldı.

...İt və pişik nəcisinin qoxusuna öyrəncəli olmuşdu qoca və bu qoxuya, yeməyin iyinə siğınacağın təzə sakınları - siçan-siçovullar peyda olmuşdu. - Yaxşı heyvanlardır, - qoca hər dəfə onların ciyiltisine həvəslə qulaq asırdı. - Oynayırlar, zarafatlaşırlar, bunlar da biz insanlara çox yaxındır. Həm də bura gəlmək üçün dəlikləri təmizləyirlər, demək, hava kanalları açırlar. İlk vaxtlar pişik bu ciyiltilərə fikir verməsə də, qocanın öynəni kəsməyi axırdı onu siçan qatılı olmağa vadar etdi. Qoca daha pişiyə ancaq su verirdi. - Siçanlar bir-iki, siçovullar iki-üç il ömür sürürler, bunu da bilmirdin yəqin, məstan? Bunlar balalayıb siğınacağı doldurmasalar yaxşıdır - bunu pişiyə deyəndən sonra məstan lap qızışmış, daha da əzaz iləşmişdi. İndi siçan-siçovullar pişiyin əlindən dad deyirdilər. Bir dəfə iri bir siçovul azib gəlmışdı otağa. Qoca hələ beləsini görməmişdi. - Nəsə çox zırpı şey idi.

Gərək ki, eti ləzzətli olsun. Ciyiltisindən və dalını sürüməyindən bilinir ki, doğmağa hazırlaşır. Heç nədən də qorxub-eləmir, səni heç vecinə də almır. Görəsən, nə qədər bala doğacaq? - elə bunu demişdi ki, elə bil pişik himə bənd imiş - atılıb siçovulu basmarladı. "Özünü əsl kişi kimi aparır. Heç nədən də qorxub-eləmir. Yədiyini yeyir, yemədiyini isə boğub sonraya saxlayır. Görəsən siğınacağımızın şərəfini qoruyur, yoxsa, adı heyvani vərdiştir? Bəlkə o da elə mənim kimi baş qatmaq xatırınə, bekarçı-

lıqdan yeyir?" - Yırtıcılıq bütün məxluqatın genində, yaddaşındadır... - bıçaqla daşın arasını qaşırıv və cavan vaxtlarında toyuq hininə soxulmuş müşovulu necə öldürdüyüni xatırlayırdı. Onda kənddə, babası gildə olurdu. Naxira getməyə hazırlaşırdı. Süriye qoşulan inəklər hələ də təzə sağlamış süd iyi verirdi. Ölürdü anasının boş məmələrini dümsükləyən buzovlara tamaşa etmək üçün.

Babasının löhərəm yeriyən atının üstündə oturub malheyvanı komalayırdı. Səhərin mehindən xəzəl iyi gəldirdi. Birdən yaxındakı həyətdə toyuqların hürkməsinə, basabasla perikməsinə boylandı. "Pərvərdigara!" - gördü ki, üç-dörd toyuq yerdə al qan içində partlamaya düşüb, boyunlarından axan qan yerdə lehmələnir. Bostanda ana toyuq müşovullu döş-döşə boğuşdurdu. Ana toyuq cüçələrinə cuman müşovullu ağızına özünü atır, imkan tapan kimi də caynağı ilə onu yaralayırdı.

Müşovul cüçələrdən birinin başını ağızına alıb kəskin hərəkətlə saga-sola necə firladısa, yazığın boynu qopdu. Növbəti cüçəyə hücum çəkəndə ana toyuq qanadlarını gen açıb sinəsini "canavarın" ağızına verdi. Müşovul onun xirdəyini qamarlayıb çabalamağı duranadək sixib sonra yerə buraxdı. Çəliminə görə çox ziyankar yırtıcı olsa da, heç nə yemirdi. Gücü çatdıığı qədər çox toyuq-cüçə boğub qanını içirdi. Ona qışqırib hay-haray salmışdı və əlinə keçən kürek sapını müşovula tolazlamışdı. Yırtıcı özünü salmışdı qonşunun toyuq hininə. Toyuqlar hində çıçışırdılar. Heç nədən qorxmadan girmişdi hinə və arxasınca qapını bağlamışdı. Kürəyin sapı qırılanadək yırtıcını kötəkləmişdi. Düzdü, kötüyin çoxu perikmiş toyuqlara dəyib onları şil-küt eləmişdi, amma sonunda zərbənin birini canının başından vurmağa macal tapmışdı. Müşovul canını tapşırana dək onu xird-xəşil eləmişdi. O qədər cəld heyvandı ki, hində o vurhavurda imkan tapıb daha üç toyuğu boğmuşdu. Can hayında olan bir yırtıcının son nəfəsində yenə də öz xisəltindən əl çəkməməsi sonralar onu xeyli müddət düşündürmüştü, amma cavabını tapa bilməmişdi.

İndi quyruğu pişiyin ağızında şidirgə tərpənən siçovula baxırdı və yadına həmin müşovul düşürdü. "Bəlkə də dönük taleyinin qisasını alır, gör necə qıvrıq tərpənir! Zavallı pişik, taleyi ilə barışmağa məcbur olub. Siçanlar insanların hər cür hiyləsindən və qurduları tələdən uzaqda yaşamaq isteyirlər. Amma onların qənimi insan və pişik bu dəfə yerin altında ürcəhələrinə çıxmışdı. İnsan nəfəsi dəyməyən yer varmı görəsən?.. Həqiqətən dost və düşmən olaraq bütün canlılar bir-birimizə bağlanmışıq, bir-birimizdən ayrılmazıq. Aramızdakı bu yaxınlıq bizdən əvvəllər də mövcud olub. İndi heç kim nə mənə, nə də siçana kömək edə bilər. Etsə də, bunun heç bir mənəsi yoxdur. Əbədi olaraq siçan pişikdən qorxacaq, pişikse itdən - məsxərəni yazan belə yazıb. İnsanın tek qənimi isə elə insanın özüdür, nə Allahdır, nə də şeytan, insanın özüdür!"...

-Görünür Allah bizim bu halımıza sevinir, Ceko, - dilini dinc qoymurdu amma, yenə də Allahi qıcıqlandırmaqdən

zövq alırdı, - Yerin altında böyük məqbərə hazırlayıb bizi. Əgər sizdən qabaq ölsəm, ətimi-qanımı sizə halal edirəm, heç nəyə baxmadan məni parçalayıb yeyərsiniz. Elə edin ki, tikəm də qalmasın, sümüyümədək gəmirib yeyin məni. Bu bədən Allaha sağ-salamat çatmamalıdır!.. Onsuz da sənin çoxdankı arzundur məni yemək... Dərhal da fikirləşdi ki, "Görəsən bu zindanda uzun müddət ac-susuz qalsam, Allah əlacımı hər yerdən üzə, iti, pişiyi yeyə bilərəmmi? Yox! Tək çarəm olsa, yenə də bunları yeyə bilmərəm!"

-Əgər imtahandırsa, üzüağ çıxmaq lazımdır bu sinaqdan. Dünyanı fəth edə biləcəyimiz qədər sevgi hələ içimizdə durur, yaşamaq ümidi hələ içimizdə silinməyib... - qoca başa düşürdü ki, çox dincəlməyə vaxt yoxdur. Əlinin suluğunu yırtıb şalvarına sile-sile armaturu əlinə aldı.

* * *

Armatur hər dəfə daşa dəyib daqqıldadıqca Ceko bir yerdə durmur, sığınacağıq içində obaş-bubaşa var-gəl edirdi. Ümidi artdıqca qocaya daha çox isinişirdi. Onu sözündən anlayır və dediyini dərhal yerinə yetirirdi. İndi söhbətləri tuturdu, qocanın onu sığallaması xoşuna gəlirdi. Aralarındaki kin-kidurət və soyuqluqdan heç nə qalmamışdı. Tez-tez sığınacağı otaq-otaq gəzir, sıdiyi ilə divarları manşırlayır, işarələrini müntəzəm təzələyirdi.

"Görünür siçanlar onun sıdiyinin qoxusunu dəyişirler" - hərdən gözəcə dəstunun hərəkətlərinə göz qoyurdu. İşini bitirəndən sonra isə gəlib qapının yanında yerə uzanıb gözlərini qocaya maritlayır, quyruğunu bulaya-bulaya şamın titrək alovuna diqqət kəsilsər, hərdən isə qocanın ayağını yala-yaraq ona ürək-dirək verirdi.

-Bəlkə də mənim heç insan olmağım lazım deyilmiş, Ceko. Mən də sədaqətliyəm, hardasa, xasiyyətlərimiz eynidir. İkimiz də oğlanı çox sevirik və onu heç nəyə dəyişmərik. Amma heyif ki, mən insan yaranmışam, səni anlamaqda səndən üstünəm... Əmin deyiləm, bəlkə də dilin olsayıdı bunnun əksini sübut edərdin, məni haqsız çıxardın. Bilirom ki, sənin də şürun var, insan kimi düşüne bilirsən. Bircə dilin yoxdur. İstəyirəm ki, biləson, sənsiz burdan çıxsam oğlanın üzünə baxa bilərəm. Sən mənim sirdəsim, həm də dəstumun əmanətisən... O səni yaman çox istəyir. Yəqin ki, sənsiz özünə yer tapa bilmir indi. Bircə yeməyin yaddan çıxməsin. Dostumuz siçanlarla maraqlı məşguliyyət tapıb, indi ən çox ikimiz bir-birimizə həyan olmalıdır.

Deyirəm, dostumuz səninlə necə mehriban olduğumuzu görəydi... O vaxt mənə görə səni kötəklədiyinə peşiman olarıdə... Bəs qolumu qoparmağın nə idi, hə, a cüvəllağı?.. Bağışla məni, dəstum, indi mən də səni sevirəm və kötəklədiyinə bais olduğum üçün çox utanıram. Yəqin üstümə cummaqla hansısa bələdan məni hifz etmək isteyirdin. Ya da üstümdə cin görübənmiş. Deyirlər itlər cin-şeyatinləri görə bilirmiş. Biz isə hay-haray saltıb səni qorxutmuşduq, kötəkləmişdik. Bağışla. Məni də, oğlanı da bağışla. İndi tənidiğim Ceko heç vaxt məni pis niyyətlə qapmaz, yaralamaq istəməzdə... - armaturu qoypub itin qənşərində çoməldi. Gü-

lümsəməklə peşimanlıq arasında çəş-baş qalan gözlərini itə dikdi. Bunun adı utanmaq idi. Bu utanmaq sevginin iz-harıydı, peşimanlıqlandan doğurdu.

Nəhayət dodaqları gülümşəməyə cürət edib aralandı - Mən çox peşimanam, bağışla... Itin ürek dağlayan, məz-lum zingiltisinə gözleri yaşırdı. - Gec də olsa anladım, gördün? - itin kürəyini sığalladı. "Nə vaxtdandır gözlədiyi də elə bu idi - Səhfini anlasın, peşiman olsun, üzr istəsin məndən". Yanağını siləndə əlində qalan lopa tükə baxdı. "Tükü töküür. Yoxsa xəstələnib!?" - fənəri yandırıb diq-qətlə itin üst-başına baxdı. "Bu itin qaralı-qırmızılı xalları vardı axı, indi isə tamam ağarır! Tükləri də qom-qom töküür!" - daha artığını görməmək üçün fənəri söndürdü - "Qoy özü görüb-bilməsin". Əli-qolu işdən soyudu.

Bir qab yemek qoydu itin qabağına. Kədərli Cekonun həvəssiz yeməyinə baxır, dayanmadan onu sığallayırdı. Ceko hərdən qanrlıb onun əlini yalayanda qocanın içindən məhrəm gizli keçirdi. "İnsan belədir - əvvəlcə qiy-mətli daşı tapdığının sevincini yaşayır, sonra da bu dəyərli xəzinəni qorumağın qarğasasına qatlanır" - qoca onu iti-reçeyindən üzülürdü indi. "Qulaq dostuma bir şey olsa, mən də ölücəyəm. Bunu axşam ölümün özü mənə piçildiyib... Axı niyə sevinc özünü göstərən kimi kədər burnunu çəkə-çəkə böyürdən tələsik özünü dürtür!?" . Yenidən kə-məri əlinə dolayıb armaturu götürdü, düşdü qənimə divarın üstünə. - Daşın gözünün odunu almışam, lap az qalıb, Ceko! Döz, dostum, azca da döz! - biləklərinə güc gəlmışdı elə bil.

-Ən yaxşısı sevinməməkdir. Hətta, xoşbəxt anlarda se-vincini kədərin eşidəcəyi şəkildə biruzə verməməkdir. Yoxsa kədəri çox şeyə inandırmaq lazımlı gələcək...

Yeməkdən sonra əllərinin zoqqultusundan heç bir iş görmədi. Ağrıyan əllərini nəm əleyhiqaz kisəsiylə büküb qundaqladı, qucağına alıb uzandi. - "Ağrılarım dözləndir, bir az da işləsəm suluqlarım döyənək olacaq və ağrı keçib gedəcək. Belə xırda ağrıları vecə almamalıyam. Amma sabahdan dayanmaq yoxdur!... Allah eləməsin ki, oğlanın başında bir qəza ola... - yanüstüə çöndü. - Sərsəmləmə, qo-ca, boş şeylər düşünməkdənsə, qapını açmağın bir yolunu tap. Əlin-ayağın var, daha nə gözləyirsən!.. Hələ də xəca-lət çəkirmə mənim ağladığımı gördüyüünə. Qadasını aldı-ğım, elə bil məndən əlli yaş böyükdür.

Elə də mənalı, dərin gözləri var ki... Kaş yanında olaydı, sonsuzadək burda qalmaqdan yorulub-bezməzdəm. Ona ömrümün günlərini bircə-bircə danışardım... Günəş-dən çıxan işığın bizə gəlib çatmağı səkkiz dəqiqə, iyirmi saniyə çəkirmiş. Dünya, səndə nə sirlər yatır... Bildiklərimizin nə qədər az olduğunu öyrəndikcə gücsüzlüyüümüzü dərk edirik, cılızlığımızdan qorxuruq. Son dəfə gördüyüüm işığın neçə yaşı olardı görəsən? - yorğun göz qapaqları ix-tiyarsız olaraq yumulurdu. Axır vaxtlar çox işləyirdi deyə yuxu rejimini pozmuşdu. Gah çox yatırıdı, yatanda oyanmaq bilmirdi, gah da gözünə yuxu getmirdi. Yuxuları dü-

şünmək ona çox lazım olurdu, di gəl, ayılanda çoxunu unudurdu, - "Səssizlik olanda da daş kimi elə yatıram ki"...

* * *

Bu dəfə qalxanda xəyal kimi yadına saldı ki, şəhərin dağıntıları arasında gəzərkən yerdən boyru çürümüş bir kartof tapmışdı. Onu da müharibə qurtarandan sonra əkməyə toxumluq kimi saxlamağı qərara almışdı. Amma əmin deyildi ki, bunu nə vaxtsa həqiqətən edib, yoxsa yu-xuda görüb... Ceko yenə qapı tərəfdə pilləkənin üstündə ayaqyoluna gücənirdi. İtin halı ona bütün dərdləri unutdurmuşdu. Konservdən idi deyəsən - ikisi də qarınağrisına düşmüştü. Amma Ceko həm də ariqləmişdi, narahat olduğunu üzündən bəlli idi. Qoca isə onun dərdini bilmədiyi üçün üzüldü. "Yeməkdəndirsə, yeməyini kəssəm, acıdan ölü; sudandırısa, iki gündür plastik qabdan içirirəm. Dili də yoxdur ki, dərdini başa salsın, yaziq... Guya başa salsa nə olacaq, əlimdən baytarlıq gəlir!?"...

Alışqanın qazı qurtarmış, fənərin işığı lap ölezmişdi. Sayanda gördü ki, cəmi on iki ədəd şam qalib. Divarda cı-zdıgı "şər ili təqvimi"ni dəqiq hesab etmədiyindən, indi ona da ciddi yanaşmırı, - "Həm də adamın ruhunu öldürən məşguluyyyətdir. Xilas olmaq istəyən, gərək Zaman adlı düşmənin başını ilan başı kimi əzməyi bacarsın!". Sağ əli sözünə baxmırı, tez-tez keyiyib onu qorxudurdu. - Sol əlim səndən qeyrətli çıxdı, sən namərdlik edirsən. Mənə xəyanət etsən, daha heç sözüm yoxdur!.. Deyirlər sol əllə yemək günahdır, guya şeytan da yediyinə şərik olurmuş. Amma Tanrı iki əl yaradıb, mən nə edə bilərəm, birini kə-sib atası deyiləm ki? Hardan çıxarırlar bu uzunluqda haram siyahısını?.. - acıqla daşı döyəcəyirdi. Çöldə dalbadal par-tlayan mərmi səslərinə əl saxladı.

Partlayışın küt səsi sığınacağı dördballıq zəlzələ kimi titrətdi. - Dağıdın, dağıdın, qurumsaqlar! Şəhərin altını üs-tünə çevirin! Qan axıtmadandan, öldürməkdən yorulmayıñ, it uşağı!.. Düz deyirlər ki, insan - savaşların məhsuludur. İnsanlığa bu qədər quduzluq, harınlıq, vəhşiliyi ancaq mü-haribələr gətirə bilər. Ya gərək şərə qarşı hamı birləşə, ya da qırğınlar olmasın deyə şərə vaxtında təslim olasan. Şey-tan tək qalsa bir gün özü öz başını yeyəcək... Görəsən Al-lahın ən sadıq mələyi birdən-birə niyə harınlayıb? Allahın beynini dolduran kimdir görəsən? İblisi cənnətdən qovan Allahın heçmi günahı olmayıb? Vallah, mən də İblisin yeri-nə olsaydım, bizim kimi bequrumlari yaradan Tanrınnı qabağına sərilib yalvarardım ki, insan deyilən məxluqu ya-ratmasın... Niyə yaradıb görəsən? Tənhalıqdan, təklikdən-mi bezib? İstəyib ki, Tanrıya şəriklik iddiasında olan dik-baş məxluq da olsun? Hər nədirse, müəmməli oyundur... Əşsi, nə işimə qalıb, özləri bilərlər!.. Amma şeytan məni burdan çıxarsa, ona biöt edərəm. Əgər şeytanın ümməti ol-mağımı istəmirse, qoy vaxtında imdadımıza yetişsin!"...

Yanındakı şam sönəndə sığınacaq zil qaranlığa bürün-dü. Oturdu. Üçü də bir-birinə qisılmışdı. "Eh, dostum, sə-nə danışacaq o qədər söz-söhbətim var ki... Sən heç itlə pi-

şiyin ana-bala kimi mehriban qucaqlaşdığını görmüsənmış?" - dostlarının belini-başını siğalladıqca onlar da qocanın əlini yalayırdı.

-İşığın ömrü varsa, zülmətin də ömrü var, Ceko. Gecə ipdir - gündüzləri muncuq kimi ard-arda düzən ip. Təsbehə yaraşq verən muncuqlardır, ipi saya salan olmur. İlləri, ayları gecələr görə sayan sərsəm gürmüsənmış heç? "Gecə düşür, şər qarışır" - gündüz xeyirin, qaranlıq isə şərin pərdəsidir. Gecələr yatmaq, gündüzlər yaşamaq üçündür. Görən hansı birinci yaranıb - xeyir, yoxsa şər?.. Xeyir şərdən yaşlı olar... Hər gecəni gündüzə, hər daşı qızılı çevir-səydik, onda nə gündüzün, nə də qızılım dəyəri qalardı. Necə də hər şey aydın dillə yaradılıb, amma biz bu dili unutmuşuq. Nadan siyasetçilərin çətin və qondarma dilini təbliğ edirik. Həyatın zirvəsinə can atanlar bilmirlər ki, orda heç nə yoxdur və dəhşət burasındadır ki, o zirvədən sonrakı yolancaq üzünenmişdir...

Sığallamağı dayandıranda it onun yorğun əllərini yalayırdı. - Hər qaranlıq gecənin bir işqli sabahı var, Ceko. Ümidimizi üzəməməliyik... Qış yuxusuna getmiş ayı kimi-yik. Neçə şər ili siğınacaqdə qalarıq sənəcə, Ceko?.. Heç olmazsa, təsbehim yanında olaydı... - ayaqyoluna getdi, qaydırıb taxtına uzandi.

-Yox, burada Allahlıq bir iş yoxdur. Özümüzük günahkar! Eyni əcdaddan gələn qonşularımızın savaşda can verərkən necə zaridiqlarını vaxtında eşidə bilmədik. Bəzən eşitsək də, buna qulaqlarımızı qapadıq - "Nə işimizə qalıb, özləri bilər!" - dedik. Unutduq ki, yanımızdakı ullaq anqırırsa, bu təkcə dişi ullağı gördüyü üçün deyil, həm də canavar gördüyü üçün ola bilər. Axi qaranquşun səsi təkcə quruca quş səsi deyil, həm də yağış yağacağının xəbərdarlığıdır. Sülhün həyəcanlı mehi üstümzdən ölüb keçəndə anlamadıq ki, bu buludları qovan ildirimli qara küləklər gəlir arxasında.

Sahib olduğumuz dincliyi ona görə itirdik ki, onu itirməkdən qorxmadiq. Anlamadıq ki, bir gün Allah əlini bizdən üzə bilər - axı cəzanı da yazan odur. Əgər bütün bəşər eyni əldən çıxıbsa və eyni ruhdan yaranıbsa, sənin kimi olmaq istəyirəm, Tanrı - səbrli, müdrik! Sən nəhayət əl qatmalısan bu işlərə. Ya birdəfəlik insanların kökünü kəs yer üzündən, ya da bir abira mindir bizi... Başqalarını bilmirəm, amma mənim ruhumun mayasında mərmi səsi, yanğınlar, insan çıçırtıları və qaranlıqlar yoxdur. Cekonun və pişiyin də eynilə. Biz nə günahın sahibiyik? Yox, Tanrı, düz eləmirsən. Bu qədər səbr kimə lazımdır? Haqq-ədaləti də insanlar yoluna qoyacaqsə, onda kimə lazımsan? Bu qədər havayı duaları, yalvarışları yiğib neyləyəcəksən axı! Pişik taxta atılıb qocanın dizi üstə oturdu, dayanmadan yaxasını cirmaqlaçı, - "Allahın ətəyindən əl üzəsən, batıracaqsan bizi! Tanrıının dincliyini insanlar pozdu. O, əməllərinizin əks-sədəsidir, əməliniz necədirse, o cür də özünüzə qayıdır. Biz heyvanlar sizin nəfsinizin güdəzinə gedirik. Allahın tekliyi, dincliyi bərqərar olmayınca qan-

qadəli bələlər başımızın üstündən əskik olmayıcaq!" - bu səs pişiyin qəzəbli dodaqlarında elə əks-səda verdi ki, qoçanın iliyi gizildədi. Susdu. Qaranlıq küçü dinşədi. Ölümün onun tük basmış üzündəki temasını duydı, astadan piçıldadı, - Allah, keç günahımdan, bağışla məni. Pis-yaxşı - öz yaratdıqlarınıq... Pişik onun elini yalayanda üzü səyridi, - Hə, səbrli olmaq lazımdır, məstan. Dözək görək bu hamilə qaranlıq nə doğacaq?.. Qüdrət onun, dünya, ölüm, tale, məhkəmə onun - özü bilər! - pişiyin başını siğalladı, lap əcəlin başını siğallayırmış kimi... Ey yerin-göyün sahibi, sən bizi görünürsen, acılarımızı duyursan. Bizim şəhəri qoru. Sühl sevən yeni nəsillər yarat. Qoy hər günəş doğanda min-min uşaq doğsun qayğıkeş analar. Qoy yaşıl ciğirlər artsın, çoxalsın. Qoy bütün dünyada əmin-amanlıq olsun. Hamı yaxşı və xoşbəxt yaşasın. Eybi yox, sənin iradənlə yaşasın, amma dinc yaşasın. Ya rəbb, üzünü bizə sarı çevir, halimizə rəhmin gəslin. Qoy hər cücerən ot, açılan gül-ciçək yenə xeyrxahlığına görə sənə dualar oxusun. Qoy yalan və şər haqq və ədaləti ölüb qabağa keçməsin... - qalxıb şam yandırdı, silahını götürüb kəsdirdi qapının yanını, - "İşləmek lazımdır!"...

-Daş, bilirom, sən məndən də yaşlısan, döyümlüsən, neçə-neçə dava-şavanın şahidi olmuşsan, tarixlər yaşıdrasan yaddaşında. Sənin tərsliyin çox xoşuma gəlir, - qoca hıqqanıb armaturu zərbələ daşa vurdu. - Amma bu gün mən sənin nəfəsini kəsəcəyəm, canını alacağam sənin!.. Belə deyəndə özü də ürəklənirdi. - Allah bilir, burda hörüləndək nələr yaşamışan. Əvvəlcə balıqqulağı olmuşan, külek və su səni toza çevirib. Sonra da dönüb olmuşan daş. Sən Nammu ananı da görmüş olarsan... İncimə, dostum, bu saat Allahdan, günəşdən, işqli dünyadan məni ayıran tek manəsənsən. Yaşına-başına baxan deyiləm. Burda ölüsi olsam da canım ağızından çıxanadək başına-gözünə döyəcəyəm. Nə şikayətin varsə, Tanrıya edərsən... - qoca danışır, Ceko ona baxır, kəmər əlindən açılır və armaturun qana batdığını hiss etəmirdi. "Lap qaranlıq ovçusu yarasə ki-mi döyüşürəm" - arada daşdan qıgilicim çıxanda zərbələrin tempini lap artırır, öz gücündən fərəhənlənirdi. İntəhası, armaturun ucu daşa batanda qocanın ona hərdən yazılı gəlirdi. Lakin bu, onu, daşı "oldürmek" qərarından döndərmirdi. Fikirləşirdi ki, gör bu daşın çıxmağı neçə canlısı işığa qovuşduracaq. Bir də bileyi ağrıyanда əl çökdi daşdan, - Hə, daşçıqaz, mən yoruldum. Bir az dinlənim. Sən də dincini al, amma yaxşı-yaxşı fikirləş...

Səni bu hörgüdən qoparandan sonra ömrümün sonundək özümlə saxlayacağam. Əlisilahlı vuruşduğum tek Tanrı bəndəsi sənsən. Oğlana vəsiyyət edəcəyəm ki, ölündə səni yonub mənə başdaşı düzəltsin. Qoy mənim də ruhum dənizlərin, küləklərin, çöllərin səndəki ruhuna qovuşsun.

Başını qatmaq üçün məşğuliyyət axtardı. Şamı yandırib otaqları gəzdi. Fərdi mühafizə vasitələri saxlanan otağın divarından asılmış rəngli plakatlara gözünü zillədi.

Oxudu, - "Mülki Müdafiə siqnalları. Diqqət, diqqət! Hava həyəcanıdır! Hava həyəcanıdır! Sığınacaqlarda daldalanın! Sığınacaqlarda daldalanın!"... - Niyə yerin üstündə bu siqnalları verən yox idi?.. Cavabını özü tapdı: "Hava hücumunun nə vaxt olacağını özləri bilirdimi ki? İndi kosmosdan izləyib vururlar". Bir əleyhiqaz götürdü, plakati divar dan çıxardı, gətirib taxtın üstünə sərdi. "Əleyhiqaz insanı necə qoruyur?" - oğlanın maraq dolu sualı qulağında cingildəyə-cingildəyə əleyhiqazın süzgəc hissəsini açmağa girdi. Süzgəcin içində kömür-filtirin olduğunu bilirdi, amma indiyədək heç əyani görməmişdi.

Bir zülmə kömür qutusunun ağızını açdı. "Zəhərli hava bax burada kömürə çöküb təmizlənir" - kömürü ovcuna əndərib qoxladı, dilinə vurdur, sonra gülümsəyib qulağını tutdu. Milyon il önceki meşənin səsini eşitdi, küləyin onun saçını necə daradığını hiss elədi. Məşənin ruhu yanib qaralsa da kömür tozunda xışıldayırdı hələ. "Od tutub yanmış meşənin ruhu sevinsin deyə səni meşəyə aparib yaşı bir vələsin oyوغuna qoyardım, - "Oyan, ey meşənin ruhu, oyan! Əcdadlarım od vurub yandırmışdı səni, indi yaddaşını özünə qaytarıram! Özünə qovuş, bağışla insanları..." - meşəyə səs salardım. Kömürü ovcunda xışmalayıb toxum kimi sığınacağın döşəməsinə səpdü. - Bu gündən ölümün nəfəsinə meşənin ruhu da qarışdı. Sabah-birgün mən bu cəhənnəm yerdən çıxıb gedəcəyəm, qoy sizin yeriniz behişt olsun, ölüm... Qəmli monoloqu itin də, pişiyin də kefini pozmuşdu. Elə özü də ölümün ağırlığını duydur.

-Hə, qara ölüm, de görüm, necəsən, darixmirsən ki? - qoca səsini qaldırdı. - Vecimə də deyilsən! Kefim kök, damağım çağ. Yaram-xoram da yoxdur, çox şükür. Yeməyim, suyum bol, canımda da nə qədər desən təpər. Odur ki, işini indidən ehtiyatlı tut - əgər başqa yerdə alacağın can varsa, bizdən nigaran qalma, get işini gör, qayıt. Tanrı yanında üzüqara olma. Onsuz da nə gedəsi yerim, nə də bu tezliklə ölmək fikrim var. Bax gör bu sıfətdə ölü yaraşığı var? - əslində, qocanın hali dediyi qədər də yaxşı deyildi: qarnı ağrıyrıdı və kürəyinin sancıları onu bərk incidirdi. Yeməyini yeyib, suyunu içindən sonra taxtına uzandı. "Dincəl, qoca. Qoy daş da nə qədər istəyir canıyla əlləşsin, son söz sənindir onsuz da..."

* * *

Növbəti gün armaturun ucu qəfildən hörgü daşının araxasına boş gedəndə əldən düşmüş qocanın alını az qaldı qapının tininə dəysin.

-Hə, nəhayət təslim olmağa qərar verdin! - açılmış qaytanı təzədən əlinə doladı - Daşçıqaz, bağışla məni. Məğlub olmağı da mərdi-mərdanə bacarmaq lazımdır. Utanmadan etiraf elə ki, mən sənə güc gəlirəm. Mən indi Tanrıya da güc gəlirəm, bilirsənmi? O da, sən də məni məhv edə bilərsiniz, amma məğlub edə bilməzsınız... Armatur səni çox incitmər ki? Qoy incitsin! Sən cansız canınlı mənim əlimi yaralayanda, al qanıma qəltən edəndə yaxşıydı? Öz xoşunla çıxməsan, daha da pis olacaq, un kimi

ovacağam səni! - qoca indi işığın rəngini, çölün dadını da duyurdu. "Həyatı anlamaq yaşamaqdən çətinmiş. Ömrümüzü xoşbəxtlik axtarmağa sərf etmişik, sən demə xoşbəxtlik, insan, onu axtarmayanda özü öz ayağıyla gelirmiş. Bircə hörgü daşını qoparmağın xoşbəxtliyi"... - qoca üçün əlamətdar bir qələbə idi. - İndi ki, dizlərini qatlamağa razı oldun, onda qoy bir qab yemək yeyim.

Ondan sonra əhədini üzməyin vaxtı gələcək... - kefi kök idi, fiştiq çalırdı. "Kaş oğlan daşı yerində necə çıxardığımı görəydi, birlikdə sevinərdik"... - armaturu daşa sancılı qoyub yeməyə oturdu. Gizildəyən suyun altına tutanda canına rahatlıq yayıldı. Əllərinin suluğu iki dəfə deşilmiş və döyenək olmuşdu. Ağızna ilk tikəni qoyub, - Zavallı əllərim, az qalib, bir az da dözün. Sizin üçün yeyirəm ki, az da olsa gücünüz artsın. Bu saat bütün əzalarından ən qiymətli sizsiniz. Cölə çıxandan sonra sizin qulluğunuda durmaq mənə borc olsun. Amma tez təslim olmayın, hələ qabaqda çox işimiz var - əllərinin ağrısına sığal çəkdi.

-Gecikmək olmaz, diribaş olmaq, cəld tərpənmək lazımdır. Mən biliyəm, bu daş çox inadkardır, pir deyib dörđəlli yapışış divardan. Hər qopardığım qəlpə qənimətdir. Getdikcə sığınacaqdə hava çatışır, bir azdan havasızlıqdan boğulub öləcəyik - əsl dərd bu idi. Qoca düz deyirdi, nəcis qalaqları o yana dursun, pişiyin boğub öldürdüyü, hələ yeməyə macal tapmadığı sicanların cəsidi sığınacağın havasını lap ağırlaşdırılmışdı. Havaçəkənler də çatdırırmırdı artıq. Bir dəfə nəmişlikdən ayaqları keyiyəndə taxtlardan birini söküb qalağa od vurdur ki, qızınsın. Tüstü birçə anda sığınacağın havasını elə zəbt elədi ki, üçünün də zingiltisi-bağırtısı bir-birinə qarışdı. Ocağı güclə söndürdü. Ölüb ölümdən qayıtdılar. Bir neçə saat qapının ağızına sığındılar ki, zaldakı tüstü torpağı hopsun.

Daşla söhbət qocaya olmazın təskinlik verirdi. Düzdü, uzanıb dincini alanda küreyi, əlləri ağrıyırdı, amma yerindən qalxanda özündə bir gümrahlıq duyurdu. "Əsas odur ki, əl-ayağım hələ heydən düşməyib. O ki qaldı yeməyə, hə, bax bu məsələdə ümumiyyətə, naşükürlük etmək olmaz". Və ağılnı qəribə bir sual gəldi, - "Görəsən ölüm nə yeyir, nəylə qidalanır?"... Durub divardan tuta-tuta armaturdan yapışdı. Qapının tağını, daşı sığalladı, - İşıq uğrunda mübarizəyə başlayaqlı, daşçıqaz? - daşı yerində qanırdı. Bir neçə dəfə oyana-buyana laxladandan sonra rəqibi hörgüdən qabağa çıxdı. - Hə, dostum, canın çıxməq üzərdir, son duani et! Barmaqlarının ucu qamaşırıda daşa sürtülməkdən, - Hövsələniz olsun, barmaqlarım, lap az qalib. Soyub-soyub quyuğunda qoymayın əziyyətimi... Bu əlamətdar hadisəni görmək istəyirdi deyə qaydanı pozub iki şəmi birdən yandırdı.

Qapını işıqlandırib dostlarını çağırırdı, - Ceko, məstan, yaxın gəlin!.. Bir insanın nəyə qadir olduğunu özünüz də görün. Sizə söz vermİŞdim ki, burdan çıxaracaqıq, - daşı dartib qucağına aldı, sonra pilləkənin ayağına atdı. Daş si-

ğinacağın nəm torpağında küt səslə tappıdayanda qoca öz nəşəsilə ölümə acıq verdi. Nə Ceko, nə də məstan qoca ki mi sevinə bildi - maddim-maddim qocaya və daşa baxırdılar. Qoca şamı götürüb daşın yerinə baxdı. Əlini oyuğa tutdu, - "Hələ hava yaxşı gəlmir", - növbəti köndələn daş aydına görünürdü, - Səni çıxarmaq su içimi kimi asan olacaq. Səndən o tərəfdə isə işiqdir, işiq! Yəqin ki, indi çöldə gündündür. İşığın səsini siz də eşidirsinizmi, dostlar? Daşçıgaz, sənə xoşluqla deyirəm, məni güc işlətməyə məcbur eləmə. Çalış xoşluqla təslim olasan, yoxsa bu armaturla canını sökəcəyəm! - daşa ilk zərbəni çaxdı - "Andır, çox güclüdür, pərçimlənib"... Kefi isteyincə, əlləri tam sağalınca dincəlmək istədi. Ürəyindən keçdi ki, qalan yeddi ədəd şamı da bütün günü yandırsın, yemək normasını ikiqat artırınsın, - "Onsuz da uzağı iki-üç günə burdan çıxaçağıq". Ceko bir kərə hürdü, qocanın dizinə sürtünb ona ürək-dirək verdi. İndi onun səsi də nəsə cingiltili çıxırdı. - Yaziq Ceko, deyəsən itlər dərdi insanlardan da ağır çekmiş... Sən niyə birdən-birə bu hala düşdün, dostum? Azca da döz!

...Konserv yeməkdən bezmişdilər. Qocanın bir ayağı ayaqyolunda qalmışdı. Hər dəfə tualetdən qayıdanda gözü divarda cızdırığı təqvimə sataşındı. Günlərin hesabını tama-mən qatıb-qarışdırılmışdı. Əcaib-qəraib xətlər indi yarpaqlarını tökmüş kol-kosa bənzəyirdi. Uşaq kimi divarda şəkil çəkmək keçdi könlündən. Əleyhiqaz kömüründən bir parça götürüb durdu "kol-kosun" qabağında.

-Nə şəkli çəkim?.. Hə, məstan, pişik şəkli istəyirsən mi?

İt az qala sürüne-sürüne özünü qocanın ayaqlarına yetirdi. Cekonun üzünə ölüm pərdəsi çökürdü.

-Günəş şəkli çəkəcəyəm, günəş!.. - kömürü var gücüylə divara sıxb çevre çəkdi, içini qaraltı, şəfəqlərini xətlədi. Qapqara bir günəş çəkdi qoca. Üçü də şam işığında tamaşa elədi qocanın məharətinə.

-Daha öz güneşimiz də var... - şamı divara lap yaxın tutdu. Güldü, - Balaca uşaq məndən min dəfə yaxşı çəkərdi, - dizlərinin ağrısını ovxaladı.

...İtin xaltası onu qəbristanlığa sarı dartırdı. Qocanın pirtlaşıq, sudan yaniq saç-saqqalı o qədər kirliyi ki, tükliyi tamam tökülmüş, dərisi gündən qızarmış it ondan abırı görünürdü.

Günəşin şüalarını qoxlayırmış kimi başını dik tutmuşdu. Qoca yolu itin gözüyle görürdü sanki. Əlindəki rentgenmetrin qulpunu əsa kimi addımına uyğun yerə taqqildadırdı. Yan-yörəsinə düşən mərmilər nə qocanın, nə də itin vecinə idi. Sanki qocaya mərmisiötürən quraşdırılmışdılar - bütün mərmilər ona tuşlanmışdı, lakin naməlum bir əl onu bələdan qoruyurdu. Görən elə bilərdi ki, qoca kordur, amma o göründü və gözünü işığa alışdırıldı. Qəbristanlıqda ayağı daşa ilişdi və guppultuya mərmi çalmasına yixıldı. Azca eşələndi, dura bilmədi. Çuxurun havası o qədər təmiz idi ki, yixildiği yerdəcə rahat uzandı.

Xaltası qocanın biləyinə dolanmış heysiz it ha çabalasa da qocanı dartıb xilas edə bilmirdi. Elə bu vaxt yaxında bir mərmi də partladı və qonşu məzarın başdaşı yixıldı bəxtsiz qocanın üstünə. Şaqqıldayan sümüklərinin ağrısından kiprikləri yaşırdı. Hardansa üç nəfər özü kimi qoca peydə oldu və himə bənd imiş kimi başladılar onun üstünü torpaqla örtməyə. Dəhşətli mənzərə idi. Həm ağrını canında duyur, həm də onu cuxurda gömənləri göründü. Hırsından lal olmuşdu, bağırı çatlayırdı. Barmaqlarının ucunadək buz bağlamışdı qorxudan. Oğlan özünü vaxtında yetirməsəydi, doğrudan öləcəkdi. Dostu yetişən kimi qocaların hərəsini bir yana itələyib dizlərini yerə atdı. Onun üstünü tələm-tələsik açdı, daşı yana itələdi. Qocanın sinəsi körükənəndə oğlanı ağlamaq tutdu, - Heç nə danışma...

Qırımızından hiss elədi ki, onu siğınacaqdən xilas edə bilmədiyi üçün xəcalət çəkir. "Neyləsin, təkbaşına gücü çatmayıb, şəhərdə isə ağlı başında olan cavanları hardan tapsın"... - çarəsiz oğlana rəhmi gəldi. Şəhərdə biləkdən güclü adam tapmaq müşkül iş olduğunu biliirdi. Gündə gözlərinin qabağında neçəsinin əzaları qəlpə kimi göydə ucuşan adamları necə inandırmaq olar ki, siğınacaqdə bir qoca, bir köpək, bir də pişik əsir qalıb. Buna heç kimin canı yanmaz. "Çox ağır işdi" - qoca buz bağlamış əllərini yaxasına soxub isitməyə çalışdı.

-Atəşkəs razılığı imzalanıb, bilirdin? - dostu qocanın toz-torpağını çırpırdı, üz-gözünü silirdi. Atəşkəs xəbərin-dən sevindi, kövrəldi, amma dostunun yanında ağlayıb ikinci dəfə xəcalətli olmaq istəmədi, - Biz yerin altında olanda çöldə havalar necə keçirdi? - sual qəherli boğazın-dan güclə sivişib çıxdı.

-Qorabişirən, gözqamaşdırın günəşli havalar adının nəfəsini kəsirdi.

-Günəşdən ötrü çox darıxmışdıq...

-Dur onda! Qalx ayağa! Cox tənbəlsən! Yəqin kata-kombada qaldığın günlərin çoxunu yatmaqla keçirmisən, - qocanın kefini qurcalayırdı.

-Mənəm tənbəl?

-Hə, tənbəlsən.

-Mən orda yuxu gördükərimi yuxu əvəzinə düşünürdüm. O da, düşünə bildiyim qədər... Sən demə, yerin altında xatırlaya bilməcəyim maraqlı həyat yaşamamışam... Sən də xeyli ariqlamışan. Səni çox üzümüşəm, elədir? Ceko da, mən də səninçün çox darıxmışdıq, - "Zavallı, nə bizi siğınacaqdə çarəsiz buraxmaq istəyib, nə də oradan çıxarmağa gücü çatıb" - gözünə dolan torpağı silə-silə ürəyində kəkələdi. Nəfəsi tincicir, xışıldayırdı, sanki başdaşının ağırlığından ciyərlərinin birini itirmişdi.

-Mən heç nə edə bilmirdim. Axı mənim nəyimi sevəsən! Heç Cekonun da üzünə baxmağa qürurum qalmayıb, - oğlan hıçqrib onun sinəsinə qıslıdı. - Tənbəl olsan da, dünyani xilas edəcək boyda sevgi var içində. "Ən böyük güc sevgidir" - bunu sən özün demisən.

-Sus! Kişilər ağlamaz! İnsan birini sadəcə sevdiyi üçün

sevər. Sevməyə səbəb olmur ki. Səni ona görə sevirəm ki, günəşin işığından daha çox sənin üzünүn nuruydu məni qaranlıq sığınacaqdən çıxmaga səsləyən. Ceko da, mən də səni sevməyi öyrəndik yerin altında. Hər iynənin ucu boyda sənə yaxınlığıca qoluma qüvvət gəlirdi. Elə istəyirdim ki, sənin də bizim yanımızda olmağını...

-Mən səndən betər zülm çekirdim eşikdə... - biləyi ilə gözünün müütüyünü sildi.

-Bilirəm. Bilirəm ki, sən əl-qolunu sallayıb oturmamışsan, çarələr düşünmüsən. Amma gəl bunu sonra söhbətləşək. Ceko sığınacaqda nasazlayıb, ona nəsə eləməliyik, - dostuna sarılıb ayağa qalxdı.

-Cekonun anası xərçəngdən ölmüşdü, yəqin o da bu mərəzə tutulub...

-Of, yazıq!..

-Qaranlıqda yaxşı ki dəli olmamışan... - artıq cuxurdan çıxıb yanaşı oturmuşdular.

-Dəli necə olur ki? Mən zir dəliyəm, dostum. Qulağımı məcbur edirdim ki, mənimcün yarpaqların piçiltisini eşitsin, mən də bu səsə şəklənib təbiətin danişan dilini yadırğamayım. Sən bilirsənmi ağaclar insanların dilini anlaysı? Ulduzlarla piçıldısan yarpaqları heç dinləmisenəm?

-Sən təbiətin dilini mənə öyrətmədən qeyb olmusan, unutmusan yoxsa? - oğlanın şirin gülümşəməsinə bu qədər həsrət qalmaq olardım... Qocanın gözü yaşardı. Canında bir ağrı, qüssə qalmamışdı, - Birçə qaranlığın dilini anlamadım. Qulağının dibində xəstə kimi zariyan, qapqa-ra ölümü aldada-alda qaranlıqdan işığa lağım attdim. Ölümən göz-gözə yaşamaq bilsən necə dəhşətdir... Bu künccüz qaranlıq mənə yalanı öyrətdi. Cekoya, pişiyə yalandan təsəlli verməkdən özüm bezmişdim. Onlar yalana alısbılar. Hətta, həvəslə məndən növbəti yalanı gözləyidilər. İndi onlar da bizim kimi yalansız yaşaya bilməyəcəklər. Ölmək qorxusu məni insanlıqdan çıxarıb itə, pişiyə döndərdi. Orda Cekonun gözüyle özümə baxanda cılızlaşan insanlığımızdan utanırdım. Onların beyni balacadır deyə elə bilirdim ki, nəyi itirdiklərini unudublar. Güman edirdim ki, nə vaxtsa azad gəzdiklərini də xatırlamırlar... Bu faciə olardı, anlayırsanmı? Yaxşı ki, insan bu cür unutqan deyil...

-Mən də fikirləşirdim ki, yəqin içəridə səni çoxdan parçalayıb yeyib.

-Ağlılı itdir, indi ən yaxın dostumdur o, - Cekonun boyun-boğazını tumarladı. - İlk günlər deyəndə ki, onları katakombadan xilas edəcəyəm, açıqlanırdı, mənimlə əylənirdi, lağq qoyurdu məni. Amma möcüzə bilirsən nədir? Onlara ötən xoş günlərində danişanda ikisi də süst qalıb xəyallara dalırdılar. Onlar düşünməyi bacarırmışlar. Heç nəyi unutmurlar, bunu öyrəndim... İnsan kimi azadlığa çıxmağın xıffatını çekirdilər, ölməkdən qorxurdular. Bunu biləndən sonra insanlığım geri qayıtdı, özümü bu iki məlxuluqun sərkərdəsi saydım yenidən. Mən onları qaranlığın zülmünə təslim olmağa qoymurdum, - qoca hər şeyi bir

anda üdüləyib dostuna danışmağın həşirindəydi.

-Elə danışdın ki, adamlıqdan intina edib it olmağım gəldi - qolunu qocanın boynuna aşındı.

-Biz insanlar nə qədər zalim, ədalətsiz və yalançı olsaq da bütün yardımılışı xilas etməyə qadir tək qüvvəyik. Bunun yalan olduğunu söyləyən, bizi ağılsızlıqda suçlayan kim olur-olsun, əclafın ən böyüyüdür, insanların ən haqsızı və alçağıdır. Mənə Ceko anlatdı bunu. O, ömürbilləh caynaqlarından, dişlərindən qeyri silah tanımayıb. Pişik qarnının doyduğu qədər siçan yeyib sonra dincini alır. Heyvanlardakı gözütoxluq, sədaqət insan şüurunun sərhədlərini aşır. İnsanlar isə başqa cürdür. Zəiflər güclülərə tabe olsalar da, əzişdirməyə özlərindən daha zəif olanları axtarırlar. Güclülər bu haqsızlığı yuxarıdan görür, amma heç nə eləmir. Gözüyaşlı möminlər, "Ya hər şey, ya da heç nə!" uğrunda çarışan nadirüstü insanlar Cekonun bəbəklərinə diqqətlə baxsa özlərinə tüpürərlər. O gözlərdə kainatın sırrı, Allahın rəhmi gizlənib, dostum. Allah bizim mühakiməmizi məsum heyvanların ixtiyarına verməsin, yoxsa cəzamız çox acı olar!..

Qocanı razı saldı ki, sağalanadək bir müddət onlarda qalsın. Çiynini qocaya dayaq verib dağıntıların arasında oğlangılə gedirdilər. Qocanın gözündə dosta bir az da böyüdü, kışılışmışdı.

Bilirsən səni necə tapdım? - qocanın dərisi çıxmış əlini ovurdu. - Şəhərdə danışıldılar ki, cəhənnəmdən xortlamış bir qoca öz xəstə itiyələ küçəbəkçə sərgərdən gəzir. Onu da deyirdilər ki, qoca dayanmadan öz-özüylə danişir, bilmək olmur səhbətləşdiyi ruhlardırı, Tanrıdırı, yoxsa itiyəmi danişir... Onda ürəyimə damdı ki, bu adam sən-sən. Həmişə katakombadan çıxanda pəncərədən səni izleyirdim. Elə görkəmdə olurdun, sanki cəhənnəmdən gəlir-sən. İndi isə həqiqətən cəhənnəmdən qaçana oxşayırsan... - qoca bilirdi ki, onun könlünü almaq isteyir. Darixmişdi dostonun həmyaşid kimi ərkyana danişığından ötrü... - "Cuhud dükəni"na təzə qaysı, xurma gətirmişdilər, düz iki qutu almışam. Sənin termos çayından ötrü bilsən necə darixmişam...

-Termos! Qaysılarım! Tərhalva! - qoca yuxu gördüyü nü özü də bilirdi, amma ayılmırkı ki, hadisələri istədiyi səmtə yönəldib yuxudan doyunca kam alsın. Heç olmazsa yuxuda xoşbəxt ola bilirdi, bunu bacarırdı. Canını üzən ağrılara baxmadı, yerindən hövlnak durub künçdəki taxta dirəyi sürtə-sürtə qaxacı tapdı. - "Bu qədər vaxtda niyə ağılma gəlməyib ərik qaysılarım!" - boyunbağı kimi sapı düzdüyü qaysını ovcunda sixdi. Ürəyi ətirşahlı çay istədi, özü də, yaman dəhşət istədi... Xatırladı ki, axırıncı dəfə qaynar su doldurmaq üçün oğlan termosu evlərinə aparmışdı, - "Səndən ötrü lap burnumun ucu göynədi, dostum" - oğlanı hələ belə qəribəməmişdi. Tərhalvanı necə qoymuşdu-sa, eləcə də künçdəki taxtın üstündəydi. Qutunu açıb bir çimdik ağızına aldı. Halva acılmışdı. Qutunu şamın işığına tutdu, saxlama müddətinə baxdı. "Mənim də saxlama

müddətim çoxdan bitib" - qaysının birini qoparıb dadını çıxardı, - "İşqılı dünyadan gələn nemət, işığın bəhəri"... Birini Cekoya, birini də pişiyin qabağına qoydu.

Dadı olduğu kimi qalıb. Demək ağız öz tamını heç vaxt itirmir... Bircə qaysı min qutu konservə dəyər. Pişik qoxlayıb kənara durdu. Amma Cekonun xoşuna gəlmışdı, pişiyin də payını udub təzəsini gözlədi. - İkisi qalıb, al, buları da sənə verirəm, təki burda ölmə... - qaysıları öz əliylə itə yedirdi. Kiflənmiş tərhalvanın üzünü qاشıb siçanların yoluna tökdü, - Qoy bizi tək qoymasınlar, bu da onların ruzisidir. Bununla pişiyə qayğı göstərirəm, siçanlara qarşı günah. "Siçan öz xoşuya pişiyin yuvasına girməz. Demək, ortada ehtiyac olmalıdır" - günah etdiyinə böyürdən Allah da şahidlilik edirdi. - Halvanı siçanlar da sevər yəqin. Ruziləri təhlükənin ağızindadır, hünərləri varsa, təhlükədən yan ötüb qarınları doyursun - pişiyin başını sığalladı. "Cuhud dükanı" - dilinin altında bir neçə dəfə bu sözü piçildədi, oraları xatırladı. Cuhudun məscidin qoltuğuna sığınib bu vur-çatlaşında qaz vurub-qazan doldurmasına o vaxtdan ikrəhla baxırdı. Belə deyənlər də vardi ki, guya dükanın adı cuhudundur, işlədəni ermənidir...

Su çənini danqıldatdı, dibində azca qalmışdı. Amma iki kasset su qabı dururdu hələ. "Çöle çıxan kimi oğlanдан ilk olaraq bunu soruşacağam ki, "işıq iliylə" neçə gündür yərin altındayıq?".

-Qorxmayın, su və qidanı azaltmayacağam. Onsuz da yetərincə korluq çəkirsiniz, amma şamı xüsusi hallarda yandıracağam... Sizin nurunuz qaranlıqda daha aydın görünürmüş, dostlar... Sizə bir şey deyim. Nədənsə mənə elə gəlir ki, əvvəllər də elə bu sığınacaqdə sizinlə dustaq qalmışam. Əmin deyiləm, bunu yuxudamı görmüşəm, yoxsa, gerçəkdən yaşamışam. Hətta sabah başımıza nə gələcəyi ni də xatırlayıram. Sizin də içinizdə eyni hiss varmı? Yoxsa, mən havalıyam? Bəlkə də əvvəlki həyatımızdan gələn dəvətsiz siqnallardır, ya da ölümün piçiltildən sizir beynimə. Amma əminəm ki, Xudavənd bizim üçümüzə görə yepeni qıtə yaradıb və biz orda qayğısız yaşamışıq, ya da yaşayacağıq... - saç-saqqalını qarışdırı.

-Heç nə yox, bircə termos dolusu çayım olaydı... - naşılarına qədər xəyalında canlandırdı sevimli termosunu. Qoca onu dörd il bundan qabaq almışdı. Göz bəbəyi kimi qoruyurdu ki, siniği-çatlağı olmasın. Hətta bir dəfə öz-özünə sual vermişdi, - Qoca, deyək ki, əzrail bu dünyadan axırrotə keçirmək üçün özünlə bir şey götürməyə izn verdi, nə götürərsən? Azca düşünüb, - Termosumu! - deyib gülümüşdü. "Bu termosda tonlarla çay dəmləyib içmişəm. Amma ömrümüzü cilik-cilik edənlər"... Qaysıları tapmağı kefimi açmışdı, amma əl-qolu işdən soyumuşdu. Oyuqdan görünən daşı gözü yeyirdi, bilirdi ki, bir-iki saat döyəcləməklə daşı yerində laxladacaq, - "Sonra da bir güclü zərbə, - damm!.. - dəlik hazırlıdır". Vaxtı hədərə vermək olmazdı, indi hər dəqiqənin hökmü vardi. Armaturu götürüb könülsüz olsa da qapiya yaxınlaşdı. Şamı yandırıb növbəti

"rəqibinin" üzünü sürtelədi, - Sənin dostun mərd və döyümlü rəqib idi. Sizin daş üzünüz olan kimi, əhəng üzünüz də var. Qaranızı da görmüşəm, ağınızı da.

Bilirəm, əsl-nəcabətinizi, necə bərk olduğunu göstərmək istəyirsiniz, amma insan bileyinin qabağında duruş götiro bilməzsınız. Unutma ki, insan sizlərdən ayaqyolu tikib içinə... - dodağı qaçıdı. - Daş başına vur ki, səndən o üz-də həyat var, işiq var, həsrətimi çəkən dostum var. Daşdan yox e, lap dəmirdən ol, səni dişimlə gəmirməklə də olsa, dəlib o işığa, o oğlana qovuşacağam! Bu ruhumun tələbidi, həyatın qanunudur! - bileyinin ilk gücünü göstərdi daşa.

* * *

Şam elə sürətlə əriyirdi ki, elə bil qocaya acıq verirdi. "Üçə şam qalıb. Havadan-sudan dəyərlidir", - söndürdü şamı. Yanındaki Cekonun titrəyən belini sığalladı. Pişik son vaxtlar Cekonu qocaya yaman qışqanırdı - onu sığallayan kimi gəlib qocanın ayaqlarına sürtürdü özünü. Onun da könlünü aldı:

-Elə bilməyin ki, xəstəlik, qırğınlar, ölüm sığınacağın o üzündə qalıb. Əcəl yerin deşiyində də bizimlədir. Tox-daq olun. Burdan çıxan kimi də qaçıb bütün tayfa-törəmənizə burdakı əlbirliyimizdən, dostluğumuzdan danişarsınız... - dünən və bu gün, işiq və qaranlıq, xeyir və şər arasında xeyli var-gəl elədi.

...Təqribən iki-üç saat əlləşdi. Daşı itələyib çölə salan kimi içəriyə dolan havanı hərisliklə ciyərlərinə çəkdi. Elə bil, tələsməsə, çöldə hava tükənəcəkdi. "Burdan çıxmə arzum bu saat həyata keçə, qətiyyən sevinmərəm", - düzünsə də, dərhal "lənət şeytana" dedi. Şamı yandırdı.

Sönməsin deyə əliylə küləyin qabağını tutub dəlikdən sağa-sola, aşağı-yuxarı nəzərləri çatan qədər xeyli baxdı. Pişik özünü dəlikdən eşiyə atdı. Bir az vurnuxandan sonra başladı yeri cırmaqlamağa. -Hə, məstan. Gücün, ağlin çatırsa, özünə bir dəlik tap, çıx aradan. Qorxma, səndən küsən-inciyan yoxdur. Yeter ki, ölmədiyimizi işığa xəber ver, - kūnc-bucağı yoxladı. Pişik canını qurtarmaq üçün ələşir, qocanı daha vecə almırı.

"Qəribədir, görəsən, o niyə birdən-birə belə qızışdı ki? Siçan yemək onu bezdirib, yoxsa bu zülmətdə nədənsə qorxub? Güclü, qorxu-ürkü bilməyen, özünə tam arxayın, cəsur və dinc heyvan idi axı. Ölmək istəmir!"... - Tələsmə, indi başqa şam gətirirəm, məstan - fərdi mühafizə vasitələri saxlanan otağa keçdi ki, son qalan şamlardan birini götürürsün. "Pişik düz eləyir. Mənim də səbrim çatmaz günəşi gözləməyə" - qayıdış işığı dəlikdən çölə tutdu, - Piş-piş-piş... - pişiyi səslədi. Pişik görünürdü, panellərin arasında yeri qazırı. - Get, get yolu tap! Yol varsa, qaç canını qurtar! Yəqin ki, oğlan eşikdə gözləyir, heç olmazsa səni görüsün, bizim də sağ qaldığımızı anlasın. İndi dərddən üzüllüb... Pişik başını çevirib ona sarı qayıtmaq istədi, yazıq yazıq zarıldı. Ağrıyan əllərini bir-birinə vurub şappıldatdı - Rədd ol dedim sənə! Keçə biləcəyin dəliyi tap və canını

qurtar! Biz də uzağı sabah Cekoya gələcəyik.

Pişik ora-bura xeyli vurnuxdu, qıslıdı-büküldü, miyoldaya-miyoldaya panellərin arasında xeyli sərgərdan qaldı, sonra gözdən itdi və səsi kəsildi. Qocanın içi atlandı - Dəlik var! Məstan qurtuldu! Ceko, eşidirsən, dostumuz xilas oldu!.. Ceko iki dəfə hürməyə, sevindiyini bildirməyə çalışdı, amma səsi çıxmadı, təkcə ciyərləri xışıldadı. Onun belini hövkələdi, - Cox az qalib, dostum, azca da döz. Hörməç toruna düşmüş arı kimi çabalamağın mənəsi yoxdu, - yan otaqdan yemək götürməyə getdi. İki qab yemək götürdü. Birini itin qabağına əndərəndə Cekonun halına sənəsi göynədi, - Ölümün çatıbsa, səni aparacaq, yox, əcəlin yetməyib, onda madyanını dəhmərlə! "Qaranlığın içində girib uzanmaqdan ölüm yazığın canına hopub" - gözü yaşardı qocanın.

Qapının arxasını yenidən incələdi. İşığın ləkəsi də görünmürdü. Lay panellər yolu bağlamışdı. "Yəqin ki, panelərin arxasında uçqunun toz-torpağı da var hələ. Əşsi, onları təmizləmək asan məsələdir! Armaturun əlindən canlarını hara qurtarırlar!". Dar dalanlar vardi, amma işığın ucu görünmürdü. Şamın alovu yelləndikcə içindəki ümid də rahatlanırdı. Təmiz hava onun canına yeni güc gətirmişdi və Ceko indi onun yanından əl çəkmirdi. "Bu dəfə iri dəlik açmayıncı oturdu-dayandı yoxdur!" - şəmi söndürüüb armatur mili qapdı.

-Ey qaranlıq, sənə deməmişdimmi ciyərini sökəcəyəm! Bu yelçəkən sənin qara xəbərindir! Az sonra sən də, sənə sığınmış ölüm də, o birisi də qarşında diz çökəcəksiniz! - qısa vaxtda bir-birinin ardınca dörd-beş daşı söküb tulladı. İndi ikisi də qapıdan çöldə idi. Nə illah elədi, uçqunun altında iynənin ucu boyda işiq sizintisi görə bilmədi. "Axşam düşüb, eşikdə qaranlıqdır!" - Hə, axşamdır. Yatıb dincimizi alaq, işıqlananda bir də yoxlayarıq. İşığın ucunu tapsaq, canımızı qurtarmışq demək! - qayıdır qolunu taxtin söykənəcəyinə aşırıb oturdu. Ağrısı-filani qalmaçıdı. İnsan olaraq bacardığı işdən qürur duyurdu. Qapının yanından içəri dolan xərif meh onun codlaşmış saqqalında, uzanmış saçında ləpələnirdi. Mehi tutub qapıyla taxtin arasındaki məsafəni gözüyüməli gedib-gələ bilirdi. Qaranlıqda xeyli targəl elədi. "Yəqin ki, öz doğma oğlum da indi məni tanımaz..." - uzanmış saqqalını sığalladı. "Getmədiyimə peşiman deyiləm, amma gərək o da bir xeyli israr edəydi. Elə bil burda qalmağımı istəyirmiş kimi o da soyuq tərpəndi" - şeytan qıdılqayırdı onu...

-Sərsəmləmə, qoca, deyəsən ağlin qaçır sənin! Oğlun bu şəhərdə sadəcə doğulmuşdu və gənc yaşında müharibə bələsiylə üz-üzə qalmışdı. Əgər getməssəydi, ailə-uşaqlıqla birlikdə oləcəkdi. Sən isə burda böyümüşən, qocalmisan, burda ev olmusan, doğma məzarın bu şəhərdədir. Sən gedə bilməzdin. Oğlun da bunu güzel anlayırdı. Ona görə də çox inad eləmədi, sadəcə, səni anladı... Görəsən neyəyir nəvələrim, babalarını xatırlayırlarmı? Burdan çıxan kimi gedəcəyəm nəvələrimin yanına. Müharibəylə savaşmaq

üçün çox qoca və tənbələm... Qalan ömrümü az da olsa insan kimi yaşamaq istəyirəm.

Növbəti əsnək vaxtı bir qab yeməyi təkbaşına özü yedi. Bir qab da Cekonun qabağına tökdü, - Doyunca ye. Allah mane olmasa, bu gün bizim burdakı son günümüzdür... - əllərini adəti üzrə boynunun kökündə çataqlayıb taxtına sərildi.

-Niyə naxələf çıxdın, ay insafsız? Aramızı divar kəsdi deyə, elə bildin ki, dostun ölüb? Deyək ki, lap ölmüşəm, bəs ölen dostu axtarmazları? Yoxsa meyitimi görməkdən çəkinirsən? Sənin qoca dostun ölümün qabağında diz qatlayan hərifə oxşayır heç? Sabah, Allah qoysa, sabah səninlə termos çayını birlikdə içəcəyik, hazırlan. Onsuz da şad xəbərlər həmişə ləngiyir, sabah gün çıxan kimi qulağın şad xəbər eşidəcək... - əsən meh yanaqlarını oxşayır və qoca özünü son dərəcə bəxtiyar sayırdı. İt qapının kandarında özünə sitəm edirdi. "Qoca, nə qədər ki, işlərin yaxşı gedir, bir az yuxulayıb gözlərinin acısını al. Yatmasan, sabah dostunun qabağına çıxanda sir-sifetindən hürkəcək, ya da başın gicəllənəcək, hər şeyi yarımcıq saxlayacaqsan. Şükür Allaha ki, buradək babat işləmişən, lap maşın kimi! Amma indi yatmalısan. Özünü yatmağa məcbur elə. Eşikdə ulduzlar da, ay da, günəş də yatıb, sən də yatmalısan" - sığınacağın get-gedə artan soyuğunda büzüşüb xəlayallarındakı uzaq ulduzlara baxa-baxa yuxunu ağuşuna çəkməyə çalışıdı...

Amma yuxu ona qorxunc mənzərənin qapısını açdı. Mərmilər dolu kimi yağırdı, elə bil əbabıl quşları yanar daşlar tullayırdı şəhərin başına. Partlayışların arasında çığın, ora-bura vurnuxan bir uşaq gördü. Nəsə axtarırdı. Qocanın xəyalı düşmüşdü uşağın arxasında. Uşaq birdən yerə sərilmış meyitə cumub onun başını qucaqladı, dizinin üstünə aldı, ağızını ayırib qəfil vulkan kimi üzügöyə qıyya püşkündü. Hiçqırıqlara keçəndə qoca ona təselli vermək istədi, - Sənin adın nədir? - özü də bulud kimi dolmuşdu və bilirdi ki, bu dəqiqə uşağı qoşulub hönkürcək.

-Bilmirəm, babacan. Məni çoxdandır adımla çığın yoxdur...

Uşağın cavabı mərmi kimi şığıdı qocanın kürəyinə. Bütün əzələləri gərildi, qəddi əyildi, yerində bürüdü. Qəfil gözlərini açdı ki, yuxunun gerisini qovsun. Yerində dikəldi. Bədəni suyun içindəydi. Hələ də iliyi gizildəyirdi. "Yox, ola bilməz!" - anidən üzüqöyü yerə sərildi. Ceko onun altında qaldı.

Bircə anda nərlili qopdu. Qoca az qaldı torpağı yarbən yerin altına girsin, Ceko mane olurdu. Gips arakəsmə üstünə töküldü, qaldı daş, toz-torpaq altında. Taxta, dəmir, beton qəlpələrinin ardi-arası kəsiləndən sonra belini azca dikəltdi, üstündəki yükü belindən boşaltdı. Bir xeyli sifəti ni yerdən üzərdi. Qulaqları tutulmuşdu. Toz-torpaqdan nəfəs alınası deyildi. Beyində dəhşət gizilti, uğultu vardi. Ehmalca gözlərini açdı. Əcəl küləyi ötmüşdü.

Tozanağın içindən sığınacağa işiq səli dolurdu. Allah

ona tərəddüdlə bir eşq dilimi göndərmişdi. Mərmi siğnaçının çıxışını qapıqarışq tər-təmiz silib-süpürmiş, vahiməli gurultusu ilə sığınacağa işiq gətirmişdi. Alnından axan təri sildi. Əlinin içində baxdı. Qıpçırmızı qan idi. O görürdü! Qanın qırmızılığını görürdü! Qapıdan içəri axan işiq selində hər şeyi görürdü. Hətta, taxtın altında qınına girmiş Cekonun tükləri tökülmüş çılpaq, qızarmış dərisini də görürdü. Siçanların qaçışlığı dəliyəcən hər şeyi görürdü...

-Göndərdiyin mərmiyə şükür, ya Rəbb! - növbəti mərmini dinşədi, amma eşiyyə qaçmaqdan özünü saxlaya da bilmirdi. Eşikdə onu dünya işığı səsləyirdi, həsrətində olduğu ağaclar, şəhərin tənha insanları gözləyirdi. Burda başına gələn hər şeyi həvəslə danişacağı dostu gözləyirdi. Qapıyadək məsafə indi ona bir kilometr qədər uzaq gəlirdi. Qəddini dikəltdi. Var gücünü toplayıb dabalarına tüpürdü. Addım atdıqca yixıldı, alnı, burnu, dirsəkləri, dizi, əlləri daş-qayada əzildi, yaralandı... İməklədi. Qaçaraq iməklədi. Sonra iməkləyə-iməkləyə qaçıdı. Bu müddət ərzində başqa mərmi düşmədi. Əgər düşdüsə, eşitmədi - qu-laqları kar olmuşdu. Çıxaşa yetdikcə işiq tozdan arınır, maqnit kimi onu eşiyyə çəkirdi. Ağrı-acı qocanın vecinə deyildi, ağlaya-ağlaya günəşə sarı sürüñürdü.

Qaranlığın kölgəsini üstündən atıb qaçmaq istəyəndə bu dəfə mərminin açdığı çuxura yumalandı. Yarganı cırmaqlaya-cırmaqlaya çaladan çıxdı və üzüstə katakombaya gələn ciğra sərildi. Ürəyi yerindən çıxırdı artıq. İçində zəlzələ boyda təlatüm, titrəmə vardi. Başını qaldıra bilmirdi, qaldırmaq istəmirdi. Çünkü çuxurdan çıxanda anidən görünən bir fəlakət səhnəsi sataşmışdı. Dostugilin evinə mərmi düşmüşdü. Evin çardağı uçmuş, dəmir şiferlər nar çıçayı kimi paralanıb diklənmişdi. Dünya başına yixıldı, - "O ölübmüş!"... Dizüstə çökdü. Qamaşan gözlərini qırpmadan günəşə zillədi:

-Günəş, istəmirəm daha səni! - ağız-burnunun müütüy bir-birinə qarışdı, - Sənin qızılı saçların nə vaxtdandır daramır?! Mənim kimi qaranlıq həbsdəydi yoxsa? Yox, sən Tanrısan, hər şeyi səbrlə izləyən Tanrı. Gözlərimin

içinə dik bax! Mən xilas oldum, amma sən yenə də uduzmuş sayılırsan. Sən mənə azad yaşamağa fürset vermədin. İnsan olmaq istədim, əvəzində, hər addımda əzabları şərt kimi qabağıma qoydun. İndi də xəncəri kürəyimə sapladın. Mənə gücün çatmadı deyə dostuma qiydin! Onu bir daha görmədən, sevmədən şənине necə dua oxuyum? Sənəcə azadlıq nəğməsi oxuyan büləbül olub bağında cəhcəh vurarammır? Ona dəyməsəydi məni mütləq xilas edərdi. Ona dəyməsəydi səni bağışlayardım. Qoy hamı bilsin və görsün ki, mən sənin laçın balanın ölməyini istəməzdəm. Sən kəmfürset isə mənim balamı məhv elədin, şəhərimi, ailəmi, dincliymi, həyatımı dağıtdın.

Sən əzab çəkən kasıbların, qan içində inləyən uşaqların halına yanmırısan. Şeytannın dəyyus övladlarının kökü-nü keşmək əvəzinə, sən onun yekəqarın anasının birinin yerinə minini doğmasına imkan verirsən. Günahsız insanların məhvinə arxanı çevirirsən! Qaçma! Gözümüz içində dik bax! Bax və orda öz əməllərini gör! Gecə qaranlığında günəş işığı barədə düşünmək kor olmaqdan min yol yaxşı idi. Hara itdin, bu nə qardır yağıdırırsan gözlərimə! Qaçma, dur!.. - əhədini üzən ağrıları vecə almadan bütün gücünü toplayıb dostugil tərəfə qaçmaq istədi. Dostunu səsləməyə, əgər uçqun altındadırsa onu xilas etməyə tələsdi. Amma gözlərinin qabağını ağıppaq qar örtmüs və bu parlaq pərdədən başqa heç nə göre bilmirdi. Biri ləhləyə-ləhləyə onun yanından ötəndə bildi ki, Cekodur, hələ sağdır.

-Qaç, Ceko, bacardıqca bərk qaç! Dostumuzun yerini tap! Mən də gelirəm... - ayağı nəyəsə ilişdi, hönkürtüyle yerə sərildi. Uyuşan əlləriylə torpağı cırmaqladı, - Nə istəyirsən məndən?! - ürəyi qəfəsə salınmış bezgin ayı kimi tincixir, ciliklənən şüşə səsindən qulaqları zoqquldayırlar, beynində çaxnaşan vəhşi çığır-bağırdan başı partlayırdı. Nəhəng bir qartal caynaqlarını onun ciyinə keçirib havalanmaq istəyirdi, amma qaldıra bilmirdi, - Rədd ol, çək murdar caynağını məndən!.. - yerdə çabalayır, dayanmadan ciyinlərini döyəcləyirdi...

SON

YAZI DÜZÜMÜ

1. Redaktor güşəsi

- "Mücerü - yeni ədəbi dərgi"	1
-------------------------------	---

2. Publisistika

- Əli RZAQULİYEV - "Son qor, son qığılçım qalana qədər..."	2
- Vaqif OSMANOV - "Ədəbi mühitin Süleyman Zirvəsi" (Şair Süleyman Abdullanın 55 yaşına)	7
- Niyazi ZÖHRABOV - "Məhəmməd Əlinin "Toplu" kitabı haqqında düşüncələrim"	22
- Ələsgər TALIBOĞLU - "Gecikmiş məqalə, gecikmiş etiraf" (18 may 1992-ci ildə şəhid olmuş Sədərək döyüşçülərinə)	28
- Yusif CƏFƏRBƏYLİ - "Bəli, Budaq Təhməz" (Böyük şairin "Vətən" dünyasına kiçik dostunun baxışı)	45
- Firuzə DAVUDQIZI - "Qürur qaynağımız" (Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı Mübariz İbrahimovun əziz xatirəsinə)	55
- Əli BƏY AZƏRİ - "Gəncliyini altmışında yaşayan şair" (Ələsgər Taliboglunun yaradıcılığından)	68
- Vaqif OSMANOV - "Bu dünyada sevgidən başqa heç nə yoxdur" (Xalıq Azadinin "Qəm yağışı" kitabı haqqında)	72

3. Poeziya

- Səhrab MÜRŞÜDOĞLU - "Ucuz", "İnciməyəsən", "Daş yazısı", "Daş ağrısı", "Məkan axtarıram", "Gəl, məni axtarma", "Bir kasıb toyuna ayaq bas görüm", "Göyərər" (şeirlər)	4
- Süleyman ABDULLA - "Unudulmaq gecəsi", "Təsəlli", "Sevdiyim Vətən", "Heçin heçi", "Deyəsən", "Bir çimir şeir", "Yağış", "Xəzəl üstündə yazı", "Özümə təsəlli", "Adam aldatma", "Bir payız günü", "Adəmin", "Ömür dedikləri", "Sos", "Havalı şeir", "Çox hayif" (şeirlər)	10
- Hafiz ƏLİMƏRDANLI - "Mənasız cahani neylərəm", "Bir söz ilə", "Dünya ki, bilir", "Nədən dünya əziyyətdə", "Həyat sevinc, həyat kədər", "Bəla olmaz, bəlaya həmdərdin olsa", "Bir xoş rəftar etməzmisən", "Bir şeir yazmağa deyirsən nə var", "Qəlbimdə intizar qalar", "Baharın öz ətri vardır", "Səbrim güman içindədir" (şeirlər)	18
- Məhəmməd ƏLİ - "Gəlmədi", "İnsan olan kəsin", "Azərbaycan ordusu", "İnsan var", "Qəribəsən, ey həyat", "Kənar gəzməyin yaxşıdır", "Haqqqa qayıt", "Vaxtında getməyin yaxşıdır", "İnsan ömrü", "Könül", "Qara çay" (şeirlər)	25
- Məzahir İSGƏNDƏR - "Gözəldi", "Günahım insanlığımı", "Gördüm", "Sənsizəm mən", "O günün eşqinə", "Bu, bir Allah lütfüdü", "Düşmüsən", "Sevdim", "Yazılıq", "Küsüb, gedirəm", "Gəlmisən", "Dünya belə gəlib, belə gedəcək", "Elə uşaq olaq, qalaq dünyada", "Unutmayacaqsan", "Yalandı", "Yollar gəlib məndən keçər", "Yorulmuşam", "Allah, sarı yaramı", "Dağlıarda quylayın" (şeirlər)	33
- Rəhman BAYRAM - "Anamla səhbət", "Dahilər mayağım, ilham mənbəyim", "Gəz məni", "Soruşun", "Arasında", "Ananın gözüylə baxın dünyaya", "Qayıt, gəl", "Həsimov", "Sevgi cinayət olsa", "Gəl, qayıdaq kəndimizə", "Bir şəkilin təəssürati", "İlk məhəbbət" (şeirlər)	42
- İbrahim YUSIFOĞLU - "Dərdlərin belimi əydi, ay vətən", "Oğuz torpağıdır özü Kərkinin", "Mən hələ bu boyda dərd görməmişdim", "Ölümən qorxmuram, səndən qorxuram", "Sözüm çıçəkləyib" (şeirlər)	48
- Zaur İLHAMOĞLU - "Nə qədər ki, sağam...", "Məni öldürmək istəsən", "Mənim ümidiłrim", "Otur, dostum", "Ağlama, gözüm, ağlama" (şeirlər)	51
- Gülnarə ACALOVA - "Haralardasan", "Gecikdin, gecikdim", "Qaytar", "Deyirdin", "Mənə məktub yaz", "Yenə yağış yağır" (şeirlər)	53
- Vaqif ALIYEV - "Qan istəyirəm" (şeir)	57
- Gülnar ÜMİD - "Mən", "Ömrümün xalçası", "Yol göstərin", "Gəlin köçürəm", "İlham pərisi", "Yaxına gəlmə", "Ağlama", "Taleyimən hara qaçım", "Yağış yağır", "Ömrün illəri", "Uçuq daxma" (şeirlər)	64
- Xalidə NURAY - "Nəfs", "Haqqımızın haqqı olüb", "Qəribə həyat", "Türkoğlu" (şeirlər)	70
- Xalidə HİCRAN - "Anaya bənzəyir kötük ağaclar", "Son mənzilə köcdü mənzil axtaran", "Hikmət xəzinəsindən" (şeirlər)	75

3. Nəsr

- Xalıq AZADİ - "Məhəbbətin qırmızı rəngi" (povest)	14
- Zarema ƏLİYEVA - "Erməni iti və Saranın körpəsi" (hekayə)	38
- Şiringül MUSAYEVA - "Vampir" (hekayə)	50
- Əli BƏY AZƏRİ - "Zəncinin dərsi" (hekayə)	58
- Rəşid BƏRGÜŞADLI - "Sığınacaq" (povest)	76